eugène sue

«Cadrul epic în care se desfășoară *Misterele Parisului* este reluarea unei mai vechi teme adusă la mare cinste de literatura secolului al XVIII-lea, englez mai ales, și ilustrată de opere celebre ca *Tom Jones* al lui Fielding sau *The Romance of the Forest* de Ann Radcliffe; este vorba, în esență, de pretextul „copilului pierdut", care dă ocazia autorului să fabuleze — pe linia picarescului spaniol — cele mai nemaipomenite peripeții legate într-un lanț a cărui coerență era, de altfel, cît se poate de fragilă...

Misterele Parisului nu este... o utopie, cel puțin nu în înțelesul obișnuit al cuvîntului, chiar dacă trăsături ale personajelor sale sînt utopice; romanul creează numai premisele unei astfel de utopii, lăsînd deschisă o posibilitate practic nelimitată de fabulație.

Dacă finalul propriu-zis este „trist" pentru personajele principale, el este numai o prefață, un preambul la romanul lui Martial și al Lupoaicei, al lui Germain și Rigolettei, care abia încep. Practic, este uimitor cîte intuiții și cîtă inventivitate bine motivată a putut risipi autorul în acest roman, care este, din acest punct de vedere, o enormă materie primă pentru literatura ulterioară.»

MIRCEA ANGHELESCU

biblioteca bpt pentru toți
Vol. I–IV Lei 20
editura pentru literatură

482

eugène sue

biblioteca bpt pentru toți

biblioteca bpt pentru toți

eugène sue

misterele parisului

★★

Clubul cărții digitale 2024

Ilustrația copertei : *Dumitru Ionescu*

eugène sue

misterele parisului

ROMAN

★★

EDIȚIE PRESCURTATĂ

TRADUCERE DE I. PELTZ

1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Partea a treia

PÎNDA

Biserica și locuința parohului din Bouqueval se ridicau la jumătatea costișei în mijlocul unei dumbrăvi de castani, dominînd satul. Floarea-Mariei și abatele Laporte pe care ea îl conducea în fiece seară de la fermă la presbiteriu, o luară pe o potecă întortochiată ce ducea la casa parohială, străbătînd un drum desfundat care tăia în diagonal această colină.

Cucuvaia, Învățătorul și Șontorogul, pitiți într-una din scobiturile acestui drum, îl zăriră pe preot însoțit de Floarea-Mariei coborînd dîmbul și ieșind printr-un povîrniș. Trăsăturile fetei erau ascunse de gluga mantilei ce-o purta, astfel încît Chioara n-o recunoscu pe fosta ei victimă.

— Liniște, omule! se adresă Învățătorului bătrîna. Mititica și popa au străbătut drumul; ea e, de bună seamă, după amănuntele ce ni le-a dat mul ăla înalt, în dolîu: îmbrăcată ca la țară, de talie mijlocie, fustă cafenie vărgată, mantilă de lînă cu tiv negru. Îl însoțește astfel pe popă în fiecare zi la cocioaba lui și se întoarce singură. De cum o zărim la înapoiere, acolo, la jumătatea drumului, sărim pe ea și o ducem pe sus pînă la ișură.

— Dar dacă strigă după ajutor ? întrebă Învățătorul. O să audă ăia de la fermă, clădirile se văd doar de aici ; fiindcă vezi, voi ăștia...

— Bineînțeles că se zăresc de-aicea clădirile, confirmă Șontorogul. Acum o clipă m-am cocoțat pe povîrniș și m-am tîrît apoi pe burtă. Am auzit din curtea aceea cum un căruțaș vorbea cu caii lui...

— Atunci uite cum trebuie să faceți, reluă Învățătorul după o mică pauză. Șontorogul să stea de pîndă la intrarea pe drumeag. Cînd o vedea-o pe mititică apropiindu-se, o să-i iasă în cale strigînd că e băiatul unei biete bătrîne care a căzut într-un șanț și s-a rănit și că o roagă fierbinte, pe fată, să-i vină în ajutor.

— Am înțeles, hoțule ! se entuziasmă Chioara. „Biata bătrînă" va fi Cucuvaia ta. Bine chibzuit ! Măi omule, dar ești regele deștepților ! Da, și pe urmă ce fac ?

— Pe urmă te afunzi în șanțul drumului, în partea unde așteaptă Barbillon, birjarul, cu trăsura lui... Eu mă tupilez aproape de tot. Cînd Șontorogul vine cu fata pînă-n mijlocul șanțului, tu te oprești din gemut și sari asupra ei, cu o mînă o lei de gît, cu cealaltă îi astupi botul să n-aibă timp să zică nici cîrc.

— Se știe, hoțomane... Cum am făcut cu femeia aceea la canalul Saint-Martin, cînd am înecat-o după ce i-am șterpelit lădița învelită în mușama neagră pe care-o ținea sub braț ; același joc, nu-i așa ?

— Da, la fel... În timp ce tu o ții strîns, Șontorogul vine să mă ia ; tustrei o înfășurăm pe fată în mantaua mea, o ducem la trăsura lui Barbillon și la drum spre cîmpul Saint-Denis unde ne așteaptă omul în doliu.

— Bine gîndit ! Să ştii, măi bandit bătrîn, că n-ai pereche pe lumea asta. De-aş avea cu ce, aş aprinde un foc de artificii în jurul capului tău şi te-aş lumina ca pe sfîntul Charlot, patronul damblagiilor. Auzi tu, băiete, dacă vrei să ajungi un bandit desăvîrşit, să te ţii de mine şi o să fii un om şi jumătate ! zise cu trufie Cucuvaia către Şontorog.

Apoi se întoarse către Învăţător :

— Fiindcă veni vorba, tu habar n-ai : lui Barbillon îi e frică de moarte, să nu i se pună capul pe butuc.

— De ce oare ?

— Nu de mult, într-o ceartă cu bărbatul unei lăptărese care venea în fiecare dimineaţă de la ţară, într-o căruţă trasă de un măgar, să vîndă lapte în oraş, l-a răpus pe om în colţul străzii Perdeaua-Veche, aproape de taverna la „Iepurele alb".

Feciorul lui Braţ-Roşu care nu prea pricepea limbajul celor doi, o asculta pe Cucuvaie cu un fel de curiozitate nesatisfăcută.

— Tare ai mai vrea să ştii despre ce vorbim, nu-i aşa, băieţaşule ?

— Păi de ! Sigur că vreau...

— Dacă o să fii cuminte, te-nvăţ şi pe tine graiul nostru. Eşti la o vîrstă cînd îţi poate fi de folos. O să-ţi placă, puştiule !

— Te cred ! Şi-apoi mi-ar plăcea mai mult să rămîn cu voi decît cu bătrînul meu şarlatan, să-i pisez prafurile şi să-i ţesăl calul. Dacă aş şti unde-şi ţine şoricioaca de otrăvit oameni, i-aş pune-o în ciorbă, să nu mai trebuiască să trudesc toată ziua lîngă el.

Cucuvaia se porni pe rîs, îl atrase pe şchiop la dînsa şi-i zise :

Clubul cărţii digitale 20

— Vino să-i dai mămichii un pupic, drăguțule... Ptiu, că tare nostim ești !... Dar de unde știi tu că stăpîn-tu are șoricioaică pentru oameni ?

— Păi cum ? L-am auzit chiar pe dînsul într-o zi cînd mă pîtisem în cabinetul negru de lîngă odaia lui, unde-și ține sticlele, uneltele de oțel și-și amestecă alifiile...

— Și ce spunea ?... se interesă Cucuveaia.

— L-am auzit spunînd unui domn în timp ce-i dădea un praf într-o hîrtie : „Cel ce-o să înghită asta de trei ori, se va duce să doarmă pe lumea ailaltă, fără să se știe de ce și cum, și fără ca otrava să lase vreo urmă..."

— Și cine era domnul acela ? întrebă Învățătorul.

— Un domn tînăr și frumos cu mustăți negre și cu fața ca de domnișoară... A mai venit și altă dată, dar cînd a plecat, domnul Bradamanti mi-a poruncit să-l urmăresc și să aflu unde șade. L-am văzut intrînd într-o casă frumoasă din strada Chaillot. Că stăpînul mi-a zis : „Oriunde se duce dumnealui, ia-te după el și așteaptă-l la intrare. Dacă iese de-acolo, ține-te de el pînă nu-l mai vezi ieșind din casă ; va să zică acolo stă. Atunci, măi strîmbule, nu te lăsa pînă nu-i afli numele, că de nu îți răsucesc urechile de nu te vezi."

— Da, și ?

— Ei bine, nu m-am lăsat pînă n-am aflat cum îl cheamă.

— Și cum ai făcut ? întrebă curios Învățătorul.

— Păi să vezi, eu prost nu sînt, m-am dus la portarul casei din strada Chaillot, unul pudrat, cu un frac frumos cafeniu și guler galben cu galoane de argint, și i-am zis așa : „Domnule, am venit după cei cinci franci ce mi-a făgăduit boierul de-aici, să-i găsesc cățelul ce l-a pierdut, *Trom-*

pette îi zice, ca dovadă, vă spun că e un domn oacheș, cu mustăți negre, poartă o redingotă de culoare deschisă și un pantalon albăstrui, mi-a zis că locuiește în strada Chaillot 11 și că se numește Dupont." Dar portarul: „Domnul de care vorbești e stăpînul meu și se numește vicontele de Saint-Rémy, iar pe-aici nu-i nici un cîine afară de tine, strengar afurisit ce ești, deci cară-te, că de nu, te-nvăț eu minte că ai încercat să-mi șterpelești cinci franci!" mi-a răspuns portarul și mi-a trîntit un picior în spate... Dar mi-e totuna, conchise filozofic șchiopul, aflasem doar numele domnului acela frumos, cu mustăți negre, care venise la stăpînul meu să caute șoricioaică pentru oameni.

— Vino să te pupe mama, broscoiule! zise entuziasmată Cucuvaia, îmbrățișîndu-l pe Șontorog. Zău că ai merita să fii copilul meu, stricatule!

Aceste cuvinte făcură o impresie neașteptată asupra micului infirm; fizionomia lui răutăcioasă, șireată și prefăcută, se întristă subit; băiatul păru să ia în serios efuziunile materne ale Cucuvelei și răspunse:

— Și eu te iubesc mult, fiindcă m-ai îmbrățișat de cum ai venit întîia oară să mă cauți la „Inima Sîngerîndă", la tatăl meu... De cînd a murit biată maică-mea, ai fost singura care m-ai mîngîiat, fiindcă toată lumea mă bate și mă izgonește ca pe un cîine rîios, toată lumea, pînă și madam Pipelet, portăreasa.

— Hoașca aia bătrînă! O sfătuiesc eu să nu se mai fasolească atît! zise Cucuvaia prefăcîndu-se revoltată. Auzi dumneata, să dea într-un îngeraș de copil ca ăsta!

Și Chioara îl îmbrățișă din nou cu o afecțiune grotescă. Feciorul lui Braț-Roșu, înduioșat de

această nouă dovadă de dragoste, strigă plin de recunoștință :

— Poruncește-mi să fac orice, o să vezi cum te ascult, cum am să-ți fiu pe plac ! Vreau să rămîn cu voi !

— Dacă o să fii cuminte, o să mai vedem.

— Da, se învoi Învățătorul, o să mă îndrumi ca pe un biet orb, o să te dai drept fiul meu, o să colindăm pe la casele oamenilor și, să mă ia dracu ! adăugă mînios ucigașul, cu ajutorul Cucuvelei, o să mai dăm cîteva lovituri. O să-i arăt eu diavolului ăluia de Rudolf care m-a orbit, că nu mi-am încheiat încă socotelile ! Mi-a răpit vederea, dar nu și gîndul la rău ; eu o să fiu capul, Șontorogul ochii, iar tu, Cucuvaio, mîna. O să mă ajuți, nu-i așa ?

— Oare nu sînt a ta pînă la spînzurătoare, hoțomane ? Și cînd am ieșit din spital și am aflat că ai întrebat de mine la tavernă, oare n-am dat într-o clipă fuga în satul tău, la nătărăii aceia de la țară, spunînd că-s nevastă-ta ?

— Da, răspunse întărîtat Învățătorul, în mintea căruia se trezise o amintire urîtă, da, mă plictiseam acolo singur, în mijlocul acelor oameni cumsecade. După o lună nu mai puteam... îmi era și frică... Atunci m-am gîndit să te chem. Și așa mi-a trebuit ! adăugă el din ce în ce mai enervat. A doua zi după ce sosiseși, am fost despuiat de toți banii ce mi i-a dat dracul ăla din aleea Văduvelor. Da... mi-au furat chimirul plin de monezi de aur, în timp ce dormeam... Numai tu ai putut da lovitura : iată de ce sînt acum la cheremul tău... Vezi tu, de cîte ori mă gîndesc la asta, nu știu de ce nu te omor pe loc, hoțoaică bătrînă !

Și se îndreptă amenințător spre Chioară.

— Bagă dea seamă ! îi strigă micul șchiop. Nu cumva să te atingi de Cucuvaie !

Tîlharul se ridică furios, dezlănțuit ca un taur rănit ; făcu cîțiva pași la întîmplare, dar se poticni :

— Frîngeți gîtul ! strigă Cucuvaia rîzînd cu lacrimi.

Cu toate legăturile criminale ce o legau de acest monstru, dintr-un motiv sau altul, resimțea o plăcere sadică să vadă prăbușirea acestui om, altădată atît de temut și acum atît de neputincios, cu toată forța sa atletică.

Hidosul copil cu părul galben și chipul de vulpe șireată, împărtășea cu voluptate ilaritatea Chioarei. La un nou pas în gol al Învățătorului, exclamă :

— Ci deschide ochii, bătrîne, deschide-i o dată ! Calci într-aiurea, umbli în bobote... Oare nu vezi bine ? Mai șterge-ți sticlele de la ochelari !

Învățătorul, în neputință de a face o cît de mică mișcare, începu să se văicărească :

— Cuțitarul, săracul, era bun cu mine... nu m-a jefuit, fie-vă milă ! Și apoi cine-mi garantează că ai să-mi dai și mie ceva după lovitură ?

— Aș putea să nu-ți dau nimic, e drept, fiindcă ești în mîna mea, ca odinioară Gurista. Ei bine, bandit bătrîn, o să te supui de-aci încolo fără să crîcnești ?

— Ai dreptate, răspunse el cu un oftat de furie reținută. Asta mi-e soarta. Eu, eu la bunul plac al unui copil și al unei femei pe care altădată i-aș fi ucis dintr-o suflare ! Ah, de nu mi-ar fi frică de moarte !

Deodată, șchiopul, ascultînd cu urechea la pămînt, zise cu glas coborît :

— Sst ! Aud pe cineva pe potecă. Să ne ascundem !... Nu e fata, fiindcă vine din cealaltă parte.

Într-adevăr, o țărancă voinică, în puterea vîrstei urmată de un cîine mare, ciobănesc, și ducînd pe cap un coș acoperit, se ivi după cîteva minute, traversă rîpa și o luă pe drumul pe care porniseră preotul și Gurista.

ÎNTILNIREA

Noaptea se lăsase limpede și rece.

Ascultînd de sfatul Învățătorului, Cucuvaia alesese împreună cu acest bandit un loc mai departe de poteca și mai aproape de drumul desfundat unde aștepta Barbillon cu trăsura lui.

Șontorogul stătea de strajă pîndind întoarcerea Mariei pe care urma s-o atragă în cursă, implorînd-o să vină în ajutorul unei biete bătrîne.

Feciorul lui Braț-Roșu făcuse cîțiva pași dincolo de dîmb, cînd, ciulindu-și urechea, o auzi, de departe, pe Gurista vorbind cu țărancă ce-o însoțea.

Floarea-Mariei nefiind singură, tot planul fusese dat peste cap. Băiatul se grăbi să coboare și să alerge spre Cucuvaie.

— E cineva cu fata, zise el în șoaptă, abia trăgîndu-și sufletul.

— Dare-ar dracu-n bafta ei de fată! exclamă furioasă Cucuvaia.

— Cu cine e? întrebă Învățătorul.

— Cu țăranca aia pe semne, care a trecut adineauri cu dulăul după ea. Am auzit un glas de femeie. Ascultați: nu auziți zgomotul saboților lor?

Într-adevăr, în tăcerea nopții tălpile de lemn răsunau de departe pe pămîntul întărit de ger.

— Gata ! E prea tîrziu ! se văicări Cucuvaia după ce trăsese un răstimp cu urechea. Am pierdut o mie de franci

— Ba dimpotrivă, rosti autoritar Învăţătorul. O mie, două, poate trei mii de cîştigat. Ascultă-ncoa, Cucuvaie : te duci la Barbillon... plecaţi amîndoi la întîlnirea cu domnul acela în doliu, îi spuneţi că azi nu s-a putut face, dar că mîine...

— Dar tu ? murmură Cucuvaia mereu supărată.

— Ascultă mai departe : mititica îl însoţeşte pe preot în fiecare seară. E o simplă întîmplare că azi a întîlnit pe cineva, desigur că mîine o să avem mai mult noroc ; deci mîine, la ora asta, te întorci cu Barbillon aici, la răspîntie.

— Bine, bine, dar tu ?

— Şontorogul o să mă conducă la ferma unde locuieşte fata aceea. O să spună că ne-am rătăcit, că eu sînt tatăl lui, biet muncitor orb prin accident, că mergem la Louvres, la o rudă a mea care mă poate ajuta şi că am rătăcit drumul încercînd să-l scurtăm, trecînd peste cîmp. O să cerem să ne dea peste noapte adăpost, fie şi într-un colţ de grajd. Asta nu se refuză niciodată. Ţăranii or să ne creadă şi or să ne lase să înnoptăm la dînşii. Şontorogul o să cerceteze cu grijă uşile, ferestrele şi ieşirile casei. Arendaşii ăştia de la ferme sînt plini de bani. Eu, care am avut pămînt, adăugă cu amărăciune Învăţătorul, ştiu toate astea. Sîntem în prima chenzină din ianuarie, e timpul cel mai potrivit, cînd se încasează cîştigurile. Ferma, ziceţi voi, e într-un loc pustiu. De cum vom cunoaşte intrările şi ieşirile, ne vom putea reîntoarce cu cîţiva prieteni ; e o treabă de pregătit pe îndelete...

— Tiu ! Ce savantlîcuri ! se îmbună Cucuvaia. Zi-i înainte, banditule !

Clubul cărţii digitale

— Mîine dimineață, în loc să părăsesc ferma, o să mă plîng de niște dureri care mă împiedică să umblu. Dacă n-or să mă creadă, o să le arăt rănile pe care le am de cînd mi-am spart cătușele de la picioare, și care nu mi s-au închis nici astăzi. O să le spun că e vorba de o arsură pricinuită de un drug de fier înroșit de pe cînd eram mecanic. O să rămîn astfel o parte din zi la fermă ca să aibă șchiopul timp să cerceteze bine totul. Cînd s-o înserа și mititica o să iasă ca de-obicei cu preotul, o să zic că mi-e mai bine și că sînt în stare să umblu. Șontorogul și cu mine ne luăm de departe după fată, ne întoarcem s-o așteptăm aici, lîngă potecă. Cum între timp ne va fi văzut la fermă, n-o să se ferească de noi revăzîndu-ne ; ne apropiem, Șontorogul și cu mine și, o dată la un pas de noi, eu răspund : pun mîna pe ea și mia de franci e a noastră. Dar asta nu e totul : după două sau trei zile, putem preda *afacerea de la fermă* lui Barbillon și oamenilor lui și să împărțim cu ei o parte din pradă, căci pontul e doar al nostru.

— Măi orbule, n-ai pereche-n lumea asta ! exclamă admirativ Cucuvaia îmbrățișîndu-l pe Învățător. Planul tău e faimos. Cînd o să fii cu totul neputincios, să te faci sfetnic de hoți, ai fi mai bun decît orice clănțău. Haide, pup-o pe Cucuvaia ta și grăbește-te ; țăranii ăștia se culcă o dată cu găinile. Eu mă duc după Barbillon. Pe mîine !

— S-a făcut... Pe mîine, Cucuvaio !

— Stai nițel ! Am uitat să-i dau puștiului ceară să ia tiparul broaștelor de la uși. O să știi cum se face, puișorule ? zise Chioara către șchiop.

— Ba bine că nu ! Mi-a arătat o dată tata. Am luat apoi tiparul încuietorii casetei pe care Șarlatanul o ține ascunsă în cabinetul negru.

— În regulă. Atunci ne-am înțeles : pe mîine !

— Pe mîine, repetă Învățătorul.

Cucuvaia se duse la trăsură.

Învățătorul și Șontorogul părăsiră drumul desfundat și se îndreptară spre fermă ; lumina ce răzbătea prin ferestre îi călăuzea.

Stranie fatalitate ce îi readucea laolaltă pe Anselme Duresnel și pe soția sa pe care nu o mai văzuse de cînd fusese el osîndit la muncă silnică.

CINA

Există oare priveliști mai înviorătoare decît cea a bucătăriei unei moșioare la ora cinei, mai ales iarna ? Există oare ceva care să evoce mai mult calmul și bunăstarea vieții rustice ?

Așa arăta bucătăria fermei de la Bouqueval. Vatra ei uriașă, înaltă de șase picioare și lată de opt, semăna cu o poartă mare, de piatră, la intrarea unui imens cuptor în care ardea cu flacără o adevărată stivă de bușteni, fag și stejar. Acest foc enorm dădea totodată căldură și lumină, făcînd-o inutilă pe cea răspîndită de o lampă cu petrol agățată de grinda centrală ce traversa plafonul.

Tingiri și tigăi mari de aramă, strălucind de curățenie, precum și un ciubăr antic din același metal, îți luau ochii aidoma unei oglinzi sclipitoare, alături de un scrin de nuc lustruit, de unde răzbătea un miros îmbietor de pîine caldă. O masă lungă, solidă, acoperită cu o pînză groasă de-o albeață desăvîrșită, trona în mijlocul bucătăriei. Locul fiecăruia era marcat prin una din acele farfurii de faianță, cafenii pe dinafară, albe înăuntru, și printr-un tacîm lucios ca argintul.

În mijlocul mesei, un castron încăpător cu supă fierbinte de legume, fumegînd ca un crater în erupție, răspîndea un abur savuros deasupra unui platou formidabil cu varză călită și șuncă, iar, lîngă el, o farfurie nu mai mică, oferea vederii o tocană de berbec cu cartofi ; în sfîrșit, o halcă de vițel friptă împodobită cu salată, alături de două coșuri cu fructe și două bucăți mari de brînză, completau abundența simetrie a acestei cine. Trei sau patru ulcioare de cidru scînteietor erau puse la îndemîna plugarilor.

Un bătrîn cîine ciobănesc, aproape știrb, decan venerabil al gintei canine de la fermă, datora vîrstei lui înaintate și serviciilor prestate permisiunea de a sta lîngă foc. Făcînd uz cu modestie de acest privilegiu, cu botul sprijinit pe labele din față, urmărea cu un ochi atent îndeletnicirile culinare ce precedau cina. Acest venerabil cîine răspundea la numele bucolic de *Lisandru*.

Poate că masa obișnuită a oamenilor de la această fermă va părea oarecum somptuoasă, dar doamna Georges (în această privință credincioasă vederilor lui Rudolf), îmbunătățea pe cît posibil viața argaților ei, aleși dintre cei mai cinstiți și mai sîrguincioși locuitori din ținut. Erau plătiți cu atîta largheță, încît să intri în slujba fermei de la Bouqueval era visul oricărui plugar de prin partea locului.

Rudolf crease, astfel, la o scară foarte mică, un soi de fermă-model destinată nu numai îmbunătățirii rasei animaliere și a procedeelor agriculturii, dar mai presus de orice, a traiului oamenilor care munceau acolo, făcîndu-i astfel mai cinstiți, mai activi și mai pricepuți.

După ce pregătirile pentru cină se terminară și masa fu încununată cu un ulcior de vin vechi me-

nit să stropească desertul, bucătăreasa fermei agită clopotul, apel înveselitor care făcu să năvălească în bucătărie douăsprezece pînă la cincisprezece persoane. Bărbaţii erau viguroşi şi chipul lor exprima sinceritate ; femeile erau şi ele robuste şi atrăgătoare. Întreaga lor fizionomie respira voia bună, liniştea şi mulţumirea de sine.

În capul mesei, luă loc un plugar bătrîn cu părul alb, cu chipul cinstit, privirea deschisă şi cutezătoare şi un surîs uşor ironic în colţul gurii. Taica Châtelain (aşa se numea acest Nestor), nu mai părăsise ferma încă din copilărie. I-a fost recomandat lui Rudolf cînd acesta cumpărase gospodăria. Bătrînul avea asupra întregului personal multă influenţă datorită atît vîrstei, cît şi cunoştinţelor şi experienţei sale.

În clipa în care ceilalţi se aşezară la masă, cîinii din curte începură să latre cu putere ; bătrînul Lisandru le răspunse printr-un mîrîit surd, ridică buza şi ivi doi-trei colţi încă respectabili.

— E cineva în afara zidurilor curţii, zise taica Châtelain.

Nu isprăvise bine vorba, că se şi auzi clopotul de la poarta cea mare.

— Cine să fie la ora asta ? se miră bătrînul plugar. Doar s-a întors toată lumea... Ia du-te de vezi, Jean-René !

Un tînăr argat de la fermă părăsi cu regret lingura uriaşă de supă pe care-o ţinea în mînă şi ieşi din bucătărie.

— Iată, e pentru prima oară că doamna Georges şi domnişoara Maria nu vin la gura sobei să stea cu noi pînă mîncăm, zise taica Châtelain ; mi-e o foame de lup, dar fără ele n-am poftă de mîncare.

— Doamna Georges s-a dus în odaia domnișoarei Maria care, după ce l-a însoțit pe abate, s-a înapoiat cam bolnavă și s-a culcat, răspunse Claudine, fata aceea robustă care o dusese pe Guristă acasă, răsturnînd astfel planurile sinistre ale Cucuvelei.

Jean-René se înapoie, suflîndu-și în degete cu aceeași putere cu care suflase mai înainte în supă.

— Ce ger e-afară ! Un ger de crapă pietrele, zise el. E mai bine să stai la căldură decît să ieși pe un frig ca ăsta.

— Înghețul care începe cu un vînt de la răsărit, e aspru și ține mult, asta ar trebui s-o știi și tu băiete. Dar cine a sunat ? întrebă decanul plugarilor.

— Un biet orb și un copil ce-l duce de mînă, taică Châtelain.

— Și ce vor ?

— S-au rătăcit în drum spre Louvres luînd-o peste cîmp. Cum afară e un ger cumplit și noaptea e neagră, iar cerul se acoperă, orbul și copilul ne roagă să-i lăsăm să-și petreacă noaptea la fermă, fie și într-un colț de grajd.

— Doamna Georges e atît de bună încît nu pregetă niciodată să dea adăpost unui nenorocit ; o să consimtă și de astă dată, dar trebuie s-o întrebăm. Du-te tu, Claudine ! Și unde așteaptă sărmanul orb ? întrebă taica Châtelain.

— În șura cea mică.

— Pentru ce l-ai dus acolo ?

— Păi dacă-l lăsam în curte l-ar fi sfîșiat cîinii, și pe el și pe băiat, răspunse Jean-René. Da, taică Châtelain, că degeaba strigam : „Cuminte, Médor... Vino-ncoa, Turcule... Jos, Sultan". Nu i-am văzut niciodată atît de dezlănțuiți. Și unde

mai pui că aici, la fermă, cîinii nu sînt dresaţi să-i muşte pe calici, ca în alte părţi...

— Pe cinstea mea, copii, partea săracului tot îşi aştepta omul... Strîngeţi-vă niţel... Bine ! Pune încă două tacîmuri, unul pentru orb, celălalt pentru copil. De bună seamă că doamna Georges n-o să aibă nimic împotrivă să-i adăpostim peste noapte.

— E totuşi de mirare că dulăii sînt atît de îndîrjiţi, reluă Jean-René. Mai ales Turcu pe care Claudine îl luase cu dînsa la presbiteriu. Era ca apucat. Mîngîindu-l ca să-l potolesc, i-am simţit părul de pe spate zbîrlit de-ai fi zis că-i un porc ţepos. Ce zici de toate astea, taică Châtelain, dumneata care ştii atîtea ?

— Ce să zic, băiete ? Oi fi ştiind eu multe, dar animalele ştiu şi mai multe. Ei bine, Claudine, se adresă acum bătrînul ţărăncii ce tocmai revenea cu două cearşafuri albe răspîndind un miros suav de verbină. Nu-i aşa că doamna Georges a poruncit să le dăm de mîncare şi să-i culcăm ? Du-te, Jean-René şi adu-i. Iar tu, fata mea, pune două scaune aproape de foc, să se mai încălzească un pic, bieţii de ei, înainte de a se aşeza la masă.

Se auzi din nou lătratul furios al cîinilor şi glasul lui Jean-René încercînd să-i potolească.

Uşa bucătăriei se deschise brusc : Învăţătorul şi Şontorogul intrară grăbiţi de parcă ar fi fost alungaţi din urmă.

— Luaţi seama la cîinii voştri ! exclamă Învăţătorul. Erau cît p-aci să ne muşte.

— Mi-au smuls o fîşie din bluză, se plînse Şontorogul încă livid de spaimă.

— Iartă-i, omule, zise Jean-René închizînd uşa, dar nu i-am văzut niciodată atît de întărîtaţi... Se vede că gerul îi face să fie astfel.

Clubul cărţii digitale 20

— Uite, acum și ăsta! zise taica Châtelain oprindu-l pe bătrînul Lisandru în clipa în care, mîrîind amenințător, era gata să se repeadă la noii veniți. I-a auzit pe ceilalți lătrînd furioși și vrea să facă la fel. Hai, marș de-aici, du-te și te culcă, sălbaticule! se adresă cîinelui.

La aceste cuvinte, însoțite de o lovitură de picior, Lisandru se cuibări mîrîind în colțul lui preferat de lîngă vatră.

Învățătorul și Șontorogul mai stăteau la ușă, neîndrăznind să înainteze. Banditul îl ținea de mînă pe băiat care se lipise strîns de Învățător, uitîndu-se cu neîncredere la țărani. Onestitatea acelor chipuri îl deruta și aproape că-l speria pe fiul lui Braț-Roșu. Firile înrăite au și ele repulsiile și simpatiile lor.

— Apropiați-vă de foc, oameni buni, să vă mai încălziți, apoi să cinați cu noi, căci ați sosit tocmai cînd ne așezam la masă, îi îmbie taica Châtelain pe cei doi. Uită-te, ia loc pe scaunul ăla! Dar unde mi-e capul? Nu dumitale, ci copilului trebuia să-i spun asta, fiindcă, din păcate, ești orb. Haide, băiatule, du-l pe taică-tu lîngă foc.

— Da, bunul meu domn, răspunse Șontorogul cu glas miorlăit și prefăcut. Domnul să vă răsplătească pentru milostenie! Hai, tăticule, vino cu mine!

Și amîndoi se așezară lîngă foc.

La început, Lisandru se mulțumi să mîrîie în surdină; dar după ce-l adulmecă o clipă pe Învățător, scoase deodată acel urlet lugubru care-i face pe țărani să spună despre cîini că urlă a pustiu.

„La naiba! își zise Învățătorul. Oare potăile astea blestemate simt mirosul sîngelui? Purtam

pantalonii ăştia în noaptea în care l-am asasinat pe negustorul de vite..."

— Ia te uită! se miră Jean-René coborînd vocea. Lisandru urlă a mort, adulmecîndu-l pe orb.

Deodată se petrecu un lucru straniu: lătratul bătrînului cîine se prefăcu într-un chelălăit atît de pătrunzător, atît de plîngăreţ, încît îl auziră şi ceilalţi cîini (doar o fereastră despărţea bucătăria de curtea fermei) şi, potrivit obiceiului rasei canine, repetară toţi, pe întrecute, aceste lamentabile scheunături.

Deşi nu prea superstiţioşi, argaţii se priveau înfricoşaţi. Într-adevăr, ceea ce se petrecea dădea de gîndit. Un om cu trăsături hidoase la care nu te puteai uita fără a te îngrozi, a intrat în curtea fermei. Atunci toate aceste animale, de obicei atît de paşnice, au devenit furioase şi au început să scoată acele urlete sinistre care, după credinţa populară, prezic apropierea morţii. Pînă şi banditul, cît de călit era, tresări auzind aceste urlete sinistre, macabre, izbucnite la sosirea lui... a unui asasin.

Numai micul şchiop, sceptic, obraznic ca un copil al Parisului, corupt — ca să zicem aşa — de la ţîţa mamei, rămăsese nepăsător la efectul moral al acestei scene. Nemaitemîndu-se de a fi muşcat, cinicul avorton îşi rîdea în sinea lui de înfricoşarea locuitorilor fermei şi de ceea ce îl făcea pe Învăţător să se înfioare.

Primul moment de stupoare o dată trecut, Jean-René ieşi în curte şi, după puţin, se auziră pocnetele biciului său care risipiră lugubrele presimţiri ale lui Médor, Turcu şi Sultan. Treptat argaţii începură a se însenina. După cîteva minute, urîţenia îngrozitoare a Învăţătorului nu le mai inspira decît milă şi oroare; îl plîngeau pe

micul șchiop pentru infirmitatea lui, îl găseau chiar nostim și se porniră să-l laude pentru grija și atenția cu care-l înconjura pe tatăl său...

Pofta de mîncare a plugarilor, uitată o clipă, se redeșteptă cu și mai multă putere și, un răstimp, nu se mai auzi decît zgomotul furculițelor. Aplecați care mai de care asupra farfuriilor, argații și femeile lor urmăreau cu înduioșare atențiile copilului față de orb. Așezați unul lîngă altul, Șontorogul îi dădea să mănînce, îi tăia pîinea și îi turna să bea cu o dragoste de-a dreptul filială.

Aceasta era fața frumoasă a medaliei. Dar iată reversul ei :

Atît din cruzime, cît și din spirit de imitație, normal la vîrsta lui, Șontorogul simțea o voluptate crudă să-l chinuiască pe Învățător după exemplul Cucuvelei pe care o iubea și era mîndru că se poate purta ca și dînsa. Cum se face că acest copil pervers simțea nevoia de dragoste maternă ? Cum se face că părea fericit de afecțiunea ce i-o arăta Chioara ? Și, în sfîrșit, cum putea el să se simtă mișcat la amintirea depărtată a alintărilor răposatei lui mame ? Era una din acele frecvente anomalii care, din cînd în cînd, se revoltă împotriva viciului.

Am mai spus-o, resimțea ca și Cucuvaia o plăcere sadică să poată tortura un tigru puternic... La masa țăranilor, avu răutatea de a-l sili, cu rafinament, pe Învățător să-i suporte brutalitățile fără să se clintească. Așa că șchiopul compensa fiecare din aparentele sale atenții, prin lovituri de picior pe sub masă în glezna dreaptă a banditului, exact în locurile rănite de lanțuri în timpul anilor de temniță.

I-a trebuit netrebnicului un curaj cu atît mai stoic ca să-și ascundă durerea, cu cît micul mons-

tru își alegea momentul de a-l lovi, fie în clipa în care Învățătorul voia să bea, fie să spună ceva.

— Uite, tăticule, o nucă descojită, zise Șontorogul punîndu-o în farfuria orbului.

— Frumos din partea ta, copilul meu, îl lăudă taica Châtelain. Apoi, adresîndu-se tîlharului: Da, e drept, ești demn de plîns, dar ai un fiu atît de bun... asta trebuie să te consoleze întrucîtva.

— Da, desigur, nenorocirea mea e mare și fără dragostea acestui copil... eu...

Învățătorul nu-și putu reține un țipăt ascuțit de durere: feciorul lui Braț-Roșu atinsese de astă dată locul cel mai sensibil al plăgii.

— Dumnezeule mare! Ce ai, tăticule? strigă șchiopul cu voce plîngăreață și, ridicîndu-se de pe scaun, se aruncă de gîtul orbului. În prima lui reacție de mînie, banditul vru să-l înăbușe pe micul șchiop în brațele lui de Hercule, și-l strînse cu atîta putere încît copilul, pierzîndu-și răsuflarea, făcu să se audă un geamăt surd. Dar amintindu-și că nu se poate lipsi de Șontorog, se stăpîni și-l împinse înapoi pe scaun.

În toate acestea, țăranii nu văzură decît un schimb de mîngîieri între tată și fiu și puseră paloarea și sufocarea Șontorogului pe seama emoției acestui copil afectuos.

— Dar ce ai, sărmane om? se alarmă taica Châtelain. Țipătul dumitale de adineauri l-a speriat pe băiat... Bietul copil!!... Abia mai răsuflă.

— Nu e nimic, îl liniști Învățătorul redobîndindu-și calmul. Sînt lăcătuș de meserie și, acum cîtva timp, dînd cu barosul într-un drug de fier înroșit, ranga mi-a căzut peste picioare și mi-a făcut o arsură atît de adîncă încît nici pînă acum nu s-a vindecat... M-am lovit de piciorul mesei și nu mi-am putut opri un țipăt de durere.

— Bietul meu tătic! zise Șontorogul aruncînd o privire diabolică Învățătorului. Bietul meu tătic! E adevărat, oameni buni, nu s-a putut vindeca. O, de-aș suferi eu în locul lui!

Femeile îl mîncau din ochi pe micul scelerat. Taica Châtelain reluă :

— Păcat că n-ai venit la fermă, acum trei săptămîni. Am avut aici un doctor negru din Paris care are un leac minunat pentru durerile de picioare. O bătrînă din sat nu mai putea umbla de trei ani ; doctorul i-a uns rănile cu o alifie și acum femeia aleargă ca vîntul și a făgăduit să meargă pe jos pînă la Paris, în aleea Văduvelor, unde locuiește medicul, să-i mulțumească... Dar ce ai? Din nou afurisita aia de rană?

Trăsăturile Învățătorului erau atît de brăzdate de cicatrice, încît nu i se putea observa paloarea. Totuși pălise îngrozitor înțelegînd că e vorba de doctorul David, de negrul acela care, din ordinul lui Rudolf, l-a supus unui supliciu atît de crud, cu consecințe atît de teribile.

Fusese o zi funestă pentru Învățător. Dimineața, îndurase batjocura Cucuvelei și a fiului lui Braț-Roșu ; sosind la fermă cîinii urlaseră a mort datorită aspectului său de ucigaș și vruseră să-l sfîșie ; în sfîrșit, întîmplarea îl adusese într-o casă unde, cu cîteva zile înainte, se aflase și călăul lui.

Taica Châtelain, neobservînd paloarea Învățătorului, reluă :

— De altfel, cînd veți pleca, îi vom da fiului dumitale adresa medicului, rugîndu-l totodată pe doctorul David să te ajute. E un om atît de bun, atît de bun! Păcat că e totdeauna abătut... Ei,

hai să bem în sănătatea viitorului dumitale salvator.

— Mulțumesc, nu mai mi-e sete, răspunse morocănos Învățătorul.

— Bea, tăticule scump, o să-ți facă bine la stomac, stărui Șontorogul punînd cu de-a sila paharul în mîna orbului.

— Nu, nu, nu mai vreau să beau, se împotrivi acesta.

— Nu e cidru, ci vin vechi, zise țăranul. Nu sînt mulți orășeni care să aibă parte de un asemenea vin. Ei, ce vrei, asta nu-i o fermă ca atîtea altele. Dar de cina noastră ce zici ?

— E foarte bună, răspunse mașinal Învățătorul, din ce în ce mai absorbit de sinistrele lui gînduri.

— Află că-i în fiecare zi la fel : muncă bună, masă bună, conștiință liniștită, somn liniștit, asta-i, în cîteva cuvinte, viața noastră. Și sîntem și bine plătiți, încheie taica Châtelain.

— Stăpînul vostru nu cred că se-mbogățește de pe urma voastră.

— Stăpînul nostru ? O, e un stăpîn cum nu-s mulți alții. Are el de unde se îmbogăți.

— Ce vrei să spui ? întrebă orbul pentru a-și goni gîndurile negre ce-l urmăreau. Stăpînul vostru e chiar atît de extraordinar ?

— Cu totul extraordinar, prietene. Întîmplarea te-a adus încoace, satul fiind departe de drumul mare. Poate că n-ai să mai revii niciodată ; cel puțin să nu ne părăsești înainte de a ști ce a făcut stăpînul nostru din ferma asta ; să-ți spun în două vorbe cu condiția să repeți și altora ce-ai auzit.

— Te ascult, răspunse Învățătorul.

Clubul cărții digitale

— Şi n-o să-ţi pară rău că m-ai ascultat, se adresă Învăţătorului taica Châtelain. Închipuieşte-ţi că într-o zi stăpînul îmi zise : „Sînt foarte bogat, e adevărat, dar cum asta nu mă face să prînzesc de două ori, ce-ar fi dacă aş da de mîncare celor care nu prînzesc de loc sau unor oameni cumsecade care nu mănîncă niciodată pe săturate ?“ Şi stăpînul nostru se puse pe treabă. Cumpără această fermă care pe vremea aceea nu putea fi pusă în valoare şi nu folosea decît două pluguri ; ştiu asta pentru că sînt născut aici. Stăpînul nostru şi-a mărit proprietatea, o să ştii curînd şi pentru ce. A pus o femeie pe cît de respectabilă, pe atît de nenorocită, să conducă ferma ; totdeauna le alege aşa şi i-a spus : „Această casă va fi un fel de casă a Domnului, deschisă celor buni, închisă celor răi ; cerşetorii leneşi vor fi alungaţi, dar se va da totdeauna de pomană celor ce vor arăta că au tragere de inimă ; e o milostenie care nu umileşte pe cel ce o primeşte şi foloseşte celui care dă ; bogatul care nu face asta, este un bogat rău“. Stăpînul nostru vorbeşte aşa şi, pe cinstea mea, are dreptate, dar face mai mult decît spune, — el înfăptuieşte ! Odinioară exista un drum direct de aci la Écouen, care îl scurta cu o leghe întreagă ; dar vezi că era atît de desfundat, încît nu se mai putea folosi, era moartea cailor şi a trăsurilor ; cu puţine corvezi şi cu cîţiva bani strînşi de la fermierii din împrejurimi, drumul s-ar fi putut repara ; dar oricît de mult dorea fiecare să vadă drumul refăcut, tot atît de mult se codea să dea bani sau să participe la corvoadă. Stăpînul nostru văzînd asta, a spus : Drumul va fi făcut, dar pentru

că cei care ar fi trebuit să contribuie n-au vrut s-o facă și cum drumul este oarecum un drum de lux, vor profita de el cei care au cai și trăsuri, va fi însă în primul rînd folosit de cei ce n-au decît două brațe, de cei ce n-au decît vrednicie, dar n-au de lucru. Așa, de pildă, un flăcău voinic bate la poarta fermei și strigă : „Mi-e foame și n-am de lucru". „Băiete, iată o ciorbă bună, o sapă, o lopată ; vei fi dus pe drumul de le Écouen, fă patru metri de pietriș pe zi și în fiecare seară o să capeți doi franci ; doi metri un franc, o jumătate de metru cincizeci de centime, dacă nu, nimica. Eu, pe înserate, venind de la cîmp, voi inspecta drumul și mă voi convinge de cît a lucrat fiecare."

— Și cînd te gîndești că au fost doi ticăloși destul de fără inimă care au mîncat ciorba și au furat sapa și lopata, interveni Jean-René, indignat ; asta te dezgustă să mai faci bine.

— E adevărat, ziseră cîțiva lucrători.

— Se poate, copiii mei ? reluă taica Châtelain... Adică... să nu mai facem plantații, nici semănături, fiindcă există omizi, coropișnițe și alte gîngănii stricătoare care rod frunzele și mănîncă semințele ? Nu, nu, stîrpim paraziții, bunul Dumnezeu, care nu e zgîrcit, face să crească muguri noi, spice noi, paguba e reparată și nu-ți mai dai seama că vietăți răufăcătoare au trecut pe acolo. Nu-i așa, prietene ? se adresă Învățătorului bătrînul plugar.

— Fără îndoială, fără îndoială, răspunse acesta, care de cîteva clipe părea adîncit în gînduri.

— Cît despre femei și copii, e de lucru pentru toată lumea pe măsura puterilor fiecăruia, adăugă părintele Châtelain.

— Şi totuşi, spuse lăptăreasa Claudine, drumul nu prea înaintează.

— Asta înseamnă, fata mea, că la noi, oamenii muncitori nu duc lipsă de lucru.

— Dar unui infirm ca mine, de pildă, spuse deodată Învăţătorul, i s-ar face pomana de a i se da un colţ la fermă, o bucată de pîine şi un adăpost pentru puţina vreme cît o mai are de trăit ? O ! dacă s-ar putea, oameni buni, voi mulţumi stăpînului vostru tot restul vieţii mele.

Banditul vorbea de astă dată sincer. Nu se căia de crimele lui, dar viaţa liniştită, fericită a plugarilor, îi aţiţa pofta, cu atît mai mult cu cît se gîndea la viitorul groaznic ce i-l rezervase Cucuvaia şi pe care era departe de a-l fi prevăzut, ba îl făcea să regrete şi mai mult că, trimiţînd după complicea lui, pierduse pentru totdeauna putinţa de a trăi laolaltă cu oamenii cinstiţi la care îl adusese Cuţitarul.

Taica Châtelain îl privi mirat pe Învăţător.

— Dar, sărmane om, îi spuse el, nu te credeam atît de sărac.

— Vai, Doamne, da... mi-am pierdut vederea în urma unui accident de muncă. Mă duc la Louvres să caut sprijin la o rudă depărtată, dar, înţelegi, cîteodată oamenii sînt atît de zgîrciţi, atît de răi... spuse Învăţătorul.

— O ! fie omul cît de zgîrcit, răspunse taica Châtelain, se îmbună în faţa unui lucrător blajin şi cinstit ca dumneata, nenorocit ca dumneata, cu un copil atît de drăguţ şi de bun, asta mişcă şi pietrele. Dar patronul la care lucrai înaintea accidentului dumitale, cum de nu face nimic pentru dumneata ?

— A murit, spuse Învăţătorul după o clipă de şovăire, şi era singurul meu protector.

— Dar azilul orbilor?

— Nu am vîrsta ca să fiu primit.

— Bietul om! Eşti cu adevărat de plîns.

— Dar crezi oare că dacă nu găsesc la Louvres sprijinul la care nădăjduiesc, stăpînului dumitale, pe care îl respect fără a-l cunoaşte, îi va fi milă de mine?

— Din păcate, vezi, ferma nu e azil. De obicei se dă adăpost infirmilor, la fermă, pentru o noapte sau o zi, li se dă un ajutor şi apoi Dumnezeu să-i aibă în paza lui!

— Aşadar n-am nici o nădejde ca stăpînul dumitale să se intereseze de trista mea soartă? întrebă tîlharul cu un suspin de părere de rău.

— Ţi-am spus care-i regula, omule, dar stăpînul nostru e atît de milos, atît de darnic, încît e în stare de orice.

— Crezi? exclamă Învăţătorul. Ar fi cu putinţă să mă lase să trăiesc aici în vreun colţişor? M-aş mulţumi cu atît de puţin!

— Ţi-am spus că stăpînul nostru e în stare să facă orice. Dacă va primi să te ţină la fermă, nu va fi nevoie să te ascunzi într-un ungher: vei fi tratat la fel cu noi... cum ai văzut astăzi. Se va găsi de lucru şi pentru copilul dumitale, după puterile lui; nu-i vor lipsi pildele şi sfaturile bune. Venerabilul nostru preot îl va învăţa carte alături de ceilalţi copii din sat şi îl va creşte numai în bine, cum se spune. Dar pentru asta, vezi dumneata, trebuie ca mîine dimineaţa să vorbeşti deschis cu *Doamna-Noastră-cea-Milostivă*.

— Cum ai zis? întrebă Învăţătorul.

— Aşa o numim noi pe stăpîna noastră. Dacă o să vrea să te ajute, treaba e făcută. În ce priveşte binefacerea, stăpînul nostru nu se împotriveşte doamnei noastre.

— O ! atunci îi voi vorbi, îi voi vorbi ! exclamă bucuros Învăţătorul, care se şi vedea scăpat de tirania Cucuvelei.

Această nădejde nu găsi prea mult răsunet în sufletul Şontorogului, care nu se simţea de loc dispus să se folosească de oferta bătrînului plugar şi să crească sub oblăduirea unui preot venerabil. Fiul lui Braţ-Roşu avea înclinări foarte puţin rustice şi sufletul nu se simţea atras de o existenţă bucolică : de altminteri, credincios tradiţiilor Cucuvelei, n-ar fi văzut cu ochi prea buni ca Învăţătorul să scape de sub despotismul lor ; voia deci să readucă la realitate pe tîlhar care se lăsa de pe acum în voia plăcutelor iluzii despre o viaţă la ţară.

— O ! da, repetă Învăţătorul, voi vorbi cu *Doamna-Noastră-cea-Milostivă*... Îi va fi milă de mine şi...

Şontorogul dădu Învăţătorului, pe furiş, o lovitură puternică de picior şi îl atinse bine.

Durerea întrerupse şi scurtă fraza tîlharului, care, după o tresărire, repetă cu glasul tremurător :

— Da, nădăjduiesc că această doamnă va avea milă de mine...

— Dar, bietul meu tătic, interveni Şontorogul, nu te gîndeşti de loc la buna mea mătuşă, doamna Cucuvaia care te iubeşte atît de mult ? Sărmana mătuşă Cucuvaie !... O, ea nu te va părăsi aşa cu una, cu două. Ar fi în stare să te ceară de aici prin vărul nostru, domnul Barbillon.

— Omul ăsta are rude printre peşti şi păsări, spuse foarte încet şi cu un licăr de maliţiozitate în privire Jean-René, dînd cu cotul Claudinei, vecina lui.

— Om fără milă ! Să rîzi de aceşti nenorociţi, răspunse cu glas înăbuşit fata de la fermă, dîn-

du-i la rîndul ei o lovitură atît de tare cu cotul, încît putea să-i rupă trei coaste.

— Doamna Cucuvaie e vreo rudă de-a dumitale? îl întrebă plugarul pe Învățător.

— Da, e una din rudele noastre, răspunse el copleșit de o desnădejde adîncă și sumbră.

În cazul că ar fi găsit la fermă un refugiu neașteptat, se temea că, din răutate, Chioara să nu-l denunțe; se temea de asemenea ca numele ciudate ale pretinselor rude, doamna Cucuvaie și domnul Barbillon, pomenite de Șontorog, să nu trezească bănuieli; dar în privința asta temerile lui erau neîntemeiate: numai Jean-René găsise un pretext de glumă făcută pe șoptite și rău primită de Claudine.

— Aceasta e ruda pe care vrei s-o găsești la Louvres? întrebă taica Châtelain.

— Da, răspunse tîlharul, dar cred că fiul meu se înșeală, bizuindu-se prea mult pe ea.

— O, dragă tată, eu nu mă înșel... E atît de bună mătușa mea Cucuvaia!... Știi doar că ea ți-a trimis apa cu care îți îmbăiez piciorul... și tot ea m-a învățat cum trebuie folosită... Ea mi-a spus: „Fă pentru bietul tău tată ce aș face eu însămi și Dumnezeu te va binecuvînta..." O! buna mea mătușă Cucuvaia... ea te iubește, te iubește atît de mult, încît...

— Bine, bine, spuse Învățătorul, tăindu-i vorba. Asta în nici un caz nu mă poate opri să vorbesc mîine dimineață bunei doamne de aici și să-i cer sprijinul pe lîngă respectabilul proprietar al acestei ferme; dar, adăugă el, pentru a schimba discuția și a opri vorbăria nesăbuită a Șontorogului, în legătură cu proprietarul fermei mi s-a făgăduit să mi se spună în ce fel este organizată.

— Doar eu ţi-am făgăduit asta, spuse taica Châtelain, şi mă voi ţine de cuvînt. Stăpînul nostru, după ce a născocit ceea ce numeşte el „pomana muncii", şi-a zis : „Sînt aşezăminte unde se dau premii pentru îmbunătăţirea rasei cailor, a vitelor, premii pentru pluguri mai bune şi pentru multe alte lucruri... Pe cinstea mea !... Cred că e timpul să ne gîndim puţin şi la îmbunarea sufletului oamenilor... Vite bune, desigur că e bine, dar oameni buni ar fi şi mai bine, deşi mai greu să-i faci. Ovăz, grîu din belşug şi fîneţe bogate, apă proaspătă, aer curat, îngrijiri zilnice după dorinţă vă vor mulţumi pe deplin, dar pentru oameni, vezi dumneata, e altceva ; nu-l poţi face pe un om să fie cinstit, aşa cum îngraşi o vită. Păscutul foloseşte vitei, fiindcă nutreţul fiind gustos, îi place şi o îngraşă ; ei bine, sînt de părere, pentru ca sfaturile bune să folosească omului şi să aibă un cîştig, să facem aşa ca el să vrea să le urmeze..."

— La fel cu vita căreia îi place să pască iarbă bună, nu e aşa, taică Châtelain ?

— Întocmai, băiete.

— Dar, taică Châtelain, interveni un alt plugar, se vorbea pe vremuri de un fel de fermă, unde nişte tineri hoţi cu purtare bună, învăţau plugăritul şi erau îngrijiţi şi răsfăţaţi ca nişte prinţi...

— E adevărat, copiii mei ; e ceva bun în toate astea ; e omenesc şi mărinimos să nu-ţi pierzi nădejdea în cei răi ; dar trebuie să-i încurajezi şi pe cei buni. Dacă un tînăr cinstit, voinic şi sîrguincios, dorind să muncească cu rîvnă şi să mai înveţe ceva, s-ar prezenta la o fermă de tineri, foşti deţinuţi, şi i s-ar spune : „Băiete, pe vremuri ai furat, ai fost vagabond... Ei bine, aici nu e loc pentru tine."

— E foarte adevărat, taică Châtelain, încuviinţă Jean-René. Se face pentru ticăloşi ceea ce nu se face pentru oameni cinstiţi ; ne îngrijim de buna stare a vitelor, dar nu şi a oamenilor.

— Pentru a da o pildă, băiete, şi a îndrepta acest rău, stăpînul nostru, după cum l-am lămurit pe acest om, a înfiinţat ferma asta... „Ştiu prea bine, spunea el, că în cer oamenii cinstiţi sînt răsplătiţi, dar acolo sus... vezi că e foarte sus, e foarte departe şi unii (trebuie să-i plîngem, copiii mei), n-au vederea şi suflul atît de bune ca să poată ajunge pînă la cer ; şi apoi, cînd oare ar avea vreme să privească într-acolo ? Toată ziua, de la răsăritul soarelui şi pînă la apus, aplecaţi peste pămînt, îl sapă şi iar îl sapă pentru un stăpîn ; noaptea dorm istoviţi pe patul lor tare... Duminica se îmbată la cîrciumă ca să uite oboseala de ieri şi cea de mîine. Dar toate aceste osteneli sînt sterpe pentru ei, bieţii oameni ! După o muncă silită, oare pîinea lor e mai puţin neagră, culcuşul lor mai puţin tare, copilul mai puţin slăbănog şi soţia lor mai puţin istovită ca să-l poată hrăni ?... Să-l poată hrăni... ea care nu mănîncă niciodată pe săturate !... Nu ! Nu ! Nu ! Şi pe lîngă asta ştiu bine, copiii mei, că pîinea lor e neagră, dar e pîine ; tare e patul lor, dar e totuşi pat ; slăbănogi sînt copiii lor, dar trăiesc. Nenorociţii şi-ar îndura poate mai uşor soarta, dacă ar crede că şi ceilalţi o duc tot aşa. Dar se duc la oraş sau la tîrg cînd e zi de bîlci şi văd acolo pîine albă, saltele groase şi calde, copii înfloriţi ca trandafirii în luna mai, şi atît de ghiftuiţi, atît de ghiftuiţi, încît aruncă prăjitura la cîini... Doamne... Cînd se înapoiază la bordeiul lor de pămînt, la pîinea lor neagră, la culcuşul lor nenorocit, aceşti bieţi oameni, văzîndu-şi copilaşul bolnăvicios, slăbănog, înfometat, căruia

ar fi vrut să-i aducă una din prăjiturile acelea p
care micii bogătaşi le aruncau la cîini, se în
treabă : „Dacă trebuie să fie pe lume bogaţi şi să
raci, de ce oare nu ne-am născut bogaţi ?“ E ne
drept... ,De ce nu-i vine fiecăruia rîndul ? Fără
îndoială, copiii mei, că ceea ce spun ei e lipsit d
judecată... şi nu le uşurează povara jugului, iar ju
gul acesta este apăsător şi greu ; cîteodată te ră
neşte, te istoveşte, dar trebuie să-l porţi fără răga
şi fără nădejde că vei avea vreodată parte de ma
bine şi că vei cunoaşte o zi, **o** singură zi, fericire
pe care ţi-o dă bunăstarea... Toată viaţa mereu aşa
Doamne ! timpul pare lung... lung ca o zi de ploai
fără o singură rază de soare. Atunci te duci la lucr
trist şi dezgustat. Pînă la urmă, cea mai mare part
dintre simbriaşi îşi zic : „De ce să lucrez mai bin
şi mai mult ! Mi-e totuna dacă spicul e greu sa
uşor ! De ce să trudesc dîndu-mi atîta osteneală
Să ne facem doar datoria ; răul e pedepsit, dec
să nu facem rău ; fapta bună însă e fără răsplată
deci să nu facem bine... Să avem însuşirile bunelo
vite de povară : răbdare, putere şi supunere“.
Aceste gînduri, copiii mei, sînt nesănătoase ; de l
această nepăsare la trîndăvie, nu e mult, de l
trîndăvie la viciu şi mai puţin... Din nefericire, cc
ce nu sînt nici buni nici răi, nu fac nici bine nic
rău, sînt cei mai numeroşi. „Pe aceştia, a spu
stăpînul nostru, trebuie să-i îndreptăm, nici ma
mult nici mai puţin decît dacă ar avea cinstea s
fie cai sau vite cornute sau oi care dau lînă... S
facem aşa ca să fie activi, chibzuiţi, sîrguincioşi
pricepuţi şi credincioşi îndatoririlor lor... Să le do
vedim că dacă vor deveni mai buni va creşte ş
bunăstarea lor... va fi în folosul tuturora... Pentr
ca sfaturile bune să-i ajute, să le dăm aici, pe pă

mînt, cum am spune, să guste un pic din fericirea ce-i aşteaptă în cer pe cei drepţi..."

O dată planul hotărît, stăpînul nostru a dat de veste prin împrejurimi că are nevoie de şase plugari şi de tot atîtea femei sau fete pentru munca la fermă, dar voia să-i aleagă pe cei mai buni ţărani din regiune, după lămuririle ce trebuie să-i fie date de primari, de preoţi sau de alţii. Urmau să fie plătiţi ca noi, adică cu simbrii cum au prinţii, hrăniţi mai bine decît chiaburii, iar o cincime din recoltă să se împartă între toţi plugarii ; să rămînă doi ani la fermă, apoi să facă loc altor plugari, angajaţi tot în aceleaşi condiţii ; după cinci ani împliniţi, să se poată tocmi din nou pentru alţi doi ani, dacă ar mai fi locuri libere... Aşa că, de la înfiinţarea fermei, plugarii şi zilierii vorbeau între ei : „Să fim harnici, cinstiţi şi muncitori, să fim preţuiţi pentru buna noastră purtare, şi vom putea avea într-o zi un loc la ferma de la Bouqueval ; acolo vom trăi ca în rai timp de doi ani ; ne vom pricepe mai bine în munca noastră, vom pune un ban de o parte şi, pe lîngă asta, plecînd de aici, ne va angaja oricine, fiindcă pentru a fi primit, îţi trebuie o adeverinţă că eşti un foarte bun muncitor."

— Sînt de pe acum angajat să intru la ferma de la Arnouville, la domnul Dubreuil, spuse Jean-René.

— Şi eu sînt tocmit la Gonesse, adăugă un alt plugar.

— Vezi, aşadar, prietene, că în felul acesta, toată lumea are de cîştigat ; fermierii din vecinătate au un dublu folos : nu sînt decît douăsprezece locuri pentru bărbaţi şi femei, dar se formează peste cincizeci de lucrători destoinici în regiune, buni pentru fermă ; însă chiar cei care nu vor găsi loc,

vor rămîne totuşi oameni vrednici, nu-i aşa ? Şi cum se spune, locurile vor fi şi vor rămîne mereu rîvnite, fiindcă dacă n-ai noroc o dată, nădăjduieşti să-l ai în viitor şi, în felul acesta, va prisosi un număr mai mare de oameni pricepuţi. Iată, să fiu iertat, dar pentru un cal sau o vită care cîştigă un premiu de sprinteneală, de putere sau de frumuseţe, sînt pregătiţi o sută de concurenţi ca să ia parte la întrecere. Ei bine, cei care n-au luat premiul, sînt şi ei buni şi curajoşi... Hei, prietene, nu ţi-am spus că ferma noastră nu e o fermă obişnuită şi că stăpînul nostru nu e un stăpîn oarecare ?

— O, nu ! fără îndoială... strigă Învăţătorul, şi cu cît bunătatea lui îmi pare mai mare, cu atît nădăjduiesc mai mult că se va îndura de soarta mea Un om care face bine cu atîta mărinimie şi cu atîta înţelegere, nu va precupeţi încă o binefacere mai mare sau mai mică.

— Sigur că nu, dragul meu, spuse taica Châtelain, şi, ca să se poată mîndri cu o nouă faptă bună, sînt sigur că ne vom revedea la fermă, şi că nu şezi acum pentru cea din urmă oară la această fermă !

— Nu-i aşa ? Iată, fără să vreau nădăjduiesc.. O ! dacă ai şti cît sînt de fericit şi recunoscător strigă Învăţătorul.

— Nu mă îndoiesc, e atît de bun stăpînul nostru !

— Dar să-i ştiu cel puţin numele, ca şi a *Doamnei-Noastre-cea-Milostivă* ! spuse cu înflăcărare Învăţătorul, ca să pot binecuvînta din vreme aceste nume nobile.

— Înţeleg nerăbdarea dumitale, răspunse plugarul. Ah ! Doamne, te aştepţi poate la cine ştie ce nume răsunătoare ? Ei bine, nu, — sînt nume

obișnuite și duioase ca ale Sfinților. *Doamna-Noastră-cea-Milostivă* se numește doamna Georges, iar pe stăpînul nostru îl cheamă domnul Rudolf.

— Soția mea !... Călăul meu !... murmură brigandul, trăznit de această descoperire.

NOAPTEA

Rudolf ! Doamna Georges ! Învățătorului nu-i venea să creadă că e o asemănare întîmplătoare de nume ; înainte de a-l fi condamnat la un groaznic supliciu, Rudolf îi mărturisise că are o deosebită grijă de doamna Georges. Și, în sfîrșit, prezența recentă a negrului David la această fermă, era o dovadă în plus că ghicise adevărul.

Recunoscu aici mîna Providenței, ceva fatal în această ultimă întîlnire care-i spulbera toate speranțele pe care le nutrise o clipă pe seama generozității stăpînului fermei.

Primul lui impuls fu să fugă.

Rudolf îi inspira o groază de nestăpînit, poate că în ceasul acela se afla la fermă... Revenindu-și din stupoare, tîlharul se ridică de la masă, luă mîna Șontorogului și exclamă cu aer rătăcit :

— Să plecăm... du-mă... să ieșim de aici !

Plugarii se uitară surprinși unul la altul.

— Să pleci... acum ! Nici să nu te gîndești la asta, sărmanul de tine, spuse taica Châtelain. Ce-ți trece prin cap ? Ești nebun ?

Șontorogul se folosi de aceste cuvinte, scoase un suspin prelung și, ducîndu-și arătătorul la

Clubul cărții digitale

frunte, dădu plugarilor să înţeleagă că mintea pretinsului său părinte nu e sănătoasă.

Bătrînul Châtelain îi răspunse printr-un semn de înţelegere şi compătimire.

— Vino, vino, să plecăm! repetă Învăţătorul, căutînd să-l tîrască pe copil după el.

Şontorogul, hotărît să nu părăsească un adăpost bun pentru a bate drumurile pe un frig ca acela, spuse cu glas plîngăreţ:

— Dumnezeule! dragă tată, iar te-a apucat boala, linişteşte-te, nu ieşi pe frigul ăsta... O să-ţi facă rău... Aş vrea mai degrabă, vezi tu, să-mi pară rău că nu te ascult, decît să te scot afară de aici la ora asta. Apoi, către plugari: Nu e aşa, domnilor, că mă veţi ajuta să-l împiedic pe bietul tata să plece pe gerul ăsta?

— Da, da, fii liniştit, fiule, spuse taica Châtelain, nu deschide tatălui tău uşa... O să-l silim să doarmă la fermă.

— Nu mă veţi putea sili să rămîn aici! strigă învăţătorul şi, de altfel, îl voi stingheri pe stăpînul vostru... pe domnul Rudolf... Mi-aţi spus că ferma nu e un azil. Aşa că, încă o dată, lăsaţi-mă să plec...

— Să-l stinghereşti pe stăpînul nostru? Fii pe pace!... Din nefericire, nu locuieşte la fermă, nu vine pe aici atît de des pe cît am dori-o noi... Dar chiar de-ar fi aici, nu l-ai stînjeni cu nimic... Această casă nu e un azil, e adevărat, dar ţi-am spus că infirmii care sînt de compătimit, cum eşti dumneata, pot sta aici o zi şi o noapte...

— Stăpînul vostru nu e astă seară aici? întrebă Învăţătorul cu glas mai puţin înfricoşat.

— Nu, trebuie să vină, după cum obişnuieşte, peste cinci sau şase zile. Aşa că vezi: temerile dumitale n-au nici un temei. Nu cred că buna

noastră stăpînă să coboare acum, căci ea te-ar fi liniștit. Nu a dat ea oare poruncă să ți se facă patul aici ? De altfel, dacă n-o vezi astă-seară, o să-i vorbești mîine înainte de plecare... O să-i adresezi mica dumitale cerere, ca să-l convingă pe stăpînul nostru să țină seama de soarta dumitale și să-ți îngăduie să rămîi la fermă...

— Nu ! Nu ! răspunse tîlharul îngrozit, m-am răzgîndit... fiul meu are dreptate : rudei mele de la Louvres îi va fi milă de mine... Mă voi duce s-o caut.

— Cum ți-o fi voia, spuse politicos taica Châtelain, crezînd că are de-a face cu un om al cărui creier nu e prea zdravăn. O să pleci mîine dimineață ; dar nici să nu te gîndești că poți continua drumul astă-seară cu acest biet copil ; avem noi grijă de asta.

Deși Rudolf nu se afla la Bouqueval, temerile învățătorului erau departe de a se calma. Cu toate că era groaznic de desfigurat, se temea să nu fie recunoscut de soția lui care putea coborî dintr-o clipă în alta ; în acest caz, era sigur că ea îl va denunța și va face să-l aresteze, convins fiind că Rudolf, aplicîndu-i o pedeapsă atît de cumplită, a vrut, în primul rînd, să satisfacă simțămintele de ură și de răzbunare ale doamnei Georges.

Dar tîlharul nu putea părăsi ferma, era doar la cheremul Șontorogului. Se resemnă deci ; și, pentru a evita să fie surprins de soția lui, spuse plugarului :

— Fiindcă mă încredințezi că nu-i voi stînjeni nici pe stăpînul vostru, nici pe doamna voastră, primesc găzduirea ce-mi oferiți ; dar cum sînt foarte obosit, mă voi duce, dacă-mi îngăduiți, să mă culc ; aș vrea să plec mîine dimineață în zori.

— O ! mîine dimineaţă, după pofta inimii, toată lumea de aici se scoală devreme şi, ca nu cumva să te rătăceşti iar, ţi se va arăta drumul.

— Eu, dacă vreţi, îl voi conduce pe acest biet om pînă la capătul şoselei, vorbi Jean-René, fiindcă doamna mi-a spus să iau mîine dimineaţă cariola şi să aduc nişte săculeţi cu bani de la notarul din Villiers-le-Bel.

— O să-i arăţi drumul acestui biet orb, dar te vei duce pe jos, hotărî taica Châtelain, doamna şi-a schimbat părerea ; s-a gîndit, cu drept cuvînt, că nu e bine să aibă la fermă o sumă atît de mare ; o să fie timp să se ducă cineva luneа viitoare la Villiers-le-Bel ; pînă atunci, banii stau la notar tot atît de sigur ca aici.

— Doamna ştie mai bine decît mine ce are de făcut ; dar ce e rău, dacă am aduce banii aici, taică Châtelain ?

— Nu e rău, băiatule, slavă Domnului ! Dar mie mi-ar plăcea mai mult să am aici cincisute de saci de grîu decît zece saci cu taleri. Haideţi acum, reluă taica Châtelain, adresîndu-se hoţului şi Şontorogului. Vino, prietene, iar tu urmează-mă, copilul meu, adăugă el luînd un sfeşnic.

Apoi, păşind înaintea celor doi oaspeţi ai fermei, îi conduse într-o odăiţă de la parter, unde ajunseră după ce-au trecut printr-un coridor lung în care răspundeau mai multe uşi.

Plugarul puse sfeşnicul pe o masă şi se adresă învăţătorului :

— Iată culcuşul vostru, bunul Dumnezeu să-ţi dea o noapte liniştită. Cît despre tine, băiete, o să dormi fără vise, la vîrsta ta.

Tîlharul, întunecat şi dus pe gînduri, se aşează pe marginea patului unde îl condusese Şontorogul.

Schiopul făcu plugarului un semn cu tîlc și, în clipa cînd acesta ieși din odaie, îl ajunse din urmă.

— Ce vrei, măi băiete? îl întrebă taica Châtelain.

— Doamne, dragă domnule, cît sînt de nenorocit! Cîteodată, bietul tata are crize în cursul nopții, un fel de zvîrcoliri și nu pot să-l liniștesc singur; dacă aș fi nevoit să cer ajutor, m-ar auzi oare cineva de aici?

— Biet copil! răspunse bătrînul cu milă, fii liniștit... Vezi ușa aia de lîngă scară?

— Da, domnule, o văd.

— Ei bine, unul din argații noștri doarme totdeauna acolo; n-ai decît să-l trezești, cheia e în ușă, și va veni să te ajute să-l liniștești pe tatăl tău.

— Vai, domnule, un singur argat și cu mine nu-l vom putea potoli pe bietul tata, dacă îl apucă zvîrcolirile... N-ai putea veni și dumneata, dumneata care pari atît de bun?

— Eu, copile, dorm ca și ceilalți plugari, într-o clădire din fundul curții. Dar fii fără grije, Jean-René e viguros, ar răpune și-un taur luîndu-l de coarne. De altfel, dacă mai e nevoie de cineva ca să vă ajute, o poate chema pe bătrîna noastră bucătăreasă; doarme sus, la etaj, lîngă doamna și domnișoara noastră... și, la nevoie, această femeie vă poate fi de mare folos căci e foarte pricepută în îngrijirea bolnavilor.

— O! mulțumesc, mulțumesc, bunul meu domn, mă voi ruga lui Dumnezeu pentru dumneata, căci ești atît de milostiv și ai atîta grijă de bietul meu tată.

— Bine, băiete... Atunci, noapte bună, și să nădăjduim că nu vei avea nevoie de nimeni ca să-ți

liniștească tatăl; intră în odaie, poate că te aș teaptă.

— Alerg. Noapte bună, domnule.

— Domnul să te aibă în pază, băiatul meu.

Și bătrînul plugar se depărtă.

De abia se întoarse cu spatele, că șchiopul făc acel gest atît de batjocoritor și de jignitor al ștren garilor din Paris: își lovi de cîteva ori ceafa c palma mîinii stîngi, întinzîndu-și în față mîn dreaptă deschisă.

Cu o șiretenie diabolică, acest copil primejdio căpătase o parte din informațiile necesare pentr a sluji planurilor sinistre ale Cucuvelei și ale În vățătorului. Știa astfel că, în corpul clădirii und avea să doarmă, locuiau numai doamna George Floarea-Mariei, o bătrînă bucătăreasă și un argat

Șontorogul intrînd în odaia unde avea să înop teze cu Învățătorul, se feri să se apropie de el Acesta din urmă îl simți și-i spuse cu glas scăzut

— De unde naiba vii, ticălosule?

— Ești prea curios, tu, ăla fără ochi.

— O! o să mi-o plătești pentru cît m-ai făcu să sufăr și să îndur în seara asta, piază-rea ce ești strigă Învățătorul. Se ridică furios, orbecăind dup Șontorog și rezemîndu-se de ziduri ca să-l nime rească. Te voi sugruma, năpîrcă afurisită!

— Sărmane tată... Sîntem, deci, foarte vesel dacă ne-apucăm să ne jucăm de-a baba-oarba, c copilașul nostru scump? zise Șontorogul rînjind ș scăpînd fără greutate de urmărirea Învățătorului

Acesta, furat la început de o furie necugetată, f în curînd nevoit, ca de obicei, să renunțe de a- mai urmări pe fiul lui Braț-Roșu.

Silit să sufere din partea șchiopului prigoana lu nerușinată pînă în clipa în care se va putea răz

buna fără primejdie, tîlharul, măcinîndu-și mînia neputincioasă, se aruncă pe pat, blestemînd.

— Bietul meu tată... Nu cumva te dor măselele de înjuri astfel ? Ce-ar spune domnul părinte, dacă te-ar auzi ?... Te-ar pune la canoane...

— Bine ! Bine ! reluă tîlharul după o lungă tăcere, cu un glas înăbușit și sugrumat, rizi de mine, bate-ți joc de nenorocirea mea... Lașule... Ce frumos ! Ce generos !

— O ! ce mai gogoși : tu și generos ! Cîtă îndrăzneală ! exclamă Șontorogul, izbucnind în rîs, scuzați, vă rog... ai uitat cînd trăgeai palme la toată lumea, cînd pocneai în dreapta și în stînga ? Hai ?

— Dar ție nu ți-am făcut niciodată nici un rău. Atunci de ce mă chinuiești așa ?

— Mai întîi pentru că i-ai spus prostii Cucuvelei... Și cînd mă gîndesc că „domnul" spunea că ar vrea să rămînă aici, lingușindu-i pe țărani... „Domnul" voia poate să facă o cură cu lapte de măgăriță ?

— Ticălosule, chiar dacă aș fi avut o șansă să rămîn la ferma asta, lovi-o-ar trăznetul, tu, cu obrăzniciile tale, m-ai fi împiedicat !

— Să rămîi aici ! Asta-i bună ! Și cine-ar mai fi atunci calul de bătaie al Cucuvelei ? Eu, poate ? Mulțumesc, de-abia am scăpat !

— Lepădătură păcătoasă !

— Lepădătură ! Iată încă un motiv : voi spune ca mătușa mea Cucuvaia, că nimic nu e mai plăcut decît să te facă cineva să turbezi de furie... Tu, care m-ai ucide cu o lovitură de pumn... Mamă, și ce caraghios erai astă-seară la masă... Dumnezeule mare, ce-am mai petrecut ! Ca la teatru... La fiecare lovitură de picior pe care ți-o dădeam pe înfundate, furia îți urca sîngele la cap și ochișorii tăi albi se înroșeau pe de margini, de mai

mare dragul ; nu le mai lipsea decît puțin albastru la mijloc, ca să devină tricolori... două adevărate cocarde de sergent de stradă, ce mai !

— Haide de, îți place să rîzi, ești vesel... nu-i nimic !... asta ține de vîrsta ta ; nu mă supăr, zise învățătorul pe un ton afectuos și firesc, sperînd să-l înduioșeze pe Șontorog ; dar în loc să stai aici să mă iei în rîs, ai face mai bine să-ți amintești ce ți-a spus Cucuvaia pe care o iubești atît : trebuie să cercetezi totul, să iei tipare. Ai auzit ? Au vorbit de o sumă mare de bani pe care o vor aduce lumi aici... Ne reîntoarcem cu ai noștri și dăm o lovitură bună. Vai, că prost am mai fost vrînd să rămîn aici... După opt zile, cu proștii ăștia de țărani, m-aș fi săturat pînă-n gît, nu-i așa, fiule ? spuse brigandul, pentru a-l măguli pe Șontorog.

— Te-aș fi plîns, pe cinstea mea, răspunse rînjind fiul lui Braț-Roșu.

— Da, da, putem da o lovitură bună aici... și chiar dacă n-ar fi nimic de furat, voi reveni în casa asta cu Chioara ca să mă răzbun, rosti tîlharul cu o voce alterată de furie și de ură, fiindcă mai mult ca sigur că soția mea l-a pornit împotrivă-mi pe acest infernal Rudolf : orbindu-mă, nu m-a făcut el oare să fiu la cheremul tuturor, al Cucuvelei, al unui strengar ca tine ? Ei bine, deoarece nu mă pot răzbuna împotriva lui, mă voi răzbuna împotriva nevestei mele ! Da, va plăti pentru toți... chiar de-ar fi să dau foc acestei case și să mă îngrop eu însumi sub dărîmăturile ei... Ah ! cum aș mai vrea... aș vrea...

— Ai vrea grozav s-o ai în mînă pe soția ta, nu-i așa, bătrîne ? Și cînd te gîndești că e la zece pași de tine. Dacă aș vrea, te-aș conduce pînă la ușa odăii ei... eu... căci știu unde îi e odaia... știu, știu,

știu, adăugă Șontorogul, fredonînd după cum îi era obiceiul.

— Știi unde e odaia ei ! strigă Învățătorul pe un ton de o fioroasă veselie. Știi ?...

— Așa te vreau, spuse Șontorogul, te voi pune să faci sluj pe labele dindărăt, ca un cîine căruia îi arăți un os... Atenție, bătrîne Azor !

— Știi unde e camera soției mele ? repetă tîlharul întrebarea, întorcîndu-se în spre partea de unde venea vocea Șontorogului.

— Da, știu, și ce e mai nostim e că doar un singur argat din fermă doarme în aripa în care ne aflăm : știu unde e ușa camerei lui, cheia e în broască, tac !... o învîrtitură și omul e încuiat pe dinafară... Haide, drepți, bătrîne Azor !

— Cine ți-a spus asta ? strigă tîlharul, ridicîndu-se fără să vrea.

— Așa, bine, Azor... Alături de odaia soției tale doarme o bătrînă bucătăreasă... încă o învîrtitură de cheie și sîntem stăpînii casei, stăpînii soției tale și a fetei cu mantila cenușie pe care am venit s-o răpim... Acum, adu laba, bătrîne Azor, fă frumos pentru stăpîn-tu ! Numaidecît !

— Minți, minți... Cum ai putut afla toate astea ?

— Oi fi eu șchiop, dar prost nu sînt... Adineauri am ticluit acestui bătrîn plugar bețiv o poveste, precum că noaptea ai cîteodată zvîrcoleli și l-am întrebat unde aș putea găsi un ajutor, dacă-ți vine criza... Atunci mi-a răspuns că pot trezi pe argat și pe bucătăreasă și mi-a spus unde dorm... unul jos și femeia sus, la etaj, alături de soția ta, soția ta, soția ta...

Și Șontorogul își repetă cîntecul monoton.

După o lungă tăcere, Învățătorul îi spuse cu o voce calmă, cu o bruscă și teribilă hotărîre :

— Ascultă... M-am săturat de viață... Adineauri, da, mărturisesc, am avut un crîmpei de nădejde care mă face să-mi pară acum soarta și mai cumplită... închisoarea, ocna, ghilotina, sînt nimic față de ceea ce sufăr de azi dimineață... și suferința asta mă va chinui mereu... Du-mă în odaia nevestei mele ; am aici, la mine, cuțitul... O voi ucide... Mă voi omorî apoi și pe mine, mi-e totuna... ura mă înăbușe... Voi fi răzbunat... asta mă va liniști... Ceea ce îndur e prea mult pentru mine, eu, în fața căruia toți tremurau. Uite, vezi... dacă ai ști cît sufăr... ți-ar fi mlia de mine... De cîteva clipe mi se pare că-mi va plezni țeasta... Vinele mi se zbat de parcă mi s-ar sparge... mintea mi se întunecă.

— Un guturai, bătrîne ?... Strănută... Asta ușurează, spuse Șontorogul izbucnind în rîs. Vrei o priză de tabac ?

Și bătînd zgomotos cu palma peste pumnul lui stîng, de parcă ar fi lovit capacul unei tabachere, îngînă :

Vai, ce bun tabac am în tabacheră,
Vai, ce bun tabac, dar nu-ți dau de loc.

— Oh, Doamne, Doamne, vrea să mă înnebunească ! strigă pierzîndu-și aproape cu desăvîrșire judecata printr-un fel de excitare a dorinței de răzbunare sîngeroasă, arzătoare, neînduplecată, pe care zadarnic căuta să și-o stăpînească.

Clocotul forțelor acestui monstru nu era mai tare decît neputința lor de a se manifesta.

Să ne închipuim un lup înfometat, furios, aproape turbat, zgîndărit o zi întreagă prin gratiile cuștii de un copil, și simțind la doi pași de el o pradă care i-ar potoli totodată și foamea și furia.

La ultimul sarcasm al Șontorogului, tîlharul aproape că-și pierdu mintea.

În lipsa unei victime, vru în delirul lui furios să-și verse propriul lui sînge care-l înăbușea

Se gîndi o clipă să se omoare. Dacă ar fi avut la îndemînă un pistol încărcat, n-ar fi pregetat s-o facă. Scotoci în buzunar și scoase un cuțit-pumnal lung, îl deschise, și-l ridică, hotărît să se lovească... Dar pe cît de repezi îi fură mișcările, judecata, teama, instinctul de conservare le depășiră.

Îi lipsea ucigașului curajul, brațul înarmat îi căzu pe genunchi.

Șontorogul îi urmărise cu un ochi atent mișcările ; cînd văzu deznodămîntul fără urmări al acestei tragice porniri, exclamă rînjind :

— Băiete, un duel !... Pregătește brațele de tăiere...

Învățătorul, temîndu-se că înnebunește, într-o ultimă și inutilă explozie de furie, nu vru să mai audă această nouă insultă a Șontorogului, care își bătea joc cu atîta neobrăzare de lașitatea sa, care dădea înapoi în fața sinuciderii. Pierzînd nădejdea de a scăpa de ceea ce numea el, printr-o fatalitate care se răzbună, cruzimea acestui copil blestemat, tîlharul vru să facă o ultimă încercare, exploatînd lăcomia lui Braț-Roșu.

— Of ! făcu el cu un glas aproape implorator, du-mă la ușa nevesti-mi, poți lua din camera ei tot ce vrei. Și apoi vei putea fugi, lăsîndu-mă singur... Vei striga după ajutor, dacă vei voi ! Voi fi arestat, voi fi ucis pe loc... cu atît mai bine, voi muri răzbunat, pentru că nu am curajul să-mi iau singur viața... O ! du-mă... du-mă acolo ! Are, desigur, la ea, aur, bijuterii, îți făgăduiesc că-ți voi da tot... numai ție singur... înțelegi ?... Nu-ți cer decît să mă duci la ușa ei, lîngă ea.

— Da... înțeleg ; vrei să te duc la ușa ei, apoi la patul ei, apoi să-ți spun unde să lovești, și-apoi să-ți îndrum mîna, nu-i așa ? Vrei, deci, să mă faci mînerul cuțitului tău ! Monstru bătrîn ! reluă Șontorogul cu o expresie de dispreț, de furie, de groază, care, pentru prima oară în ziua aceea, dădu o înfățișare serioasă mutrei sale de dihor, pînă atunci batjocoritoare și sfidătoare. Mai bine m-aș lăsa omorît... înțelegi... decît să te duc la soția ta.

— Așadar, nu vrei ?

Fiul lui Braț-Roșu nu răspunse.

Se apropie, descult și fără să fie simțit de Învățător, care ședea pe pat și ținea mereu cuțitul lui mare în mînă ; apoi cu o îndemînare și cu o repeziciune uimitoare, Șontorogul îi smulse arma și dintr-o săritură fu în cealaltă parte a odăii.

— Cuțitul ! Cuțitul meu ! strigă tîlharul, întinzîndu-și brațele.

— Nu, fiindcă ai fi în stare mîine să ceri să-i vorbești soției tale și să te arunci asupra ei ca s-o ucizi... Fiindcă ești sătul de viață, după cum spui, și ești destul de fricos ca să îndrăznești să te omori.

— S-a dat acum de partea nevesti-mi și împotriva mea, strigă banditul a cărui judecată începea să se întunece. Oare acest mic monstru e un demon ? Unde mă aflu ? De ce o apără ?

— Ca să te fac să pleznești de ciudă... spuse Șontorogul, reluîndu-și înfățișarea nerușinată și batjocoritoare.

— Ah ! Asta vrei ? mormăi Învățătorul, pierzîndu-și cu totul rațiunea, ei bine ! O să dăm foc casei !... O să ardem cu toții, cu toții !... Prefer acest pîrjol, celuilalt... Lumînarea...

— Ha, ha ! izbucni din nou în rîs Șontorogul dacă nu ți s-ar fi stins lumînarea ție... și pentru

totdeauna... ai vedea că a noastră e stinsă de un ceas...

Și Șontorogul începu să fredoneze :

Luminarea-i stinsă
Și nu mai am foc...

Învățătorul scoase un geamăt înfundat, întinse brațele și se prăvăli cît era de lung pe podea, cu fața în jos, lovit de o congestie ; rămase așa, nemișcat.

— Cunosc figura, bătrîne, zise Șontorogul, e o „fiță" ca să mă silești să vin lîngă tine și să-mi croiești una... Cînd te-i plictisi să faci planșa pe podea, o să te ridici.

Și fiul lui Braț-Roșu, hotărît să nu doarmă de teamă să nu fie surprins, pe pipăite, de Învățător, rămase pe scaun, cu ochii ațintiți la tîlhar, convins că acesta îi pregătea o capcană și că se prefăcea.

Ca să-i treacă timpul, Șontorogul scoase în ascuns din buzunar o mică pungă roșie de mătase și, răsturnînd-o în palmă, numără, încet, cu priviri lacome de triumf, șaptesprezece piese de aur.

Iată origina acestei mici averi dobîndite prin furt de Șontorog :

Ne amintim că doamna d'Harville era pe punctul de a fi prinsă de soțul ei, cu prilejul nefastei întîlniri pe care o acordase comandantului Rudolf, dînd o pungă cu bani tinerei femei îi recomandase să urce la etajul al cincilea, la bieții Morel, sub cuvînt că le aduce un ajutor. Doamna d'Harville urca repede scara, ținînd punga în mînă, cînd Șontorogul, coborînd de la șarlatan, ochi punga, simulă că se împiedică trecînd pe lîngă marchiză, se ciocni înadins de ea și, în același

timp, îi smulse pe neașteptate punga. Doamna d'Harville, pierdută, auzind pașii soțului ei, s-a grăbit să ajungă la al cincilea, fără să se mai poată plînge de îndrăznețul furt comis de șchiop.

După ce și-a numărat și răsnumărat aurul, Șontorogul, nemaiauzind nici un zgomot în fermă, ieși desculț, cu urechile ciulite, ascunzîndu-și lumina în palmă, ca să ia tiparul celor patru broaște ce dădeau pe coridor, gata să spună, dacă ar fi fost surprins în afara odăii sale, că se duce să caute ajutor pentru taică-su.

Înapoindu-se, Șontorogul îl găsi pe Învățător tot întins pe podea... Pentru o clipă îngrijorat, puse urechea și auzind că tilharul respira normal, crezu că-și continuă farsa.

— Va să zică, nu te lași, bătrîne! îi spuse el.

Întîmplarea îl salvase pe Învățător de o congestie cerebrală, fără îndoială mortală. Căderea îi produsese o emoragie salvatoare și abundentă pe nas.

Căzu apoi într-un fel de toropeală înfrigurată, între somn și delir.

SCRISOAREA

Orologiul fermei din Bouqueval bătea orele nouă dimineața, cînd doamna Georges intră încet în odaia Floarei-Maria.

Somnul îi era atît de ușor, încît fata se trezi pe loc. Un strălucitor soare de iarnă, trimițîndu-și razele prin obloanele și prin perdelele de creton căptușite cu o pînză trandafirie, răspîndea o lumină de purpură în odaia Guristei și dădea chipului ei palid și blînd culori mai vii.

— Ei, fata mea, cum te simți ? întrebă doamna Georges, așezîndu-se pe pat și sărutînd-o pe frunte.

— Mai bine, doamnă... vă mulțumesc.

— Nu te-ai trezit în dimineața asta prea devreme ?

— Nu, doamnă.

— Cu atît mai bine. Acel orb nenorocit și fiul lui, pe care i-am găzduit ieri, au ținut să părăsească ferma în zorii zilei ; mă temeam că zgomotul iscat cu deschisul porților să nu te fi trezit.

— Bieții oameni ! Dar de ce au plecat atît de curînd ?

— Nu știu ; ieri seară, lăsîndu-te mai liniștită, am coborît la bucătărie să-i văd, dar amîndoi erau atît de obosiți, încît au cerut îngăduința să se retragă. Bătrînul Châtelain mi-a spus că orbul nu părea să fie în toate minților și oamenii noștri au fost impresionați de îngrijirile înduioșătoare pe care copilul i le dădea acestui nenorocit. Dar, Maria, văd că ai febră, nu vreau să te expui frigului ; astăzi nu vei ieși din salon.

— Iertați-mă, doamnă, dar trebuie să mă duc diseară la orele cinci la presbiteriu. Părintele mă așteaptă.

— Ar fi un lucru nesocotit, sînt sigură că ai avut o noapte proastă. Ai ochii roșii, ai dormit rău.

— E adevărat... am avut chiar vise înspăimîntătoare. Am revăzut în somn pe femeia care m-a chinuit cînd eram copilă. M-am deșteptat brusc, cum nu se poate mai speriată, E o slăbiciune ridicolă de care mi-e rușine.

— Pe mine lucrul mă îndurerează, fiindcă te face să suferi, mititica de tine ! spuse doamna Georges cu o grijă afectuoasă, văzînd cum ochii Guristei se umplu de lacrimi.

Aceasta, aruncîndu-se de gîtul mamei ei adoptive, își ascunse fața la sînul ei.

— Doamne, dar ce e cu dumneata, Maria, mă sperii ?

— Sînteți atît de bună cu mine, doamnă, încît mă simt vinovată că nu v-am destăinuit ceea ce i-am încredințat părintelui ; mîine o să vă spună el tot ; mi-ar fi foarte greu să repet această mărturisire.

— Haide, haide, copilă, fii cuminte, sînt sigură că ceea ce i-ai spus abatelui, e mai curînd lăudabil decît reprobabil. Nu mai plînge așa, îmi faci rău.

— Iertați-mă, doamnă, dar nu știu de ce, de două zile, din cînd în cînd, parcă mi se frînge inima... Fără să vreau mă podidesc lacrimile... Am presimțiri rele... Mi se pare că mă pîndește o nenorocire.

— Ah, Maria, Maria, o să te cert dacă te lași pradă unor astfel de spaime închipuite. Oare nu sînt destule necazurile adevărate care ne copleșesc ?

— Aveți dreptate, doamnă, greșesc, voi căuta să-mi înfrîng această slăbiciune... Dacă ați ști, Doamne ! cît mă dojenesc că nu sînt totdeauna veselă, surîzătoare, fericită... cum s-ar cădea să fiu ! Vai ! Tristețea mea poate să vă pară o dovadă de nerecunoștință !

Doamna Georges era pe cale să o liniștească pe Guristă, cînd Claudine intră, după ce bătuse la ușă.

— Ce vrei, Claudine ?

— Doamnă, Pierre a venit de la Arnouville în gabrioleta doamnei Dubreuil ; aduce o scrisoare pentru dumneavoastră. Spune că e foarte urgentă.

Doamna Georges citi cu voce tare cele ce urmează :

„Scumpă doamnă Georges, mi-ai face un preţios serviciu şi m-ai scoate dintr-o mare încurcătură dacă ai veni numaidecît la ferma noastră; vei veni cu Pierre încoace şi tot el te va conduce acasă după cină. Nu mai ştiu unde mi-e capul. Domnul Dubreuil e la Pontoise ca să-şi vîndă lîna; nu-mi rămîne decît să apelez la dumneata şi la Maria. Clara o îmbrăţişează pe drăguţa şi buna ei soră şi o aşteaptă cu nerăbdare. Caută să vii pe la unsprezece, pentru prînz.

Sincera dumitale prietenă, doamna Dubreuil."

— Oare despre ce poate fi vorba? întrebă doamna Georges, adresîndu-se Mariei. Din fericire, tonul scrisorii doamnei Dubreuil dovedeşte că nu e nimic grav...

— Să vă însoţesc, doamnă? întrebă Gurista.

— Nu cred că e prudent, căci e foarte frig. Dar, la urma urmei, reluă doamna Georges, asta te va distra. Dacă te înfăşori bine, o mică plimbare nu-ţi va face rău.

— Dar, doamnă Georges, spuse preocupată Gurista, abatele mă aşteaptă diseară la cinci, la presbiteriu.

— Ai dreptate... vom fi înapoi înainte de orele cinci, ţi-o făgăduiesc.

— Oh! mulţumesc, doamnă. Cît mă bucur s-o revăd pe domnişoara Clara!

— Iar! făcu doamna Georges, în glas cu o uşoară dojană, „domnişoara" Clara! Oare ea îţi zice „domnişoara" Maria cînd vorbeşte de dumneata?

— Nu, doamnă... răspunse Gurista, plecîndu-şi ochii. Dar eu... eu...

— Dumneata... dumneata eşti o fată răutăcioasă care nu ştii cum să te chinuieşti mai mult; uiţi

făgăduiala pe care abia mi-ai făcut-o. Îmbracă-te repede şi cît mai călduros. Vom putea fi înainte de unsprezece la Arnouville.

Apoi, ieşind cu Claudine, doamna Georges îi spuse :

— Pierre să aştepte o clipă, sîntem gata în cîteva minute.

RECUNOAŞTEREA

După o jumătate de ceas de la această convorbire, doamna Georges şi Floarea-Mariei se urcau într-una din gabrioletele mari, de care se servesc fermierii bogaţi din împrejurimile Parisului. Peste puţin, trăsura, trasă de un puternic cal de ham, mînat de Pierre, înainta repede pe drumul ierbos, care duce de la Bouqueval la Arnouville.

Clădirile mari şi multele dependinţe ale fermei exploatate de domnul Dubreuil, dovedeau însemnătatea acestei minunate proprietăţi pe care domnişoara Césarine de Noirmont o adusese ca zestre domnului duce de Lucenay.

Pocniturile puternice ale lui Pierre, vestiră pe doamna Dubreuil de sosirea Floarei-Maria şi a doamnei Georges. Acestea, coborînd din trăsură, fură primite cu bucurie de fermieră şi de fiica ei.

Doamna Dubreuil avea cam cincizeci de ani, înfăţişarea îi era blîndă şi binevoitoare. Trăsăturile fiicei ei, o brună frumoasă, cu ochi albaştri, cu obraji proaspeţi şi îmbujoraţi, exprimau nevinovăţie şi bunătate.

Spre marea ei mirare, cînd Clara îi sări de gît, Gurista îşi văzu prietena îmbrăcată întocmai

ca ea, țărănește, în loc să poarte o rochie de domnișoară.

— Cum, și dumneata, Clara, te-ai travestit în țărancă? întrebă doamna Georges, îmbrățișînd-o pe tînăra fată.

— Oare nu trebuie s-o imite în toate pe sora Maria? răspunse doamna Dubreuil. Nu s-a lăsat pînă n-a avut și ea un corsaj de postav și o fustă de barchet, ca Maria dumitale... Capricii ale unor tinere copile, dragă doamnă Georges! spuse doamna Dubreuil, suspinînd; vino să-ți încredințez necazurile mele.

Ajungînd în salon cu mama ei și cu doamna Georges, Clara se așează lîngă Floarea-Mariei, îi dădu locul cel mai bun lîngă foc, o înconjură cu toate atențiile, îi luă mîinile într-ale ei să vadă dacă mai sînt reci, o sărută încă o dată, numind-o „surioară răutăcioasă" și imputîndu-i că o vede așa de rar.

Dacă ne amintim de întrevederea dintre biata Guristă și preot, vom înțelege că ea primea aceste mîngîieri duioase și nevinovate cu un amestec de umilință, de fericire și de teamă.

— Dar ce ți s-a întîmplat, scumpă doamnă Dubreuil, o întrebă doamna Georges, și cu ce-ți pot fi de folos?

— Doamne, în multe lucruri. Te voi lămuri. Probabil că nu știi că această fermă e proprietatea doamnei ducese de Lucenay. Cu ea tratăm direct, fără a trece prin mîinile intendentului domnului duce.

— Într-adevăr nu știam asta.

— Vei afla și de ce ți-o spun... Plătim deci arenzile doamnei ducese sau domnișoarei Simon, prima ei cameristă. Doamna ducesă e atît de bună, atît de bună, deși cam iute din fire, că e o adevărată plă-

cere să ai de-a face cu ea ; Dubreuil și cu mine am intra și în foc ca să-i fim pe plac... Ce vrei, e foarte simplu, am cunoscut-o de mică, de cînd venea cu tatăl ei, răposatul principe de Noirmont... Nu de mult ne-a cerut arenda pe șase luni înainte : patruzeci de mii de franci, o asemenea sumă n-o găsești pe toate drumurile, dar noi avem banii ăștia puși de-o parte, zestrea Clarei noastre, așa că de la o zi la alta, doamna ducesă își poate primi arenda în ludovici de aur. Doamnele astea suspuse au doar atîta nevoie de lux ! Totuși, nu e decît un an de cînd doamna ducesă vine exact la termen să-și primească arenda. Odinioară părea să n-aibă niciodată nevoie de bani... Dar acum lucrurile s-au schimbat !

— Din cele ce mi-ai spus pînă acum, dragă doamnă Dubreuil, nu văd cu ce ți-aș putea fi de folos.

— O să vezi, o să vezi ; îți spuneam toate astea ca să știi că doamna ducesă are toată încrederea în noi. Ca să nu mai amintesc că, la vîrsta de doisprezece-treisprezece ani, au fost, ea și cu tatăl ei, nașii Clarei, pe care au răsfățat-o mereu... Ieri seara, deci, primesc prin curier această scrisoare a doamnei ducese :

„Trebuie neapărat scumpa mea doamnă Dubreuil, să faci în așa fel ca micul pavilion din livadă să poată fi, poimîine seară, locuit ; du acolo toate mobilele necesare, covoare, perdele etc., etc. În sfîrșit să nu lipsească nimic și mai ales totul să fie cît se poate de «confortabil»...“

— Confortabil ! înțelegi, doamnă Georges, și cuvîntul e încă subliniat ! zise doamna Dubreuil, privindu-și prietena cu un aer gînditor și totodată încurcat ; după care continuă să citească : *„Fă fo-*

cul zi și noapte în pavilion ca să alungi umezeala, căci e multă vreme de cînd pavilionul n-a mai fost locuit. Vei trata persoana, care va veni să se instaleze acolo, ca pe mine însumi ; o scrisoare pe care această persoană ți-o va da, te va lămuri asupra celor ce aștept de la sîrguința dumitale, totdeauna atît de îndatoritoare. Contez pe ea și de rîndul acesta, fără să-mi fie teamă că depășesc anumite limite ; știu cît ești de bună și de devotată. Adio, scumpă doamnă Dubreuil. Sărută pe frumoasa mea fină și crede în simțămintele mele foarte afectuoase.

Noirmont de Lucenay.

P.S. Persoana de care e vorba, soseşte poimîine, spre seară. Nu uita, te rog, să faci pavilionul cît mai «confortabil» cu putință."

— Observi, iar e subliniat acest cuvînt blestemat spuse doamna Dubreuil, băgînd la loc în buzunar scrisoarea ducesei de Lucenay.

— Dar bine, e tot ce poate fi mai simplu, răspunse doamna Georges.

— Cum e tot ce poate fi mai simplu ? N-ai auzit ? Doamna ducesă vrea, mai ales, ca pavilionul să fie foarte *confortabil ;* de-aceea te-am rugat să vii. Noi două, Clara și cu mine, ne-am chinuit să înțelegem ce înseamnă *confortabil* și n-am reușit... Clara a fost totuși în pension la Villiers-le-Bel și a dobîndit nu știu cîte premii la istorie și geografie... Ei bine, degeaba, nu știe nici ea mai mult decît mine despre acest cuvînt... baroc ; trebuie să fie un termen folosit la Curte sau în lumea mare... Dar înțelegi cît sînt de încurcată ; doamna ducesă vrea ca pavilionul să fie mai ales *confortabil* și su-

bliniază cuvîntul, îl repetă de două ori, şi noi nu ştim ce înseamnă !

— Slavă Domnului că pot dezlega acest mister, spuse doamna Georges surîzînd ; *confortabil*, în această împrejurare înseamnă un apartament comod, bine mobilat, bine închis, cald, o locuinţă, în sfîrşit, din care nu lipseşte nimic din ce e necesar, ba chiar prisoseşte...

— Ah, Doamne, înţeleg, dar sînt şi mai încurcată.

— Cum aşa ?

— Doamna ducesă vorbeşte de covoare, de mobile şi de multe „etcetera", dar aici noi nu avem covoare, mobilele noastre sînt din cele mai simple, habar n-am dacă persoana pe care trebuie să o aşteptăm este un domn sau o doamnă şi totul trebuie să fie gata poimîine seară... Ce să fac ? Cum să fac ? Aici nu avem nici o posibilitate. Într-adevăr, doamnă Georges, simt că-mi pierd capul.

— Dar, mămică, interveni Clara, dacă ai lua mobilele care sînt în odaia mea, iar eu, pînă va fi remobilată să plec trei-patru zile la Bouqueval, cu Maria ?

— Odaia ta ! Odaia ta ! dar, fata mea, sînt oare destul de frumoase mobilele tale ? se întrebă doamna Dubreuil, ridicînd din umeri. Sînt ele oare destul de *confortabile*, cum cere doamna ducesă ?... Doamna, Doamne, unde a găsit ea asemenea expresii ?

— Acest pavilion este deci de obicei nelocuit ? întrebă doamna Georges.

— Desigur, e căsuţa aceea albă, singuratică, de la capătul livezii. Prinţul a construit-o pentru doamna ducesă, cînd dumneaei era încă domnişoară. De cîte ori venea la moşie cu tatăl ei, acolo locuiau. Sînt trei camere frumoase şi la capătul

grădinii o mulgătorie elveţiană, în care domnişoara ducesă, copil fiind, se juca de-a lăptăreasa; de cînd s-a măritat, n-am văzut-o la fermă decît de două ori, şi de fiecare dată petrecea cîteva ceasuri în micul pavilion. Prima oară, sînt şase ani de atunci, a venit călare, cu...

Apoi, pentru că prezenţa Floarei-Maria şi a Clarei o împiedica să spună mai mult, doamna Dubreuil schimbă vorba :

— Dar eu trăncănesc, trăncănesc şi asta nu mă scoate din încurcătură... Ajută-mă, dragă doamnă Georges, vino-mi într-ajutor !

— Spune-mi, la ceasul ăsta cum e mobilat pavilionul ?

— Abia de are în odaia principală o rogojină pe podea, o canapea de trestie, fotolii la fel, o masă, cîteva scaune, asta-i tot. De aici pînă la a fi confortabil e o distanţă cam mare, după cum vezi.

— Ei bine, eu în locul dumitale, iată ce aş face : e ora unsprezece, aş trimite la Paris un om deştept.

— Poate pe *Ia-seama-la-toate*, n-am altul mai vrednic.

— Perfect... cel mai tîrziu în două ore e la Paris ; se duce la un tapiţer de pe Chaussée d'Antin, n-are importanţă care, îi dă lista pe care ţi-o voi întocmi eu după ce voi vedea ce lipseşte din pavilion, şi îi spune că neapărat, cu orice preţ...

— O, bineînţeles... Ca doamna ducesă să fie mulţumită, nu mă uit la bani...

— Îi va spune deci tapiţerului că, oricît ar costa, tot ce e însemnat pe listă trebuie să fie aici în astă seară sau cel mai tîrziu la noapte, împreună cu trei-patru calfe de tapiţer, care să aşeze toate lucrurile la locul lor.

— Dînşii pot veni cu trăsura de la Gonesse, care pleacă la opt seara din Paris.

— Şi cum e vorba numai de transportat mobile, de ţintuit tapetele şi de pus perdelele, totul poate fi cu uşurinţă gata pînă mîine seara.

— Ah, dragă doamnă Georges, din ce încurcătură mă scoţi !... Nu m-aş fi gîndit niciodată la asta... Eşti salvatoarea mea... Vei avea bunătatea să-mi faci lista celor necesare, ca pavilionul să fie...

— Confortabil ?... Da, desigur...

— Ah, Doamne, acum altă dificultate... Încă nu ştiu dacă aşteptăm un domn sau doamnă. În scrisoarea ei, doamna ducesă spune : o persoană, e foarte neclar...

— Procedează ca şi cum ai aştepta o femeie, scumpă doamnă Dubreuil, dacă va fi bărbat, se va simţi cu atît mai bine.

— Ai dreptate, totdeauna ai dreptate...

O servitoare veni să anunţe că masa e gata.

— Vom prînzi îndată, spuse doamna Georges, dar în timp ce voi întocmi lista celor necesare, pune să se măsoare cele trei încăperi ca înălţime şi suprafaţă, ca să se poată şti dinainte cum să fie puse perdelele şi tapetele.

— Bine, bine... mă duc să spun toate astea lui *Ia-seama-la-toate* al meu.

— Doamnă, reluă servitoarea, mai e şi lăptăreasa aia din Stains ; toată gospodăria ei se află într-un cărucior tras de un măgar ! Vezi că nu e prea cuprinzătoare gospodăria ei !

— Biata femeie ! o compătimi îngrijorată doamna Dubreuil.

— Dar cine mai e şi lăptăreasa asta ? întrebă doamna Georges.

— O ţărancă din Stains care avea patru vaci şi făcea un mic negoţ, ducîndu-se în fiecare dimineaţă la Paris să-şi vîndă laptele. Bărbatul ei fusese potcovar. Într-o zi, trebuind să cumpere fier, îşi în-

soţeşte nevasta, înţelegîndu-se cu ea să vină s-o ia din colţul străzii unde de obicei îşi vindea laptele. Din nefericire, lăptăreasa îl aştepta, după cît se pare într-un cartier rău famat. Cînd se înapoiază bărbatul ei, o găseşte în harţă cu nişte haimanale bete care avuseseră cruzimea să-i verse laptele în rîu. Fierarul încercă să-i potolească, ei dau într-însul, el se apără şi, în încăierare, capătă o lovitură de cuţit care îl întinde mort la pămînt.

— Ah ! ce grozăvie... exclamă doamna Georges. Şi l-au arestat pe asasin ?

— Din păcate nu ; a scăpat în învălmăşeală, dar biata văduvă pretinde că l-ar recunoaşte, deoarece îl văzuse de mai multe ori cu alţi complici de-ai lui, obişnuiţi ai cartierului ; dar pînă acum, cu toate cercetările, n-au reuşit să-l descopere. În sfîrşit, după moartea soţului ei, lăptăreasa, pentru a-şi plăti datoriile, a fost nevoită să-şi vîndă vacile şi cîteva petece de pămînt pe care le mai avea. Fermierul de la castelul Stains mi-a recomandat această femeie cumsecade ca pe o fiinţă admirabilă, pe cît de cinstită, pe atît de nenorocită, căci e mama a trei copii dintre care cel mare abia a împlinit doisprezece ani. Aveam tocmai un loc liber, am angajat-o şi acum femeia a venit să se instaleze la fermă.

— Această faptă bună pe care ai făcut-o, nu mă miră, scumpă doamnă Dubreuil.

— Ia spune, Clara, reluă fermiera, n-ai vrea să te duci s-o instalezi pe această biată femeie în locuinţa ei, în timp ce eu îl anunţ pe *Ia-seama-la-toate* să se pregătească să plece la Paris ?

— Da, mamă, Maria să vină cu mine.

— Bineînţeles, căci nu vă puteţi lipsi una de alta, nu-i aşa ? adăugă fermiera.

— Iar eu, reluă doamna Georges, așezîndu-se la una din mese, încep să scriu lista, ca să nu mai pierdem vremea, fiindcă trebuie să fim înapoi la Bouqueval la orele patru.

— La orele patru... ești deci atît de grăbită ? întrebă doamna Dubreuil.

— Da, Maria trebuie să fie la presbiteriu la orele cinci.

— O ! dacă e vorba de bunul abate Laporte, e lucru sfînt, aprobă doamna Dubreuil. O să dau ordinele necesare... Acești doi copii au anumite lucruri să-și spună. Trebuie să le dăm răgazul să-și vorbească.

— Vom pleca deci la trei, scumpă doamnă Dubreuil ?

— Ne-am înțeles. Dar trebuie încă o dată să-ți mulțumesc... Ce bună idee am avut să te rog să-mi vii în ajutor ! zise doamna Dubreuil. Haide, Clara, haide Maria !

În timp ce doamna Georges scria, doamna Dubreuil ieși pe o ușă și cele două fete pe o alta, împreună cu servitoarea care vestise sosirea lăptăresei din Stains.

— Unde e sărmana femeie ? întrebă Clara.

— Așteaptă, cu copiii și cu căruciorul ei tras de un măgar, în curtea șurelor, domnișoară.

— O s-o vezi, Maria, spuse Clara luînd-o de braț pe Guristă ; cît e de palidă și ce înfățișare tristă are în hainele ei cernite, de văduvă ! Ultima oară, cînd venise s-o vadă pe mămica, m-a mîhnit adînc ; plîngea cu lacrimi fierbinți vorbind de soțul ei, apoi deodată lacrimile încetară și o apucă un acces de furie împotriva ucigașului. M-a înspăimîntat, într-atît căpătase o expresie de răutate ; dar, de fapt, ura ei era îndreptățită... Nenoro-

cita!... Cîți oameni nu sînt nenorociți, nu-i așa, Maria ?

— O, da, da... fără îndoială... răspunse Gurista, suspinînd cu gîndul aiurea. Există mulți nenorociți pe lume, ai dreptate, domnișoară...

— Te rog, exclamă Clara, bătînd contrariată din picior, uite că iar îmi spui „dumneata" și „domnișoară". Nu cumva ești supărată pe mine, Maria ?

— Eu ! Dumnezeule mare !

— Ei bine, atunci de ce-mi spui „dumneata" ?... Știi doar că mama și doamna Georges te-au certat pentru asta. Te previn, o să le pun din nou să te certe : cu atît mai rău pentru tine...

— Iartă-mă, Clara, eram distrată...

— Distrată... cînd mă revezi după mai bine de opt zile întregi de la ultima noastră despărțire ! replică întristată Clara. Distrată... ar fi destul de rău... dar nu, nu, nu e asta... vezi, Maria... voi sfîrși prin a crede că ești mîndră !

Floarea-Mariei se făcu palidă ca o moartă și nu răspunse.

O femeie în doliu zărind-o, scoase un țipăt de furie și de oroare. Era lăptăreasa care în fiecare dimineață vindea lapte Guristei, pe cînd aceasta locuia la Pezevenghea din tavernă.

LĂPTĂREASA

Scena pe care o vom povesti în cele ce urmează, se petrecea într-una din curțile fermei, în prezența plugarilor și a femeilor de serviciu care se înapoiau de la lucru pentru masa de prînz.

Sub un șopron deschis, se vedea o căruță mică, la care era înhămat un măgar ; în căruță, mobila

țărănească și sărăcăcioasă a văduvei. Un băiețaș de doisprezece ani, ajutat de doi copii mai mici, începeau să descarce căruța.

Lăptăreasa, îmbrăcată toată în negru, era o femeie de vreo patruzeci de ani ; avea fața aspră, bărbătească și hotărîtă ; pleoapele îi erau înroșite de lacrimile ce le vărsase de curînd. Văzînd-o pe Floarea-Mariei, scoase mai întîi un țipăt de spaimă, dar, după puțin, durerea, indignarea, furia îi crispară trăsăturile ; se repezi la Guristă, o apucă cu brutalitate de braț și strigă, arătînd-o oamenilor din fermă :

— Iată o nenorocită care-l cunoaște pe asasinul bietului meu soț... Am văzut-o de douăzeci de ori vorbind cu banditul ăla ! Pe cînd vindeam lapte la colțul străzii de la Vieille Draperie, venea în toate diminețile să cumpere de cinci centime lapte ; ea trebuie să știe cine e sceleratul care a dat lovitura ; ca toate alea de seama ei, e și ea din banda acestor tîlhari... O, nu-mi vei scăpa, ticăloasă ce ești !... strigă lăptăreasa cuprinsă de furiile nedreptelor bănuieli ; și apucă și celălalt braț al Floarei-Maria, care, tremurînd, pierdută, voia să fugă.

Clara, înmărmurită de această neașteptată agresiune, nu putuse pînă atunci să scoată o vorbă, dar față de violența tot mai dezlănțuită a femeii, îi strigă :

— Dar ești nebună !... Durerea ți-a rătăcit mințile !... Te înșeli !

— Mă înșel ? răspunse cu o amară ironie țărănca, mă înșel ! O ! nu... nu mă înșel... Uitați-vă cum a pălit mizerabila ! Cum îi clănțăne dinții ! Judecata te va sili să vorbești, o să mergi cu mine la domnul primar... auzi ?... Nu încerca să reziști... am mînă puternică... La nevoie te duc pe sus...

— Obraznico ! strigă Clara în culmea indignării, pleacă de aici... Să îndrăznești s-o jignești astfel pe prietena, pe sora mea !

— Sora dumitale, domnișoară, haida de !... Dumneata ești nebună, răspunse cu grosolănie văduva. Sora dumitale !... O fată de stradă pe care am văzut-o timp de șase luni făcînd trotuarul în mahalaua aceea !

La aceste vorbe, plugarii începură să murmure împotriva Floarei-Maria ; luau, bineînțeles, partea lăptăresei, care era din tagma lor, și la a cărei nenorocire luau parte.

Cei trei copii, auzind-o pe mama lor ridicînd glasul, alergară la ea și o înconjurară plîngînd, neștiind despre ce era vorba. Înfățișarea acestor bieți micuți, îmbrăcați și ei în doliu, făcu să crească simpatia ce le-o inspira văduva și să întețească indignarea plugarilor împotriva Floarei-Maria. Clara, speriată de aceste manifestări aproape amenințătoare, spuse cu voce gîtuită oamenilor de la fermă :

— Dați afară de aici pe această femeie ; vă repet că durerea a făcut-o să-și piardă mințile. Maria dragă, iartă-mă ! Doamne, această nebună nu știe ce spune...

Gufista, palidă, cu capul plecat pentru a se sustrage tuturor privirilor, rămase mută, zdrobită, nemișcată și nu făcea nimic să scape din puternica strînsoare a zdravenei lăptărese. Clara, punînd această stare pe seama groazei pe care o asemenea scenă trebuia să i-o fi provocat prietenei ei, se adresă din nou plugarilor :

— Nu m-auziți ? Vă poruncesc s-o alungați pe femeia asta... Deoarece stăruie în insultele ei, pentru a-i pedepsi îndrăzneala, nu va mai căpăta

slujba pe care mama i-a făgăduit-o și, cît va trăi, nu va mai pune piciorul la fermă!

Nici un plugar nu se clinti ca să execute poruncile Clarei, ba unul îndrăzni chiar să zică :

— Păi de, domnișoară, dacă e o fată de stradă și cunoaște pe ucigașul bărbatului acestei biete văduve, trebuie să meargă să dea lămuriri primarului...

— Îți repet că nu vei intra niciodată la fermă, o admonestă Clara pe lăptăreasă, afară de cazul că o să ceri imediat iertare domnișoarei Maria pentru grosolăniile dumitale.

— Mă izgonești, domnișoară !... Foarte bine, răspunse cu amărăciune văduva. Haideți, băieții mei orfani, adăugă ea, îmbrățișîndu-și copiii, puneți lucrurile la loc în căruță, vom merge aiurea să ne cîștigăm pîinea, bunul Dumnezeu va avea milă de noi ; dar cel puțin plecînd de aici, vom lua cu noi, la domnul primar, pe această nenorocită care va fi nevoită să-l denunțe pe ucigașul sărmanului meu soț, deoarece ea cunoaște toată banda !... Fiindcă ești bogată, domnișoară, reluă ea înfruntînd-o pe Clara, pentru că ai prietene de soiul acestor creaturi, nu trebuie să fii atît de neîndurătoare cu oamenii săraci...

— E adevărat, interveni un argat, lăptăreasa are dreptate.

— Biata femeie !...

— E în dreptul ei.

— Bărbatul ei a fost omorît... Cum vreți să fie mulțumită ?

— Nimeni nu o poate împiedica să facă tot ce-i stă în putință pentru a descoperi pe tîlharii care au dat lovitura.

— E nedrept să fie dată afară.

— E oare vina ei dacă prietena domnișoarei

Clara se dovedește a fi o fată de stradă ?

— Nu se aruncă pe drumuri o femeie cinstită, mamă de familie, de dragul unei astfel de nenorocite !

Și murmurele deveneau tot mai amenințătoare, cînd Clara exclamă :

— Lăudat fie Domnul... iat-o pe mama...

Într-adevăr, doamna Dubreuil traversa curtea.

— Ei bine, Clara ! Ei bine, Maria ! spuse fermiera, apropiindu-se de grup, nu veniți să prînzim ? Haideți copiii mei, e tîrziu.

— Mamă, strigă Clara, apăr-o pe sora mea de insultele acestei femei — și arătă spre văduvă — te implor, alung-o de aici. Dacă ai ști ce obrăznicii a avut curajul să-i spună Mariei...

— Cum ? A îndrăznit ?

— Da, mamă... Uită-te la biata surioară, cum tremură.. abia de se mai ține pe picioare...

— Dar ce înseamnă asta ? întrebă doamna Dubreuil, privind în jur, cu un aer îngrijorat, după ce observase starea de descurajare în care se afla Gurista.

— Doamna va fi dreaptă, dumneaei... desigur... murmurară plugarii.

— Iat-o pe doamna Dubreuil ; acum vei fi tu dată afară, se adresă văduva către Floarea-Marici.

— Deci e adevărat ! strigă doamna Dubreuil ; către lăptăreasa care o ținea mereu de braț pe Floarea-Marici, îndrăznești să vorbești în felul acesta prietenei fiicei mele ! Asta ți-e recunoștința pentru bunătatea mea ? Te rog să o lași în pace pe această tînără !

— Vă respect, doamnă, și vă sînt recunoscătoare pentru bunătatea dumneavoastră, răspunse văduva lăsînd brațul Floarei-Maria, dar înainte de a mă învinovăți și de a mă alunga pe mine și pe copiii

mei, întrebați-o mai degrabă pe această nenorocită. Poate că nu va avea curajul să nege că o cunosc și că mă cunoaște.

— Doamne, Maria, auzi ce spune această femeie? întrebă doamna Dubreuil în culmea surprinderii.

— Te numești, da, ori nu, Gurista? se adresă lăptăreasa Mariei.

— Da, spuse nenorocita cu glas scăzut, fără să se uite la doamna Dubreuil; da, așa mi se zicea...

— Aha! vedeți? strigară plugarii îndîrjiți, mărturisește, mărturisește!...

— Mărturisește!... Dar ce? Ce să mărturisească? strigă doama Dubreuil, pe jumătate speriată de răspunsul fetii.

— Lăsați-o să vorbească, doamnă, reluă văduva, o să declare chiar ea că vorbea deseori, în fața mea, cu asasinul bietului meu bărbat... E adevărat? Ci răspunde o dată, nenorocito! strigă lăptăreasa.

— Probabil, că am vorbit cu asasinul bărbatului dumitale, fiindcă, din păcate, sînt mulți asasini în cartierul acela, recunoscu Floarea-Mariei, dar nu știu despre cine vorbești!

— Cum?... Ce spune? exlamă înspăimîntată doamna Dubreuil. A vorbit cu asasinii...

— Făpturi de teapa ei nu cunosc decît de ăștia, răspunse văduva.

La început, încremenită de o atît de stranie descoperire, întărită de ultimele vorbe ale Floarei-Maria, doamna Dubreuil, înțelegînd acum totul, se depărtă de fată cu dezgust și groază; atrase cu bruscheță, la dînsa pe fiica ei, Clara, care se apropiase de Guristă pentru a o susține, și strigă:

— Ah! ce grozăvie! Clara, ia seama! Nu te apropia de această nenorocită... Dar cum de a

putut doamna Georges s-o primească la ea ? Cum a îndrăznit să mi-o înfățișeze și să îngăduie ca fiica mea... Doamne, Doamne, dar asta e ceva cumplit ! Nu-mi vine să cred că o am înaintea ochilor ! Dar nu, nu, doamna Georges nu e capabilă de o asemenea ticăloșie ! A fost înșelată cum am fost și noi... Altminteri... o ! ar fi infam din partea ei !

Clara, dezolată, îngrozită de această crudă scenă, credea că visează. În candoarea ei, nu înțelegea cumplitele învinuiri ce se aduceau prietenei ei ; inima i se frînse și ochii i se umplură de lacrimi văzînd înmărmurirea Guristei, mută, doborîtă, ca o ucigașă în fața judecătorilor ei.

— Vino, vino, fata mea, se adresă doamna Dubreuil Clarei ; apoi întorcîndu-se către Floarea-Mariei : iar pe dumneata, făptură nedemnă, Dumnezeu te va pedepsi pentru infama dumitale ipocrizie. Să cutezi a lăsa pe fiica mea... un înger de virtute... să te numească prietena ei, sora ei, pe dumneata, lepădătură a tot ce e mai murdar pe lume ! Cîtă nerușinare ! Să ai cutezanța de a te strecura printre oameni cinstiți, cînd, fără îndoială, ai merita să ții tovărășie, la închisoare, celor de-o teapă cu dumneata !

— Da, da, strigară plugarii, să meargă la închisoare, îl cunoaște pe ucigaș !

— Poate e și complicea lui !

— Vezi că e o dreptate în cer ! se încrîncenă văduva, amenințînd cu pumnul pe Guristă.

— Cît despre dumneata, draga mea, spuse doamna Dubreuil lăptăresei, nu mă gîndesc să te alung, ci îți sînt chiar recunoscătoare pentru serviciul pe care mi l-ai făcut, demascînd-o pe această nenorocită.

— Foarte bine! Stăpîna noastră e dreaptă... murmurară plugarii.

— Vino, Clara, reluă fermiera, doamna Georges ne va explica purtarea ei, sau de nu, nu mai vreau s-o văd în viața mea, căci, dacă n-a fost și ea înșelată, a avut față de noi o purtare de neiertat.

— Dar, mamă, uită-te la această biată fată...

— Să crape de rușine, dacă vrea, cu atît mai bine! Disprețuiește-o... Nu vreau să mai rămîi nici o singură clipă lîngă ea. E una din acele creaturi cărora o fată ca tine nu le poate vorbi fără să se dezonoreze.

— Doamne, Doamne, mamă! răspunse Clara, opunîndu-se doamnei Dubreuil, care voia s-o ia cu dînsa, nu înțeleg ce înseamnă toate astea... Maria poate să fie vinovată, pentru că o spui tu, dar uită-te la ea, leșină; fie-ți milă cel puțin!

— Oh, domnișoară Clara, ești bună și mă ierți, zise Floarea-Mariei. Te-am înșelat fără să vreau. M-am dojenit adesea, adăugă ea, aruncînd o privire de nespusă recunoștință prietenei ei.

— Dar bine, mamă, ești oare atît de fără milă? strigă Clara cu o voce sfîșietoare.

— Milă pentru ea? Haida de! Dacă n-ar fi doamna Georges care ne va scăpa de ea, aș da-o afară din fermă ca pe o ciumată, răspunse cu asprime doamna Dubreuil.

Și o tîrî după ea pe Clara care, întorcîndu-și pentru ultima oară capul către Guristă, îi strigă:

— Maria, sora mea! Nu știu ce ți se impută, dar sînt sigură că nu ești vinovată și te voi iubi întotdeauna!

— Taci, taci, spuse doamna Dubreuil, punîndu-i mîna la gură, taci! Bine că toată lumea e martoră că, după o asemenea oribilă demascare,

nu ai rămas nici o clipă singură cu această fată pierdută. Nu-i așa, prieteni ?

— Da, da, doamnă, spuse un plugar, sîntem martori că domnișoara Clara n-a rămas singură nici o clipă cu această stricată, care desigur că e o hoață, deoarece are legături cu ucigașii.

Doamna Dubreuil o luă cu ea pe Clara.

Gurista rămase singură în mijlocul grupului amenințător ce se formase în jurul ei.

Cu toate reproșurile doamnei Dubreuil, prezența ei și a Clarei o liniștise oarecum pe Floarea-Mariei cu privire la urmările acestei scene ; dar, după plecarea celor două femei, văzîndu-se la discreția țăranilor, puterile o părăsiră ; fu nevoită să se rezeme pe marginea adăpătoarei cailor.

Nu ne putem închipui ceva mai trist decît postura acestei nenorocite, nimic mai amenințător ca vorbele, ca atitudinea țăranilor care o înconjurau.

Mai mult stînd decît șezînd rezemată de ghizdul de piatră, cu capul plecat și fața ascunsă în palme, gîtul și pieptul acoperite de capetele basmalei de indiană roșie, cu carouri, ce-i înconjura mica ei bonetă rotundă, Gurista, nemișcată, era întruchiparea zguduitoare a durerii și resemnării.

La cîțiva pași de ea, văduva celui asasinat, triumfătoare și încă îndîrjită împotriva ei, după imprecațiile doamnei Dubreuil, cu gesturi de ură și de dispreț o arătă pe fată copiilor și plugarilor.

Oamenii de la fermă, strînși roată, nu-și ascundeau simțămintele ostile de care erau însuflețiți ; chipurile aspre și grosolane vădeau indignarea, mînia și un fel de batjocură brutală și jignitoare ; femeile erau cele mai înverșunate, cele mai răzvrătite. Frumusețea înduioșătoare a Guristei era încă una din pricinile pornirii lor împotriva fetei.

Bărbații și femeile nu-i puteau ierta că fusese

pînă atunci tratată ca de la egal la egal de către stăpînii lor.

Și în plus, cîțiva plugari din Arnouville, neputînd aduce dovezi satisfăcătoare pentru a obține la ferma de la Bouqueval unul din acele locuri atît de rîvnite, nutreau împotriva doamnei Georges o nemulțumire ascunsă, pe care protejata ei avea să o resimtă acum.

Primele reacții ale acestor inculți, sînt totdeauna excesive... Dar devin foarte primejdioase cînd o gloată crede că brutalitățile ei sînt motivate de vinile reale sau aparente ale celor urmăriți de ura și mînia ei.

Deși cei mai mulți dintre plugarii acelei ferme nu ar fi fost îndreptățiți să manifeste o susceptibilitate atît de sălbatecă față de Guristă, oamenii păreau atinși de o molimă numai prin simpla ei prezență ; pudoarea lor se răzvrătea la gîndul că această nenorocită aparținuse unei tagme de oameni atît de decăzuți și care, pe deasupra, mărturisise că vorbea adeseori cu asasini. Mai era oare nevoie de altceva pentru a atîța furia acestor țărani, și mai îndîrjiți prin pilda doamnei Dubreuil ?

— Trebuie s-o ducem la primar, strigă unul.

— Da, da, și dacă nu vrea să meargă de bună voie, o s-o silim.

— Și mai îndrăznește să se îmbrace ca fetele noastre cinstite, de la țară, adăugă una din cele mai pocite cumetre de la fermă.

— Cu aerul ei de mironosiță, reluă alta, i s-ar fi dat cuminecătura fără spovedanie.

— Oare n-o avea curajul să meargă și la biserică ?

— Nerușinata !... De ce nu-i dăm pe loc împărtășania ?

— Și se mai băga printre stăpîni !

— Ca și cum noi am fi fost oameni prea de jos pentru ea !

— Din fericire, fiecare la rîndul lui !

— O ! Pînă la urmă va trebui totuși să vorbești și să-l denunți pe asasin ! strigă văduva. Toți sînteți din aceeași bandă... Și nu știu dacă nu te-am văzut în ziua aceea cu el. Haide, haide, nu e timp de zmiorcăit, acum cînd ești dată de gol. Arată-ți fața, e frumoasă la vedere !

Și văduva depărtă cu brutalitate cele două mîini ale fetei, în care își ascunsese obrazul înecat în lacrimi.

Gurista, mai întîi zdrobită de rușine, începu să tremure de spaimă, văzîndu-se singură la cheremul unor oameni dezlănțuiți. Își împreună mîinile, își îndreptă privirile rugătoare și speriate către lăptăreasă și îi spuse cu glasul ei blînd :

— Vai, doamnă, m-am retras de două luni la ferma Bouqueval... Așa că n-am putut fi martoră la nenorocirea de care vorbiți și...

Vocea timidă a fetei fu acoperită de strigăte îndîrjite :

— S-o ducem la domnul primar... Să se dezvinovățească acolo.

— Să mergem ! Hai, la drum, frumoaso !

Și grupul amenințător se apropie din ce în ce de Guristă. Aceasta, încrucișîndu-și brațele printr-o nișcare involuntară, se uita cu spaimă într-o parte și într-alta și părea să ceară ajutor.

— O ! reluă lăptăreasa, poți să cauți mult și bine în jurul tău, domnișoara Clara nu mai e aici să te apere, nu ne mai scapi din mînă.

— Vai, doamnă, spuse fata tremurînd, nu vreau să scap ; nu cer decît să răspund la ce voi fi întrebată... Dacă aceasta vă poate folosi... Dar ce

rău făcut-am, oare, tuturor acestor oameni care mă înconjoară și mă amenință ?

— Ne-ai făcut, că ai avut îndrăzneala să te bagi printre stăpînii noștri, pe cînd noi, care prețuim de o mie de ori mai mult decît tine, nu am fi avut acest curaj... Iată ce ne-ai făcut.

— Și apoi de ce ai vrut ca această biată văduvă cu copiii ei să fie alungată de aici ? spuse un altul.

— Nu eu am vrut, ci domnișoara Clara...

— Lasă gura, reluă plugarul tăindu-i vorba, nici n-ai cerut măcar să aibă milă de ea, erai mulțumită că i se lua pîinea de la gură.

— Nu, nu, n-a cerut iertăre pentru lăptăreasă !

— E rea !

— O biată văduvă... Mamă a trei copii !

— Dacă n-am cerut s-o ierte, e că nu aveam putere să mai spun o vorbă...

— Dar cu asasinii aveai putere să vorbești ?

Așa cum se întîmplă totdeuna cînd se înfierbîntă masele, acești țărani, mai mult proști decît răi, se iritau, se aţîțau, se îmbătau de propriile lor vorbe și de insultele și amenințările proferate la adresa victimei lor.

Așa ajunge gloata cîteodată, contra voinței ei, printr-o exaltare crescîndă cînd nu este bine îndrumată, la săvîrșirea celor mai nedrepte și mai fioroase fapte.

Cercul amenințător al argaților se apropia din ce în ce mai mult de Floarea-Mariei ; toți gesticulau, vorbind ; văduva fierarului nu se mai putea stăpîni.

Despărțită numai printr-o stănoagă pe care se rezema de adăpătoarea adîncă, Guristei îi fu teamă să nu fie împinsă în apă și strigă, întinzînd către ei mîini rugătoare :

— Dar, Doamne ! Ce vreți de la mine ? Fie-vă milă, nu-mi faceți rău !...

Și fiindcă lăptăreasa, vociferînd, se apropia tot mai tare de ea, băgîndu-i pumnii în față, Floarea-Mariei strigă, dîndu-se înapoi cu groază :

— Vă implor, doamnă, nu vă apropiați atît de mine, o să mă faceți să cad în apă.

Aceste vorbe ale Floarei-Maria iscară în acești oameni brutali o idee cumplită. Nevoind să facă decît una din acele glume de ale țăranilor, care adesea te împing pînă în pragul morții, unul din cei mai turbați strigă :

— O baie !... Să-i facem o baie !

— Da... da... În apă !... în apă !... repetară țăranii în hohote de rîs și în aplauze frenetice.

— Asta e, o baie bună !... N-o să moară !

— Să învețe minte să se mai vîre printre oamenii de treabă !

— Da, da... S-o zvîrlim în apă ! În apă !

— Numai bine i-am spart gheața azi dimineață.

— Fata de stradă să-și aducă aminte de oamenii cinstiți de la ferma din Arnouville !

Auzind aceste zbierete neomenești, aceste batjocuri sălbatice, văzînd înverșunarea tuturor acelor fețe stupide și îndîrjite care înaintau s-o înșface, Floarea-Mariei se crezu moartă.

Teama de la început făcu loc unui fel de mulțumire amară ; întrezărea viitorul în culori atît de negre, încît mulțumea în gînd cerului că-i scurta suferințele ; nu rosti nici un cuvînt de protest, închise ochii și așteptă, rugîndu-se.

Plugarii, dintr-o dată surprinși de înfățișarea și resemnarea mută a Guristei, pregetară o clipă, dar dojeniți pentru slăbiciunea lor de către partea feminească a adunării, reîncepură să vocifereze, ca să-și dea curaj pentru punerea în practică a inten-

ţiilor lor crude. Doi din cei mai furioşi se pregăteau să pună mîna pe Floarea-Mariei, cînd o voce emoţionată, răsunătoare, le strigă :

— Opriţi-vă !

În aceeaşi clipă, doamna Georges, care-şi croise drum prin mijlocul acelei gloate, ajunse lîngă Guristă. Fata stătea mereu îngenunchiată. Doamna Georges o luă în braţe, o ridică, exclamînd :

— Ridică-te, copila mea !... Ridică-te, fiica mea iubită ! Să nu îngenunchezi decît în faţa lui Dumnezeu.

Vocea, atitudinea doamnei Georges, erau atît de cutezătoare şi de poruncitoare, că mulţimea se dădu înapoi şi rămase mută.

Indignarea îmbujorase obrazul doamnei Georges, de obicei palid. Aruncă plugarilor o privire aspră şi le spuse cu glas ridicat şi ameninţător :

— Nenorociţilor !... Nu vă e ruşine să folosiţi asemenea brutalităţi împotriva acestei nefericite copile ?

— E o...

— E fata mea ! strigă doamna Georges, tăind vorba acelui plugar. Abatele Laporte, binecuvîntat şi venerat de toată lumea, o iubeşte şi o ocroteşte, şi cei pe care el îi stimează trebuie să fie respectaţi de toată lumea.

Aceste simple cuvinte reduseră pe toţi plugarii la tăcere.

Preotul de la Bouqueval era privit în toată regiunea ca un sfînt ; cei mai mulţi dintre ţărani cunoşteau grija pe care abatele i-o purta Guristei. Totuşi, cîteva murmure înăbuşite se mai făcură auzite. Doamna Georges le prinse înţelesul şi exclamă :

— Chiar dacă această nefericită fată ar fi fost cea din urmă dintre făpturi, ar fi fost părăsită de

toți, și încă purtarea voastră față de ea n-ar fi mai puțin mîrșavă. Pentru ce vină vreți s-o pedepsiți ? Și cu ce drept, de altminteri ? Care e autoritatea voastră ? Puterea ? Nu e oare o laşitate, o nerușinare, ca niște bărbați în toată firea să facă dintr-o fată tînără, fără apărare, o victimă ? Vino, Maria, vino, copilul meu drag, să mergem acasă ; acolo, cel puțin, ești cunoscută și prețuită...

Doamna Georges luă brațul fetei, în timp ce plugarii, stînjeniți și recunoscînd sălbăticia purtării lor, le făcură, respectuoși, loc să treacă.

Singură văduva înaintă și spuse doamnei Georges pe un ton hotărît :

— Fata asta nu va ieși de aici înainte de a depune mărturie la primar cu privire la asasinarea bietului meu soț.

— Scumpa mea, spuse doamna Georges, stăpînindu-se, fiica mea nu are de depus nici o mărturie aici ; mai tîrziu, dacă justiția va socoti că e nevoie de mărturia ei, va fi chemată și eu o voi însoți... Pînă atunci, nimeni n-are dreptul să se amestece.

— Dar, doamnă... vă spun...

Doama Georges o întrerupse pe lăptăreasă și îi răspunse cu asprime :

— Nefericirea a cărei victimă ești, abia dacă poate justifica purtarea dumitale ; într-o zi îți va părea rău de silniciile pe care le-ai prilejuit cu atîta imprudență. Domnișoara Maria locuiește cu mine la ferma Bouqueval, comunică aceasta judecătorului care a înregistrat prima dumitale declarație ; așteptăm ordinele lui.

Văduva nu mai avu ce răspunde la aceste vorbe pline de înțelepciune ; se așeză pe parapetul adăpătoarei și începu să plîngă amar, îmbrățișîndu-și copiii.

Cîteva minute după scena asta, Pierre veni cu gabrioleta ; doamna Georges și Floarea-Mariei se urcară pentru a se înapoia la Bouqueval.

Trecînd prin fața casei fermierei de la Arnouville, Gurista o zări pe Clara ; plîngea, pe jumătate ascunsă în spatele unui oblon întredeschis și făcu Floarei-Maria un semn de adio cu batista.

MÎNGÎIERI

— Ah ! doamnă ! ce rușine pentru mine și cîtă amărăciune pentru dumneavoastră ! se adresă Floarea-Mariei mamei sale adoptive, cînd se văzu singură cu ea în micul salon de la Bouqueval. Desigur că v-ați certat pentru totdeauna cu doamna Dubreuil, și asta din pricina mea ! O ! presimțirile mele !... M-a pedepsit Dumnezeu că am înșelat-o astfel pe această doamnă și pe fiica ei... Eu sînt pricina învrăjbirii dintre dumneavoastră și doamna Dubreuil...

— Doamna Dubreuil e o femeie admirabilă, scumpa mea copilă, dar cam mărginită la minte... De altfel, cum are o inimă foarte bună, mîine îi va părea rău, sînt sigură, de pornirea ei nesăbuită de azi...

— Vai, doamnă, să nu credeți că vreau s-o justific acuzîndu-vă pe dumneavoastră. Doamne ! Dar bunătatea dumneavoastră față de mine poate că v-a orbit... Puneți-vă în locul doamnei Dubreuil... Să afle că prietena fiicei ei iubite era... Ce-am fost... Spuneți ? Puteți dezaproba indignarea ei maternă ?

Din nefericire, doamna Georges nu putu răspunde nimic la această întrebare a Floarei-Maria, care continuă cu ardoare :

— Această scenă îngrozitoare pe care am îndurat-o în fața tuturor, o va afla mîine tot ținutul ! Nu pentru mine mi-e teamă, dar cine știe dacă reputația Clarei nu va fi pentru totdeauna pătată, fiindcă mă numea prietena ei, sora ei ! Ar fi trebuit să mă supun primei mele porniri, să rezist înclinării care mă atrăgea către domnișoara Dubreuil și, cu riscul de a-i fi insuflat neîncredere, să mă fi sustras prieteniei ce-mi oferea... Dar am pierdut din vedere distanța ce mă despărțea de ea... Așa că, după cum vedeți, am fost pedepsită, o ! și pedepsită crud pentru faptul că am pricinuit, poate, unei ființe, atît de cinstită și atît de bună, un rău ireparabil...

— Copila mea, răspunse doamna Georges după cîteva clipe de gîndire, nu ai dreptate să-ți faci imputări atît de aspre ; trecutul dumitale e vinovat... da, foarte vinovat... Dar oare e puțin lucru să meriți ocrotirea venerabilului nostru preot prin căința dumitale ? Oare nu sub protecția lui și a mea ai fost prezentată doamnei Dubreuil ? Oare nu calitățile dumitale singure au inspirat afecțiunea pe care, nesilită de nimeni, ți-a acordat-o ?... Nu e oare ea aceea care te-a îndemnat s-o numești pe Clara sora dumitale ? Și, în sfîrșit, după cum i-am spus adineauri, pentru că nu voiam și nu trebuia să-i ascund nimic, puteam oare, fiind sigură de căința dumitale, să-i dezvălui trecutul și să fac astfel reabilitarea dumitale mai grea... poate chiar imposibilă, deznădăjduindu-te și dîndu-te pradă disprețului unor oameni care, tot atît de nenorociți și de părăsiți pe cît ai fost, ar fi păstrat, ca dumneata, acel tăinuit instinct al onoarei

și al virtuții ? Destăinuirea acelei lăptărese e supărătoare, funestă ; dar puteam oare, prevenind-o pe doamna Dubreuil, să jertfesc liniștea dumitale unei eventualități de iertare puțin probabile ?

— Ah, doamnă, asta dovedește că situația mea e pentru totdeauna falsă și demnă de milă, că, din afecțiune pentru mine, mi-ați ascuns trecutul, și că mama Clarei are tot dreptul să mă disprețuiască în numele acelui trecut ; să mă disprețuiască... după cum toată lumea mă va disprețui de acum înainte, căci știrea celor întîmplate la Arnouville se va răspîndi și totul se va afla... O ! Voi muri de rușine... nu voi mai putea înfrunta privirile nimănui... !

— Nici pe ale mele ? Biată copilă ! rosti doamna Georges izbucnind în lacrimi și deschizînd brațele Floarei-Mariei, vei afla totdeauna în inima mea dragostea și devotamentul unei mame... Deci, fii curajoasă, Maria, fii convinsă de sinceritatea căinței dumitale. Aici ești înconjurată de prieteni. Această casă va fi pentru dumneata întreaga lume... Vom lua-o înaintea dezvăluirii de care te temi ; bunul nostru abate va strînge oamenii de la fermă care te iubesc atît de mult, și le va spune adevărul asupra trecutului dumitale. Crede-mă, copila mea, cuvîntul lui are atîta autoritate, încît această dare pe față te va face și mai iubită.

— Vă cred, doamnă, și mă voi resemna ; ieri, în timpul convorbirii noastre, abatele mi-a prevestit ispășiri dureroase ! ele au început și nu trebuie să mă mir. Mi-a mai spus că suferințele mele vor fi luate în seamă... Nădăjduiesc... Ajutată în aceste încercări de dumneavoastră și de dînsul, nu mă voi mai plînge.

— Vei sta, de altfel, peste cîteva clipe de vorbă cu el și niciodată sfaturile lui nu-ți vor fi mai pre-

țioase ca acum. Iată, s-a și făcut patru jumătate, pregătește-te să te duci la presbiteriu, copila mea... Voi scrie domnului Rudolf ca să-l informez de cele petrecute la ferma Arnouville... Un curier îi va duce scrisoarea, apoi voi veni să te iau de la bunul nostru abate, deoarece trebuie să ne grăbim să stăm toți trei de vorbă.

Cîteva clipe mai tîrziu, Gurista pleca de la fermă ca să se ducă la presbiteriu, pe drumul desfundat unde, în ajun, Învățătorul și Șontorogul se înțeleseseră să se reîntîlnească cu Chioara.

REFLECȚII

După cum s-a înțeles, desigur, din convorbirile Guristei cu doamna Georges și cu părintele din Bouqueval, Floarea-Mariei profitase cu atîta însuflețire de sfaturile binefăcătorilor ei, pusese atîta la inimă principiile lor, încît, gîndindu-se la ticăloșia trecutului ei, era din ce în ce mai deznădăjduită.

Din nefericire, mintea ei se dezvoltase pe măsură ce instinctele-i minunate se împlineau în mijlocul mediului de cinste și puritate în care trăia.

Dacă ar fi avut o inteligență mai puțin deosebită, o sensibilitate mai puțin aleasă, o imaginație mai puțin înflăcărată, Floarea-Mariei s-ar fi consolat mai ușor!

Ea se pocăise, un preot venerabil îi iertase greșelile și, în mijlocul bucuriilor unei vieți rustice pe care o împărțea cu doamna Georges, ar fi uitat ororile din cartierul acela rău famat. S-ar fi lăsat,

fără teamă, în voia prieteniei pe care i-o arăta doamna Dubreuil. Aceasta, fără să uite greşelile pe care le săvîrşise Floarea-Mariei şi numai datorită încrederii oarbe ce o avea în cuvintele celor a căror superioritate o recunoştea, i-ar fi vorbit în felul următor : „Acum purtarea dumitale frumoasă te face egala oamenilor cinstiţi". N-ar fi văzut nici o deosebire între ea şi oamenii corecţi.

Întîmplarea dureroasă de la ferma din Arnouville ar fi mîhnit-o adînc, dar ea nu putuse prevedea această scenă şi nici s-o fi evitat, vărsînd lacrimi amare în prada remuşcărilor, văzînd-o pe Clara, nevinovată şi pură, dormind în aceeaşi odaie cu fosta chiriaşă a proxenetei.

Biata copilă !... Oare nu se năpăstuise ea, în sinea ei, în tăcerea nesfîrşitelor insomnii, de învinuiri şi mai cumplite decît cele cu care o împroşcaseră locuitorii fermei din Arnouville ?

Ceea ce o ucidea cu încetul pe Floarea-Mariei, era analizarea, la nesfîrşit, a păcatelor de care se învinuia singură ; era mai ales perspectiva permanentă a viitorului pe care trecutul ei neiertător i-o impunea şi pe care l-ar fi visat altfel.

Spiritul de analiză, de cercetare şi de comparaţie este totdeauna dovada unei inteligenţe superioare. În sufletele trufaşe şi tari, acest spirit sădeşte îndoială şi răzvrătire împotriva altora.

În sufletele timide şi gingaşe, acesta sădeşte îndoiala şi răzvrătirea împotriva lor înseşi.

Pe cei dintîi îi condamni, dar se iartă ei singuri.

Pe cei din a doua categorie îi ierţi, dar se condamnă ei singuri.

Preotul de la Bouqueval, cu toată voioşia lui, doamna Georges, cu toate virtuţile ei, sau tocmai din pricina virtuţilor şi cuviosiei lor, nu-şi puteau

închipui cît suferise Gurista de cînd sufletul ei, scos din cloaca în care trăise, putea măsura tot adîncul prăpastiei în care fusese cufundată.

Ei nu-și dădeau seama că groaznicele amintiri ale Guristei aveau aproape puterea și intensitatea realității ; ei nu știau că această fată, de o sensibilitate aleasă, cu o imaginație înclinată spre visare și poezie, cu o delicatețe a impresiilor, dureroasă din pricina susceptibilității ei, nu știau că această fată își amintea în fiecare zi și resimțea, cu o suferință amestecată cu dezgust și spaimă, mizeriile rușinoase ale existenței ei de altădată.

Să ne închipuim o copilă de șaisprezece ani, nevinovată și neîntinată, avînd conștiința candoarei și purității ei, aruncată de o putere infernală în infama tavernă a unei proxenete și supusă puterii de neînfrînt a acestei canalii !...

Ne putem, oare, face înțeleși, că un fel de resentiment ulterior sau, mai bine zis, o contralovitură morală de care Gurista suferea atît de cumplit, o făcea să-i pară rău, mai des decît îndrăznise să mărturisească preotului, că n-a murit în această mocirlă ?

Dacă am chibzui cît de cît și am avea experiența vieții, n-ar părea un paradox cele ce vom spune :

Ceea ce o făcea pe Floarea-Mariei să fie demnă de interes și de milă, este nu numai faptul că nu iubise niciodată, dar că simțurile ei rămăseseră adormite și reci. Dacă se întîmplă adesea ca femei mai puțin sensibile ca Floarea-Mariei, să aibă repulsii caste mult timp după căsătorie, ne vom mira, oare, că această nenorocită, dominată de codoașă și aruncată la șaisprezece ani în mijlocul unei hoarde de fiare sălbatice și fioroase ce

bîntuiau în cartierul rău famat, să nu fi încercat decît oroare și groază și să iasă, sufletește, curată din acea promiscuitate ?...

Destăinuirile copilărești ale Clarei Dubreuil cu privire la amorul ei curat pentru un tînăr fermier cu care urma să se căsătorească, întristaseră adînc pe Floarea-Mariei ; și ea simțea că ar fi iubit din toată inima, că ar fi trăit dragostea în tot ce are ea ca devotament, noblețe, puritate și măreție ; și totuși nu-i mai era îngăduit să inspire sau să încerce acest simțămînt ; fiindcă, dacă ar fi iubit... ar fi făcut o alegere pe măsura exigențelor ei sufletești și, cu cît această alegere ar fi fost mai demnă de ea, cu atît s-ar fi socotit dînsa nedemnă.

DRUMUL DESFUNDAT

Soarele asfințea la orizont ; pe cîmpie nici o mișcare, nici un zgomot.

Floarea-Mariei se apropia de începutul drumului desfundat pe care trebuia să-l străbată pentru a merge la presbiteriu, cînd văzu ieșind din șanț un băiat mic, șchiop, îmbrăcat într-o bluză cenușie și cu o șapcă albastră. Părea că plînge. De cum o zări de departe pe Guristă, dădu fuga la ea.

— Oh ! buna mea doamnă, fie-ți milă de mine, strigă el, împreunîndu-și mîinile în chip implorător.

— Ce vrei, copile ? îl întrebă fata, îngrijorată.

— Vai, bună doamnă, biata mea bunică e tare bătrînă, bătrînă de tot ; a căzut în șanț pe cînd

cobora acolo și cred că a pățit ceva, mi-e teamă să nu-și fi rupt piciorul... Sînt prea slab ca s-o ajut să se ridice... Doamne, ce mă fac dacă nu-mi vii în ajutor ? Biata bunică, să nu se prăpădească !

Gurista, înduioșată de durerea micului șchiop, exclamă :

— Nu sînt nici eu prea puternică, copile, dar am să te ajut să-ți salvezi bunica... Să mergem repede la dînsa...Eu locuiesc la ferma de acolo, trimit pe cineva s-o aducă.

— Oh ! buna mea doamnă, Dumnezeu te va răsplăti, desigur. E undeva pe aici... la doi pași, pe drumul desfundat, cum vă spuneam ; a căzut pe cînd cobora povîrnișul...

— Deci nu ești de pe aici ? întrebă Gurista, urmîndu-l pe Șontorog, pe care desigur că cititorul l-a recunoscut.

— Nu, doamnă, venim de la Ecouen.

— Și unde vă duceți ?

— La un preot vrednic care locuiește pe colina de colo... zise fiul lui Braț-Roșu, ca să dobîndească și mai mult încrederea Floarei-Mariei.

— La abatele Laporte, poate ?

— Da, bună doamnă, la abatele Laporte ; biata mea bunică îl cunoaște bine, bine de tot...

— Tocmai la el mă duceam, ce potriveală ! spuse Floarea-Mariei, înaintînd mereu pe drumul desfundat.

— Bunico, vin, vin !... Ai răbdare, aduc ajutor ! strigă Șontorogul, ca să dea astfel de veste Învățătorului și Cucuvelei, să fie pregătiți pentru a pune mîna pe victima lor.

— Deci bunica dumitale n-a căzut prea departe de aici ? întrebă Gurista.

— Nu, doamnă, în dosul copacului acela gros de acolo, unde coteşte drumul, la douăzeci de paşi de aici.

Deodată Şchiopul se opri. Tropăitul unui galop de cal răsună în liniştea cîmpiei.

„S-a dus dracului tot", îşi zise Şontorogul.

Drumul cotea brusc la cîteva prăjini distanţă de locul unde fiul lui Braţ-Roşu se găsea cu Gurista.

Un călăreţ apăru la cotitura aceea ; cînd ajunse lîngă fată, se opri.

Se auzi apoi tropăitul unui alt cal şi, după cîteva clipe apăru un servitor îmbrăcat într-o livrea cafenie cu nasturi de argint, cu pantaloni de piele albă şi cu cizme cu carîmbi răsfrînţi. O curea îngustă de piele galbenă îi ţinea strîns legată la spate mantaua de ploaie a stăpînului său.

Acesta, îmbrăcat simplu, cu o redingotă arămie, groasă şi cu un pantalon cenuşiu deschis, călărea cu o graţie desăvîrşită pe un cal murg, pur-sînge, de o frumuseţe deosebită ; cu tot drumul lung pe care-l străbătuse, luciul viu al vestonului cu reflexe aurii nu arăta nici o urmă de transpiraţie. Calul valetului, care se oprise la cîţiva paşi de stăpînul lui, era de asemeni de rasă şi plin de noblete. În acest călăreţ, cu faţa brună şi fermecătoare, Şontorogul recunoscu pe vicontele de Saint-Rémy, bănuit a fi amantul ducesei de Lucenay.

— Frumoasă domnişoară, se adresă vicontele Guristei, a cărei frumuseţe îl impresionase, ai avea bunăvoinţa să-mi arăţi drumul care duce în satul Arnouville ?

Maria, lăsîndu-şi ochii în jos în faţa privirii adînci şi cutezătoare a tînărului, răspunse :

— După ce ieşiţi din drumul desfundat, domnule, o luaţi pe prima potecă la dreapta : această

potecă duce la o alee de cireși care dă de-a dreptul în Arnouville.

— Mii de mulțumiri, frumoasă copilă... M-ai lămurit mai bine decît o bătrînă pe care am văzut-o la doi pași de aici, zăcînd la rădăcina unui arbore : n-am putut scoate de la ea decît gemete...

— Biata mea bunică !... murmură Șontorogul, cu o voce îndurerată

— Acum încă un cuvînt, reluă domnul de Saint-Rémy, adresîndu-se Guristei, ai putea să-mi spui dacă pot găsi ușor ferma doamnei Dubreuil, la Arnouville ?

Gurista nu se putu stăpîni și tresări la aceste cuvinte care îi aminteau de scena cumplită din dimineața aceea, dar răspunse :

— Clădirile fermei se află de-a lungul aleii pe care o veți urma spre a ajunge la Arnouville, domnule.

— Încă o dată, mulțumesc, frumoasă copilă ! spuse domnul de Saint-Rémy.

Și porni în galop, urmat de valet.

Fermecătoarele trăsături ale vicontelui se destinseseră întrucîtva în timp ce vorbea cu Floarea-Mariei ; îndată ce fu singur, redeveniră întunecate și crispate, părînd frămîntat de o neliniște adîncă.

Floarea-Mariei, amintindu-și de persoana necunoscută pentru care, din ordinul doamnei de Lucenay, se pregătea în grabă pavilionul la ferma din Arnouville, nu se mai îndoi că era vorba de acest tînăr și frumos cavaler.

Galopul cailor mai răscoli puțin timp pămîntul întărit de îngheț ; se pierdu treptat, în depărtare, apoi încetă cu totul...

Șontorogul răsuflă ușurat.

Vrînd să-i liniștească și să-i vestească pe complicii lui, dintre care unul. Învățătorul, se ascun-

sese la sosirea călăreților, fiul lui Braț-Roșu strigă :

— Bunico !... iată-mă, sînt cu o doamnă miloasă, care-ți vine în ajutor !

— Repede, repede, copile, domnul acela călare ne-a făcut să pierdem cîteva minute, zise Gurista, grăbind pasul ca să ajungă mai curînd la cotitura drumului desfundat.

O dată acolo, Cucuvaia, care se ținea pitită, spusé pe șoptite :

— Acum, tîlhăroiule !

Apoi, aruncîndu-se asupra Guristei, chioara o luă de gît cu o mînă, iar cu cealaltă îi astupă gura, în timp ce Șontorogul, aruncîndu-se la picioarele fetei, se agăță de ele ca s-o împiedice să facă vreun pas.

Totul se petrecuse așa de repede, încît Cucuvaia n-avusese timpul să vadă fața Guristei ; dar în puținele clipe cîte îi trebuiră Învățătorului ca să iasă din șanțul în care se ascunsese și să vină pe dibuite cu mantaua lui, bătrîna își recunoscu vechea ei victimă.

— Hoțoaico ! strigă ea, la început surprinsă ; apoi adăugă cu o bucurie feroce : Ia te uită ! Se vede că însuși dracu te trimite... Pe semne că asta ți-e soarta, să-mi cazi mereu în gheare ! Noroc că am vitriolul în trăsură... I-a venit acum rîndul și mutrii tale de madonă, că mult m-am mai amărît cu chipul ăsta de fecioară nevinovată... Bărbate, ia seama să nu te muște și ține-o bine pînă cînd o împachetăm...

Cu mîinile sale puternice, Învățătorul o înhață pe Guristă și, înainte ca fata să fi putut scoate un țipăt, Cucuvaia îi aruncă paltonul în cap și-o înfășură strîns.

Într-o clipă, Floarea-Mariei, legată fedeleș, cu un căluș în gură, nu mai fu în stare să facă nici o mișcare, nici să strige după ajutor.

— Acum vezi de pachet, orbule... zise Cucuvaia. Hai. hai, că doară nu-i așa de grea ca trupul femeii înecate în canalul Saint-Martin... Nu-i așa, bărbate ?

Și cum tîlharul tresări la aceste vorbe care îi aminteau de cumplitul vis din noaptea trecută, chioara reluă :

— Ce-i, banditule ?... S-ar zice că tremuri... de azi dimineață îți tot clănțăne dinții ca și cum ai avea friguri, și atunci te uiți în gol de parcă ai tot căuta ceva.

— Prefăcutul dracului... se uită cum zboară muștele, rînji Șontorogul.

— Hai mai repede, s-o ștergem, bărbate ! Ia-o în primire pe hoața asta păguboasă... Așa ! adaugă Cucuvaia, văzîndu-l pe tîlhar cum o ia pe Floarea-Mariei în brațe, ca pe un copil adormit. La trăsură, repede !

— Dar cine mă va conduce pe mine ?... întrebă Învățătorul, cu un glas înăbușit, strîngînd în brațele lui de Hercule povara ușoară și mlădie.

— Mormoloc bătrîn ! Se gîndește la toate, spuse Cucuvaia.

Și, desfăcîndu-și broboada, desnodă o basma roșie care îi acoperea gîtul descărnat, o răsuci pe jumătate și îi strigă Învățătorului :

— Deschide înghițitoarea și ia între dinți un capăt al basmalei. Șontorogul să ia capătul celălalt în mînă și tu n-ai altceva de făcut decît să te ții după el... La orb bun, ciine bun ! Ia-o pe aici, piciule !

Micul șchiop făcu un salt, imită cu voce prefăcută un lătrat caraghios, apucă celălalt capăt al

batistei și îl trase după el pe Învățător, în tim ce Cucuvaia se grăbea să-l vestească pe Barbillo

Renunțăm să descriem groaza Floarei-Mari cînd se văzu în mîinile Cucuvelei și ale Învățăt rului. Simțea că leșină și nu putu opune nici rezistență.

După cîteva clipe, Gurista era transportată c trăsura, mînată de Barbillon. Deși era noapte, pe delele cupelei erau coborîte cu grijă și cei tr complici, cu victima lor, gata mai-mai să-și d sufletul, se îndreptară către cîmpia de la Sain Denis, unde îi aștepta Tom.

CLÉMENCE D'HARVILLE

Ne amintim că în ajunul zilei cînd se petrece întîmplările pe care le povestirăm (răpirea G ristei de către Cucuvaie), Rudolf o salvase doamna d'Harville dintr-o primejdie iminentă, i cată de gelozia Sarei care-l prevenise pe domn d'Harville de întîlnirea pe care marchiza o făg duise în chip atît de nesocotit lui Charles Robe

Rudolf, impresionat de acea scenă, ieșind d casa de pe strada Templului, se îndreptă spre l cuința lor, amînînd pe a doua zi vizita pe care pl nuia s-o facă domnișoarei Rigolette și famili nefericitului meșteșugar despre care am vorb deoarece îi socotea la adăpost de nevoi, mulțumi banilor pe care îi trimisese prin marchiză; pr tinsa ei vizită de caritate păruse verosimilă don nului d'Harville. Din păcate, Rudolf nu aflase Șontorogul îi înhățase punga și știm în ce fel m cul șchiop săvîrșise acea îndrăzneață hoție.

Pe la orele patru, Rudolf primi scrisoarea următoare ; i-o adusese o femeie în vîrstă și plecase fără să aștepte răspuns.

„Monseniore,

Vă datorez mai mult decît viața ; aș voi să vă exprim astăzi adînca mea recunoștință. Mîine, rușinea poate că m-ar amuți... Dacă ați vrea să-mi faceți cinstea de a veni la mine astă-seară, veți încheia această zi cum ați început-o, printr-o faptă generoasă.

D'Orbigny — D'Harville."

Dacă Rudolf era fericit că făcuse un mare serviciu doamnei d'Harville, nu-i plăcea însă o astfel de intimitate impusă, pe care această împrejurare o stabilea așa, deodată, între el și marchiză.

Nedorind să trădeze prietenia ce o nutrea pentru domnul d'Harville, dar foarte impresionat de grația spirituală și de frumusețea atrăgătoare a Clémencei, Rudolf își dădea seama că o plăcea mult și, de aceea, nu mai voia, după o lună întreagă de stăruințe, s-o revadă.

Își amintea astfel, cu emoție, de convorbirea pe care o surprinsese la ambasadă, între Tom și Sarah. Aceasta, din ură și gelozie, afirmase, nu fără temei, că doamna d'Harville, aproape fără să-și dea seama, nutrea o serioasă afecțiune pentru Rudolf. Sarah era prea isteață, prea perspicace, prea bună cunoscătoare a inimii omenești ca să nu fi înțeles că marchiza, socotindu-se neluată în seamă, disprețuită poate de un om care făcuse asupra ei o adîncă impresie, cedînd în decepția ei, stăruințelor unei prietene perfide, să se intereseze, aproape luată prin surprindere, de pretinsele ne-

norociri ale domnului Charles Robert, fără ca, din pricina asta, să-l uite cu totul pe Rudolf.

Alte femei, credincioase amintirii omului către care înclinaseră mai întîi, ar fi rămas indiferente la privirile comandantului. Clémence d'Harville era deci de două ori vinovată, deşi n-ar fi cedat decît din mila ce i-o inspira nenorocirea lui Charles Robert ; de altfel, un simţămînt puternic al datoriei, unit poate cu amintirea prinţului, gînd salvator care veghea în adîncul inimii ei, ar fi ferit-o de o greşeală ireparabilă. Rudolf, gîndindu-se la întrevederea lui cu doamna d'Harville, era pradă a mii de contradicţii. Cu toate că era hotărît să reziste sentimentului ce-l atrăgea către ea, se socotea fericit că putea s-o desprindă de inima lui, fie învinuind-o de alegerea nefericită ce o făcuse în persoana lui Charles Robert, fie, dimpotrivă, regretînd că i se destrăma prestigiul de care era pînă atunci înconjurată.

Clémence d'Harville aştepta şi ea această întrevedere cu teamă ; cele două simţăminte care o stăpîneau, erau unul dureros cînd se gîndea la Rudolf, celălalt, o puternică silă cînd se gîndea la Charles Robert.

Multe pricini motivau această aversiune, această ură.

O femeie poate să-şi tulbure liniştea, cinstea ei faţă de un bărbat, dar ea nu-i va ierta niciodată că a pus-o într-o situaţie umilitoare sau ridicolă.

Astfel, doamna d'Harville, pradă ironiilor şi privirilor insultătoare ale doamnei Pipelet, era gata să moară de ruşine.

Dar asta nu era totul.

Înştiinţată de Rudolf de primejdia care o păştea, Clémence urcase repede la al cincilea ; scara era astfel construită, încît urcînd-o, l-a putut zări pe

Charles Robert îmbrăcat în strălucitorul lui halat, în clipa în care, recunoscînd pasul ușor al femeii pe care o aștepta, întredeschisese, surîzînd, cuceritor, sigur de sine, ușa camerei sale... Grotesca înfumurare a costumului țipător al comandantului, o făcu pe marchiză să înțeleagă cît de cumplit se înșelase în privința omului acela. Îndemnată de bunătatea inimii, de generozitatea firii ei să facă un pas care putea s-o piardă, îi acordase comandantului acea întîlnire, nu din dragoste, ci numai din milă...

Ne putem închipui deziluzia, dezgustul doamnei d'Harville, cînd îl zărise pe domnul Charles Robert, atît de strident înveșmîntat în chip de cuceritor !

Pendula din micul salon unde ședea de obicei doamna d'Harville sunase orele nouă.

Modistele și cîrciumarii au abuzat atît de mult de stilul Ludovic al XV-lea și de stilul Renașterii, încît marchiza, femeie cu mult bun gust, îndepărtase din apartamentul ei felul acesta de lux, devenit atît de vulgar, și mutase mobilele în partea destinată marilor recepții.

Rar se putea vedea ceva mai distins și mai elegant ca mobilierul salonului în care marchiza îl aștepta pe Rudolf.

Tapetul, perdelele fără ciucuri la polog, fără draperii, erau lucrate dintr-o stofă de India, în culoarea paiului ; pe acest fond luminos se desenau, brodate cu mătase, imagini de aceeași culoare, arabescuri de un gust ales și capricios. Perdele duble de dantelă ascundeau cu totul ferestrele.

Ușile, din lemn de trandafir, erau împodobite cu ornamente de argint aurit, fin cizelate, care încadrau, în fiecare tăblie, un medalion oval de porțelan de Sèvres, măsurînd în diametru aproape

treizeci de centimetri, închipuind păsări și flori de o minunată precizie și strălucire. Ramele oglinzilor și stinghiile tapetelor erau tot din lemn de trandafir, poleite și ele cu argint aurit.

Friza căminului, de marmură albă și cele două cariatide de o frumusețe antică și de o grație aleasă, se datorau dălții magistrale a lui Marochetti [1], acest mare artist care a consimțit să sculpteze o asemenea capodoperă, amintindu-și fără îndoială de Benvenuto care nu se dădea în lături de a cizela ibrice și armuri.

Două candelabre și două sfeșnice de email, lucrate cu meșteșug de Gouttière [2], se alăturau pendulei ; blocul pătrat de lapislazuli era urcat pe un soclu de jasp oriental, pe care odihnea o splendidă cupă mare de aur, smălțuită, împodobită cu mărgăritare și rubine din cea mai frumoasă epocă a Renașterii florentine.

Mai multe tablouri din școala venețiană, de mărime mijlocie, completau această ambianță de înaltă artă.

Mulțumită unei inovații fermecătoare, frumosul salon era luminat discret de o lampă al cărei glob de cristal mat dispărea pe jumătate în mijlocul unei tufe de flori naturale, rînduite într-o mare vază de Japonia, albastră, purpură și aur, atîrnată de tavan, ca o lustră, prin trei lanțuri groase de argint aurit, pe care se încolăceau tulpini verzi de felurite plante agățătoare ; ramuri mlădioase și încărcate cu flori, se revărsau din vaze, atîrnau grațios, ca niște ciucuri de verdeață proaspătă

[1] *Carlo Marochetti* (1805—1868), sculptor de origine franco-italiană.

[2] *Pierre Gouttière* (1740—1806), gravor francez de o mare delicatețe.

peste porțelanul smălțuit cu aur, cu purpură și azur.

Am stăruit asupra acestor amănunte, fără îndoială puerile, ca să dăm o idee de bunul gust înnăscut al doamnei d'Harville (dovadă totdeauna sigură de spirit ales), și pentru că unele dureri necunoscute, unele nenorociri tăinuite, par și mai zguduitoare cînd sînt în contrast cu aparențele a ceea ce constituie în ochii tuturor, o viață fericită și pizmuită.

Așezată într-un fotoliu acoperit, ca și celelalte mobile, cu o stofă de culoarea paiului, Clémence d'Harville, cu capul descoperit, purta pe ea o rochie de catifea neagră, închisă pînă-n gît, pe care se răsfăța eleganța gulerului larg și a mînecuțelor de dantelă englezească, ce oprea ca negrul catifelei să distoneze prea violent cu strălucitoarea albeață a mîinilor și a gîtului.

Pe măsură ce se apropia clipa întrevederii cu Rudolf, emoția marchizei creștea. Totuși, nehotărîrea ei dădu loc unor gînduri mai ferme ; după multă chibzuire, decise să încredințeze lui Rudolf o mare, o crudă taină, sperînd că desăvîrșita ei sinceritate îl va face să-i redea poate o considerație de care era atît de dornică.

Însuflețită de recunoștință, prima ei înclinare pentru Rudolf se deșteptă cu o nouă amploare. Unul din acele presentimente care rareori înșală sufletele ce iubesc, îi spunea că nu numai norocul i-l scosese la timp în cale pe prinț ca să o salveze, ci, nemaivăzînd-o de cîteva luni, el cedase unui simțămînt cu totul altul decît cel al aversiunii. Un vag instinct deștepta în mintea Clémencei îndoieli asupra sincerității Sarei.

După cîteva minute, un valet ciocăni cu discreție la ușă, intră și se adresă Clémencei :

— Doamna marchiză binevoiește să primească pe doamna Asthon și pe domnișoara ?

— Dar fără îndoială, ca totdeauna... răspunse doamna d'Harville.

Și fiica ei intră încet în salon.

Era o copilă de patru ani, care ar fi avut o față fermecătoare, dacă n-ar fi vădit o paloare bolnăvicioasă și o mare slăbiciune.

Doamna Asthon, guvernanta, o ținea de mînă ; Clara (așa o chema pe copilă), cu toată slăbiciunea ei, se grăbi către mamă-sa întinzîndu-i brațele. Două funde cireșii prindeau deasupra tîmplelor părul ei brun, împletit și încîrlionțat pe frunte ; sănătatea copilei era atît de șubredă, încît era îmbrăcată cu o hăinuță de mătase cafenie vătuită, în loc să poarte una din acele rochii frumoase de muselină albă, împodobită cu panglici de aceeași culoare cu a fundelor din păr, lăsînd să se vadă acele brațe trandafirii, acei umeri dulci și catifelați, atît de fermecători la copiii sănătoși.

Ochii mari, negri, ai acestei copile păreau și mai mari, atît îi erau obrajii de trași. În pofida acestei înfățișări debile, un surîs plin de drăgălășenie și de grație se ivi pe fața Clarei cînd fu așezată pe genunchii mamei sale, care o îmbrățișă cu un fel de duioșie tristă și pătimașă.

— Cum i-a mai fost în ultima vreme, doamnă Asthon ? întrebă doamna d'Harville pe guvernantă.

— Destul de bine, doamnă marchiză, deși o dată m-am temut că...

— Iar ? exclamă Clémence, îmbrățișîndu-și fata cu o mișcare de spaimă involuntară.

— Din fericire, doamnă, m-am înșelat, spuse guvernanta, nu s-a produs accesul, domnișoara Clara s-a liniștit și n-a fost decît o clipă de slă-

biciune... A dormit puțin după prînz, dar n-a vrut să se culce înainte de a veni s-o îmbrățișeze pe doamna marchiză.

— Biet îngeraș iubit! spuse doamna d'Harville, acoperindu-și fata cu sărutări.

Aceasta îi răspundea la mîngîieri cu o copilărească bucurie, cînd valetul de casă deschise cele două canaturi ale ușii salonului și anunță:

— Alteța-sa serenisimă, monseniorul duce de Gerolsteian!

Clara, urcată pe genunchii mamei, îi încolăcise gîtul cu brațele și o săruta cu dragoste. La vederea lui Rudolf, Clémence roși, așeză ușurel fetița pe covor, făcu semn doamnei Asthon să ia copilul și se ridică.

— Veți permite, doamnă, spuse Rudolf surîzînd, după ce o salutase respectuos pe marchiză, să reînnoiesc cunoștința cu vechea și mica mea prietenă, dacă nu m-o fi uitat.

Și aplecîndu-se puțin, întinse mîna Clarei.

Aceasta își aținti asupra lui, la început curioasă, ochii mari și negri, apoi, recunoscîndu-l, făcu un semn drăgălaș cu capul și îi trimise o sărutare din vîrful degetelor subțiri.

— Îl recunoști pe monseniorul, copila mea? o întrebă Clémence.

Fata dădu din cap afirmativ și trimise o nouă sărutare lui Rudolf.

— Pare că i s-a îmbunătățit sănătatea de cînd n-am văzut-o, spuse Rudolf prevenitor, adresîndu-se Clémencei.

— Monseniore, îi merge puțin mai bine, deși e mereu bolnavă.

Marchiza ca și prințul, deopotrivă de încurcați, gîndindu-se la viitoarea lor convorbire, erau aproape mulțumiți că ea se amînase cu cîteva mi-

nute, prin prezența Clarei ; dar guvernanta, luînd discret cu ea copilul, Rudolf și Clémence se pomeniră singuri.

MĂRTURISIRILE

Fotoliul doamnei d'Harville se afla la dreapta căminului de care Rudolf, rămas în picioare, se rezema.

Niciodată Clémence nu fusese mai impresionată de nobilul și grațiosul aspect al trăsăturilor prințului ; niciodată vocea lui nu i se păruse mai dulce și mai vibrantă.

Simțind cît de greu îi venea marchizei să înceapă această convorbire, Rudolf îi zise :

— Ați fost, doamnă, victima unei trădări nedemne : denunțul laș al contesei Sarah Mac-Gregor era pe cale să vă piardă.

— E oare adevărat, monseniore ? exclamă Clémence. Presimțirile mele deci nu m-au înșelat... Și cum de a putut afla alteța-voastră ?

— Ieri, din întîmplare, la balul contesei am descoperit taina acestei infamii. Ședeam într-un colț, mai depărtat, al grădinii de iarnă. Neștiind că un tufiș de plante mă despărțea de ei și-mi îngăduia să-i aud, contesa Sarah și fratele ei veniseră în apropierea mea să stea de vorbă despre planurile lor și despre capcana ce vi-o pregăteau. Vrînd să vă previn de primejdia care vă amenință, m-am dus în grabă la balul doamnei de Nerval, nădăjduind să vă găsesc, dar nu erați acolo. Să vă fi scris azi de dimineață acasă, mă

temeam ca scrisoarea să nu cadă în mîinile marchizului ; bănuielile lui ar fi fost astfel întărite. Am preferat să mă duc să vă aştept în strada Templului, ca să dejoc trădarea contesei Sarah. Mă veţi ierta, nu-i aşa, că vă întreţin atît de mult asupra unui subiect care vă e neplăcut ? Dacă nu era scrisoarea pe care aţi avut bunătatea să mi-o trimiteţi, niciodată nu v-aş fi vorbit de toate astea...

După o clipă de tăcere, doamna d'Harville răspunse :

— Nu am decît un singur mijloc de a vă dovedi recunoştinţa : acela de a vă face o mărturisire pe care n-am făcut-o nimănui. Această mărturisire nu mă va justifica în ochii dumneavoastră, dar vă va face poate să socotiţi purtarea mea mai puţin vinovată.

— Sincer vorbind, doamnă, spuse Rudolf, surîzînd, postura mea faţă de dumneavoastră este foarte delicată.

Clémence, surprinsă de acest ton aproape glumeţ, îl privi mirată :

— Cum adică, monseniore ?

— Mulţumită unei împrejurări pe care fără îndoială o ghiciţi, sînt nevoit să joc puţin rolul de bunic cu privire la o aventură care, devreme ce aţi scăpat de capcana odioasă a contesei Sarah, nu merită să fie luată în serios... Dar, adaugă Rudolf, cu o nuanţă de gravitate blîndă şi afectuoasă, soţul dumneavoastră este pentru mine aproape ca un frate, părintele meu avea pentru tatăl marchizului cea mai caldă recunoştinţă. Deci mă bucur cît se poate de mult că i-aţi redat soţului dumneavoastră liniştea şi încrederea.

— Şi tot pentru că-l cinstiţi pe domnul d'Harville cu prietenia dumneavoastră, monseniore, ţin să vă spun tot adevărul... şi despre o preferinţă

care trebuie să pară tot atît de nenorocită pe cît este în realitate, și despre purtarea mea care necinstește pe acela pe care alteța-voastră îl consideră aproape ca pe un frate.

— Voi fi totdeauna, doamnă, fericit și mîndru, de cea mai mică dovadă a încrederii dumneavoastră. Totuși, dați-mi voie să vă spun cu privire la preferința de care vorbiți : știu că ați cedat atît dintr-un sentiment de milă sinceră cît și datorită stăruinței obsesive a contesei Sarah Mac-Gregor care avea motivele ei să vă piardă... Mai știu că ați ezitat multă vreme înainte de a vă hotărî să faceți pasul pe care îl regretați atît de mult în ceasul acesta.

Clémence îl privi surprinsă pe prinț.

— Vă mir ? Vă voi dezvălui taina mea în altă zi, ca să nu trec în ochii dumneavoastră drept un vrăjitor, reluă Rudolf, surîzînd. Dar soțul dumneavoastră e acum pe deplin liniștit ?

— Da, monseniore, răspunse Clémence, plecîndu-și stingherită privirea și vă mărturisesc că mi-e penibil să-l aud cerîndu-mi iertare că m-a bănuit, și să se minuneze de discreția modestă cu care am tăinuit operele mele de caritate.

— E fericit în iluzia lui, să nu vă faceți nici o vină din cauza asta, dimpotrivă, mențineți-l mereu în plăcuta lui închipuire... Dacă nu mi-ar fi interzis să vorbesc cu superficialitate de această aventură și dacă n-ar fi vorba de dumneavoastră, doamnă, aș spune că niciodată o femeie nu e mai drăguță cu bărbatul ei decît atunci cînd are de ascuns ceva. Nu vă dați seama de seducătoarele dezmierdări pe care o conștiință încărcată le inspiră ; nu ne putem imagina toate florile ademenitoare pe care perfidia le face să răsară... Cînd eram tînăr, adaugă surîzînd Rudolf, încercam totdeauna,

împotriva voinței mele, o nedesluşită îndoială faţă de unele dovezi de afecţiune exagerată şi, cum din parte-mi nu mă simţeam niciodată mai bine decît cînd făcusem vreo faptă ce avea nevoie de iertare, de îndată ce cineva se purta cu mine atît de perfid, de amabil cum încercam să par eu, eram pe deplin încredinţat că această înţelegere perfectă, ascundea o infidelitate mutuală.

Doamna d'Harville se mira din ce în ce mai mult auzindu-l pe Rudolf glumind pe seama unei aventuri care ar fi putut avea pentru ea urmări atît de cumplite ; dar ghicind pe loc că prinţul neluînd în serios lucrurile, încerca să micşoreze însemnătatea serviciului ce-i făcuse, îi replică adînc impresionată de această delicateţe :

— Înţeleg generozitatea dumneavoastră, monseniore... Vă este acum uşor să glumiţi şi să uitaţi primejdia din care m-aţi salvat. Dar ceea ce vreau să vă spun, este cum nu se poate mai grav şi mai trist şi are o strînsă legătură cu întîmplările de azi dimineaţă ; sfaturile dumneavoastră îmi pot fi atît de folositoare, încît vă implor să vă amintiţi că mi-aţi salvat onoarea şi viaţa... da... monseniore, viaţa... Soţul meu era înarmat, mi-a mărturisit-o, în căinţa exagerată, că voia să mă omoare !...

— Dumnezeule ! strigă Rudolf cu o adîncă îngrijorare.

— Era în dreptul lui, reluă cu amărăciune doamna d'Harville.

— Vă conjur, doamnă, răspunse Rudolf pe un ton cît se poate de serios de data aceasta, credeţi-mă, nu pot rămîne nepăsător la tot ce vă priveşte ; dacă am glumit adineauri, am făcut-o nevrînd ca gîndurile să vă fie atît de împovărate de amintirea acelei dimineţi care v-a prilejuit o

atît de cumplită tulburare. Acum, doamnă, vă ascult cu evlavie, deoarece îmi faceţi favoarea de a-mi spune că sfaturile mele vă pot folosi la ceva.

— Oh ! îmi sînt foarte utile, monseniore ! Dar înainte de a vi le cere, îngăduiţi-mi să vă spun cîteva cuvinte despre un trecut pe care nu-l cunoaşteţi... despre anii care au precedat căsătoria mea cu domnul d'Harville.

Rudolf se înclină şi Clémence continuă :

— La şaisprezece ani mi-am pierdut mama, zise ea, fără a-şi putea reţine o lacrimă. Nu vă pot spune cît o iubeam ; închipuiţi-vă, monseniore, idealul bunătăţii pe pămînt ; dragostea ei pentru mine era nemăsurată ; găsea într-însa o adîncă mîngîiere a unor suferinţe amare... Neplăcîndu-i relaţiile mondene, ea avînd o sănătate şubredă, plăcerea ei cea mai mare era să ia asupră-i educaţia mea : cunoştinţele ei temeinice şi foarte diverse, îi îngăduiau să împlinească, mai bine ca oricine, misiunea ce şi-o asumase. Judecaţi şi dumneavoastră, monseniore, uimirea ei şi a mea cînd, la şaisprezece ani, în perioada cînd educaţia mi-era aproape terminată, tatăl meu, motivînd starea sănătăţii mamei mele, mă anunţă că o tînără văduvă, foarte distinsă, lovită de mari nenorociri şi meritînd o stimă deosebită, se însărcinează să desăvîrşească ceea ce mama mea începuse... Dintru întîi, mama s-a opus dorinţei tatălui meu. Eu însămi l-am implorat să nu interpună între mama şi mine o străină ; a fost neînduplecat, cu toate lacrimile noastre. Doamna Roland, văduva unui colonel mort în Indii, aşa susţinea ea, venise să locuiască la noi şi i se încredinţase rolul de institutoare a mea.

— Cum ! este vorba de acea doamnă Roland cu care tatăl dumneavoastră s-a însurat îndată după căsătoria dumneavoastră ?

— Da, monseniore.

— Era, deci, foarte frumoasă ?

— Într-o oarecare măsură, monseniore.

— Dar atunci, foarte inteligentă ?

— Prefăcătorie, șiretenie, nimic altceva. Avea vreo douăzeci și cinci de ani, părul blond foarte șters, gene aproape albe, ochi foarte rotunzi de un albastru deschis, înfățișarea umilă și insinuantă, caracterul perfid pînă la cruzime, aparent prevenitor, pînă la josnicie.

— Și cultura ei ?

— Cu totul nulă, monseniore ; și nu pot înțelege cum tatăl meu, pînă atunci atît de supus convenienței, nu s-a gîndit că incapacitatea acelei femei ar trăda în mod scandalos adevăratul motiv al prezenței ei în casa lui. Mama îi obiectă că doamna Roland era de o ignoranță totală ; pe un ton care nu îngăduia replică, el îi răspunse că, savantă sau nu, această tînără și interesantă văduvă își va păstra la noi poziția pe care el i-o acordase. Am înțeles-o abia mai tîrziu ; însă biata mea mamă a ghicit-o din primul moment ; a fost foarte jignită și a deplîns, mă gîndesc, mai puțin infidelitatea tatii decît tulburările pe care această legătură urma să le producă și al căror ecou putea ajunge pînă la mine.

— Dar chiar din punctul de vedere al acestei pasiuni nesăbuite, tatăl dumneavoastră mi se pare că-și făcea o socoteală greșită, introducînd pe această femeie în casa dumneavoastră.

— Mirarea dumneavoastră, va crește însă, monseniore, cînd veți afla că tatăl meu avea un caracter extrem de formalist și de integru ; pentru

a ajunge la o asemenea nesocotire a oricărei bunecuviințe, a trebuit să sufere influența excesivă a doamnei Roland, influență cu atît mai perfidă, cu cît o ascundea sub aparențele unei năvalnice pasiuni pentru el.

— Dar ce vîrstă avea pe atunci domnul, tatăl dumneavoastră ?

— Vreo șaizeci de ani.

— Și era convins de dragostea acelei femei ?

— Tatăl meu a fost unul din bărbații cei mai la modă de pe vremea lui, iar doamna Roland, dînd urmare instinctului ei sau unor sfaturi interesate...

— Sfaturi ? Și cine putea să i le dea ?

— Vă voi spune imediat, monseniore. Știind că un om cu succese, cînd îl ajunge bătrînețea este cu atît mai sensibil la elogiile ce se aduc înfățișării sale exterioare, întrucît aceste laude îi amintesc de cele mai frumoase timpuri din viața lui, această femeie, o veți crede oare, monsenioare, începu să-l măgulească pe tata cu privire la grația și farmecul trăsăturilor sale, la eleganța fără egal a ținutei sale ; și tata avea șaizeci de ani !... Toată lumea aprecia deosebita sa inteligență, și totuși a căzut în acea capcană grosolană. Asta a fost și este încă, nu mă îndoiesc, explicația influenței acestei femei asupra lui. Iată de ce, monsenioare, cu toate tristele-mi preocupări, nu-mi pot opri un surîs, amintindu-mi că, înainte de căsătorie, am auzit-o adesea pe doamna Roland spunînd că ceea ce numea ea „maturitate adevărată" e cea mai frumoasă vîrstă a vieții. Această maturitate, e drept, nu începea decît către cincizeci și cinci sau șaizeci de ani.

— Vîrsta tatălui dumneavoastră ?

— Da, monseniore. Numai atunci, spunea doamna Roland, inteligența și experiența ating completa lor dezvoltare ; numai atunci un om cu o situație înaltă se bucură de toată considerația la care are dreptul să aspire ; numai atunci totalitatea trăsăturilor lui, eleganța firească a purtării lui ating desăvîrșirea, fizionomia prezentînd în acea perioadă a vieții, un rar și divin amestec de seninătate grațioasă și de blîndă gravitate. În sfîrșit, o ușoară nuanță de melancolie, pricinuită de decepțiile ce totdeauna le aduce cu sine experiența, desăvîrșesc farmecul cuceritor al „maturității adevărate", farmec prețuit, se grăbea să adauge doamna Roland, numai de femeile inteligente și de inimă, care au bunul gust să ridice din umeri la exploziile smintite ale acelor mici zvăpăiați în vîrstă de patruzeci de ani ; caracterul lor nu oferă nici o siguranță și trăsăturile lor, de o inexpresivă tinerețe, nu sînt încă poetizate de acea măreață înfățișare care trădează știința adîncă a vieții.

Rudolf nu se putu opri să zîmbească la verva plină de ironie a doamnei d'Harville în zugrăvirea portretului mamei sale vitrege.

— E ceva ce nu iert niciodată oamenilor ridicoli, spuse el marchizei.

— Și ce anume, monseniore ?

— Răutatea... asta te împiedică să rîzi de ei în voie.

— E poate un calcul din partea lor, spuse Clémence.

— Și eu aș crede-o și e păcat, căci, de pildă, dacă aș putea uita că această doamnă Roland v-a făcut atîta rău, aș rîde din plin de o asemenea născocire, cum e „maturitatea adevărată", opusă tinereții nebunatice a zvăpăiaților în vîrstă de

patruzeci de ani, care, după părerea ei, parcă abia au trecut de „vîrsta pajilor", cum s-ar fi exprimat bunicii noștri.

— Cel puțin tata cred că era fericit în iluziile în care îl legăna mama mea vitregă.

— Și, fără îndoială, că încă de pe acum, pedepsită pentru prefăcătoria ei, femeia suferă urmările pretinsului ei amor pasionat : tatăl dumneavoastră a luat-o drept bună și o tratează cu sinceritate și dragoste. Dar, dați-mi voie să vă spun, viața mamei dumneavoastră vitrege cred că este tot atît de insuportabilă pe cît este a soțului ei de fericită : închipuiți-vă bucuria trufașă a unui om de șaizeci de ani, obișnuit cu succesele, care se crede încă iubit atît de pătimaș de o femeie tînără, încît să-i insufle ei dorința de a se închide cu dînsul într-o izolare desăvîrșită.

— Tocmai de aceea, monseniore, pentru că tatăl meu e fericit, nu aș avea poate dreptul să mă plîng de doamna Roland ; dar purtarea ei infamă față de mama... și, din nenorocire, partea prea activă pe care a luat-o la căsătoria mea, explică aversiunea ce-mi inspiră, adăugă doamna d'Harville după o clipă de șovăire.

Rudolf o privi surprins.

— Domnul d'Harville e prietenul dumneavoastră, monseniore, reluă Clémence pe un ton hotărît. Îmi dau seama de gravitatea vorbelor rostite. Îmi veți spune îndată dacă sînt drepte. Dar revin la doamna Roland, instalată pe lîngă mine ca institutoare, cu toată incapacitatea ei recunoscută. Mama a avut în privința asta o explicație cu tatăl meu și i-a spus că, vrînd cel puțin să protesteze contra situației intolerabile a acestei femei, nu va mai veni la masă dacă doamna Roland nu părăsește îndată casa. Mama era blîn-

deţea, bunătatea personificate ; dar devenea de o dîrzenie de neînfrînt cînd era vorba de demnitatea ei personală. Tatăl meu fu neînduplecat, mama îşi ţinu făgăduiala ; din acea clipă am trăit amîndouă cu totul retrase în apartamentul ei. Tatăl meu îmi arăta de atunci o răceală ca şi mamei, în timp ce doamna Roland făcea în văzul tuturor onorurile casei, tot în calitate de institutoare.

— La ce extreme duce o patimă nebună, chiar cînd o încearcă minţile cele mai alese ! Şi ne îngîmfăm mult mai mult dacă nî se laudă calităţile sau meritele pe care nu le avem, sau nu le mai avem, decît pe cele reale. Să dovedeşti unui om de şaizeci de ani că n-are decît treizeci, este a-b-c-ul linguşirii şi, cu cît linguşirea e mai grosolană, cu atît reuşeşte mai bine... Vai, noi ăştia, suveranii, cunoaştem asta.

— Se fac în această privinţă atîtea experienţe cu dumneavoastră, monseniore...

— Sub acest raport, tatăl dumneavoastră a fost tratat ca un rege... dar mama dumneavoastră a trebuit să sufere cumplit.

— Mai mult pentru mine decît pentru dînsa, monseniore, fiindcă se gîndea la viitor... Sănătatea ei, şi aşa destul de şubredă, s-a înrăutăţit mai mult ; a căzut greu bolnavă ; nenorocul a vrut ca medicul casei, domnul Sorbier, să moară ; mama avea mare încredere în el, l-a regretat foarte mult. Doamna Roland avea ca medic şi prieten un doctor italian, foarte bun, spunea ea ; tatăl meu, amăgit prin viclenii, l-a consultat uneori, s-a simţit bine, l-a recomandat mamei care l-a primit, vai ! şi el a îngrijit-o în timpul ultimei ei boli...

La aceste cuvinte ochii doamnei d'Harville se umplură de lacrimi.

— Mi-e ruşine să vă mărturisesc această slăbiciune, monseniore, continuă ea, dar numai pentru că fusese recomandat tatălui meu de doamna Roland îmi inspira (pe atunci fără nici un motiv) o repulsie involuntară. Vedeam, cu un fel de teamă, că mama îi acordă încredere, totuşi, sub raportul ştiinţei, doctorul Polidori...

— Cum aţi spus, doamnă ? exclamă Rudolf.

— Ce aveţi, monseniore ? spuse Clémence, tulburată de expresia feţei lui Rudolf.

„Dar nu se poate, îşi spuse prinţul, mă înşel, fără îndoială... sînt cinci sau şase ani numai, ascuns sub un nume fals... e chiar el, pe care l-am văzut eri... acest şarlatan de Bradamanti... Totuşi, doi medici cu acelaşi nume... ce curioasă coincidenţă !". Apoi, cu voce tare :

— Doamnă, cîteva cuvinte despre acest doctor Polidori, îi ceru el doamnei d'Harville care îl privea cu o surprindere crescîndă ; ce vîrstă avea acest italian ?

— Vreo cincizeci de ani.

— Şi faţa lui... cum arăta ?

— Sinistră. Nu voi uita niciodată ochii lui de un verde deschis, nasul coroiat ca ciocul unui vultur.

— El e !... El e sigur ! exclamă Rudolf. Şi credeţi, doamă, că doctorul Polidori mai locuieşte la Paris ? o întrebă Rudolf.

— Nu ştiu, monseniore. Cam la un an după căsătoria tatălui meu, a plecat din Paris ; o cameristă a unei prietene de a mea, care pe vremea aceea îl avea şi ea pe acest italian ca medic, doamna de Lucenay...

— Ducesa de Lucenay ! strigă Rudolf.

— Da, monseniore... De ce vă miraţi ?

— Îngăduiți-mi să nu vă spun motivul... Dar în vremea aceea, cam ce vă spunea doamna de Lucenay despre acest om ?

— Că îi scrie mereu, de cînd a plecat din Paris, scrisori foarte spirituale despre țările pe care le cutreieră, doarece călătorea mult... Acum... îmi amintesc că, în urmă cu vreo lună, întrebînd-o pe doamna de Lucenay dacă mai primește vești de la domnul Polidori, mi-a răspuns cu un aer încurcat, că de multă vreme nu se mai auzea vorbindu-se despre el, că nu se știa ce devenise, că unele persoane îl credeau mort.

— E ciudat, spuse Rudolf, știind că doamna de Lucenay il vizitase pe șarlatanul Bradamanți.

— Cunoașteți, deci, pe omul acesta, monseniore ?

— Da, din nefericire pentru mine... Dar, vă rog, continuați povestirea, mai tîrziu vă voi spune cine este acest Polidori...

— Cum ? Acest medic...

— Spuneți mai bine acest om pătat de crimele cele mai oribile.

— Crime ?... se îngrozi doamna d'Harville, a făptuit crime omul acesta ?... prietenul doamnei Roland și medicul mamei mele ! Mama a murit în mîinile lui după cîteva zile de boală !... Ah ! monseniore, mă înspăimîntați ! îmi spuneți prea mult sau prea puțin.

— Fără să-l învinuiesc pe acest om de încă o crimă, fără să acuz pe mama dumneavoastră vitregă de o cumplită duplicitate, vă spun că puteți să mulțumiți lui Dumnezeu că tatăl dumneavoastră, după căsătoria lui cu doamna Roland, n-a avut nevoie de îngrijirile lui Polidori...

— O, Doamne ! strigă marchiza cu o expresie sfîșietoare, deci presimțirile mele nu mă înșelau !

— Presimțirile dumneavoastră ?

— Da... adineauri vă vorbeam de repulsia ce-mi inspira acest medic pentru că fusese adus la noi de doamna Roland, dar nu v-am spus totul, monseniore...

— Și ce anume ?

— Mă temeam să nu acuz un nevinovat, să dau prea mult glas amărăciunii și părerilor mele de rău. Dar vă voi spune tot, monseniore. Boala mamei mele ținea de cinci zile ; am vegheat-o mereu. Într-o seară m-am dus pe terasa casei noastre să respir aerul proaspăt al grădinii. După un sfert de ceas, m-am întors printr-un coridor întunecos. La lumina difuză care răzbătea prin ușa apartamentului doamnei Roland, l-am văzut ieșind pe domnul Polidori. Dînsa îl însoțea. Eram în umbră, nu mă vedeau. Doamna Roland îi spuse încet cîteva vorbe pe care nu le-am putut auzi. Medicul rostise cu un glas mai tare doar acest cuvînt : „Poimîine". Și pentru că doamna Roland continua să-i vorbească pe șoptite, el îi răspunse pe un ton ciudat : „Poimîine, îți spun, poimîine". Ce puteau însemna aceste vorbe ? Ce puteau însemna, monseniore ? Miercuri seara, domnul Polidori spunea : „Poimîine". Vineri seara mama era moartă !

— Oh ! ce groaznic !

— Cînd am putut să mă reculeg și să-mi amintesc de acest cuvînt „Poimîine", care părea să prevestească data morții mamei mele, am crezut că domnul Polidori, pe baza științei lui, și-a dat seama de scurta vreme cît mai avea să trăiască mama, și se grăbise s-o vestească pe doamna Roland... Doamna Roland avea destule motive să se bucure de această moarte. Lucrul m-a făcut să am oroare de acest om și de această femeie... dar niciodată

n-aş fi îndrăznit să bănuiesc... Oh ! nu, nu, nici acum nu pot crede că s-a săvîrşit o asemenea crimă !

— Polidori a fost singurul medic care a îngrijit-o pe nenorocita dumneavoastră mamă ?

— În ajunul zilei cînd am pierdut-o, chemase în consult pe unul din confraţii lui. Din cîte mi-a spus tata, acest medic a socotit că starea mamei e foarte gravă... După acest funest eveniment, am fost condusă la una din rudele noastre. O iubea foarte mult pe mama. Uitînd discreţia pe care vîrsta mea i-o impunea, această rudă mi-a spus, fără ocol, cît de îndreptăţită eram s-o urăsc pe doamna Roland. M-a lămurit asupra planurilor ambiţioase pe care desigur că această femeie le nutrea încă de pe atunci. Această dezvăluire m-a copleşit ; am înţeles cît a trebuit să sufere mama. Cînd l-am revăzut pe tata, mi s-a frînt inima, venise să mă ia, ca să mă ducă în Normandia. Acolo urma să petrecem primele zile ale doliului nostru. În cursul călătoriei, a plîns mult şi mi-a spus că nu mă avea decît pe mine care-l puteam ajuta să suporte această groaznică lovitură. I-am răspuns cu sinceritate că şi eu nu-l am decît pe el, de cînd s-a dus cea mai iubită dintre mame. După cîteva cuvinte despre încurcătura în care se va găsi, fiind nevoit să mă lase singură în timpul deplasărilor la care afacerile lui îl sileau, îmi aduse la cunoştinţă, fără ezitare şi ca pe lucrul cel mai firesc din lume, că, din fericire pentru el şi pentru mine, doamna Roland consimţea să preia conducerea casei şi să-mi servească de îndrumătoare şi de prietenă. Mirarea, durerea, indignarea m-au amuţit, plîngeam în tăcere. Tata se interesă de pricina lacrimilor mele. Am exclamat, fără îndoială, cu prea multă amărăciune, că niciodată nu voi locui

în aceeași casă cu doamna Roland, căci dispreţuiam pe această femeie, pe cît o uram pentru suferinţele ce le pricinuise mamei mele. A rămas liniştit, a combătut ceea ce numea el felul meu copilăros, de a judeca, şi mi-a spus pe un ton rece că hotărîrea lui era definitivă şi că trebuie să mă supun. I-am cerut voie să mă retrag la mănăstirea Sacré-Coeur, unde aveam cîteva prietene şi unde să rămîn pînă în clipa cînd va socoti el nimerit să mă mărit. Mi-a spus că a trecut vremea cînd fetele se măritau de după gratiile mănăstirilor, că graba mea de a-l părăsi l-a impresionat mult, că nu vedea în vorbele mele decît o exaltare scuzabilă, dar nu prea înţeleaptă, care se va linişti desigur ; apoi, mă sărută pe frunte şi-mi spuse : „Minte zvăpăiată". Vai, într-adevăr, trebuia să mă supun. Închipuiţi-vă, rogu-vă, monseniore, durerea mea ! Să trăieşti zi de zi cu o femeie pe care aproape c-o bănuiam de moartea mamei... Prevedeam ciocnirile cele mai violente între tatăl meu şi mine, nici o consideraţie neputîndu-mă opri de a manifesta aversiune faţă de doamna Roland. Mi se părea că astfel o voi răzbuna pe mama, pe cînd cel mai mic cuvînt de afecţiune spus acestei femei mi se părea a fi o laşitate nelegiuită.

— Doamne, cît de penibilă trebuie să vă fi fost această existenţă... şi eram departe de a gîndi că aţi suferit atît, cînd aveam plăcerea de a vă vedea mai des. Nici un cuvînt din partea dumneavoastră nu m-a făcut să bănuiesc...

— Pentru că atunci, monseniore, nu aveam să-mi scuz în ochii dumneavoastră nici o slăbiciune de neiertat... Dacă v-am vorbit atît de mult de această perioadă a vieţii mele, e ca să vă fac să înţelegeţi în ce situaţie mă aflam cînd m-am măritat... şi de ce, cu toate că primisem o informaţie

care mi-ar fi deschis ochii, m-am căsătorit cu domnul d'Harville. Sosind la Aubiers (e numele moşiei tatălui meu), prima fiinţă care veni în întîmpinarea noastră a fost doamna Roland. Se instalase la această moşie din ziua morţii mamei mele. Cu tot aerul ei umil şi mieros, lăsa de pe atunci să i se vadă bucuria triumfătoare dar prost disimulată. Nu voi uita niciodată privirea ironică şi în acelaşi timp răutăcioasă pe care mi-a aruncat-o de cum am ajuns. Părea să-mi zică : „Aici sînt la mine acasă, dumneata eşti o străină". O nouă durere mă pîndea : fie dintr-o neiertată lipsă de măsură, fie dintr-o imprudenţă provocatoare, această femeie ocupa apartamentul mamei. În indignarea mea, m-am plîns tatii de o atare necuviinţă. Îmi răspunse aspru că asta nu trebuia să mă mire, că trebuia să mă deprind a considera şi respecta pe doamna Roland ca pe o a doua mea mamă. I-am răspuns că asta ar însemna să profanez acel nume sfînt şi, spre marea lui mînie, nu am pierdut nici un prilej de a-i arăta aversiunea ce o aveam pentru doamna Roland. De cîteva ori s-a înfuriat şi mi-a făcut observaţii aspre în faţa acelei femei. M-a dojenit pentru nerecunoştinţa mea, răceala mea faţă de acest înger consolator pe care mi l-a trimis Providenţa. „Te rog, tată, vorbeşte pentru dumneata", i-am spus într-o zi. M-a tratat cu asprime. Doamna Roland, cu vocea ei mieroasă, îmi luă partea cu abilă prefăcătorie : „Fiţi indulgent cu Clémence, spunea ea, părerile de rău după minunata fiinţă pe care o plîngem cu toţii, sînt atît de firești, atît de demne de laudă, încît trebuie să-i înţelegeţi durerea şi să o plîngeţi chiar în accesele ei de mînie". „Ei bine, îmi spunea tata, arătîndumi-o pe doamna Roland cu admiraţie, o auzi cît e de bună, cît e de generoasă ! Ar trebui să-i răs-

punzi aruncîndu-te în braţele ei." „E zadarnic, tată, doamna mă urăşte... şi o urăsc şi eu !" „Ah ! Clémence, îmi faci mult rău, dar te iert", adăugă doamna Roland, ridicînd ochii spre cer. „Prietena mea, nobila mea prietenă, strigă tata cu vocea tulburată, linişteşte-te, te implor din consideraţie pentru mine, fie-ţi milă de o nebună, care e de plîns că te nedreptăţeşte astfel." Apoi, aruncîndu-mi priviri furioase : „Teme-te, strigă el, să mai îndrăzneşti să insulţi sufletul cel mai ales de pe lume ; cere-i imediat scuze !" „Mama mă vede şi mă aude... nu mi-ar ierta niciodată această laşitate", i-am răspuns tatei şi am plecat, lăsîndu-l s-o consoleze el pe doamna Roland şi să-i şteargă lacrimile mincinoase... Iertaţi-mă, monseniore, că am stăruit asupra acestor copilării, dar numai ele vă pot da o idee despre viaţa pe care o duceam atunci.

— Parcă aş fi de faţă la acele scene intime atît de dureroase şi de profund omeneşti... În cîte familii nu se ivesc ele şi în cîte se vor mai ivi... Nimic mai vulgar şi totuşi mai dibaci în purtarea doamnei Roland, această simplitate de mijloace în perfidie, o situează la nivelul atîtor funeste inteligenţe... Şi pe lîngă asta nu numai că această femeie era abilă şi că tatăl dumneavoastră era orb, dar în ce calitate o prezenta el pe doamna Roland vecinilor ?

— Drept institutoarea mea şi prietena lui... şi lumea o accepta.

— Nu e nevoie să vă întreb dacă el mai trăia în aceeaşi izolare ?

— Cu excepţia cîtorva rare vizite impuse de relaţiile de vecinătate şi de afaceri, nu vedea pe nimeni ; tatăl meu, cu totul stăpînit de patima lui şi, fără îndoială, în urma stăruinţelor doamnei Roland, numai după trei luni a încetat

să mai poarte doliul sub pretextul că doliul... se poartă în suflet... Răceala lui față de mine crescu din ce în ce în așa măsură, că-mi lăsa o libertate de neconceput pentru o tînără de vîrsta mea. Îl vedem doar la ora prînzului ; după masă se retrăgea în apartamentul lui cu doamna Roland care-i slujea de secretară pentru corespondența de afaceri ; apoi ieșea cu ea în trăsură sau pe jos și nu se înapoia decît cu un ceas înainte de cină... Doamna Roland avea toalete tinerești și alese, tatăl meu se îmbrăca acum cu o grijă nepotrivită vîrstei lui ; cîteodată, după cină, primea oamenii pe care era obligat să-i vadă, făcea apoi, pînă la zece, o partidă de table cu doamna Roland, apoi îi oferea brațul ca s-o conducă în camera mamei, îi săruta respectuos mîna și se retrăgea. Cît despre mine, eram liberă toată ziua, puteam călări, urmată de un servitor, sau să fac după placul meu lungi plimbări în pădurile din vecinătatea castelului. Adeseori, cuprinsă de tristețe, nu veneam la masă ; tatăl meu nici nu se sinchisea.

— Ce crudă nepăsare !... Cum v-a părăsit de cumplit !...

— Uneori, cîte unul din vecinii noștri îmi ieșea în cale în pădurile pe unde mă plimbam călare ; atunci renunțam la aceste plimbări și nu mai ieșeam din parc.

— Dar care era purtarea acestei femei față de dumneavoastră cînd erați singură cu ea ?

— Ca și mine, se ferea pe cît putea de aceste întîlniri. O singură dată, făcînd aluzie la cîteva vorbe tari ce i le adresasem în ajun, ea îmi spuse cu răceală : „Ia seama, vrei să lupți cu mine ? Vei fi zdrobită.“ „Ca mama ? îi răspunsei eu. Păcat că domnul Polidori nu mai e aici ca să te asigure că va fi... *poimîine*.“ Aceste vorbe făcură o adîncă im-

presie asupra doamnei Roland, dar ea se stăpîni pe loc. Acum, cînd știu, mulțumită dumneavoastră, cine e doctorul Polidori și de ce e în stare, groaza aceea pe care a arătat-o doamna Roland auzindu-mă că-i amintesc acest cuvînt misterios, ar întări poate cumplite bănuieli... Dar nu... nu vreau să cred așa ceva. Aș fi prea îngrozită, gîndindu-mă că tatăl meu e în ceasul acesta la discreția unei asemenea femei.

— Și ce a răspuns, cînd i-ați amintit de acel cuvînt al lui Polidori ?

— Întîi a roșit, apoi, înfrîngîndu-și emoția, m-a întrebat calm, ce-am vrut să zic ? „Cînd veți fi fără mine, doamnă, n-aveți decît să vă întrebați singură și vă veți răspunde." Puțin timp după aceea, s-a petrecut o scenă care, ca să zic așa, mi-a hotărît soarta. Printre marele număr de tablouri de familie ce împodobeau salonul în care ne adunam seara, se găsea portretul mamei mele. Într-o zi mi-am dat seama că dispăruse. Doi vecini de-ai noștri prînziseră la noi, unul din ei, domnul Dorval, notarul regiunii, manifestase totdeauna cea mai adîncă veneratie față de mama. Intrînd în salon, întrebai pe tata : „Unde e, oare, portretul mamei ?" „Vederea acestui portret, îmi răspunse tata cu un aer încurcat, îmi răscolea prea multe păreri de rău." Și îmi arătă din ochi pe vecini, martori ai acestei convorbiri. „Și unde este acum portretul acesta, tată ?" Se întoarse către doamna Roland și o întrebă, cu un gest de nerăbdare : „Unde-a fost pus portretul ?" „În rezerva de mobile", răspunse ea, aruncîndu-mi de rîndul acesta o privire sfidătoare și socotind că prezența vecinilor noștri mă va împiedica să răspund. „Înțeleg, doamnă, i-am răspuns cu răceală, că privirea mamei trebuie să vă neliniștească ; dar aceasta nu

e un motiv să aruncaţi la pod portretul unei femei care, cînd eraţi în mizerie, v-a permis, din milă, să trăiţi în casa ei."

— Foarte bine ! strigă Rudolf. Acest dispreţ glacial era zdrobitor.

— „Domnişoară !" strigă tata. „Vei recunoaşte, totuşi, îi spusei eu, tăindu-i vorba, că o persoană care insultă în chip atît de laş memoria unei femei care şi-a făcut cu ea pomană, nu merită decît dispreţ şi aversiune." Tatăl meu rămase pentru o clipă uluit ; doamna Roland se făcu roşie de ruşine şi de furie, în timp ce vecinii, foarte încurcaţi, plecară ochii în jos şi tăcură. „Domnişoară ! reluă tata, uiţi că doamna Roland era prietena mamei dumitale, uiţi că s-a ocupat şi se ocupă de educaţia dumitale cu o grijă maternă.... uiţi că am pentru ea cea mai respectuoasă stimă... Dar pentru că ţi-ai îngăduit o ieşire atît de necuviincioasă în faţa acestor domni, îţi voi spune eu că nerecunoscători şi laşi sînt acei care, uitînd îngrijirile dintre cele mai afectuoase, îndrăznesc să impute neşansa de a fi fost săracă unei fiinţe care merită consideraţie şi respect." „Nu-mi permit să discut această chestiune cu dumneata, tată," spusei eu cu glas supus. „Poate voi fi mai fericită eu, strigă doamna Roland, furată de mînie, dincolo de marginile prudenţei ei obişnuite. Poate că îmi vei face graţia, nu de a discuta, urmă ea, dar de a mărturisi că, departe de a datora cea mai mică recunoştinţă mamei dumitale, nu vă voi aminti decît de distanţa la care m-a ţinut mereu, pentru că împotriva voinţei ei, am..." „Ah, doamnă, îi spusei, întrerupînd-o, din respect pentru tatăl meu şi din pudoare pentru dumneavoastră, cruţaţi-vă de aceste ruşinoase destăinuiri, mă veţi face să regret că v-am expus la atît de umilitoare mărturisiri..."

„Cum, domnișoară ! strigă ea aproape înnebunită de furie, îndrăznești să spui că...“ „Am spus, doamnă, reluai eu, întrerupînd-o din nou, am spus că mama, găsind de cuviință să vă îngăduie să locuiți la ea în loc să vă dea afară, avînd acest drept, v-a dovedit disprețul ei, că tolerarea prezenței dumneavoastră i-a fost impusă.“

— Din ce în ce mai bine, exclamă Rudolf, execuția a fost completă. Și această femeie ?

— Doamna Roland, printr-un procedeu destul de vulgar dar foarte practic, puse capăt acestei convorbiri, strigînd : „O, Doamne, o, Doamne !“ și leșină. Mulțumită acestui incident, cei doi martori ai scenei ieșiră sub cuvînt că se duc după ajutoare ; i-am imitat, în timp ce tatăl meu dădea doamnei Roland îngrijirile cele mai atente.

— Cum și-a manifestat mînia tatăl dumneavoastră cînd l-ați revăzut ?

— A venit la mine a doua zi dimineață și mi-a spus : „Pentru ca pe viitor să nu se mai repete scene ca acelea de ieri, îți declar că îndată ce termenul de doliu, al meu și al dumitale, va fi expirat, mă voi căsători cu doamna Roland. O vei trata deci de acum încolo cu respectul și considerația pe care le merită... soția mea... Din motive speciale, e necesar să te căsătorești înaintea mea ; averea soției mele, care depășește un milion, e zestrea dumitale. De azi înainte, mă voi ocupa stăruitor să-ți asigur o căsătorie convenabilă, studiind cîteva propuneri ce mi-au fost făcute cu privire la dumneata. Perseverența cu care, în pofida rugăminților mele ataci o persoană care mi-e scumpă, îmi dă măsura simțămintelor ce le ai pentru mine. Doamna Roland disprețuiește aceste atacuri, dar eu nu voi îngădui ca asemenea necuviințe să se repete în casa mea și mai ales în fața străinilor. Pe viitor nu vei

mai intra și nu vei mai rămîne în salon, decît cînd doamna Roland sau eu vom fi singuri." După această ultimă convorbire, am dus o existență și mai singuratică. Nu-l vedeam pe tatăl meu decît la ora mesei care se desfășura în cea mai apăsătoare tăcere. Viața mea se depăna atît de trist, încît așteptam cu nerăbdare clipa în care tatăl meu mi-ar fi propus o căsătorie oarecare, pe care s-o accept. Doamna Roland, renunțînd de a o mai vorbi de rău pe mama, se răzbuna făcîndu-mă să sufăr un supliciu de fiecare clipă : pentru a mă scoate din fire, stăruia să se servească de o mie de lucruri care aparținuseră mamei : de fotoliul, de ghergheful ei, de cărțile din biblioteca ei personală, pînă și de paravanul cu poliță pe care-l pictasem pentru ea și în mijlocul căruia se vedea monograma ei. Această femeie profana totul...

— Oh ! Îmi dau seama de oroarea pe care aceste impietăți v-o provocau.

— Și apoi, singurătatea face aceste amărăciuni și mai dureroase...

— Și nu aveați pe nimeni... căruia să vă destăinuiți ?

— Pe nimeni... Totuși am primit o dovadă că cineva se interesa de mine, care m-a mișcat și care ar fi trebuit să mă lumineze asupra viitorului ; unul din cei doi martori ai acelei scene în care tratasem atît de aspru pe doamna Roland, era domnul Dorval, un vechi și cinstit notar, căruia mama îi făcuse oarecari servicii, ajutînd pe una din nepoatele lui. După interdicția tatălui meu, nu mai coboram niciodată în salon cînd era lume străină... nu-l mai văzusem deci pe domnul Dorval, cînd, spre marea mea surprindere, veni într-o zi, cu un aer misterios, să mă întîlnească pe o alee a parcului, locul meu obișnuit de plimbare. „Domnișoară,

îmi spuse el, mă tem să nu fiu descoperit de domnul conte ; citește această scrisoare, s-o arzi apoi, e vorba de ceva, de ceva foarte important pentru dumneata." Și dispăru. În această scrisoare îmi spunea că era vorba să mă căsătoresc cu marchizul d'Harville ; această partidă părea să fie mulțumitoare din toate punctele de vedere ; eram asigurată de frumoasele calități ale domnului d'Harville ; era tînăr, foarte bogat, o minte aleasă, plăcut ca înfățișare, și totuși familiile a două fete tinere cu care domnul d'Harville urma să se însoare, rupseseră brusc tratativele căsătoriei proiectate. Notarul nu putea să-mi spună pricina acestei rupturi, dar socotea de datoria lui să mă prevină, fără totuși a pretinde că pricina acestor rupturi ar fi prejudiciabilă reputației domnului d'Harville. Cele două domnișoare erau fiicele, una a domnului de Beauregard, pair al Franței, cealaltă a lordului Boltrop. Domnul Dorval îmi făcea o asemenea destăinuire, deoarece tatăl meu, foarte grăbit să încheie această căsătorie, nu părea să dea multă însemnătate acestor amănunte.

— Într-adevăr, spuse Rudolf, după cîteva clipe de gîndire, îmi amintesc și eu că soțul dumneavoastră, după un an, mi-a vorbit despre cele două proiecte de căsătorie, care, pe punctul de a fi încheiate, fuseseră abandonate, îmi scria el, din pricina unor chestiuni materiale.

Doamna d'Harville îmi surîse cu amărăciune și răspunse :

— Veți afla numaidecît adevărul, monseniore... După ce am citit scrisoarea bătrînului notar, m-am simțit cuprinsă de tot atîta curiozitate cît și de îngrijorare. Cine era domnul d'Harville ? Tatăl meu nu-mi vorbise niciodată de el. Zadarnic îmi cercetam amintirile, nu-mi aduceam aminte de numele

acesta. Curînd, doamna Roland, spre mirarea mea, plecă la Paris. Călătoria ei trebuia să țină cel mult opt zile; totuși tatăl meu fu foarte afectat de această despărțire trecătoare; caracterul lui se înăcri, răceala lui față de mine devenise și mai accentuată. Îi scăpă chiar răspunsul, cînd l-am întrebat cum se simte: „Sînt bolnav, și din vina dumitale.“ „Din vina mea, tată?“ „Desigur. Știi cît sînt de deprins cu doamna Roland, această admirabilă femeie pe care ai ofensat-o și care face pentru dumneata această călătorie“. Această dovadă a interesului pe care doamna Roland mi-l purta, m-a îngrozit; am avut, în chip vag, presimțirea că era vorba de căsătoria mea. Vă las să ghiciți, monseniore, bucuria tatălui meu la înapoierea viitoarei mele mame vitrege. A doua zi, mă chemă să vin la el; era singur cu ea. „M-am gîndit de mult timp la situația dumitale. Doliul se sfîrșește într-o lună. Mîine va sosi aici domnul marchiz d'Harville, un tînăr foarte distins, foarte bogat și foarte capabil în totul să-ți asigure fericirea. Te-a văzut în lume, dorește stăruitor această căsătorie, toate chestiunile materiale sînt rezolvate. Va depinde deci numai de dumneata să contractezi căsătoria peste șase săptămîni. Dacă, dimpotrivă, printr-un capriciu pe care nu vreau să-l prevăd, refuzi această partidă aproape nesperată, eu mă voi însura totuși, potrivit hotărîrii pe care am luat-o, îndată ce doliul meu va lua sfîrșit. În acest ultim caz, trebuie să-ți declar... că prezența dumitale la mine nu mi-ar fi plăcută decît dacă-mi făgăduiești că vei avea pentru soția mea afecțiunea și respectul pe care le merită.“ „Te înțeleg, tată. Dacă nu mă căsătoresc cu domnul d'Harville, te vei însura, și atunci, pentru dumneata și pentru... doamna, nu mai există nici un

argument să fiu împiedicată de-a mă retrage la Sacré-Coeur.“ „Nici unul“, îmi răspunse rece.

— Ah ! dar asta nu mai e slăbiciune, e cruzime ! strigă Rudolf.

— Știți, monseniore, ceea ce m-a împiedicat întotdeauna să încerc împotriva tatălui meu cel mai neînsemnat sentiment de ură ? Faptul că aveam un fel de presimțire că, într-o zi, va plăti, vai ! foarte scump patima lui oarbă față de doamna Roland... și, cu ajutorul lui Dumnezeu, ziua asta va veni.

— Și nu i-ați spus nimic din ceea ce ați aflat de la bătrînul notar despre cele două proiecte de căsătorie, abandonate în chip atît de neașteptat de familiile cu care domnul d'Harville urma să se unească ?

— Ba da, monseniore... În ziua aceea l-am rugat pe tatăl meu să-mi acorde cîteva clipe de convorbire confidențială. „N-am nici o taină față de doamna Roland, poți vorbi în fața ei“, îmi răspunse. Am rămas tăcută. El reluă aspru : „Încă o dată, n-am secrete față de doamna Roland... Vorbește deschis.“ „Dacă-mi îngădui, tată, voi aștepta pînă vei fi singur.“ Doamna Roland se ridică și ieși. „Iată-te satisfăcută, îmi spuse el, ei bine, vorbește “ „Nu am nici o rezervă cu privire la căsătoria pe care mi-o propui, tată, dar am aflat că domnul d'Harville a fost de două ori pe punctul de a se căsători cu...“ „Bine, bine, mă întrerupse el, știu despre ce e vorba. Aceste anulări de proiect au avut loc în urma unor discuții pe chestiuni materiale, în care de altfel reputația domnului d'Harville n-a avut nimic de suferit. Dacă n-ai altă obiecție de făcut te poți socoti ca și căsătorită și căsătorită în mod fericit, pentru că n-am altă dorință decît să te văd fericită.“

— Fără îndoială că doamna Roland a fost încîntată de această căsătorie ?

— Încîntată ? Da, monseniore, răspunse cu amărăciune Clémence. Oh ! foarte încîntată !... Căci acest mariaj era opera ei. Ea a fost cea dintîi care a dat tatălui meu ideea... Ea cunoștea adevărata pricină a anulării celor două proiecte de căsătorie ale lui d'Harville... iată de ce ținea atît de mult să mă mărit cu el.

— Dar în ce scop ?

— Voia să se răzbune pe mine, pregătindu-mi o soartă cumplită.

— Dar tatăl dumneavoastră...

— Înșelat de doamna Roland, a crezut într-adevăr că numai discuțiuni materiale au fost cauzele care au dus la anularea acelor proiecte de căsătorie.

— Ce uneltire odioasă !... Dar care era, de fapt, acest motiv misterios ?

— Vi-l voi spune imediat, monseniore. Domnul d'Harville sosi la Aubiers ; purtarea lui, inteligența lui, figura lui îmi plăcură ; părea bun, un caracter duios, puțin trist. Am observat un contrast care mă mira și-mi făcea plăcere în același timp ; mintea sa era cultivată, averea demnă de invidiat, originea ilustră și totuși, cîteodată, fizionomia lui, de obicei energică și hotărîtă, trăda un fel de sfială, aproape o teamă, părea abătut și lipsit de încredere într-însul, ceea ce mă impresiona în mod deosebit. Mi-a plăcut, văzîndu-l că are o afecțiune deosebită pentru un bătrîn valet de casă care-l crescuse, neprimind să fie servit decît de el. După cîtva timp de la sosire, domnul d'Harville a stat două zile închis în camera lui. Tatăl meu dori să-l vadă... Bătrînul fecior se opuse, pretextînd că stăpînul său a avut o durere de cap atît de violentă, încît nu poate primi pe nimeni. Cînd domnul d'Harville

reapăru, l-am găsit foarte palid, foarte schimbat. Mai tîrziu, cînd i se vorbea de acea trecătoare in dispoziţie, arăta un fel de plictiseală aproape pe nibilă... Pe măsură ce cunoşteam pe domnul d'Harville, descopeream într-însul însuşiri care mi-era simpatice. Avea atîtea motive să fie fericit, înci îi eram recunoscătoare pentru modestia lui... Fiin fixată data nunţii, el îmi ghicea gîndurile totdea una şi era gata să-mi împlinească cele mai mic dorinţi în proiectele noastre de viitor. Dacă se în tîmpla cîteodată să-l întreb de ce e melancolic, îm vorbea de mama şi de tatăl său, care ar fi fost mîn dri să-l vadă însurat după inima şi gustul lui. N puteam să nu accept aceste explicaţii atît de măgu litoare pentru mine... Domnul d'Harville bănui ra porturile în care trăisem cu doamna Roland şi c tatăl meu, deşi acesta din urmă, fericit de căsători mea, care o grăbea pe a lui, se purta faţă de min cu multă tandreţe. În cursul mai multor convorbir domnul d'Harville mă făcu să înţeleg, cu mult măsură şi reţinere, că mă iubea şi mai mult, ţinîn seamă de suferinţele mele trecute... Am socotit ne cesar să-l previn că tata se gîndeşte să se recăsăto rească şi, fiindcă îi vorbeam de schimbarea pe car această căsătorie o va produce în averea mea, n m-a lăsat să termin vorba, dînd dovadă de cea ma nobilă dezinteresare ; familiile cu care avusese d gînd să se unească trebuie să fi fost foarte josnic ca să aibă grave dificultăţi materiale cu el.

— Iată-l dar aşa cum l-am cunoscut totdeauna exclamă Rudolf ; plin de inimă, de devotament, d amabilitate... Dar nu i-aţi vorbit niciodată de cel două mariaje nereuşite ?

— Vă mărturisesc, monseniore, văzîndu-l atî de sincer şi de bun, mi-a venit, de mai multe ori această întrebare pe buze, dar curînd, de team

că i-aș nesocoti corectitudinea, bunătatea, n-am îndrăznit să atac acest subiect. Cu cît se apropia ziua fixată pentru căsătoria noastră, cu atît domnul d'Harville se simțea mai fericit... Totuși, de două sau trei ori, l-am văzut cuprins de o sumbră tristețe... Într-o zi, cu alt prilej, își fixă asupra mea ochii din care picura o lacrimă ; părea apăsat de ceva, s-ar fi zis că voia dar nu îndrăznea să-mi împărtășească o taină însemnată... Amintirea celor două proiecte de căsătorie anulate, mi-a revenit în gînd... O mărturisesc, mi-a fost teamă... Un tainic presentiment mă avertiza că era poate în joc nenorocirea întregii mele vieți... dar eram atît de chinuită în casa tatălui meu, că am învins aceste temeri.

— Și domnul d'Harville nu v-a mărturisit nimic ?

— Nimic... Cînd îl întrebam de pricina melancoliei lui, îmi răspundea : „Iartă-mă, dar fericirea mă face trist..." Aceste vorbe spuse cu o voce înduioșătoare, m-au liniștit oarecum... Și apoi, cum aș fi cutezat... în clipa aceea chiar, în care ochii îi erau înecați în lacrimi, să-i arăt o neîncredere jignitoare cu privire la trecut ? Martorii domnului d'Harville, domnul de Lucenay și domnul de Saint-Rémy, sosiră la Aubiers cu cîteva zile înainte de căsătoria mea ; doar cele mai apropiate rude ale mele au fost invitate. Urma ca, imediat după cununie, să plecăm la Paris... Nu simțeam dragoste pentru domnul d'Harville, dar mi-era simpatic ; caracterul lui îmi inspira stimă. Dacă nu s-ar fi petrecut evenimentele care au urmat acestei fatale căsătorii, desigur că un simțămînt mai trainic m-ar fi legat de el. Ne-am căsătorit.

La aceste vorbe, doamna d'Harville păli ușor, părea că hotărîrea de a continua o părăsește. Apoi reluă :

— Îndată după nuntă, tata mă cuprinse afectuos în braţe. Doamna Roland mă îmbrăţişă de asemenea, nu puteam în faţa întregii lumi să mă sustrag de la această nouă prefăcătorie ; cu degetele ei uscate, mi-a strîns mîna atît de tare că m-a durut, apoi îmi spuse la ureche, cu o voce de o perfidie dulceagă, aceste vorbe pe care nu le voi uita niciodată : „Gîndeşte-te uneori la mine în toiul fericirii dumitale, fiindcă eu am înfăptuit această căsătorie". Vai, atunci eram departe de a pătrunde adevăratul tîlc al vorbelor ei. Cununia noastră a avut loc la orele unsprezece ; îndată după aceea, ne-am urcat în trăsură împreună cu o cameristă a mea şi cu bătrînul valet de casă al domnului d'Harville. Călătoream cu atîta repeziciune, deoarece trebuia să fim la Paris înainte de orele zece seara. Ar fi fost cazul să mă mir de tăcerea şi de melancolia domnului d'Harville, dacă n-aş fi ştiut că avea, după cum spunea el, fericirea tristă. Eram eu însumi teribil de impresionată ; reveneam la Paris pentru prima oară de la moartea mamei ; şi apoi, deşi n-aveam motive să regret casa părintească, acolo eram totuşi la mine acasă... şi o părăseam pentru a mă duce într-un mediu în care totul era nou pentru mine, necunoscut, unde soseam singură cu soţul meu pe care îl cunoşteam numai de şase săptămîni şi care, în ajun chiar, nu-mi spusese nici un cuvînt nedictat de un formalism respectuos. Poate că nu se ia destul în seamă temerea pricinuită de o bruscă schimbare de ton şi de purtări, cărora chiar oamenii bine crescuţi nu se pot sustrage, de-îndată ce le aparţinem... Nu se gîndeşte nimeni că o femeie tînără nu poate uita, în cîteva ceasuri, sfiala ei, neliniştile ei de fată.

— Nimic nu mi s-a părut mai barbar şi mai sălbatic ca acest obicei de a răpi în chip brutal o

femeie tînără ca pe o pradă, cînd căsătoria ar trebui să fie doar consacrarea dreptului de a folosi toate atributele amorului, toate seducțiunile unei afecțiuni pasionate, pentru a te face iubit.

— Veți înțelege, monseniore, cu ce inimă strînsă și cu ce nelămurită teamă reveneam la Paris, în acel oraș în care murise mama de-abia de un an. Am ajuns la castelul domnului d'Harville.

Emoția tinerei femei crescu, obrajii i se acoperiră de o roșeață vie și ea continuă, cu o voce sfîșietoare :

— Trebuie totuși să aflați totul... fără asta... v-aș părea prea demnă de dispreț... Ei bine !... reluă cu o hotărîre disperată, am fost condusă în apartamentul ce-mi era rezervat și am rămas singură... Domnul d'Harville veni la mine... Cu toate declarațiile lui de dragoste... muream de frică... plînsul mă înăbușea, eram a lui... Trebuia să mă resemnez... dar deodată soțul meu, scoțînd un țipăt groaznic, mă apucă de braț aproape să mi-l frîngă... Vreau zadarnic să mă liberez de această strînsoare de fier... să-i implor mila... nu mă mai aude... fața îi este contractată de convulsii înspăimîntătoare... ochii i se rostogolesc în orbite cu o iuțeală amețitoare... gura schimonosită îi e plină de o spumă însîngerată... mîna lui mă strînge mereu... Fac un efort disperat... degetele lui înțepenite dau, în sfîrșit drumul brațului meu, iar eu leșin în clipa în care domnul d'Harville se zbate în paroxismul acestei oribile crize... Iată noaptea mea de nuntă, monseniore... iată răzbunarea doamnei Roland !

— Nenorocită femeie ! exclamă Rudolf, zdrobit, înțeleg... omul e epileptic ! Ah ! e groaznic !

— Dar asta nu e tot... adăugă Clémence, cu o voce sfîșietoare. O ! noaptea aceea fatală să fie

blestemată pe veci... Fata mea... acest biet îngeraș, a moștenit înspăimîntătoarea boală.

— Fiica dumneavoastră ? Și ea ? Cum ! Paloarea ei... slăbiciunea ei !

— Asta e... Doamne, Dumnezeule ! asta e, și medicii pretind că boala e incurabilă... pentru că-i ereditară...

Doamna d'Harville își acoperi fața cu mîinile ; zdrobită de această mărturisire dureroasă, nu mai era în stare să scoată o vorbă.

Rudolf rămase și el mut.

Gîndul lui se revolta îngrozit, în fața cumplitelor taine ale acelei nopți de nuntă... Și-o închipuia pe această tînără, atît de îndurerată că se înapoia în orașul în care-i murise mama, sosind în acea casă necunoscută, singură cu un om pentru care avea simpatie, stimă, dar nimic din ceea ce umple inima cu deliciile dragostei, nimic din ceea ce tulbură simțurile, nimic din ceea ce face ca o femeie să uite reținerea ei castă în farmecul unei pasiuni legitime și împărtășite.

Nu, nu, tremurînd de o teamă pudică, Clémence sosea acolo... tristă, rece, cu inima frîntă, cu fruntea acoperită de rușine, cu ochii umpluți de lacrimi... Se resemnează... și apoi, în loc să audă vorbe pline de recunoștință, de dragoste, de duioșie, care s-o mîngîie de fericirea pe care a oferit-o... vede tăvălindu-se la picioarele ei un om buimac, care se zvîrcolește, spumegă, urlă, în cumplitele convulsii ale uneia din cele mai înspăimîntătoare infirmități de care poate cineva fi iremediabil lovit.

Dar nu e numai atît... Fiica lui... biet îngeraș nevinovat, e și ea stigmatizată din născare.

Aceste dureroase și triste mărturisiri îi provocau lui Rudolf reflecții amare.

„Asta e legea acestei țări, își spunea el, o fată frumoasă și cinstită, sinceră și încrezătoare, victima unei înșelătorii nefaste, își unește soarta cu aceea a unui om atins de o boală groaznică, moștenire fatală pe care o va transmite copiilor lui; nefericita femeie descoperă această cumplită taină; ce poate face? Nimic...

Nimic decît să sufere și să plîngă, nimic decît să caute să-și înfrîngă scîrba și groaza... nimic decît să-și treacă zilele în panică și în spaime nesfîrșite... nimic decît să caute, poate, consolări vinovate în afara existenței dezolante care i s-a hărăzit. Încă o dată, își zicea Rudolf, aceste legi nedrepte, constrîng la apropieri rușinoase, nimicitoare pentru omenire...

În cadrul acestor legi, animalele par avantajate față de om, prin îngrijirile care li se dau, prin îmbunătățirile ce se aplică speciei, prin protecția ce li se acordă, prin garanțiile care le apără...

Astfel, cînd cumperi un animal oarecare, dacă, după ce l-ai cumpărat, îi descoperi o infirmitate prevăzută de lege, vînzarea e nulă. Vedeți ce nemernicie, ce crimă se săvîrșește împotriva societății! Să condamni un om să păstreze un animal care tușește, împunge sau șchioapătă! Dar e un scandal, e o crimă, e o monstruozitate fără pereche! Judecați, însă, ce se întîmplă cînd ești silit să păstrezi, dar să păstrezi pentru totdeauna, cît e în viață, un catîr care tușește, un cal nărăvaș, un măgar care șchioapătă! Ce groaznice consecințe nu ar putea rezulta pentru salvarea omenirii întregi!... Așa că, în aceste cazuri, nu e tîrg valabil, cuvînt care să fie respectat, contract care obligă. Legea atotputinte dezleagă tot ce fusese legat.

Dar mai ales cînd e vorba de o ființă creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, cînd e

vorba de o fată care, în nevinovata ei încredere în lealitatea unui bărbat, s-a unit cu el şi se pomeneşte soţia unui epileptic, a unui nenorocit lovit de o boală cumplită ale cărei urmări morale şi fizice sînt îngrozitoare ; o boală care stîrneşte dezordinea şi duşmănia în familie, perpetuînd o infirmitate oribilă, viciind generaţii...

O ! această lege necruţătoare cu privire la animale care şchioapătă, împung sau tuşesc, această lege atît de minunat prevăzătoare care nu îngăduie ca un cal cu beteşuguri să fie folosit la reproducere, această lege se va feri să elibereze victima umană de o asemenea împerechere...

Aceaste legături sînt sfinte, de nedesfăcut, dacă le-ai rupe, ar însemna că necinsteşti pe Dumnezeu şi pe oameni.

Într-adevăr, îşi zicea Rudolf, omul manifestă cîteodată o umilinţă foarte josnică şi un egoism al mîndriei, amîndouă foarte condamnabile... El se situează mai prejos de vita căreia îi acordă garanţii pe care el şi le refuză şi impune, consfinţeşte şi perpetuează cele mai înfiorătoare infirmităţi, punîndu-le sub ocrotirea permanenţei legilor divine şi omeneşti."

CARITATEA

Rudolf îl socotea foarte vinovat pe domnul d'Harville, dar îşi propuse să-l scuze în ochii Clémencei, deşi era convins, după tristele destăinuiri ale acesteia, că marchizul îşi înstrăinase pentru totdeauna inima ei.

Tot gîndindu-se, Rudolf îşi zise :

„Din datorie, m-am depărtat de o femeie pe care o iubeam și care poate avea și ea pentru mine o tainică înclinare. Fie că-i era inima pustie, fie din milă, era pe punctul de a-și pierde cinstea, viața, pentru un prost pe care îl credea nenorocit. Dacă în loc să mă fi îndepărtat de ea, aș fi înconjurat-o cu atenții, dragoste și respect, discreția mea ar fi fost atît de desăvîrșită, încît reputația ei nu ar fi suferit nici cea mai mică atingere, bănuielile soțului ei n-ar fi fost niciodată trezite, pe cînd acum e aproape la discreția îngîmfării neroade a domnului Charles Robert care ar fi, mă tem, cu atît mai indiscret cu cît are mai puțin temei să fie. Și apoi mai e ceva, cine știe dacă, în pofida tuturor primejdiilor cărora s-a expus, inima doamnei d'Harville va rămîne mereu liberă? Orice revenire la soțul ei, este de-acum imposibilă... Tînără, frumoasă, admirată, cu o fire sensibilă la orice suferință... cîte primejdii, cîte pericole în calea ei... Pentru domnul d'Harville, cîte spaime, cît zbucium! Gelos și totodată îndrăgostit de soția lui care nu-și poate înfrînge repulsia, groaza ce i-o inspiră el încă din prima și funesta noapte a nunții... Ce soartă tristă!"

Clémence, cu fruntea rezemată în mîini, cu ochii umezi, cu obrazul aprins de rușine, evita privirea lui Rudolf, într-atît această mărturisire o zguduise.

— Ah! acum, reluă Rudolf după o lungă tăcere, înțeleg pricina tristeții domnului d'Harville, tristețe ce nu mi-o puteam lămuri. Înțeleg părerile sale de rău...

— Părerile sale de rău! exclamă Clémence. Spuneți mai bine remușcările lui, monseniore... dacă le are... pentru că niciodată o atare crimă n-a fost premeditată cu mai mult sînge rece...

— O crimă !... doamnă.

— Dar ce alta înseamnă, monseniore, să înlănțuiești, prin legături indisolubile, o fată care se încrede în onoarea unui bărbat care se știe lovit de o boală ce inspiră spaimă și oroare ! Înseamnă să expui cu certitudine un copil nevinovat acelorași chinuri ? Cine îl silea pe domnul d'Harville să facă două victime ? O patimă oarbă și fără judecată ? Nu, îi convenea obîrșia, averea, ființa mea... a vrut să facă o căsătorie convenabilă, fiindcă, desigur, îl plictisea viața de flăcău.

— Doamnă... fie-vă milă cel puțin...

— Milă ?... Știți cine merită mila mea ? Copila mea... Biata victimă a acestei căsătorii ; cîte nopți, cîte zile n-am petrecut lîngă ea ! Cîte lacrimi amare mi-au smuls durerile ei !...

— Dar și tatăl ei... împărtășea aceleași dureri nemeritate !

— El a osîndit-o la o copilărie bolnăvicioasă, la o tinerețe ofilită și, dacă va trăi, va fi constrînsă la o viață de singurătate și suferințe, căci nu se va mărita. O ! nu, o iubesc prea mult ca s-o fac într-o zi să plîngă lîngă copilul ei, lovit, desigur, de aceeași suferință, cum o plîng eu pe ea... Prea am suferit mult din pricina acestei trădări ca să mă fac vinovată sau complice la o asemenea mișelie !

— O ! aveți dreptate... răzbunarea mamei dumneavoastre vitrege a fost oribilă... Răbdare... poate, la rîndul dumneavoastră, veți fi răzbunată... spuse Rudolf, după o clipă de gîndire.

— Ce vreți să spuneți, monseniore ? îl întrebă Clémence, mirată de intonația glasului său.

— Am avut aproape totdeauna... fericirea să văd cum sînt pedepsiți, o ! foarte crud pedepsiți, oamenii răi din jurul meu, adăugă el cu o voce

care o făcu pe Clémence să se cutremure... Dar a doua zi, după această nenorocită noapte, ce v-a spus soțul dumneavoastră ?

— Mi-a mărturisit cu o ciudată candoare că familiile cu care intenționa să se unească descoperiseră taina bolii sale și anulaseră proiectele de căsătorie... Așa că după ce a fost respins de două ori... a mai cutezat... O ! asta e o infamie !... Și iată cé se numește în lumea mare un gentilom de inimă și de onoare !

— Dumneavoastră, atît de bună, să fiți atît de crudă !...

— Sînt crudă, pentru că am fost înșelată în mod nedemn. Domnul d'Harville mă știa bună ; de ce nu s-a adresat cinstit bunătății mele, spunîndu-mi tot adevărul ?

— L-ați fi refuzat...

— Acest cuvînt îl osîndește, monseniore, purtarea lui a fost o trădare nedemnă, dacă s-a temut de asta.

— Dar vă iubea.

— Dacă mă iubea trebuia să mă jertfească egoismului său ?... Doamne, eram atît de chinuită, atîta eram de grăbită să părăsesc casa părintelui meu, că dacă ar fi fost sincer, poate m-ar fi înduioșat disprețul pe care îl stîrnea și izolarea în care îl aruncase un destin groaznic și fatal... Da, văzîndu-l totodată pe cît de cinstit, pe atît de nenorocit, poate că n-aș fi avut curajul să-l refuz și, dacă mi-aș fi luat angajamentul sfînt de a suferi consecințele devotamentului meu, mi-aș fi ținut cu demnitate făgăduiala. Dar să vrei să siluiești înduioșarea și mila mea, luîndu-mă mai întîi în stăpînire, să soliciți această înduioșare, această milă în numele îndatoririlor mele de soție, el, care a trădat datoriile lui de om cinstit, asta e în ace-

lași timp o nebunie și o lașitate !... Acum, monseniore, judecați-mi viața ! Judecați crudele mele dezamăgiri ! Mă încredeam în cinstea domnului d'Harville și el m-a înșelat în mod nedemn... Melancolia lui blîndă și sfioasă îmi inspira simpatie și această tristețe pricinuită, cum pretindea el, de amintiri pioase, nu era decît urmarea incurabilei lui infirmități...

— Dar, în sfîrșit chiar de ar fi un străin, un dușman, și încă vederea suferințelor lui ar trebui să vă înduioșeze : inima dumneavoastră e nobilă și generoasă.

— Dar aș putea oare alina aceste suferințe ? Și măcar dacă glasul meu ar fi ascultat, dacă o privire recunoscătoare ar răspunde privirii mele înduioșate !... Dar nu... o ! nu știți, monseniore, ceea ce e groaznic în aceste crize în care omul se zbate cuprins de o furie sălbatică, nu vede nimic, nu aude nimic, nu simte nimic și nu scapă de această stare de excitare decît pentru a cădea într-un fel de descurajare sălbatică. Atunci cînd fiica mea se prăbușește într-una din aceste crize, nu pot decît să disper ; inima mi se sfîșie, și sărut plîngînd acele brațe mici înțepenite de convulsiile care o consumă... Dar e fata mea, e fata mea... și cînd o văd suferind astfel, blestem de o mie de ori mai mult pe tatăl ei. Îndată ce durerile copilului meu se liniștesc, indignarea împotriva soțului meu se potolește și ea... da, atunci mi-e milă de el pentru că sînt bună, sila ce-mi insuflă face loc unui simțămînt de compătimire dureroasă... Dar, în sfîrșit, m-am măritat oare la șaptesprezece ani ca să nu încerc niciodată alt sentiment decît aceste alternative de ură și compasiune penibilă, ca să plîng un copil nenorocit care poate că nu va trăi ? Dar cu privire la fiica mea, monse-

niore, îngăduiți-mi să previn o dojană ce o merit fără îndoială și pe care poate nu cutezați să mi-o faceți. Fetița e atît de scumpă, încît ar putea să-mi umple sufletul, pentru că o iubesc cu patimă, dar această iubire sfîșietoare e amestecată cu atîtea amărăciuni prezente, cu atîtea temeri pentru viitor, că afecțiunea pentru dînsa se încheie totdeauna cu lacrimi. Lîngă dînsa inima mea e mereu sfărîmată, chinuită, deznădăjduită, căci sînt incapabilă să-i alin suferințele, socotite incurabile. Ei bine, pentru a scăpa de această atmosferă apăsătoare și sinistră, visasem o dragoste în duioșia căreia m-aș fi refugiat, m-aș fi destins. Vai! am fost înșelată, înșelată nedemn, o recunosc și am recăzut în existența dureroasă pe care mi-a destinat-o soțul meu. Spuneți, monseniore, aceasta era viața la care aveam dreptul să m-aștept? Sînt oare singură vinovată de greșala pentru care domnul d'Harville voia în dimineața aceea să plătesc cu viața? Acest păcat este mare, o știu, cu atît mai mare cu cît trebuie să roșesc de alegerea pe care am făcut-o. Din fericire pentru mine, monseniore, ceea ce ați surprins din convorbirea contesei Sarah cu fratele său, relativ la domnul Charles Robert, mă va cruța de rușinea unei noi mărturisiri... Dar sper, cel puțin, că acum veți fi de acord că merit tot atîta milă cîtă dojană; și că veți binevoi a-mi da un sfat în cumplita situație în care mă aflu.

— Nu pot să vă spun, doamnă, cît m-a mișcat această povestire; de la moartea mamei pînă la nașterea fiicei dumneavoastră, cîte necazuri consumate, cîte tristeți ascunse!... Dumneavoastră, atît de strălucitoare, atît de admirată, atît de invidiată!...

— O ! credeți-mă, monseniore, cînd ai parte de atîtea nenorociri, e groaznic să auzi spunîndu-se : „Cît e de fericită !“...

— Nu-i așa că nimic nu e mai pueril ? Ei bine, nu sînteți singura care suferiți de acest crud contrast între ceea ce este și ceea ce pare.

— Cum adică, monseniore ?

— În ochii lumii, domnul d'Harville trebuie să pară și mai fericit decît dumneavoastră, pentru că-i aparțineți... Și totuși nu este și el de plîns ? Există oare pe lume o viață mai cumplită decît a lui ? Vinovăția lui e mare... dar e groaznic pedepsit ! Vă iubește așa cum meritați să fiți iubită... și el știe că nu puteți avea pentru el decît o silă de neînfrînt... În copila lui bolnăvicioasă, plină de suferință, el vede o continuă dojană. Dar asta nu e tot, — îl mai chinuiește și gelozia...

— Și ce pot face, monseniore, în toate acestea ? Să-i interzic să fie gelos ? Mă rog ! Dar dacă inima mea nu aparține nimănui, i-ar aparține lui mai mult ? Știe că nu. De cînd cu scena cumplită pe care am povestit-o, trăim despărțiți, dar în ochii lumii, am pentru el relațiile pe care convenințele le poruncesc... și n-am spus nimănui un cuvînt din această taină, decît alteței-voastre, monseniore.

— Și vă asigur doamnă, că dacă serviciul pe care vi l-am făcut ar merita recunoștință, m-aș crede răsplătit de o mie de ori, prin încrederea ce mi-o arătați. Dar pentru că binevoiți să-mi cereți sfaturi și-mi îngăduiți să vă vorbesc deschis...

— O ! vă implor, monseniore...

— Dați-mi voie să vă spun că, nefolosind nici una din însușirile dumneavoastră atît de alese, renunțați la mari satisfacții care nu numai că ar împlini aspirațiile imperioase ale sufletului dum-

neavoastră nobil, dar v-ar distrage de la necazurile căminului dumneavoastră ; ar satisface și acea sete de emoții. puternice precum și, aș îndrăzni să adaug (iertați-mi proasta părere ce o am despre femei), firească lor înclinare spre mister și intrigă, care le domină.

— Ce vreți să spuneți, monsenioare ?

— Vreau să spun, că dacă ați voi să vă umpleți timpul cu binefaceri, ar fi ceea ce v-ar plăcea și v-ar interesa mai mult decît orice.

Doamna d'Harville îl privi pe Rudolf cu mirare.

— Și mă veți înțelege, reluă el, că nu mă gîndesc să trimiteți cu nepăsare, aproape cu dispreț, o ofrandă îndestulătoare unor nenorociți necunoscuți care adesea nici nu merită bunăvoința dumneavoastră. Dar dacă v-ați distra ca mine, să vă jucați din timp în timp de-a Providența, veți recunoaște că anumite fapte bune capătă și ele cîteodată savoarea unui roman.

— Niciciînd nu m-am gîndit, monseniore, la acest fel de a privi caritatea, doar pentru a omorî timpul, spuse Clémence, surîzînd la rîndul ei.

— E o descoperire pe care o datorez oroarei față de tot ce mă plictisește, oroare ce mi-a fost inspirată mai ales de conferințele politice pe care le am cu miniștrii mei. Dar ca să revin la caritate, așa cum o înțeleg eu, ca o trecere de vreme, nu am, din păcate, însușirea acelor oameni dezinteresați, care însărcinează pe alții să împartă ajutoare în numele lor. Dacă aș trimite pur și simplu pe unul din șambelanii mei să distribuie cîteva sute de ludovici în fiecare arondisment al Parisului, mărturisesc spre rușinea mea că asta nu mi-ar procura nici o plăcere, pe cînd a face binele eu însumi, e cum nu se poate mai *amuzant*. Stărui asupra acestui cuvînt fiindcă pentru mine

amuzant înseamnă... tot ce îți place, tot ce te farmecă, tot ce te pasionează... Și, într-adevăr, doamnă, dacă ați vrea să deveniți complicea mea în unele afaceri tenebroase, veți vedea, vă repet, că pe lîngă noblețea acțiunii, nimic nu e mai inedit, mai captivant, mai atrăgător... Și apoi cîte trucuri ca să tăinuiești binefacerea !... precauțiunile care trebuie să fie luate ca să nu se afle !... cîte emoții unice și covîrșitoare la vederea unor oameni săraci și buni care plîng de bucurie văzîndu-vă !... O ! Doamne ! această satisfacție valorează tot atît cît mutra morocănoasă a unui amant gelos sau infidel, căci nu există decît în postura aceasta, rînd pe rînd... Iată ! emoțiile de care vă vorbesc, sînt cam de felul acelora pe care le-ați resimțit azi dimineață cînd v-ați dus în strada Templului. Îmbrăcată simplu, ca să nu fiți luată în seamă, veți pleca de acasă cu inima agitată, veți lua un cupeu modest ale cărui perdele le veți coborî ca să nu fiți văzută și apoi, privind în dreapta și în stînga de teama de a nu fi recunoscută, veți intra pe furiș în vreo casă cu aparență mizeră... întocmai ca azi dimineață... Singura deosebire este că vă spuneați : dacă sînt descoperită, sînt pierdută, iar acum veți gîndi : Dacă voi fi descoperită, voi fi binecuvîntată ! Dar cum cunosc modestia rarelor dumneavoastră însușiri, veți folosi șiretlicurile cele mai ingenioase, spre a fi scutită de binecuvîntări.

— Ah ! monseniore, exclamă cu înduioșare doamna d'Harville, m-ați salvat ! Nu știu cum să vă împărtășesc noile gînduri, mîngîietoarele nădejdi pe care vorbele dumneavoastră le-au trezit în mine. Ați spus, și pe bună dreptate, că a-ți folosit inima și mintea pentru a te face adorat de cei ce suferă, este ca și cum ai iubi... Dar ce spun !

e mai mult decît a iubi... Cînd compar existența pe care o întrevăd cu aceea ce-mi era sortită de pe urma unei erori rușinoase, mustrările ce-mi fac sînt încă și mai amare...

— Aș fi îndurerat, reluă Rudolf surîzînd, căci singura mea dorință este să vă ajut să uitați trecutul și să vă dovedesc numai că bucuriile sufletești sînt numeroase... Mijloacele de a face bine și rău sînt aproape aceleași... rezultatul este, însă, diferit... Într-un cuvînt, dacă binele este tot atît de atrăgător, de distractiv ca și răul, de ce l-am alege pe acesta din urmă ? Voi face o comparație foarte vulgară. De ce multe femei își iau amanți care nu valorează cît soții lor ? Fiindcă cel mai mare farmec al amorului, e atracția ademenitoare a fructului oprit... Mărturisiți că dacă s-ar înlătura din acest amor anxietățile, dificultățile, primejdiile, n-ar mai rămîne nimic, sau prea puțin, adică amantul în simplitatea lui primară ar fi deci nici mai mult, nici mai puțin decît eroul întîmplării cu bărbatul acela care, fiind întrebat : „De ce nu te însori cu această văduvă, metresa dumitale ?“ „Vai ! m-am gîndit mult la asta, a răspuns, dar atunci n-aș mai ști unde să-mi petrec serile !“

— Nu-i decît prea adevărat, monseniore, spuse doamna d'Harville, surîzînd.

—. Ei bine, dacă găsesc mijlocul de a vă face să încercați aceste temeri, aceste neliniști, aceste îngrijorări care vă agită, dacă folosesc înclinarea dumneavoastră firească pentru mister și aventură, pentru prefăcătorie și vicleșug (mereu proasta părere ce-o am despre femei, care iese la iveală fără să vreau), adăugă cu jovialitate Rudolf, nu ar schimba oare în calități generoase, porniri instinctuale, de neînlăturat, creatoare, dacă le întrebuințezi bine, și funeste dacă le folosești rău ?... Spu-

neți, vreți să urzim noi doi tot felul de intrigi binefăcătoare, mașinațiuni în scop caritabil care să folosească totdeauna numai oamenilor cumsecade? Vom avea întîlnirile noastre, corespondența noastră, secretele noastre... dar mai ales ne vom feri de marchiz ; căci vizita dumneavoastră de azi dimineață la familia Morel, i-a trezit bănuieli. În sfîrșit, dacă ați voi, am fi... o asociație în toată regula.

— Primesc cu bucurie și recunoștință această asociație „tenebroasă", monseniore, spuse înveselită Clémence. Și pentru a începe romanul nostru, mă voi duce mîine la acei nenorociți, cărora azi dimineață nu le-am putut da, din nefericire, decît cîteva vorbe de alinare, deoarece, folosindu-se de zăpăceala și de frica mea, un băiat șchiop mi-a furat punga pe care mi-ați dat-o. Ah, monseniore, adăugă Clémence, și chipul ei pierdu expresia de bucurie duioasă ce o însufleți se o clipă, dacă ați ști ce mizerie... ce tablou cumplit ! Nu, nu, nu-mi închipuiam că pot exista asemenea nenorociri !... Și eu care mă plîng... și-mi blestem destinul !

Rudolf, nevrînd s-o facă pe doamna d'Harville să vadă cît era de mișcat de această revenire la ea însăși, care dovedea frumusețea ei sufletească, reluă cu voioșie :

— Dacă îmi permiteți, voi scoate familia Morel din asociația noastră ; mă veți lăsa să iau eu asupră-mi soarta acestor nefericiți, și să-mi făgăduiți că nu vă veți înapoia în acea tristă casă... fiindcă și eu locuiesc acolo...

— Dumneavoastră, monseniore ?... Ce glumă !...

— Nimic mai serios... o locuință modestă, e adevărat... două sute de franci pe an, în plus șase franci pentru menajul meu, plătiți cu mulțumiri în fiecare lună portăresei, doamnei Pipelet, acea

oribilă bătrînă pe care o ştiţi. Să adăugăm la asta că am o vecină, una din cele mai frumoase lucrătoare din cartierul Templului, domnişoara Rigolette, şi veţi conveni că, pentru un funcţionar comercial care cîştigă o mie opt sute de franci (trec drept funcţionar), locuinţa e destul de potrivită.

— Prezenţa dumneavoastră... atît de neprevăzută în acea casă nefastă, îmi dovedeşte că vorbiţi serios, monseniore... desigur însă că vă atrage acolo vreo faptă bună. Dar pentru care activitate generoasă mă păstraţi ? Care va fi rolul ce mi-l destinaţi ?

— Pe acela de înger consolator şi, iertaţi-mi acest cuvînt urît, al unui demon de subtilitate şi dibăcie... pentru că sînt anumite răni delicate şi dureroase pe care numai mîna unei femei le poate îngriji şi vindeca ; sînt unele nenorocite atît de mîndre, atît de mohorîte, atît de ascunse, încît trebuie o mare putere de pătrundere ca să le descoperi, şi un farmec cuceritor ca să le cîştigi încrederea.

— Şi cînd putea-voi oare desfăşura această putere de pătrundere, această îndemînare pe care mi le atribuiţi ? întrebă nerăbdătoare doamna d'Harville.

— Curînd. Nădăjduiesc că veţi avea prilejul de a face o cucerire demnă de dumneavoastră, dar va trebui să folosiţi procedeele cele mai machiavelice.

— Şi în ce zi îmi veţi încredinţa această mare taină ?

— Vedeţi... ne şi aflăm la o primă întîlnire... Îmi veţi putea face favoarea de a mă primi peste patru zile ?

— Aşa tîrziu ? întrebă cu naivitate Clémence.

— Şi misterul ? Şi bunacuviinţă ? Judecaţi şi dumneavoastră, dacă s-ar descoperi că sîntem com-

plici, lumea s-ar feri de noi ; dar va trebui poate să vă scriu. Cine e femeia aceea în vîrstă care mi-a adus astăzi scrisoarea dumneavoastră ?

— O veche cameristă a mamei mele ; e siguranța și discreția personificate.

— Ei îi voi adresa scrisorile mele, ea vi le va aduce. Dacă aveți bunătatea să-mi răspundeți, veți scrie : domnului Rudolf, strada Plumet. Femeia va duce scrisorile dumneavoastră la poștă.

— Le voi duce chiar eu, monseniore, făcînd pe jos plimbarea mea obișnuită...

— Ieșiți des singură și pe jos ?

— Cînd e vreme bună, aproape în fiecare zi.

— De minune ! e o deprindere pe care toate femeile ar trebui s-o aibă încă din primele luni ale căsătoriei... În împrejurări bune sau rele, obiceiul e recomandabil... E un precedent, cum spun procurorii ; și, mai tîrziu, aceste plimbări obișnuite nu dau loc la interpretări tendențioase... Dacă aș fi fost femeie (și între noi vorbind, mi-e teamă că aș fi fost în același timp și foarte darnică și foarte ușuratică), a doua zi după nuntă aș fi adoptat în chipul cel mai inocent, atitudinea cea mai misterioasă. Cu candoare m-aș fi aventurat în ipostazele cele mai compromițătoare... tocmai pentru a stabili acel precedent despre care am vorbit, pentru ca într-o zi să-i pot vizita pe săracii mei... sau pe amantul meu.

— Dar asta e o teribilă perfidie, monseniore ! spuse surîzînd doamna d'Harville.

— Din fericire pentru dumneavoastră, doamnă, n-ați fost în situația de a înțelege înțelepciunea și simplitatea acestor prevederi...

Doamna d'Harville nu mai surîdea, ci își plecă ochii, se îmbujoră și răspunse cu tristețe :

— Nu sînteţi mărinimos, monseniore.

La început, Rudolf o privi cu mirare pe marchiză, apoi reluă :

— Vă înţeleg, doamnă... dar să stabilim, o dată pentru totdeauna, situaţia dumneavoastră faţă de domnul Charles Robert. Într-o zi, o prietenă de-a dumneavoastră vă arată pe unul din acei jalnici cerşetori care îşi rotesc galeşi ochii şi cîntă din clarinet pe un ton deznădăjduit ca să-i înduioşeze pe trecători. „E un sărac cinstit, vă spune prietena dumneavoastră, are cel puţin şapte copii şi o soţie oarbă, surdă, mută etc., etc." „Ah ! nenorocitul !", spuneţi dumneavoastră dîndu-i de pomană şi, de fiecare dată cînd îl întîlniţi pe cerşetor, cînd vă vede de departe, ochii lui se roagă, clarinetul său scoate sunete plîngăreţe şi pomana dumneavoastră cade în săculeţul lui. Într-o zi, din ce în ce mai înduioşată de acest cerşetor de treabă, cum îl descria prietena dumneavoastră, care din răutate vă inducea în eroare, vă hotărîţi să vă duceţi, cu gînd caritabil, să-l vedeţi pe acel nenorocit în mijlocul mizeriei lui... Sosiţi : vai ! nici vorbă de clarinet melancolic, nici de privirea nenorocită şi rugătoare, ci daţi de o secătură vioaie, veselă şi bine dispusă care îngînă un cîntec de cîrciumă... Îndată dispreţul înlocuieşte mila... pentru că aţi luat pe un sărac ticălos drept un sărac cinstit, nimic în plus, nimic în minus. E adevărat ?

Doamna d'Harville nu-şi putu reţine zîmbetul auzind această nostimă istorioară şi răspunse :

— Oricît de acceptabilă ar fi această justificare, monseniore, mie mi se pare prea ieftină.

— La urma urmei, n-a fost decît o nobilă şi generoasă imprudenţă pe care aţi comis-o... Aveţi destule mijloace s-o reparaţi pentru a nu o mai re-

greta... Dar voi putea veda astă seară pe domnul d'Harville ?

— Nu, monseniore... scena de azi dimineaţă l-a zguduit atît de tare, încît e... suferind, spuse încet marchiza.

— Ah ! înţeleg... răspunse cu tristeţe Rudolf. Haide, curaj ! Lipsea un scop pentru dorinţele dumneavoastră, o uitare a durerilor, cum spuneaţi... Lăsaţi-mă să cred că veţi găsi alinarea în împlinirea viitoarelor proiecte de care v-am vorbit... Atunci sufletul dumneavoastră va fi covîrşit de sentimente duioase, gîndind că aversiunea ce o resimţiţi împotriva marchizului va înceta poate. Veţi încerca pentru el un interes care s-ar asemăna cu grija ce o purtaţi bietei dumneavoastră copile... Cît despre acest îngeraş, acum că ştiu care e cauza stării ei bolnăvicioase, aş îndrăzni chiar să vă spun că puteţi nădăjdui...

— Ar fi cu putinţă, monseniore ? Şi cum ? strigă Clémence împreunîndu-şi mîinile cu recunoştinţă.

— Am ca medic de casă un om necunoscut de nimeni, dar foarte învăţat ; a stat multă vreme în America ; îmi amintesc că mi-a vorbit de două sau de trei tratamente aproape miraculoase pe care le-a aplicat el sclavilor atinşi de această îngrozitoare boală.

— Ah ! monseniore, ar fi cu putinţă, oare ?...

— Nu speraţi prea mult : dezamăgirea ar fi prea crudă... Dar să nu pierdem cu totul nădejdea...

Clémence admira trăsăturile nobile ale lui Rudolf cu o privire de nespusă recunoştinţă. Era aproape un rege care o alina cu atîta înţelegere, graţie şi bunătate.

Se întreba cum de a putut s-o intereseze domnul Charles Robert ?

Acest gînd i se păru oribil.

— Nici nu știți cît vă datorez, monsenioare, spuse ea cu voce mișcată. Îmi insuflați încredere, mă faceți fără voia mea să sper pentru fata mea, să întrevăd un alt viitor care ar fi o consolare, o bucurie și o răsplată... N-am avut oare dreptate să vă scriu că dacă veți binevoi să veniți în seara aceasta aici, vă veți încheia ziua cum ați început-o... cu o faptă bună ?

— Și, adăugați cel puțin, doamnă, una din acele fapte bune, care-mi măgulesc egoismul, acțiuni pline de atracție, de plăcere și de farmec, adăugă Rudolf, ridicîndu-se, deoarece pendula din salon bătuse orele unsprezece și jumătate.

— Adio, monseniore, nu uitați să-mi dați curînd vești de la bieții oameni din strada Templului.

— Îi voi vedea chiar mîine dimineață... căci nu știam, din nefericire, că micul șchiop v-a furat punga și că acei bieți nenorociți continuă să fie într-o mare lipsă. Peste patru zile, vă rog să țineți minte, voi veni să vă informez despre rolul pe care ați binevoit a-l accepta. Dar trebuie să vă previn că o travestire va fi poate indispensabilă.

— O travestire ! o, ce fericire ! Și care anume, monsenioare ?

— Nu pot să vă spun de pe acum... vă voi lăsa alegerea...

Ajungînd acasă, Rudolf se felicită de rezultatul întrevederii cu doamna d'Harville. Punctele programului său erau următoarele : să-i ocupe cu totul mintea și inima acestei femei tinere, pe care o barieră de netrecut o separa de soțul ei ; să deștepte într-însa destulă curiozitate romantică, destul interes tainic în afară de dragoste, ca să-i mulțumească nevoile imaginației și ale sufletului și s-o ferească de o nouă înclinare amoroasă.

Sau, să inspire Clémencei d'Harville o pasiune atît de aprinsă și de neînfrînt, și în același timp atît de curată și de nobilă, încît această tînără femeie, de pe acum incapabilă de o dragoste mai puțin adîncă, să nu compromită pentru totdeauna liniștea domnului d'Harville pe care Rudolf îl iubea ca pe un frate.

SĂRĂCIE

N-ați uitat că o familie nenorocită al cărei cap se numea Morel, șlefuitor de pietre prețioase, ocupa mansarda casei din strada Templului.

Vom conduce pe cititor în acea tristă locuință.

E ora cinci dimineața.

Afară e liniște profundă, întuneric, ger ; ninge.

O lumînare rezemată de două surcele de lemn, pe o mică scîndură pătrată, abia dacă reușește, cu lumina ei galbenă și firavă, să risipească întunecimea mansardei ; cocioaba îngustă, joasă, pe două treimi căptușită cu scîndurile înclinate ale tavanului face cu pardoseala un unghi foarte ascuțit. Peste tot se zărește dosul olanelor verzui.

Spărturi retencuite cu ipsos înnegrit de vreme, și crăpate în multe locuri, lăsau să se vadă leațuri putrede, alcătuind pereți subțiri. Într-una din despărțituri, o ușă dă înspre scară.

Podeaua, de o culoare nedefinită, infectă, cleioasă, e acoperită ici și colo de fire de paie putrede, zdrențe sordide și oase mari din acelea pe care săracul le cumpără de la vînzătorii de carne veche, ca să roadă zgîrciurile de pe ele.

O asemenea îngrozitoare dezordine, arată sau o ticăloșie, sau o sărăcie cumplită, dar atît de apăsă-

toare, de disperată, încît omul distrus, decăzut, nu mai are nici voința, nici puterea și nici nevoia de a ieși din mocirlă, și zace într-însa ca un animal în vizuina lui.

În timpul zilei, această cocioabă e luminată de o ferestruică a podului, îngustă și lungă, tăiată în partea înclinată a acoperișului și prevăzută cu o cerevea cu geam, care se deschide și se închide cu un belciug.

În momentul de care vorbim, un strat gros de zăpadă acoperea gemulețul.

Luminarea fixată cam în mijlocul mansardei, pe masa de lucru a șlefuitorului, proiectează în locul acela un rotocol de lumină palidă care, slăbind încet-încet, se pierde în umbra cocioabei, în mijlocul căreia se deslușesc vag cîteva forme albicioase.

Pe masa grea, pătrată, de stejar brut, încheiată grosolan, pătată de grăsime și de seu, scînteiază, licărește un pumn de diamante și de rubine de o mărime și de o strălucire minunată.

Morel era șlefuitor de pietre scumpe și nu șlefuitor de pietre false, cum spunea el și cum credeau locatarii casei din strada Templului... Mulțumită acestei nevinovate minciuni, nestematele ce i se încredințau, păreau să aibă atît de puțină valoare, încît le putea păstra la el fără teamă de a fi jefuit.

Atătea bogății, încredințate unui om atît de sărac, ne scutește de a mai vorbi de cinstea lui Morel...

Așezat pe un scaun fără spătar, frînt de oboseală, de frig, de nesomn, după o lungă noapte de iarnă în care a lucrat, șlefuitorul lasă să-i cadă capul îngreuiat pe masă. Brațele îi sînt amorțite, fruntea și-o reazimă de o tocilă așezată orizontal pe masă și pusă de obicei în mișcare de o mică

roată de mînă; un ferăstrău de oțel fin și cîteva scule stau risipite pe de lături. Meșteșugarul, căruia nu i se zărește decît țeasta pleșuvă, înconjurată de păr cenușiu, e îmbrăcat cu o veche vestă de lînă cafenie, pe care o poartă de-a dreptul pe piele, și cu un pantalon vechi de pînză; tîrlicii din petece, abia dacă-i acoperă picioarele învinețite, sprijinite pe podea.

În mansardă e un frig atît de cumplit, atît de pătrunzător, încît meșteșugarul, cu toată toropeala de care e cuprins din pricina sleirii puterilor sale, își simte trupul străbătut din timp în timp de fiori.

Mucul lumînării, pe sfîrșite, arată că Morel moțăie de cîtăva vreme; nu se aude decît răsuflarea lui gîtuită, căci ceilalți șapte membri ai familiei nu dorm.

Da, în această strîmtă mansardă trăiesc opt inși... Cinci copii, dintre care cel mai mic are patru ani, iar cel mai mare abia doisprezece. O mamă oloagă. Și o sărmană idioată în vîrstă de optzeci de ani, bunica.

Frigul e atît de aspru, încît căldura trupurilor celor opt ființe înghesuite într-un spațiu atît de mic nu poate încălzi această atmosferă înghețată; și asta pentru că opt trupuri vlăguite, slăbănoage, tremurînd de frig, istovite, de la copilul cel mic pînă la bunică, degajează prea puțină materie calorică, cum s-ar exprima un om de știință.

Afară de tatăl familiei, o clipă aținit, deoarece este la capătul puterilor sale, nimeni nu doarme: nu, fiindcă frigul, foamea, boala le țin ochii deschiși, foarte deschiși.

Nu se poate imagina cît de prețios este pentru un sărac somnul adînc și binefăcător prin care își reface puterile și-și uită necazurile. Se deșteaptă atît de sprinten, atît de înviorat, încît e în stare

să îndeplinească cele mai grele munci după una din aceste nopți binefăcătoare, încît și cei mai puțin credincioși, în înțelesul catolic al cuvîntului, încearcă un nelămurit simțămînt de recunoștință, dacă nu față de Dumnezeu, cel puțin față de... somn, și cine binecuvîntează efectul, binecuvîntează cauza.

Văzînd aspectul groaznicei mizerii a acestui meșteșugar, comparată cu valoarea pietrelor ce i se încredințează, ești izbit de asemenea contraste care te dispera, dar te și înalță sufletește.

Acest nenorocit are în permanență înaintea ochilor spectacolul sfîșietor al durerilor alor săi ; totul îi doboară, de la foame pînă la nebunie, și el nu se atinge de aceste pietre scumpe, dintre care una singură ar smulge pe soția și pe copiii lui din lipsurile care îi ucid treptat.

Șlefuitorul nu are decît o saltea subțiată și un petec de pătură cuvenite bunicii idioate ; în egoismul ei stupid și sălbatic, nu voia să-și împartă culcușul cu nimeni.

La începutul iernii, devenise furioasă, aproape că înăbușise pe cel mai mic dintre copii, care fusese culcat lîngă dînsa, o fetiță de patru ani, de cîtăva vreme tuberculoasă, suferind cumplit de frig pe mindirul unde dormea cu frații și surorile ei.

Vom arăta îndată cum se prezintă acest fel de a dormi, folosit adesea de sărăcime. În comparație cu ea, animalele sînt de-a dreptul răsfățate : lor li se schimbă pînă și așternutul de paie.

Acesta e tabloul complet al mansardei meșteșugarului, atît cît ochiul poate străbate prin penumbra în care mor slabele pîlpîiri ale luminării.

De-a lungul zidului de sprijin, mai puțin umed ca celelalte despărțituri, e așezată pe podea salteaua pe care se odihnește bătrîna senilă.

Fiindcă nu poate suferi nimic pe cap, părul ei alb, tuns scurt, desenează forma craniului, cu fruntea teșită ; sprîncenele cenușii, groase, umbresc orbite adînci în care scînteiază o privire cu luciri sălbatice ; obrajii scofîlciți, livizi, crestați de o mie de zbîrcituri, se lipesc de pomeții și de unghiurile proeminente ale maxilarului ; culcată pe o rînă, încovoiată, bărbia atingîndu-i aproape genunchii, bătrîna tremură sub o pătură de lînă cenușie, prea scurtă ca s-o acopere toată și care lasă să i se vadă picioarele descărnate și tivul unei vechi fuste zdrențuite. Acest culcuș mizer exală o duhoare cumplită.

Puțin mai departe de căpătîiul bunicii, se află, tot de-a lungul zidului, mindirul care slujea de pat celor cinci copii.

Și iată cum : s-a făcut, în lungime, o deschizătură la fiecare capăt al pînzei ; apoi copiii au fost vîrîți în niște paie umede și infecte ; pînza acoperitoare le servește astfel și de cearșaf și de pătură.

Două fetițe, dintre care una greu bolnavă, tremură într-o parte, alți trei băiețași în cealaltă.

Toți s-au culcat îmbrăcați, dacă se poate numi îmbrăcăminte cele cîteva zdrențe amărîte care îi acoperă.

Părul blond și des, fără luciu, încîlcit, zbîrlit, pe care mama l-a lăsat să crească pentru a-i apăra puțin de frig, acoperă pe jumătate fețele lor palide, gălbejite, bolnave. Unul din băieți, cu degetele lui țepene, trage către el pînă sub bărbie fața mindirului, pentru a se înveli mai bine ; altul, temîndu-se să-și scoată mîinile la frig, ține pînza între dinții care clănțăne ; al treilea se ghemuiește

între cei doi fraţi ai săi. A doua dintre fetiţe, roasă de oftică, îşi reazimă tînjind bietul ei obrăjor, de o paloare vînătă şi bolnăvicioasă, de pieptul înghеţat al surorii în vîrstă de cinci ani, care încearcă zadarnic s-o încălzească în braţele ei şi o păzeşte cu îngrijorare; pe o altă saltea, în fundul cocioabei, se află soţia şlefuitorului, măcinată de o febră constantă şi de o infirmitate chinuitoare care o împiedică de mai multe luni să se ridice din pat.

Madeleine Morel are treizeci şi cinci de ani. O batistă uzată, albastră, de bumbac, legată în jurul frunţii, face să iasă şi mai mult la iveală gălbejeala de fiere a feţei ei osoase. Nişte cearcăne negre tivesc ochii ei înfundaţi, stinşi, crăpături sîngerînde îi crestează buzele decolorate.

Faţa amărîtă, abătută, trăsăturile ei fără expresie, trădează una din acele firi blînde, fără energie, care nu pot lupta împotriva nenorocului, dar se pleacă, se închircesc şi se vaită.

Slabă, imobilă, mărginită, rămăsese cinstită fiindcă bărbatul ei era cinstit; să fi fost de capul ei, nenorocirea ar fi putut-o deprava şi ar fi împins-o la rele. Îşi iubea copiii, soţul, dar nu mai avea nici curajul, nici puterea să-şi înăbuşe vaietele amare privind nenorocitul lor destin. Adesea, şlefuitorul — muncind fără răgaz, îşi întreţinea toată familia —, era silit să-şi întrerupă lucrul pentru a o îmbărbăta şi a o linişti pe biata bolnavă.

Peste un vechi cearşaf de pînză groasă, cenuşie, găurită, care îi acoperea femeia, Morel, ca s-o încălzească, aruncase cîteva haine atît de vechi, atît de cîrpite, încît pînă şi cămătarul care împrumuta pe amanet, refuzase să le primească.

O maşină de gătit, o sobiţă şi o tingire de fier, două-trei ceşti ciobite şi aruncate pe podea, un

hîrdău, o albie de rufe și un ulcior de gresie așezat sub unghiul acoperișului, lîngă ușa ieșită din balamale pe care vîntul o clătina în fiecare clipă, — iată tot ce posedă familia Morel.

Acest dezolant tablou, scos la iveală de flăcăruia lumînării agitată de vîntul care suflă prin crăpăturile olanelor, aruncînd razele ei pale și pîlpîitoare asupra acestei mizerii, face să lucească cu mii de focuri, să pîlpîie în mii de scîntei prizmatice, orbitorul amestec de diamante și rubine, împrăștiate pe masa unde doarme șlefuitorul.

Printr-un reflex involuntar, ochii acestor nenorociți, toți tăcuți, toți treji, de la bunică pînă la cel mai mic copil, priveau instinctiv la șlefuitor, singura lor nădejde, singurul lor mijloc de trai.

În egoismul lor primitiv, erau neliniștiți cînd îl vedeau că nu lucrează, istovit de muncă. Mama se gîndea la copii, copiii se gîndeau la ei, idioata părea că nu se gîndește la nimic.

Totuși, dintr-o dată se ridică în capul oaselor, își încrucișă pe pieptul ei de schelet brațele lungi și uscate ca niște crenguțe, se uită la lumină clipind, apoi se sculă, trăgînd după dînsa, ca pe un giulgiu, petecul de pătură.

Era înaltă ; capul ras părea foarte mic ; o mișcare spasmodică îi mișca buza inferioară, groasă, care-i atîrna — această mască hidoasă era prototipul unei sălbatice senilități.

Bătrîna înaintă cu mișcări șirete către masa de lucru, ca un copil pornit pe pozne. Cînd fu aproape de lumînare, își apropie de flacără ambele mîini care îi tremurau. Slăbiciunea lor era atît de mare, încît în bătaia luminii păreau străvezii.

Madeleine Morel urmărea din culcușul ei cele mai mici mișcări ale bătrînei. Idioata continua să se încălzească la flacăra lumînării ; își plecase

capul şi cu o curiozitate prostească privea sclipirea rubinelor şi a diamantelor de pe masă. Absorbită de această contemplare, bătrîna nu-şi ţinuse mîinile la o depărtare suficientă ; se fripse şi scoase un ţipăt răguşit.

La acest zgomot, Morel se trezi şi îşi ridică brusc capul. Avea patruzeci de ani, o faţă deschisă, inteligentă şi blîndă, dar ofilită şi suptă de mizerie ; o barbă sură, nerasă de mai multe săptămîni, îi acoperea partea de jos a feţei ciupită de vărsat ; zbîrcituri timpurii îi brăzdau fruntea dezgolită ; pleoapele inflamate erau roşii de prea multă veghe.

Unul din fenomenele des întîlnite la lucrătorii cu o constituţie mai debilă şi sortiţi unei munci sedentare care îi silea să stea toată ziua într-o poziţie aproape nemişcată, le deforma trupul slăbănog. Constrîns să stea curbat pe lucrul lui şi să se aplece mereu spre dreapta ca să mînuiască roata, — şlefuitorul, ca să spunem aşa, împietrit, osificat în aceeaşi poziţie în care sta douăsprezece pînă la cincisprezece ceasuri pe zi, se cocoşase şi se strîmbase într-o parte. Apoi braţul lui drept, mereu antrenat de greaua manipulare a roţii, căpătase o dezvoltare muşchiulară foarte mare, pe cînd braţul şi mîna stîngă, mereu în repaos şi rezemate de masă pentru a expune acţiunii tocilei faţetele diamantelor, erau reduse la o stare de slăbiciune şi de istovire fără seamăn ; picioarele uscăţive, aproape scoase din uz din pricina totalei lor imobilităţi, abia puteau susţine acest trup sleit de vlagă, de toată puterea care părea să se fi acumulat în singura parte pe care munca sa o ţinea mereu în mişcare.

Şi cum spunea Morel cu o resemnare sfîşietoare : „Nu ţin să mănînc atît pentru mine, cît pentru a-mi întări braţul care mînuieşte roata".

Sărind deci din somn, şlefuitorul se văzu faţă în faţă cu bătrîna :

— Ce ai ? Ce vrei, mamă ? o întrebă Morel, apoi adăugă încet, de teamă să nu-şi trezească familia pe care o credea adormită. Nu face gălăgie, Madeleine şi copiii dorm.

— Nu dorm, mă silesc s-o încălzesc pe Adela, spuse cea mai mare dintre fetiţe.

— Mi-e prea foame ca să dorm, adăugă unul din băieţi, ieri n-a fost rîndul meu să mănînc la domnişoara Rigolette, ca fraţii mei.

— Bieţii copii ! suspină cu amărăciune Morel, credeam că cel puţin dormeaţi.

— Mi-era teamă că te trezesc, Morel, spuse femeia, altminteri ţi-aş fi cerut apă, mi-e tare sete, m-au prins frigurile.

— Îndată, dar trebuie mai întîi s-o culc pe bătrînă. Isprăveşte, lasă pietrele acolo, strigă el către bătrînă care voia să apuce un rubin mare, ale cărui scînteieri îi luaseră privirile. Du-te şi te culcă, mamă ! repetă el.

— Bine, răspunse idioata, arătînd piatra preţioasă pe care o dorea.

— O să ne supărăm, spuse Morel, îngroşîndu-şi glasul, ca s-o sperie, şi-i îndepărtă uşor mîna.

— Doamne, Doamne, Morel, cît mi-e de sete, murmură Madeleine. Dă-mi o dată de băut !

— Dar ce vrei să fac mai întîi ? N-o pot lăsa pe maică-ta să umble cu pietrele mele ca să-mi mai piardă un diamant, cum a făcut acum un an şi numai Dumnezeu ştie... Dumnezeu ştie ce m-a costat acel diamant şi ce ne va mai costa încă.

Şi şlefuitorul duse mîna la frunte cu un aer posomorît; apoi adăugă, adresîndu-se unuia dintre copii:

— Felix, dă de băut mamei tale, pentru că tot nu dormi.

— Nu, nu, voi aştepta, mi-e teamă să nu răcească, zise Madeleine.

— N-o să-mi fie mai frig în casă decît pe mindir, interveni copilul, ridicîndu-se.

— Haide, sfîrşeşte o dată, strigă Morel cu un glas ameninţător pentru a o alunga pe idioată, care nu se mai deslipea de masă şi se încăpăţîna să ia o piatră.

— Mamă, apa din ulcior e îngheţată, strigă Felix.

— Atunci sparge gheaţa, îl îndemnă Madeleine.

— E prea groasă şi nu pot.

— Morel, sparge o dată gheaţa din ulcior, îl rugă Madeleine cu o voce îndurerată şi nerăbdătoare, căci n-am altceva de băut decît apă; să beau cel puţin apă. Mă laşi să mor de sete.

— O, Doamne, Doamne, ce chin! dar cum să fac, trebuie să văd de mama ta, strigă nenorocitul.

Nu putea scăpa de idioată care începea să se înfurie din pricina opunerii pe care o întîmpina şi mormăia de mînie.

— Cheam-o o dată, o rugă Morel pe soţia sa, pe tine te ascultă uneori.

— Mamă, du-te de te culcă; dacă eşti cuminte o să-ţi dau cafea, că-ţi place atît de mult.

— Da, da, îi răspunse idioata, căutînd de data asta să ia cu forţa rubinul pe care-l dorea.

Morel o respinse cu blîndeţe, dar zadarnic.

— Doamne, ştii bine că nu o sfîrşeşti cu ea dacă nu o ameninţi cu biciul, strigă Madeleine, numai în felul acesta o faci să stea liniştită.

— Trebuie ; dar cu toate că e nebună, să amenințî o femeie bătrînă cu lovituri de bici, asta îmi face totdeauna rău, răspunse Morel.

Apoi, către bătrînă, care încerca să-l muște și pe care o stăpînea cu o mînă, îi strigă cu o voce teribilă :

— Uite biciul, dacă nu te culci numaidecît...

Și această amenințare rămase fără efect. Atunci Morel luă biciul de sub masă, pocni cu el și se apropie de idioată :

— Culcă-te imediat, culcă-te !

La pocnetul biciului, bătrîna se depărtă numaidecît de masă, apoi se opri, ocărî printre dinți aruncînd priviri furioase ginerelui ei.

— În pat ! în pat ! repetă acesta, înaintînd din nou și pleznind din bici.

Idioata se duse de-ndaratelea la culcușul ei, arătînd șlefuitorului pumnul.

Morel, vrînd să pună o dată capăt acestei crude scene și să dea de băut soției sale, se apropie de idioată, plezni iar din bici, fără să o atingă totuși, și repetă cu glas amenințător :

— În pat, numaidecît !

Bătrîna înspăimîntată începu să zbiere cumplit, se aruncă pe culcuș, se ghemui ca un cîine în cușca lui, fără să înceteze de a urla.

Copiii, înspăimîntați, crezînd că tatăl lor o lovise pe bătrînă, strigară, plîngînd :

— Să n-o bați pe mama mare, să n-o bați !

E cu neputință de redat aspectul groaznic al acestei scene nocturne, însoțită de strigătele rugătoare ale copiilor, de urletele furioase ale idioatei și de vaietele dureroase ale soției șlefuitorului.

Morel, șlefuitorul, asistase adeseori la asemenea scene deprimante, dar de data asta își ieși din fire și, aruncînd biciul pe masă, exclamă într-un acces de deznădejde :

— Ah ! ce viață ! ce viață !

— E oare vina mea dacă mama e senilă ? izbucni Madeleine în plîns.

— Dar nici a mea ! îi răspunse Morel. Ce cer eu ? Să mă omor muncind pentru voi toți. Lucrez ziua și noaptea ; nu mă plîng ; cît timp voi avea putere, o voi duce, dar nici nu mi se poate cere să-mi văd de meserie și să îngrijesc în același timp o femeie iresponsabilă, o soție bolnavă și cinci copii. Nu, cerul e nedrept, nu, e nedrept, e prea multă suferință pentru un singur om ! strigă el cu glas sfîșietor.

Căzu apoi zdrobit pe scaun, ascunzîndu-și fața în palme.

— Fiindcă n-au vrut s-o primească pe mama la azil, nefiind după ei destul de nebună, ce vrei să fac eu ? gemu Madeleine, cu vocea tărăgănată, îndurerată și înecată în lacrimi. Dacă te chinuiești cu ceea ce nu poți să schimbi, ajută oare la ceva ?

— La nimic, zise bietul om, și-și șterse ochii înlăcrămați, la nimic... Ai dreptate, dar cînd totul te covîrșește, nu mai ești stăpîn pe tine.

— Oh, Doamne, Doamne, ce sete mi-e ! Tremur, fierbințeala mă arde, se văită Madeleine.

— Așteaptă puțin, îți dau să bei.

Morel se duse să ia ulciorul de pe acoperiș. După ce sparse anevoie gheața de deasupra, umplu o ceașcă cu apă rece și se apropie de culcușul soției sale, care întindea spre el mîinile tremu-

rătoare. Dar, după o clipă de gîndire, bărbatul îi zise :

— Nu, e prea rece, ai febră şi o să-ţi facă rău.

— O să-mi facă rău ? Cu atît mai bine, dă-mi-o repede, reluă Madeleine cu amărăciune ; se va sfîrşi mai curînd, vei scăpa de mine şi nu vei mai avea de îngrijit decît de nebună şi de copii. De bolnavă vei fi scutit.

— De ce-mi vorbeşti aşa, Madeleine ? Nu merit asta, răspunse trist Morel. Nu mă mai amărî şi tu, abia dacă îmi rămîne destulă minte şi putere să lucrez ; nici aşa nu prea mi-e capul la treabă, şi nu o s-o mai duc mult, şi atunci ce o să se întîmple cu voi toţi ? Mă gîndesc numai la voi, că de n-ar fi vorba decît de mine, nu mi-ar mai păsa de ziua de mîine. Mulţumită Domnului, rîul curge pentru toată lumea.

— Bietul de tine ! îl compătimi înduioşată Madeleine ; e adevărat, am greşit spunîndu-ţi, mînioasă, că vrei să scapi de mine. Nu fi supărat, n-am spus-o cu răutate, căci, la urma urmei, vă sînt o povară, ţie şi copiilor noştri. De şaisprezece luni de cînd am căzut la pat... Oh ! Doamne, ce sete mi-e ! Dă-mi te rog să beau !

— Îndată, încerc să încălzesc ceaşca în mîini.

— Cît eşti de bun ! Şi eu care-ţi spun vorbe grele !

— Biată femeie, tu suferi ! Asta te face răutăcioasă. Spune-mi tot ce vrei, dar nu că vrei să mori !

— Dar la ce mai sînt bună ?

— La ce ne sînt buni copiii ?

— Ca să te împovărezi cu şi mai multă muncă.

— Fără îndoială, dar mulţumită vouă găsesc cîteodată puterea de a lucra douăzeci de ore pe zi, încît am devenit diform şi schilod. Crezi oare că

fără voi aș face meseria asta numai din dragoste pentru mine singur ? O ! nu, viața nu e prea frumoasă, i-aș pune repede capăt.

— Ca și mine, reluă Madeleine, de n-ar fi copiii, de mult ți-aș fi spus : Morel, ți-ajunge și mie la fel ; răgazul de a aprinde un mangal și a-ți bate joc de mizerie... Dar copiii ăștia... copiii ăștia !...

— Vezi bine dar că sînt buni și ei la ceva, spuse Morel cu o admirabilă naivitate. Haide, bea, dar cu înghițituri mici, apa este încă destul de rece.

— Oh ! mulțumesc, Morel, răspunse Madeleine, bînd cu sete.

— Destul, destul !...

— A fost prea rece ; fiorii mi se întețesc, se plînse Madeleine, înapoindu-i ceașca.

— Doamne, Doamne, te-am prevenit, acum ți-e rău...

— Nu mai am putere să tremur. Îmi pare că sînt închisă din toate părțile într-un sloi de gheață, asta-i tot...

Morel își scoase surtucul, îl puse pe picioarele soției și rămase pe jumătate gol. Nenorocitul n-avea cămașe.

— O să îngheți, Morel !

— De îndată ce mi se face frig, îmi reiau, pentru o clipă, haina.

— Sărmanul de tine !... Ah ! ai perfectă dreptate. Cerul nu e drept. Ce am făcut oare ca să fim atît de nenorociți, pe cînd alții...

— Fiecare are necazurile lui, cei bogați ca și cei săraci.

— Da, dar bogații au necazuri care nu le seacă stomacul și care nu-i face să tremure de frig. Vezi tu, cînd mă gîndesc că vînzînd unul din aceste diamante pe care le șlefuiești, am putea trăi din

belşug, noi şi copiii noştri, asta mă revoltă. Şi la ce le folosesc diamantele ?

— Dacă n-ar fi decît să te-ntrebi : ce folos aduce asta altora, am ajunge departe. E ca şi cînd ai spune : La ce serveşte domnului căruia doamna Pipelet îi spune comandant, că a închiriat şi mobilat primul cat al acestei case în care el nu vine niciodată ? La ce-i serveşte că are acolo saltele bune, paturi bune, de vreme ce el locuieşte aiurea ?

— E foarte adevărat. Ar fi acolo destule lucruri ca să poţi chivernisi, pentru un răstimp, mai multe gospodării sărace, cum e a noastră... fără să mai socotim că doamna Pipelet face zilnic foc, să apere mobilele de umezeală. Atîta căldură risipită, pe cînd noi şi copiii noştri degerăm ! Dar la asta îmi vei răspunde : noi nu sîntem mobile ! Oh ! bogaţii ăştia sînt atît de neînduplecaţi !

— Nu mai mult decît alţii, Madeleine, dar vezi tu, ei nu ştiu ce e mizeria. Se nasc fericiţi, trăiesc fericiţi, mor fericiţi ; cum vrei tu să se gîndească la noi ? Şi apoi, crede-mă... ei habar n-au de nimic... Cum şi-ar putea face o idee de lipsurile celorlalţi ? Dacă li-e foame, se bucură cu atît mai mult că vor cina mai cu poftă. Dacă e foarte frig, cu atît mai bine, se desfată şi zic : ce ger minunat ! Precum vezi, e foarte simplu ; dacă fac o plimbare pe jos, se întorc la un cămin cald, şi frigul se transformă în plăcere. Ei nu ştiu ce-i lipsa, vezi tu, ei nu ştiu !...

— În locul lor am face la fel.

— Oamenii săraci sînt totuşi mai buni, căci se ajută între ei. Această micuţă şi bună domnişoară Rigolette, care ne-a vegheat adeseori pe mine sau pe copii în timpul bolii noastre, i-a chemat ieri la ea pe Jérôme şi pe Pierre, să împartă cu ei cina. Şi masa ei de seară nu-i mare lucru : o ceaşcă cu lapte

și pîine. La vîrsta ei ai poftă de mîncare, desigur că a trebuit să se lipsească de porția ei.

— Biata fată ! Da, are o inimă foarte bună. Știi de ce ? fiindcă știe ce e nevoia. E ceea ce spun mereu : dacă bogații ar ști ! dacă bogații ar ști !

— Și acea cuconiță care a venit alaltăieri părînd atît de speriată, să ne întrebe dacă avem nevoie de ceva ? Acum ea a văzut ce înseamnă să fii nenorocit... ei bine ! n-a mai venit.

— Nu spun că noi sîntem mai buni, reluă încet Morel, ci dimpotrivă, că bogații au cusururile lor și noi le avem pe ale noastre.

— Poate că totuși mai vine, căci deși părea speriată, avea o înfățișare foarte blîndă și cumsecade. Nenorocirea este că ei nu știu... Nenorocirea este că, de pildă, sînt mulți agenți plătiți să descopere pe răufăcătorii care au făptuit crime, dar nu există agenți puși să descopere lucrătorii cinstiți, împovărați de familii grele, aflate în culmea mizeriei și care, din lipsa unui mic ajutor dat la vreme, se lasă cîteodată ispitiți... E bine să pedepsești o faptă rea, dar mai bine ar fi să o preîntîmpini. Ai rămas cinstit pînă la cincizeci de ani, dar mizeria cumplită, foamea, te împing la rele, și iată că s-a ivit un ticălos mai mult pe lume ; pe cînd dacă s-ar fi știut... dar la ce bun să ne mai gîndim la asta ?... Lumea e așa cum e ! Sînt sărac și disperat, vorbesc astfel, dacă aș fi bogat aș vorbi de petreceri și de plăceri. Ei bine, sărmană femeie, cum te mai simți ?

— Aceeași stare... nu-mi simt picioarele... dar tu, tu tremuri ; ia-ți înapoi haina și suflă în lumînare, că arde degeaba ; uite că s-a făcut ziuă.

Într-adevăr un licăr palid, abia străbătînd zăpada care acoperea ochiul de geam, începea să

arunce o lumină tristă în interiorul cocioabei, dîndu-i un aspect şi mai înfiorător. Umbra nopţii mai învăluia o bună parte din această mizerie.

— Aştept să se facă destulă lumină ca să-mi reiau lucrul, spuse şlefuitorul aşezîndu-se pe marginea mindirului soţiei şi îngropîndu-şi fruntea în mîini. După cîteva clipe de tăcere, Madeleine îi zise :

— Cînd trebuie să vină doamna Mathieu să ia pietrele la care lucrezi ?

— În dimineaţa asta. Nu mai am altceva de făcut decît să lustruiesc faţeta unui diamant fals.

— Un diamant fals !... tu care nu şlefuieşti decît pietre fine, cu toate că vecinii noştri cred altfel !

— Cum, nu ştii ?... E drept că acum cîteva zile, cînd a venit doamna Mathieu, tu dormeai. Mi-a dat să şlefuiesc zece diamante false, zece imitaţii, toate de aceeaşi mărime şi de aceeaşi formă cu numărul egal de pietre preţioase, pe care mi le-a adus, — alea de colo cu rubine. N-am mai văzut diamante cu asemenea scînteieri ; aceste zece pietre fac cu siguranţă mai mult de şaizeci de mii de franci.

— Şi de ce te pune să le imiţi, şlefuindu-le pe cele false ?

— O doamnă din lumea mare, proprietara pietrelor, o ducesă, mi se pare, a însărcinat pe domnul Baudoin, bijutierul, să-i vîndă garnitura întreagă şi să-i comande în loc una de pietre false. Doamna Mathieu, comisionara care se ocupă cu plasarea pietrelor firmei Baudoin, mi-a spus asta, aducîndu-mi pietrele veritabile, ca să pot da celor false aceeaşi tăietură şi aceeaşi formă ; doamna Mathieu a mai dat şi altor şlefuitori cîte o parte, fiind vorba de patruzeci sau de cincizeci de pietre de tăiat. Nu le puteam face pe toate ; ele urmau

să fie gata astăzi dimineața, domnul Baudoin are nevoie de timp ca să monteze din nou pietrele false. Doamna Mathieu spune că, adeseori, aceste doamne înlocuiesc în ascuns diamantele lor cu imitații de rînd.

— Vezi, dar, că pietrele false fac același efect ca și cele veritabile și cucoanelor care și le pun numai pentru a se împodobi, nu le-ar trece niciodată prin minte să jertfească un diamant pentru a ajuta niște nenorociți ca noi!

— Biată femeie, fii rezonabilă, suferința te face nedreaptă. Cine știe oare cît sîntem de nenorociți?

— O, ce om, ce om! dacă te-ar tăia cineva în bucăți, ai spune: mulțumesc.

Morel ridică resemnat din umeri.

— Cît îți datorează acum doamna Mathieu? întrebă Madeleine.

— Nimic, deoarece am luat o sută de franci avans.

— Nimic! Dar am cheltuit ieri ultimul nostru franc.

— Da, recunoscu abătut Morel.

— Și ce-o să ne facem?

— Nu știu.

— Și brutarul nu vrea să ne mai dea pe datorie?...

— Nu, chiar ieri am luat cu împrumut un sfert de pîine de la domnul Pipelet.

— Mama Burette nu ne-ar împrumuta nimic?

— Să ne împrumute?... Acum, cînd are toate lucrurile noastre amanet, pe ce să ne împrumute? Pe copiii noștri? Răspunse Morel cu un surîs amar.

— Dar mama, copiii și tu n-ați mîncat toată ziua de ieri nici măcar o pîine întreagă, voi toți! To-

tuşi nu puteţi muri de foame. E şi vina ta, că n-ai vrut să te înscrii anul ăsta la oficiul de ajutor.

— Biroul nu înscrie decît pe săracii care au mobilier, iar noi nu mai avem nimic, sîntem socotiţi ca locuind într-o cameră mobilată. Tot aşa şi ca să fie primiţi la azil, copiii trebuie să aibă cel puţin o bluză, şi ai noştri n-au decît zdrenţe ; şi apoi, la oficiul de ajutor, ca să mă înscrie ar fi trebuit să mă duc pînă acolo, să revin, poate de douăzeci de ori, fiindcă n-avem nici un sprijin. Asta m-ar fi făcut să pierd mai multă vreme decît merită.

— Dar atunci, cum să facem ?

— Poate că doamna aceea drăguţă, care a venit ieri, nu ne va uita.

— Da, poţi să te bizui ! Dar doamna Mathieu cred că ţi-ar împrumuta cinci franci ; lucrezi pentru ea de zece ani, nu poate lăsa într-o lipsă atît de neagră pe un meşteşugar cinstit, împovărat de familie.

— Nu cred că ar fi în stare să ne împrumute ceva. A făcut tot ce a putut, dîndu-mi înainte treptat toţi cei o sută douăzeci de franci. E o sumă mare pentru ea. Faptul că e mijlocitoare de diamante şi că are cîteodată în sacoşa ei pietre în valoare de cincizeci de mii de franci, nu înseamnă că e bogată. Cînd cîştigă o sută de franci pe lună e foarte mulţumită, dar are şi ea greutăţi, creşte două nepoate. Cinci franci pentru dînsa, vezi tu, sînt ca şi cinci franci pentru noi, şi sînt momente cînd nu-i ai, o ştii prea bine. Avansîndu-mi mie banii cu atîta timp înainte, nu-şi poate lua pîinea de la gură.

— Iată ce înseamnă să lucrezi pentru mijlocitori şi nu de-a dreptul cu marii bijutieri. Cîteo-

dată ei sînt mai puțin zgîrciți. Tu însă te lași totdeauna jumulit și asta e greșeala ta.

— E greșeala mea ! se revoltă nenorocitul, scos din fire de această învinuire absurdă ; oare nu din vina mamei tale suferim atîta mizerie ? Dacă n-ar fi trebuit să plătesc diamantul pe care l-a pierdut bătrînă, am fi la zi, am încasa banii ce mi se cuvin pentru zilele de muncă, am fi avut cei o mie și o sută de franci pe care i-am scos de la Casa de economii ca să-i adăugăm celor o mie trei sute de franci pe care ni i-a împrumutat acel domn Jacques Ferrand, blestema-l-ar Dumnezeu !

— Te mai și încăpățînezi să nu vrei să-i mai ceri nimic. Știu că e atît de zgîrcit, încît poate că nu ne-ar folosi la nimic, dar, în sfîrșit, trebuie totdeauna să încerci.

— Lui ! Lui ! Să mă adresez lui ! strigă Morel. M-aș lăsa mai bine ars cu încetul. Nu-mi vorbi de omul ăsta că înnebunesc !

Rostind aceste vorbe, chipul șlefuitorului, de obicei blînd și resemnat, căpătă o expresie de sumbră revoltă, fața lui palidă se coloră ușor ; se ridică brusc de pe saltea și se plimbă, agitat, prin mansardă. Cu toată înfățișarea lui firavă, diformă, atitudinea și trăsăturile sărmanului vădeau în clipa aceea o cumplită mînie.

— Nu sînt un om rău, exclamă el, n-am făcut nimănui nici un rău toată viața mea, dar vezi tu, acest notar !... o ! îi doresc tot atîta rău cît mi-a făcut el mie.

Apoi, punîndu-și amîndouă mîinile pe frunte, murmură cu un glas dureros :

— Doamne, de ce oare o soartă crudă pe care n-am meritat-o, ne-a azvîrlit pe mine și pe ai mei, cu mîinile și picioarele legate, la cheremul acestui ipocrit ? Oare are el dreptul să-și folo-

sească averea pentru a da pierzării, a corupe, a deznădăjdui pe cei pe care vrea să-i piardă, să-i corupă și să-i aducă la disperare?

— Bine, bine, îl dojeni Madeleine, varsă-ți focul pe el! Mare ispravă o să faci cînd te-o băga la închisoare, ceea ce poate face dintr-o zi într-alta cu polița aceea de o mie trei sute de franci, pentru care a obținut hotărîre judecătorească împotriva ta. Te ține legat ca pe o pasăre, de capătul sforii. Îl urăsc cum îl urăști și tu, dar pentru că sîntem în mîna lui n-avem încotro...

— Să-l las s-o necinstească pe fiica noastră, nu-i așa? strigă șlefuitorul cu voce tunătoare.

— Doamne, taci o dată, copiii sînt treji, te aud.

— Ei și? Cu atît mai bine! reluă Morel cu o ironie înspăimîntătoare, va fi o bună pildă pentru cele două mai mici, vor fi prevenite. Poate că într-o bună zi o să-i vie pofta și de ele, notarului! Nu sîntem în mîna lui, cum o repeți mereu? Haide, mai spune o dată că poate să mă bage la închisoare, haide, vorbește pe șleau... Trebuie să i-o cedăm pe fata noastră, nu-i așa?

După care nenorocitul izbucni într-un plîns cu hohote, căci această fire cinstită și bună, nu mai putea continua pe același ton de sarcasm dureros.

— O, copiii mei, strigă el, cu glasul înecat de lacrimi, bieții mei copii! Luiza mea, buna și frumoasa mea Luiza!... mult prea frumoasă, mult prea frumoasă!... Și de aici ni se trag toate nenorocirile. Dacă n-ar fi fost atît de frumoasă, omul acesta nu mi-ar fi propus să-mi împrumute bani. Sînt un muncitor cinstit, bijutierul m-ar fi păsuit, n-aș fi avut obligații față de monstrul acesta bătrîn și n-ar fi abuzat de serviciul ce ne-a făcut ca să încerce a-mi necinsti fata; n-aș mai fi lăsat-o o singură zi la el. Dar trebuie, trebuie, mă are la

mînă. O ! mizerie, mizerie, la cîte umilințe nu dai tu loc ! Dar ce putem face ? I-a spus Luizei răspicat : „Dacă pleci de la mine, îl bag pe tatăl tău la închisoare". Da, o tutuiește ca pe ultima tîrîtură.

— Dacă n-ar fi decît asta, am găsi o ieșire, dar dacă pleacă de la notar, o să te ridice, și atunci, în vreme ce tu vei sta la închisoare, ce mă fac eu singură, eu, cu copiii și cu mama ? Chiar dacă Luiza ar cîștiga douăzeci de franci pe lună în alt loc, am putea oare trăi șase persoane din banii ăștia ?

— Deci, pentru a putea trăi, să îngăduim cumva ca Luiza să fie necinstită ?

— Exagerezi totdeauna ; notarul se ține de ea, e adevărat... ne-a spus fata, dar e cinstită, o știi prea bine.

— O ! da, e cinstită, vrednică și bună ! Cînd a văzut în ce greutăți ne zbatem din pricina bolii tale, a vrut să-și ia un serviciu, să nu ne mai fie o povară, nu ți-am spus cît de mult m-a îndurerat asta !... Ea, servitoare... maltratată... umilită !... Ea, atît de mîndră din fire încît, bineînțeles în glumă... ți-amintești ? rîdeam, numind-o „prințesa", fiindcă spunea mereu că, tot deretecînd, va face din bietul nostru adăpost un fel de mic palat... Draga de ea, aș fi fost fericit să o păstrez lîngă noi, chiar dacă aș fi fost nevoit să lucrez și nopțile... De asemenea cînd îi vedeam chipul trandafiriu și ochii ei frumoși, căprui, în fața mea, lîngă masa mea de lucru, și o ascultam cîntînd, munca mi se părea mai puțin grea. Biata Luiza, atît de chinuită și, cu toate astea, atît de veselă... Pînă și din mama ta făcea ce voia ! Și cînd îți vorbea, cînd se uita la tine, nu era chip să nu fii de părerea ei... Cum te mai îngrijea ! Cum te înveselea ! și de frați și de surori cît de mult se ocupa !... Avea vreme pentru

toate. Cu Luiza s-a dus toată fericirea noastră toată, s-a dus o dată cu ea.

— Destul, Morel, nu-mi aminti de asta... îmi frîngi inima, zise Madeleine, plîngînd cu lacrimi fierbinți.

— Și cînd mă gîndesc că poate acel monstru bătrîn... Iată, vezi tu... la gîndul acesta mi se urcă sîngele în cap... Îmi vine să mă duc să-l ucid și apoi să mă omor...

— Dar noi ce facem ? Îți repet, exagerezi. Notarul poate că i-a spus asta Luizei așa, în glumă... De altfel, se duce la biserică în fiecare duminică, are prieteni preoți... Multă lume spune că e mai sigur să depui bani la el decît la Casa de economii.

— Ce dovedește asta ? Că e bogat și ipocrit... O cunosc bine pe Luiza... e cinstită... Da, dar ea ne iubește mai presus de orice, inima îi sîngerează la vederea mizeriei noastre. Ea știe că, fără mine, ați muri cu totul de foame ; și dacă notarul a amenințat-o că mă bagă la închisoare... Nenorocita a fost, poate în stare... Ah ! capul meu... îmi vine să înnebunesc !

— Doamne, dar dacă asta s-ar fi întîmplat, notarul i-ar fi dat bani, daruri și desigur că fata n-ar fi oprit nimic pentru ea, ni le-ar fi dat nouă.

— Taci... Nu înțeleg cum poți avea asemenea gînduri... Luiza să primească... Luiza...

— Dar nu pentru ea... pentru noi !

— Taci... încă o dată îți spun, taci ! Mă faci să mă cutremur... Fără mine... nu știu ce ai fi ajuns, și ce s-ar fi ales din copiii mei, cu o asemenea mentalitate.

— Dar ce lucru rău am spus ?

— Nici unul...

— Ei bine, atunci de ce ți-e teamă că... ?

Șlefuitorul o întrerupse nerăbdător :

— Mi-e teamă, deoarece am băgat de seamă că de trei luni încoace... de fiecare dată cînd vine aici și mă sărută... Luiza roșește.

— De bucurie că te vede.

— Sau de rușine... E din ce în ce mai tristă...

— Fiindcă ne vede din ce în ce mai nenorociți.

— Și apoi cînd îi vorbesc de notar, susține că acum n-o mai amenință că te vîră la închisoare.

— Da, dar cu ce preț n-o mai amenință ? Ea nu o spune și roșește cînd mă sărută. Doamne ! ar fi foarte rău ca un stăpîn să spună unei biete fete cinstite a cărei pîine e în mîna lui : „Consimte sau te alung și, dacă mi s-ar cere referințe asupra ta, aș răspunde că ești un element rău, ca să te împiedic să găsești loc la alt stăpîn." Dar ca să-i spună : „Consimte, sau de nu, îl bag pe tatăl tău la închisoare", să-i spună așa cînd știe că o întreagă familie trăiește de pe urma acestui părinte, o ! asta e o purtare de o mie de ori mai criminală.

— Și cînd mă gîndesc că numai cu un diamant din cele de pe masa ta te-ai putea achita față de notar, ai putea scoate fata din slujbă și s-o ținem acasă, adăugă încet Madeleine.

— Chiar de mi-ai spune de o sută de ori acest lucru, la ce bun ?... Bineînțeles că dacă aș fi bogat, n-aș fi sărac, reluă Morel cu o nerăbdare crescîndă.

Cinstea acestui om era atît de firească, s-ar putea zice organică, încît nici prin minte nu-i trecea că soția lui, abătută, acrită de nenorocire, ar putea nutri vreun gînd vinovat vrînd să ispitească cinstea lui neatinsă.

Morel continuă cu amărăciune :

— Trebuie să ne resemnăm. Fericiți cei ce pot avea pe copiii lor lîngă ei și să-i ferească de primejdii, dar pe o fată din popor cine o apără ? Ni-

meni... Dacă are vîrsta cînd poate cîștiga ceva, pleacă dimineața la atelier și se înapoiază seara; în timpul acesta, mama își vede de munca ei, tatăl de a lui. Timpul e bogăția noastră și pîinea e atît de scumpă, încît nu ne dă răgazul să ne ocupăm de copiii noștri; și apoi se țipă împotriva dezmățului fetelor sărace... ca și cum părinții ar avea mijlocul să le țină acasă, sau măcar timpul necesar supravegherii lor, cînd sînt în oraș... Lipsurile nu contează față de durerea de a ne părăsi soția, copilul, tatăl... Mai ales nouă, oamenilor săraci, viața de familie ne-ar fi necesară și mai alinătoare. Și, de îndată ce copiii noștri ajung la vîrsta la care încep să judece, sîntem siliți să ne despărțim de ei!

În clipa aceea, cineva bătu cu zgomot în ușa mansardei.

SENTINȚA

Mirat, șlefuitorul se ridică și se duse să deschidă. Doi oameni intrară înăuntru.

Unul, slab, înalt, cu fața respingătoare și buboasă, încadrată de favoriți negri-cenușii, ținînd în mînă un baston gros, plumbuit; purta o pălărie boțită și o redingotă lungă, verde, jegoasă, strîns încheiată. Gulerul de catifea neagră, roasă, descoperea un gît lung, roșu, golaș ca de vultur... Acest om se numea Malicorne.

Celălalt, mai scund, cu o față tot atît de ordinară, butucănos și îndesat, era îmbrăcat cu un fel de lux grotesc. Cămașa lui de o curățenie îndoielnică, era încheiată cu butoni de briliante; un lanț lung

de aur șerpuia pe o vestă de stofă scoțiană, uzată, care se vedea de sub un palton din imitație de pluș gri-gălbui... Acest om se numea Bourdin.

— Uf ! cum pute aici a mizerie și a moarte ! zise Malicorne oprindu-se în prag.

— E drept că nu miroase a mosc ! Ce meserie ! răspunse Bourdin, făcînd un gest de dezgust și dispreț ; apoi se apropie de meșteșugar care îl privea cu mirare și indignare.

Prin ușa întredeschisă se zări mutra răutăcioasă, vicleană și atentă la tot ce se petrece, a Șontorogului, care, urmărind, fără știrea lor pe acești necunoscuți, se uita, pîndea, asculta.

— Ce doriți ? îl întrebă pe un ton aspru șlefuitorul, revoltat de grosolănia celor doi oameni.

— Jérôme Morel ? răspunse Bourdin.

— Eu sînt...

— Lucrător șlefuitor de pietre scumpe ?

— Eu sînt.

— Sigur ?

— Încă o dată, eu sînt. Mă scoateți din răbdări... Ce doriți ? Răspundeți, sau ieșiți afară !

— Bună creștere, ce să zic... mulțumesc... Ia spune Malicorne, se întoarse Bourdin către colegul lui, nu e mare lucru de luat... aici... nu e ca la vicontele de Saint-Rémy !

— Da... dar cînd e gras curcanul, nu e nimeni acasă, cum s-a întîmplat în strada Chaillot... Vrabia zburase din ajun... și pe nesimțite, pe cînd paraziți ca ăștia rămîn lipiți de cușcă.

— Te cred... de-alde ăștia nu cer decît să fie băgați la gros ca să-și aibă porția de mîncare.

— Se vede că datornicul e băiat bun, o să-l coste mai mult decît face, dar asta îl privește.

— Ascultați, se indignă Morel, dacă n-ați fi beți,

cum arătați, m-aș supăra... Ieșiți imediat afară din casa mea!

— Ah! Ah! e grozavă pocitania! exclamă Bourdin, făcînd o aluzie injurioasă la trupul deformat al șlefuitorului. Ce zici de asta, Malicorne, are tupeul să numească asta „casa mea"... o cocioabă unde n-aș cuteza să vîr nici un cîine.

— Doamne! Doamne! izbucni Madeleine atît de speriată încît nu putuse pînă atunci să articuleze un cuvînt. Ci strigă după ajutor... poate sînt niște răufăcători... Ia seama la diamantele tale...

Într-adevăr, văzînd pe cei doi necunoscuți cu înfățișare suspectă, apropiindu-se tot mai mult de masa lui de lucru, unde se aflau încă risipite pietrele, Morel, temîndu-se că indivizii ar avea cine știe ce intenții ascunse, alergă la masă și, cu amîndouă mîinile, acoperi pietrele prețioase.

Șontorogul, mereu la pîndă, cu urechile ciulite, reținuse vorbele Madeleinei, observase gestul meșteșugarului și își spuse :

„Ia te uită, ia te uită... cică e șlefuitor de pietre false : dacă erau false nu i-ar fi fost teamă că o să le fure cineva... E bine de știut ; atunci mama Mathieu care vine deseori pe aici, e mijlocitoare și de pietre «adevărate»... Deci sînt diamante în lege pe care le duce în tașca ei... E bine de știut, o să spun asta Cucuvelei..." Cucuvelei... începu să fredoneze fiul lui Braț-Roșu.

— Dacă nu ieșiți imediat, din casa mea chem garda... strigă Morel.

Copiii, speriați de această scenă, începură să plîngă și bătrîna idioată se ridică în capul oaselor...

— Dacă e cineva care are dreptul să cheme garda... aceia sîntem noi... ai înțeles, pocitule? zise Bourdin.

— Asta avînd în vedere că garda trebuie să ne ajute să te transportăm unde știm, adică la închisoare, dacă te opui cumva, adăugă Malicorne. Nu l-am luat pe judecătorul de pace cu noi, e adevărat, dar dacă ții să te bucuri de societatea lui, îl vom scoate din pat și ți-l vom servi cald, fierbinte... Bourdin, du-te și adu-l !

— La închisoare... eu ? strigă Morel, uluit de cele auzite.

— Da... la Clichy...

— La Clichy ? repetă meșteșugarul cu privirea rătăcită.

— Dar tare mai e de cap și ăsta ! interveni Malicorne.

— La închisoare, pentru datorii... îți place mai bine așa ? reluă Bourdin.

— Dumneavoastră... dumneavoastră... ați fi... cumva... Ah ! notarul... Doamne mare !

Și meșteșugarul, palid ca moartea, recăzu pe scaun, fără a mai putea rosti o vorbă.

— Sîntem portărei veniți să te ridicăm, dacă am fi în stare... Ai înțeles despre ce e vorba ?

— Morel... polița stăpînului Luizei... sîntem pierduți ! strigă Madeleine cu voce sfîșietoare.

— Iată hotărîrea judecătorească, spuse Malicorne, scoțînd din servieta sa un act timbrat.

După ce debitase monoton, ca de obicei, și cu glas aproape ininteligibil, o parte a sentinței, apăsă asupra ultimelor cuvinte, din păcate prea lămuritoare pentru meșteșugar :

„Judecînd în ultimă instanță, tribunalul osîndește pe numitul Jérôme Morel să plătească domnului Pierre Petit Jean, negustor, prin toate căile de drept și chiar cu persoana debitorului, suma de 1.300 franci cu dobînzile din ziua protestării

cambiei și îl condamnă pe lîngă aceasta și la plata cheltuielilor... Redactat în fapt și în drept la Paris, 13 septembrie 1838.“

— Și atunci Luiza ? exclamă Morel cu mintea aproape rătăcită, părînd că n-a auzit lectura aceea confuză, și Luiza unde este ? Dacă mă bagă la închisoare, înseamnă că a plecat de la notar... Luiza... Doamne... ce s-a întîmplat cu ea ?

— Cine e aia Luiza ? întrebă Bourdin.

— Ci dă-l încolo, interveni brutal Malicorne, nu vezi că bate cîmpii ?... Apoi, apropiindu-se de Morel, îi comandă ca la armată : Înainte, marș, prin flanc cîte unul ! S-o luăm din loc ; simt nevoia de aer, aici te otrăvești.

— Morel, nu te duce ! Apără-te ! strigă Madeleine, pierdută. Ucide-i pe golanii ăștia ! Of ! Ce fricos... Lași să te ia cu ei ? Ne părăsești ?

— Ca la dumneavoastră acasă, doamnă, o luă Bourdin în rîs. Dar dacă soțul dumneavoastră cutează să ridice mîna asupra mea, îl fac praf.

Cu gîndul numai la Luiza, Morel nu auzea nimic din ce se spunea în jurul lui. Deodată, o expresie de bucurie amară îi lumină fața și exclamă :

— Luiza a părăsit casa notarului... mă duc la închisoare cu inima ușoară...

Dar aruncînd o privire în jurul lui, adăugă :

— Și soția mea... și mama ei... și ceilalți copii ai mei... cine îi va hrăni ? Nu mi se vor mai încredința pietre ca să le lucrez în închisoare... se va crede că necinstea m-a adus acolo... Dar asta înseamnă moartea alor mei, moartea noastră a tuturor ; asta vrea notarul ?

— O dată, de două ori — nu mai sfîrșim odată ? se supără Bourdin, la urma urmei toate astea ne plictisesc... Îmbracă-te și hai s-o luăm din loc.

— Oameni buni, iertați-mi vorbele pe care vi le-am spus adineauri ! strigă Madeleine, rămînînd mereu culcată. Nu vă va lăsa inima să-l ridicați pe Morel... Ce vreți să mă fac cu cei cinci copii ai mei și cu mama mea care e nebună ? Uitați-vă, o vedeți acolo ghemuită pe salteaua ei ? E nebună, domnii mei !... e nebună !

— Bătrîna aia tunsă ?

— Uite ! Adevărat, e tunsă, spuse Malicorne, eu credeam că poartă un tulpan alb...

— Copiii mei, aruncați-vă la picioarele acestor domni buni, strigă Madeleine, voind printr-o ultimă încercare să-i înduioșeze pe portărei, rugați-i să nu-l ridice pe bietul vostru tată... pîinea noastră cea de toate zilele...

Cu toate îndemnurile mamei, copiii plîngeau, speriați, neîndrăznind să iasă din culcuș.

La acest neobișnuit vacarm și la vederea celor doi portărei pe care nu-i cunoștea, idioata începu să scoată niște urlete înăbușite, dîndu-se cu capul de pereți.

Morel părea străin de tot ce se petrecea în jurul lui ; lovitura era atît de cumplită și de neașteptată, urmările acestei arestări îi păreau atît de îngrozitoare, încît nu-i venea să creadă că tot ce se petrece era aievea... Slăbit și așa din pricina lipsurilor de tot felul, puterile îl părăsiseră ; stătea palid, cu privirea rătăcită, așezat pe scaunul lui, prăbușit în el însuși ; brațele îi atîrnau, capul îi căzuse pe piept....

— Ah ! Mii de tunete... cînd se vor termina toate astea ? strigă Malicorne. Oare credeți că am venit la nuntă ? Să mergem, că de nu, te iau pe sus.

Portărelul puse mîna pe umărul meșteșugarului și îl zgudui cu brutalitate.

Aceste amenințări, gestul acesta, provocară o spaimă cumplită copiilor ; cei trei băieți ieșiră, pe jumătate goi, din mindirul lor și veniră să se arunce, lăcrămînd, la picioarele executorilor, împreunîndu-și mîinile și strigînd cu voce sfîșietoare :

— Fie-vă milă, nu ne ucideți tatăl !

La vederea acestor copii nenorociți, tremurînd de frig și spaimă, Bourdin, cu toată duritatea lui înnăscută, și deprins cu asemenea scene, fu aproape mișcat. Tovarășul lui, neîndurător, își desfăcu brutal piciorul din brațele copiilor, care se agățaseră de el, implorîndu-l.

— Eh ! voi ăștia, țîncilor !... Ce afurisită meserie să ai mereu de-a face cu asemenea cerșetori !...

Un episod tragic contribui ca această scenă să devină și mai cumplită. Cea mai mare dintre fetițe, continuînd să rămînă culcată pe mindir alături de sora ei bolnavă, strigă deodată :

— Mamă, mamă, nu știu ce are Adela... E toată rece ! Se uită fix la mine și nu mai răsuflă...

Biata ofticoasă murise încet, fără un vaiet, cu privirea mereu ațintită în ochii surorii ei, pe care o iubea atîta...

Nu e cu putință să redăm țipătul pe care soția șlefuitorului îl scoase, cînd auzi aceste vorbe, căci își dădu seama de adevăr. A fost unul din acele țipete sugrumate, convulsive, smulse din adîncul sufletului unei mame.

— Sora mea mi se pare c-a murit ! Doamne ! Doamne, mi-e frică ! strigă copila, ieșind repede din mindir și alergînd speriată să se arunce în brațele mamei.

Aceasta, uitînd că picioarele aproape paralizate nu o mai puteau susține, făcu o sforțare violentă să se ridice și să alerge lîngă fetița ei moartă, dar

puterile o părăsiră și căzu pe podea, scoțînd un ultim strigăt de deznădejde, care găsi un ecou în inima lui Morel ; își ieși din amorțeală, dintr-o săritură fu pe mindir și o apucă pe fata lui în vîrstă de patru ani...

Era moartă.

Frigul, mizeria, îi grăbiseră sfîrșitul... Cu toate că și altminteri boala, consecință a lipsurilor, era mortală.

Bietele ei picioruțe erau de acum înțepenite și înghețate.

Partea a patra

LUIZA

Morel, cu părul lui sur, răvășit de groază și disperare, stătea împietrit, ținînd în brațe copilul mort. Îl privea cu ochii goi, uscați și înroșiți.

— Morel, Morel... dă-mi-o pe Adela ! striga nenorocita mamă, întinzînd brațele către soțul ei. Nu e adevărat... nu, n-a murit... o să vezi, o s-o încălzesc...

Curiozitatea idioatei fu stîrnită de stăruința portăreilor de a-l ridica pe șlefuitor care nu voia să se despartă de copilul mort. Bătrîna încetă să mai urle, se ridică din așternut, se apropie încet, își iți capul ei hidos și cretin peste umărul lui Morel și se uită cîteva clipe la cadavrul nepoatei.

Trăsăturile ei păstrau obișnuita lor expresie de abrutizare ; după un minut, idioata scoase un fel de răget răgușit, de fiară înfometată, apoi, înapoindu-se la culcușul ei, se aruncă pe saltea, strigînd :

— Foame ! Foame !

— Uitați-vă, domnilor, vedeți și dumneavoastră, o biată copilă de patru ani, Adela... O cheamă Adela. Aseară am mai sărutat-o, ba chiar și azi dimineață... Ei bine ! Îmi veți spune că-i o gură

mai puțin de hrănit și că-i spre norocul meu, nu-i așa ? glăsui meșteșugarul cu un aer rătăcit.

Mintea începea să i se tulbure după atîtea lovituri cumplite.

— Morel, vreau fata, dă-mi-o ! strigă Madeleine.

— Adevărat, e rîndul tău, răspunse șlefuitorul.

Și se duse să depună copilul în brațele soției sale.

Apoi, își ascunse fața în palme, scoțînd un geamăt prelung.

Madeleine, tot atît de rătăcită ca și soțul ei, băgă în paiele mîndirului său trupul fetei, sorbind-o din ochi cu un fel de gelozie sălbatică, pe cînd ceilalți copii, îngenunchiați, izbucneau în plîns.

Portăreii mișcați o clipă de moartea copilului, reveniră la brutalitatea lor obișnuită :

— Haide, camarade, se adresă Malicorne șlefuitorului, fata dumitale a murit, e o nenorocire, dar toți sîntem muritori, noi nu putem face nimic, cum nici dumneata nu poți... Trebuie să ne urmezi, mai avem de înhățat un individ, căci azi e zi de vînat.

Morel nici nu-l auzea.

Adîncit cu totul în gîndurile lui macabre, meșteșugarul își zicea, cu glasul gîtuit și întretăiat : „Va trebui totuși s-o îngrop pe micuță, s-o veghez, pînă vor veni s-o ridice... S-o înmormîntez ! Dar cu ce ? N-avem nimic... Nici bani de sicriu. Și cine ne va mai da pe datorie ? O ! un sicriu mic de tot, pentru un copil de patru ani, nu poate să coste prea mult... și fără dric... poate fi luat sub braț. Ha ! Ha ! Ha ! izbucni el într-un rîs înspăimîntător, ce noroc pe mine !... Ar fi putut muri la optsprezece ani, la vîrsta Luizei, și atunci nu mi s-ar mai fi dat un sicriu mare pe datorie..."

— Ah ! ia stai nițel ! Omul ăsta e în stare să-și piardă mințile ! zise Bourdin lui Malicorne ; uită-te

la ochii lui... te apucă groaza... și bătrîna asta idioată care urlă de foame ! Ce familie !

— Totuși, trebuie să isprăvim o dată... Cu toate că arestarea acestui cerșetor nu e taxată decît la șaptezeci și șase de franci și șaptezeci și cinci centime, o să umflăm, cum e și drept, spezele la douăsute patruzeci sau douăsute cincizeci de franci. Datornicul plătește...

— Ia spune, cine o să-l împrumute, fiindcă nenorocitul ăsta trebuie să plătească și duba cu care va fi dus de aici.

— Ăsta o să-și plătească datoria de două mii cincisute de franci, capital, dobînzi, speze și celelalte, la paștele cailor. Ce, e vina noastră că i-a mierlit broscoiul ?

— Cînd ești în halul ăsta de golan, nu faci copii.

— Asta o să-l învețe minte, adăugă Malicorne ; apoi bătîndu-l pe Morel pe umăr : Haide, haide, camarade, n-avem timp de pierdut ; dacă nu poți plăti, la închisoare !

— La închisoare ? Cine ? Domnul Morel ? strigă o voce tînără și limpede.

Și o fată brună, înfloritoare, îmbujorată, cu capul descoperit și pieptănat cu grijă, pătrunse cu vioiciune în mansardă.

— Ah, domnișoara Rigolette, spuse plîngînd unul din copii, ești atît de bună ! Scapă-l pe tata, vor să-l ducă la închisoare și mica noastră surioară a murit...

— Adela a murit ! strigă fata, ai cărei ochi negri și luminoși se umbriră de lacrimi. Tatăl vostru la închisoare ! Asta nu se poate...

Și, încremenită, se uita pe rînd la șlefuitor, la soția lui și la portărei.

— Ascultă, drăguța mea, dumneata, care ai mintea întreagă, fă-l pe acest om să înțeleagă ; fetița i-a murit, e drept, dar el trebuie să meargă cu noi la Clichy, la închisoarea datornicilor ; sîntem portărei...

— Deci e adevărat ? exclamă fata.

— Foarte adevărat ! Mama ține copila în patul ei, nu i-o poate lua nimeni, e cu gîndul aiurea. Tatăl s-ar putea folosi de împrejurare ca s-o șteargă...

— Doamne, Doamne, Dumnezeule, ce nenorocire ! strigă Rigolette, ce nenorocire ! Cum să facem ?

— Să plătească sau să meargă la închisoare, altă soluție nu există ; ai două, trei bancnote de-o mie de franci, să le împrumuți ? o întrebă Malicorne pe un ton ironic, dacă ai du-te și adu banii, noi nu vrem decît asta.

— Ah ! dar e groaznic, spuse Rigolette indignată. Să ai îndrăzneala să glumești în fața unei asemenea nenoroci ri ?

— Ei bine ! să lăsăm gluma, interveni celălalt portărel, pentru că tot vrei să fii bună la ceva, vezi ca femeia să nu bage de seamă cînd îi ridicăm bărbatul. Îi vei cruța pe amîndoi de o clipă dureroasă.

Deși brutal, sfatul era înțelept ; Rigolette îl ascultă și se apropie de Madeleine. Aceasta, înnebunită de disperare, părea că nici n-o vede pe fata care îngenunchiase lîngă culcuș alături de ceilalți copii.

Morel nu-și revenise din starea de inconștiență trecătoare decît pentru a cădea pradă gîndurilor din ce în ce mai apăsătoare ; ceva mai liniștit, putu judeca situația cumplită în care se afla. Notarul, o

dată hotărît să ia această decizie extremă, era neînduplecat ; portăreii nu-şi puteau face decît datoria.

Meşteşugarul se resemnă.

— Ei bine, plecăm o dată ? îl întrebă Bourdin.

— Nu pot lăsa diamantele astea aici, spuse Morel, arătînd pietrele risipite pe masă, soţia mea e înnebunită. Mijlocitoarea pentru care lucrez trebuie să vină să le ia acum, de dimineaţă, sau în cursul zilei, au o valoare considerabilă.

— E bine de ştiut, îşi zise Şontorogul, care stătea mereu lîngă uşa crăpată, bine, bine, Cucuvaia o să afle asta.

— Daţi-mi răgaz, numai pînă mîine, reluă Morel, ca să pot da mijlocitoarei diamantele.

— Cu neputinţă! Să isprăvim numaidecît !

— Dar nu vreau ca, lăsîndu-le aici, să risc să se piardă.

— Ia-le cu dumneata, trăsura noastră e jos, o s-o trecem la socoteală. Vom merge la mijlocitoare acasă ; dacă n-o găsim, vei depune pietrele la grefa închisorii Clichy ; vor fi acolo în aceeaşi siguranţă ca la bancă... Haide, să ne grăbim, o ştergem fără ca soţia dumitale şi copiii să bage de seamă !

— Daţi-mi răgaz pînă mîine, să-mi pot îngropa copilul ! îi imploră Morel cu vocea sugrumată de lacrimile pe care cu greu le reţinea.

— Nu !... Am pierdut mai bine de un ceas aici...

— Înmormîntarea asta te va îndurera şi mai mult, adăugă Malicorne.

— Ah ! da... mă va îndurera şi mai mult, spuse Morel cu amărăciune. Vă temeţi grozav de mult să nu îndureraţi oamenii !

— Haide, la naiba ! grăbeşte-te... spuse cu brutalitate şi nerăbdare Malicorne.

— De cînd aveţi ordinul de arestare ?

— Sentința s-a dat acum patru luni, dar abia ieri a primit portărelul-șef ordinul notarului să procedăm la executare.

— De-abia ieri... de ce atît de tîrziu ?...

— Știu eu ?... Haide, ia-ți bocceaua !

— Ieri... și Luiza nici n-a dat pe aici : unde e ? ce s-a întîmplat cu ea ? întrebă șlefuitorul, scoțînd dintr-un sertar o cutie de carton plină cu vată în care rîndui pietrele. Dar să nu ne mai gîndim la asta... La închisoare am să am vreme destulă să mă gîndesc la toate !

— Haide, fă-ți repede bagajul și îmbracă-te !

— N-am nici un bagaj, în afară de aceste diamante pe care le iau cu mine să le depun la grefă.

— Atunci, îmbracă-te !

— N-am alte haine decît astea de pe mine.

— Cum o să mergi cu zdrențele astea ? întrebă Bourdin.

— V-o fi rușine cu mine, ai ? zise cu amărăciune șlefuitorul.

— Nu, pentru că mergem cu trăsura dumitale, răspunse Malicorne.

— Tată, te cheamă mama, spuse unul din copii.

— Ascultă, murmură repede Morel, adresîndu-se unuia dintre portărei, nu fii neomenos... acordă-mi o ultimă îngăduință... Nu am curajul să-mi iau rămas bun de la soția și copiii mei... mi s-ar rupe inima... Dacă vor vedea că mă luați cu voi, vor alerga după mine... Aș vrea să evit asta. Vă implor, spuneți tare că reveniți peste trei, patru zile și prefaceți-vă că plecați... Mă veți aștepta cu un cat mai jos. Voi ieși de aici peste cinci minute... asta mă va cruța de rămasul bun pe care simt că nu-s în stare să mi-l iau... Aș înnebuni... Cum era cît p-aici să înnebunesc adineauri.

— Cunosc figura... vrei să mă faci s-o înghit !... răspunse Malicorne, vrei s-o ştergi, păcălici bătrîn, hai ?

— Oh, Doamne, Doamne ! strigă Morel cu o dureroasă indignare.

— Nu cred că ne duce, şopti Bourdin însoţitorului său ; să facem cum cere, altminteri nu mai ieşim niciodată de aici ; o să stau de altfel acolo, în dosul uşii... mansarda nu are altă ieşire, nu ne poate scăpa.

— Bine, fie, lovi-l-ar trăznetul !... Ce mai vierme ! Ce mai vierme !... Apoi, adresîndu-se încet lui Morel : Ne-am înţeles, te aşteptăm la al patrulea... joacă-ţi rolul şi grăbeşte-te.

— Vă mulţumesc, răspunse Morel.

— Bine, e-n regulă ! reluă Bourdin cu glas tare, aruncînd meşteşugarului o privire complice. Dacă e aşa, şi ne făgăduieşti să plăteşti, te lăsăm acasă ; vom veni peste cinci-şase zile... dar atunci vezi să te ţii de vorbă !

— Da, domnilor, sper să pot plăti atunci, spuse Morel.

Portăreii ieşiră.

Şontorogul, de teamă să nu fie descoperit, dispăruse pe după scară în clipa cînd agenţii părăsiră mansarda.

— Doamnă Morel, ai auzit ? interveni Rigolette adresîndu-se soţiei şlefuitorului pentru a o scoate din încremenirea ei ; îl lasă pe soţul dumitale în pace ; cei doi oameni au plecat.

— Auzi, mamă, nu-l mai ia cu ei pe tata, zise cel mai mare dintre băieţi.

— Morel, ascultă, ascultă ! Ia unul din diamantele cele mari, n-o să ştie nimeni, şi sîntem salvaţi, murmură Madeleine ca în delir. Mica noastră Adela nu va mai suferi de frig, va trăi.

Folosindu-se de o clipă în care nimeni dintre ai lui nu bägă de seamă, şlefuitorul ieşi pe uşă.

Portărelul îl aştepta afară, pe un fel de mic palier cu acoperiş.

Pe acest palier se deschidea uşa unui pod care prelungea o parte din mansarda Morelilor şi în care domnul Pipelet colecta rezervele lui de talpă. De altfel (am mai spus-o), demnul portar numea acest colţişor „loja lui de melodramă", căci, printr-o gaură făcută în despărţitura dintre două şipci, asista cîteodată la scenele triste care se petreceau la Moreli.

Portărelul observase uşa podului ; se gîndi o clipă că poate prizonierul lui ar fi plănuit să se folosească de această ieşire pentru a fugi sau a se ascunde.

— Haide, la drum, om de nimic ! porunci el punînd piciorul pe prima treaptă a scării şi făcînd semn şlefuitorului să-l urmeze.

— Numai o clipă, fie-vă milă ! spuse Morel.

Îngenunche pe podea şi, printr-o crăpătură a uşii, aruncă o ultimă privire familiei lui, apoi, împreunîndu-şi mîinile şi plîngînd cu lacrimi fierbinţi, spuse încet, cu voce sfîşietoare :

— Adio, bieţii mei copii, adio biata mea soţie... adio !

— Ei drace !... ai să sfîrşeşti o dată cu văicărelile astea ? zise cu brutalitate Bourdin. Malicorne are dreptate : ce coteţ... ce coteţ !

Morel se ridică, era gata să-l urmeze pe portărel, cînd deodată aceste vorbe răzbătură de pe scară :

— Tată ! tată !

— Luiza ! strigă şlefuitorul ridicînd mîinile către cer ; o voi putea deci îmbrăţişa înainte de a pleca !

— Îți mulțumesc, Dumnezeule ! Am sosit la vreme !... se auzi vocea fetei, apropiindu-se din ce în ce o dată cu pașii care urcau grăbit scările.

— Fii liniștită, copila mea, răsună o altă voce, ascuțită și gîfîită, venind din partea de jos a scării ; de va fi nevoie, îi pîndesc eu în alee, cu mătura și cu bătrînul meu, și nu vor ieși de aici pînă nu le vei vorbi golanilor ! Ați recunoscut-o desigur, pe doamna Pipelet care, mai puțin sprintenă decît Luiza, o urma încet.

După cîteva clipe, fiica șlefuitorului era în brațele tatălui ei.

— Tu ești, Luiza ! Draga mea Luiza, repetă Morel plîngînd. Dar ce palidă ești, Doamne, ce-i cu tine ?

— Nimic, nimic, răspunse Luiza blbîindu-se. Am alergat atît de repede !... Iată banii...

— Cum ?...

— Ești liber !

— Știai, deci ?

— Da, da.. Ia-i, domnule, iată banii, spuse fata dîndu-i un fișic de aur lui Malicorne.

— Dar banii ăștia, Luiza, banii ăștia ?...

— Vei afla totul... nu te speria. Vino s-o liniștești pe mama !

— Nu, nu, așteaptă puțin ! exclamă Morel, așezîndu-se în fața ușii. Se gîndea la moartea fetiței de care Luiza nu știa. Așteaptă, trebuie să-ți vorbesc... Dar banii ăștia...

— O clipă ! spuse Malicorne, sfîrșind număratul monedelor de aur, pe care le băgă în buzunar, șaizeci și patru, șaizeci și cinci, asta face o mie treisute de franci. Numai atîta ai, puicuțo ?

— Dar nu datorezi decît o mie treisute de franci ! se miră Luiza, adresîndu-se tatălui ei.

— Da, spuse Morel.

— O clipă, reluă portărelul, polița e de o mie treisute de franci, e în regulă, iată polița achitată, dar cheltuielile ? În afară de arestare, mai e de plată suma de o mie o sută patruzeci de franci.

— Ah, Doamne, Doamne, strigă Luiza, credeam că nu erau de plată decît o mie treisute de franci. Dar, domnule, vom plăti mai tîrziu și restul... iată o arvună destul de însemnată... nu-i așa, tată ?

— Mai tîrziu, perfect !... Aduceți banii la grefă și tatăl dumitale va fi liber. Să mergem !...

— Îl ridicați ?

— Și încă pe sus... Banii ăștia sînt doar o arvună... să plătească restul și va fi liber. Ia-o înainte, Bourdin, și la drum !

— Fie-vă milă ! Fie-vă milă !... strigă Luiza.

— Ah ! ce pisăloagă ! Reîncep miorlăielile ; te-apucă năduşelile în plină iarnă, pe cinstea mea ! rosti cu asprime agentul. Apoi, îndreptîndu-se spre Morel : Dacă nu te mișți numaidecît, te iau de guler și te fac să cobori în fugă ; la urma urmei m-ați plictisit...

— Vai, bietul tata... și eu care îl socoteam salvat... spuse Luiza zdrobită.

— Nu ! Nu ! Dumnezeu nu e drept ! strigă șlefuitorul cu voce deznădăjduită, bătînd furios din picior.

— Ba Dumnezeu e drept. Lui îi este totdeauna milă de oamenii cinstiți care suferă, se auzi o voce duioasă și totodată emoționată.

În aceeași clipă, apăru Rudolf care, dintr-un ungher al podului asistase nevăzut, la multe din scenele pe care le-am povestit. Era palid și adînc mișcat. La această apariție, portăreii se dădură înapoi. Morel și fata lui se uitară mirați la acest necunoscut. Scoțînd din buzunarul vestei sale un

mic pachet de bancnote, Rudolf desprinse trei hîrtii și dîndu-le lui Malicorne zise :

— Iată două mii cinci sute de franci, înapoiază acestei fete aurul pe care ți l-a dat.

Din ce în ce mai uimit, portărelul luă neîncrezător bancnotele, le cercetă pe toate fețele, le întoarse pe față și pe dos și, în sfîrșit, le băgă în buzunar. Apoi, reluîndu-și atitudinea grosolană, pe măsură ce i se risipea mirarea amestecată cu teamă, îl înfruntă pe Rudolf, zicîndu-i :

— Bancnotele sînt bune, dar cum de posezi o sumă atît de importantă ? E cel puțin a dumitale ?

Rudolf era îmbrăcat cît se poate de simplu și plin de praf, fiindcă stătuse în ascunzătoarea din podul domnului Pipelet.

— Ți-am spus să înapoiezi aurul fetei, auzi tu ? răspunse Rudolf pe un ton hotărît și sever.

— Ți-am spus !... Și de ce, mă rog, mă tutuiești ? se răsti agentul apropiindu-se amenințător de Rudolf.

— Aurul ! Dă aurul încoace ! porunci prințul, apucînd și strîngînd atît de tare încheietura mîinii lui Malicorne, încît acesta, încovoindu-se sub strînsoarea de fier, strigă :

— Ah ! mă doare, dă-mi drumul !...

— Dă aurul înapoi !... Ți s-a plătit, pleacă... Și să nu fii obraznic că te dau de-a berbeleacul pe scară !

— Ei, bine ! Na-ți aurul, spuse Malicorne, înapoind fișicul fetei ; iar dumneata nu mă mai tutui și nu mă mai înghionti, numai fiindcă ești mai puternic decît mine.

— Adevărat... dar la urma urmelor, cine ești dumneata de-ți dai ifosele astea ? interveni Bourdin, pitindu-se în spatele confratelui său, cine ești dumneata ?

— Cine este, necioplitule ?... E chiriașul meu, regele chiriașilor, guri spurcate ce sînteți ! exclamă doamna Pipelet ivindu-se cu sufletul la gură și purtînd pe cap peruca ei blondă, a la Titus.

Portăreasa ținea în mînă un castron de lut plin ochi cu o ciorbă aburindă pe care, miloasă, tocmai o aducea Morelilor.

— Ce mai vrea și slutenia asta bătrînă ? spuse Bourdin.

— Dacă vă mai dați la mutra mea, tabăr pe voi și vă muște, strigă doamna Pipelet ; și, pe lîngă asta, chiriașul meu, regele chiriașilor, vă va face vînt pe scări, după cum v-a făgăduit-o, iar eu o să vă mătur ca pe o grămadă de gunoi !

— Bătrîna asta e în stare să aţîţe toată casa împotriva noastră. Ni s-a plătit, ne-am scos cheltuielile, s-o ștergem ! zise Bourdin lui Malicorne.

— Iată documentele dumneavoastră, spuse acesta, aruncînd un dosar la picioarele lui Morel.

— Adună-le !... Ești plătit ca să fii cuviincios, spuse Rudolf și reținîndu-l cu o mînă viguroasă pe agent, cu cealaltă îi arătă hîrtiile.

Simțind după această nouă și puternică strînsoare că nu s-ar putea lupta cu un asemenea adversar, portărelul se aplecă, mormăind, ridică dosarul și-l întinse lui Morel care îl luă în neștire. Credea că visează.

— Cu toate că ai o mînă ca a unui hamal din hale, ferește-te să cazi vreodată în ghearele noastre ! se răţoi Malicorne.

Și, după ce îi arătă lui Rudolf pumnul, coborî dintr-o săritură zece trepte deodată, urmat de colegul său care se uita îndărăt, nu fără oarecare teamă.

Doamna Pipelet se crezu în măsură să răzbune pe Rudolf de amenințările agenților și, uitîndu-se la castron, îi veni o ideie. Strigă vitejește :

— Datoriile lui Morel sînt plătite... O să aibă ce mînca, nu mai au nevoie de ciorba mea... Păzea...

Și, aplecîndu-se pe parmaclîcul scării, bătrîna vărsă conținutul strachinii în capul celor doi portărei care, în clipa aceea, tocmai ajunseră la catul întîi...

— Ei, virrra ! adăugă gestului ei portăreasa. Iată-i dar muiați ciuciulete... e cazul s-o spunem...

— O mie de milioane de trăznete ! strigă Malicorne inundat de ciorba păcătoasă a doamnei Pipelet, ia seama, hoașcă bătrînă !

— Alfred ! țipă doamna Pipelet cît putu de tare, cu o voce ascuțită, de-ar fi spart și timpanul unui surd. Alfred ! Dă în ei, bătrînule ! Au fost grosolani cu Stasia ta. Nerușinații ăștia m-au brutalizat... trage-le cîteva scatoalce cu mătura... Spune și negustoresei de stridii și cîrciumarului să te ajute... Săriți, săriți, săriți ! Uite pisica, uite pisica, uite hoțul !... Cîț, cîț, cîț !... Brrr... Huideo, huideo... trage în ei, dragule ! Bum ! Bum !...

Și pentru a încheia în chip strălucit aceste izbucniri onomatopeice pe care le însoțise de tropăituri, madam Pipelet, furată de beția izbînzii, aruncă de sus, de pe scară, castronul de faianță, care se sparse cu un zgomot asurzitor în clipa cînd agenții, zăpăciți de acest vacarm îngrozitor care le mărise și mai mult spaima, coborau ultimele trepte cîte patru deodată.

— Duceți-vă dracului ! strigă Anastasia, rîzînd cu poftă și încrucișîndu-și brațele într-o atitudine triumfătoare.

În timp ce doamna Pipelet îi urmărea pe portărei cu ocările și huiduielile ei, Morel se aruncase la picioarele lui Rudolf :

— Ah, domnule, ne-ați salvat viața !... Cui datorăm acest ajutor neașteptat ?

— Lui Dumnezeu, după cum vezi. El are totdeauna milă de oamenii cinstiți.

RIGOLETTE

Luiza, fata șlefuitorului, era neobișnuit de frumoasă, de o frumusețe severă. Mlădie și înaltă, împrumutase de la antica Iunonă regularitatea trăsăturilor grave și de la Diana, zeița vînătoarei, eleganța staturii. Cu fața arsă de soare, cu mîinile roșii și aspre, dar frumos modelate, deși ostenite de muncile casnice, cu rochia ei modestă, avea o înfățișare plină de noblețe căreia șlefuitorul, în admirația lui părintească, îi spunea adesea că arată ca o prințesă.

Nu vom încerca să descriem recunoștința și uimirea amestecată cu bucurie a acestei familii, salvată atît de neașteptat dintr-o soartă îngrozitoare. În această stare de subită destindere, pînă și moartea fetiței fu, pentru o clipă, uitată.

Numai Rudolf observase extrema paloare a Luizei și îngrijorarea de care era stăpînită, cu toate că tatăl ei fusese salvat.

Dorind să-l liniștească pe deplin cu privire la viitorul lor și să-l lămurească asupra dărniciei care i-ar fi putut compromite *incognito*-ul, Rudolf îl chemă pe Morel pe palierul scării, în timp

ce Rigolette o pregătea pe Luiza să-i spună de moartea surorii ei mai mici, și îi vorbi astfel :

— Alaltăieri dimineața, o doamnă tînără a venit la voi.

— Da, domnule, și părea foarte îndurerată de starea în care ne-a găsit.

— Trebuie să-i mulțumiți întîi lui Dumnezeu și apoi ei, nu mie...

— Să fie oare adevărat, domnule, că această tînără doamnă...

— E binefăcătoarea voastră. Am dus adeseori stofe la ea acasă și, alaltăieri, venind aici să închiriez camera de la al patrulea, am aflat prin portăreasă de groaznica situație în care vă găsiți... Bizuindu-mă pe dărnicia acelei doamne, am alergat la ea... și ieri a fost aici, ca să se convingă singură de nenorocirea voastră. A fost dureros impresionată, dar cum această stare putea fi consecința unei purtări necinstite, m-a însărcinat pe mine să mă informez cît mai grabnic de viața voastră, dorind să pună în concordanță binefacerile ei cu cinstea dumitale.

— Buna și minunata doamnă ! Aveam dreptate să spun...

— Să spui Madeleinei : *Dacă cei bogați ar ști !* Nu-i așa ?

— Cum, domnule, cunoști numele soției mele ?... cine v-a spus că...

— De dimineață, de la șase, îl întrerupse Rudolf, am stat ascuns în podul vecin cu mansarda dumitale.

— Dumneata, domnule ?

— Și am auzit totul, om cinstit și bun ce ești !

— Doamne... dar cum de erați acolo ?

— În bine sau în rău, nu puteam fi mai precis informat decît de voi înșivă ; voiam să văd și să

aud totul, fără știrea voastră. Portarul mi-a vorbit de colțișorul acela, propunîndu-mi-l pentru păstrarea lemnelor. Azi de dimineață i-am cerut să-l văd ; am stat acolo un ceas întreg și am putut să mă conving că nu există caracter mai corect, mai nobil, mai bărbătește resemnat ca al dumitale.

— Vai, domnule, n-am cine știe ce merit, așa m-am născut și n-aș putea fi altfel.

— O știu și de aceea nu te laud, dar te prețuiesc... Voiam să ies din acel ascunziș ca să te scap de portărei, cînd am auzit glasul fiicei dumitale. Voiam să-i las ei bucuria să te salveze... Din nefericire, lăcomia agenților i-a răpit bietei Luiza această dulce mulțumire. Atunci am apărut eu. Încasasem ieri cîteva sume ce mi se datorau, așa că am fost în măsură să ofer un avans binefăcătoarei dumitale, plătind pentru dumneata acea nenorocită datorie. Dar, în nefericirea voastră, atît de mare, atitudinea dumitale a fost atît de corectă și demnă, încît ocrotirea de care vă bucurați și pe care o meritați pe deplin, nu se va opri aici. În numele îngerului vostru salvator, pot să te asigur că veți avea un viitor liniștit, fericit, dumneata și ai dumitale...

— E oare cu putință ?... Dar cel puțin, domnule, spune-mi numele ei ! Numele acestui înger din cer, al acestui înger salvator, cum îl numești !

— Da, e un înger... Și aveai dreptate să spui că, bogați sau săraci, au cu toții necazurile lor.

— Să fie oare această doamnă nefericită ?

— Cine n-are durerile lui ?... Dar n-am nici un motiv să-ți ascund numele ei... se numește...

Amintindu-și că doamna Pipelet știa că doamna d'Harville venise acolo să întrebe de comandant, Rudolf, temîndu-se de flecăreala indiscretă a portăresei, reluă după o clipă de tăcere :

— Îţi voi spune numele acestei doamne cu o condiţie...

— O ! vorbeşte, domnule !

— Că nu-l vei repeta nimănui, ai înţeles ? Nimănui...

— Ţi-o jur !... Dar n-aş putea cel puţin să-i mulţumesc acestei ocrotitoare a nenorociţilor ?

— Voi întreba-o pe doamna d'Harville şi nu mă îndoiesc că ea va consimţi.

— Această doamnă se numeşte ?

— Doamna marchiză d'Harville.

— O ! nu voi uita niciodată acest nume. Va fi sfînta mea la care mă voi închina. Cînd mă gîndesc că, mulţumită ei, soţia mea, copiii mei sînt salvaţi... Salvaţi !... Dar vai, nu toţi... nu toţi... pe micuţa mea Adela, biata de ea, nu o voi mai revedea... Vai ! Doamne, trebuie să ne obişnuim cu gîndul că într-o zi sau alta, tot am fi pierdut-o, căci era condamnată...

Şi şlefuitorul îşi şterse o lacrimă.

— Cît despre ultimele îndatoriri ce trebuiesc împlinite faţă de această biată micuţă, dacă mă ascultaţi... iată ce urmează să facem... Eu nu mă folosesc încă de camera mea. E mare, salubră, aerisită ; e acolo un pat, se vor mai aduce cele necesare ca dumneata şi familia dumitale să puteţi locui deocamdată acolo, pînă ce doamna d'Harville va găsi o locuinţă în care să vă puteţi adăposti omeneşte. Corpul bietei fetiţe va rămîne în mansardă, unde în noaptea aceasta va fi priveghiat, după datină, de un preot. Voi ruga pe domnul Pipelet să se ocupe de aceste triste îndatoriri.

— Dar, domnule, să te lipseşti de camera dumitale !... Nu se poate ! Acum, că ne-am liniştit, că nu mă mai ameninţă închisoarea, mica noastră locuinţă mi se va părea un palat, mai ales că Luiza

mea rămîne cu noi, ca să vadă de toate, ca în trecut...

— Luiza nu vă mai părăseşte. Spuneai că ar fi un lux s-o aveţi mereu lîngă voi... Va fi mai mult decît atît şi asta va fi răsplata dumitale.

— Doamne, este oare cu putinţă ? Mi se pare un vis... Niciodată n-am fost evlavios... dar o asemenea cotitură a soartei... un ajutor atît de providenţial... asta redă credinţa...

— Să crezi neîncetat... Ce ai de pierdut ?...

— E adevărat, răspunse cu simplitate Morel, ce am de pierdut ?

— Dacă durerea unui părinte ar putea fi compensată, ţi-aş spune că ai pierdut pe una din copilele dumitale, dar că alta ţi-a fost redată.

— E adevărat, domnule, o vom avea pe Luiza noastră.

— Primeşti odaia mea, nu-i aşa ? Fiindcă altminteri cum am face cu acest trist priveghiu ?... Gîndeşte-te la soţia dumitale a cărei minte e atît de şubredă... s-o laşi timp de douăzeci şi patru de ore în faţa unui spectacol atît de dureros !

— Te gîndeşti la toate, la toate !... Cît eşti de bun, domnule !

— Să mulţumeşti îngerului vostru salvator a cărui bunătate mă inspiră. Îţi repet ce ţi-ar spune el, mai ales că mă va aproba, sînt sigur de asta... Aşadar primeşti ! Ne-am înţeles ? Acum, spune-mi, acest Jacques Ferrand...

Un nor trecu pe fruntea lui Morel.

— Acest Jacques Ferrand, reluă Rudolf, e chiar Jacques Ferrand, notarul, care locuieşte în strada du Santier ?

— Da, domnule, îl cunoşti şi dumneata ?

Apoi, cuprins din nou de temeri cu privire la Luiza, Morel exclamă :

— Deoarece îl cunoşti, domnule, spune, spune : am dreptul să-l urăsc pe acest om ? Şi cine ştie... dacă fata mea... Luiza mea...

Nu putu termina şi-şi ascunse faţa în palme.

Rudolf înţelese temerile lui.

— Însuşi demersul notarului trebuie să te liniştească, îl asigură el. A pus să te aresteze ca să se răzbune de dispreţul ce i-l arătase fiica dumitale. De altfel, am şi eu toate motivele să cred că e un om necinstit. Dacă-i aşa, încheie Rudolf, după o clipă de tăcere, să fim convinşi că Providenţa îl va pedepsi.

— E foarte bogat, domnule, şi foarte ipocrit !

— Ai fost foarte sărac şi în culmea disperării ! Oare te-a părăsit pronia cerească ?

— O, nu... Dumnezeule mare : ...Să nu crezi că spun asta din nerecunoştinţă...

— Un înger salvator a venit la dumneata... un răzbunător neînduplecat îl va lovi poate pe notar... dacă e vinovat.

În clipa aceea Rigolette ieşi din mansardă, ştergîndu-şi ochii. Rudolf i se adresă :

— Nu-i aşa, vecino, că domnul Morel ar face bine să se mute, împreună cu familia sa, în odaia mea, aşteptînd ca binefăcătoarea lui, al cărei trimis sînt, să-i găsească o locuinţă potrivită ?

Rigolette se uita la el mirată.

— Cum, domnule, vei fi atît de generos ?

— Da, cu o condiţie... care depinde de dumneata, vecino...

— O ! tot ce va depinde de mine...

— Aveam cîteva socoteli urgente de încheiat pentru patronul meu... Va veni cineva să le ia mai tîrziu... Hîrtiile sînt jos. Dacă, în calitate de vecină, mi-ai îngădui să lucrez la dumneata... pe un colţ de masă, în timp ce dumneata îţi vei vedea de

treabă, nu te voi stînjeni cu nimic și familia Morel s-ar putea instala numaidecît la mine, cu ajutorul doamnei și domnului Pipelet.

— O ! dacă e numai atît, domnule, o fac foarte bucuros, vecinii între ei trebuie să se ajute. Dai chiar dumneata o pildă cu ceea ce faci pentru acest cumsecade domn Morel ! Îți stau la dispoziție, domnule !

— Spune-mi „vecine", altfel m-aș simți stînjenit și n-aș îndrăzni să primesc, spuse Rudolf surîzînd.

— N-am nimic împotrivă, pot foarte bine să-ți spun și „vecine", pentru că, de fapt, chiar ești.

— Tată, te cheamă mama... vino ! vino ! strigă unul din copii, ieșind din mansardă.

— Du-te, dragă Morel, cînd jos va fi totul gata, ți se va da de veste.

Șlefuitorul intră repede în mansardă.

— Acum, vecine, se adresă Rudolf Rigolettei, trebuie să-mi faci un mare serviciu.

— Din toată inima, dacă voi putea, vecine.

— Ești, sînt sigur, o excelentă gospodină ; ar fi vorba să cumpărăm de îndată tot ce e necesar pentru ca familia Morel să fie îmbrăcată cum se cuvine și instalată în camera mea, unde nu se află decît mobilierul meu de holtei (și nu e prea mult), care a fost adus aici ieri. Cum am face să ne procurăm imediat ceea ce doresc pentru alde Morel ?

Rigolette se gîndi o clipă, apoi răspunse :

— Pînă în două ore vei avea totul : haine de gata, în bună stare și călduroase, curate, rufărie albă pentru toată familia, două pătucuri pentru copii, unul pentru bunica, și, în sfîrșit, tot ce trebuie... Dar asta, oricum, o să coste mulți, foarte mulți bani.

— Cam cît ?

— O ! cel puțin... cel puțin cinci sau șase sute de franci...

— Cu totul ?

— Vai ! da !... precum vezi, sînt bani, nu glumă, spuse Rigolette, făcînd ochii mari și dînd din cap.

— Și vom avea toate astea ?

— Pînă în două ore !

— Dar ești o zînă, vecino !

— Doamne, e doar foarte simplu... Bazarul „Le Temple" e la doi pași de aici și găsești acolo tot ce vrei.

— „Le Temple" ?

— Da, „Le Temple".

— Dar ce e aia ?

— Nu cunoști, bazarul „Le Temple", vecine ?

— Nu, vecino.

— Totuși, de acolo oameni ca dumneata și ca mine își mobilează casa și se înțolesc, dacă sînt economi. E mult mai ieftin decît în altă parte și marfa e tot atît de bună.

— Adevărat ?

— Cred și eu, iată, să presupunem... cît ai dat pe redingota asta ?

— Nu-ți pot spune exact.

— Cum, vecine, nu știi cît te-a costat redingota ?

— Îți mărturisesc între noi, vecino, răspunse Rudolf surîzînd, că am luat-o pe datorie... Atunci înțelegi... nu pot ști...

— Ah ! vecine, vecine, îmi faci impresia că nu prea ești chibzuit.

— Vai ! nu, vecino !

— O să trebuie să te schimbi dacă vrei să fim prieteni, și văd de pe acum că vom fi ; pari un om atît de bun ! O să vezi că n-o să-ți pară rău să mă ai de vecină. O să-mi dai o mînă de ajutor... și eu voi face la fel, așa, ca între vecini... eu o să-ți cîr-

pesc rufăria, dumneata o să mă ajuți să ceruiesc podeaua odăii mele... Eu mă scol cu noaptea în cap ; o să te trezesc ca să nu întîrzii la slujbă. Am să-ți ciocănesc în perete pînă îmi vei răspunde : „Bună dimineața, vecino !“

— Ne-am înțeles, o să mă trezești, vei avea grijă de rufele mele și eu îți voi cerui odaia.

— Și vei fi chibzuit ?

— Desigur.

— Și cînd vei vrea să-ți cumperi ceva, te vei duce la bazar, fiindcă, iată un exemplu : redingota asta te costă, să zicem, optzeci de franci. Ei bine, la „Le Temple“ o poți avea cu treizeci de franci.

— Dar e minunat ! Crezi așadar că ajung cinci sau șase sute de franci pentru bieții Morel ?

— Vor fi înțoliți cu de toate și încă foarte bine pentru mai multă vreme.

— Vecino, am o idee !...

— S-o auzim !

— Te pricepi la obiecte de menaj ?

— Desigur, spuse Rigolette nu fără o nuanță de îngîmfare.

— Ia-mă la braț și hai la bazar, să cumpărăm ce se cuvine ca să-i înțolim pe Moreli, vrei ?

— Oh, ce fericire ! Bieții oameni ! Dar banii ?

— Îi am eu.

— Cinci sute de franci ?

— Binefăcătoarea lui Morel mi-a lăsat mînă liberă, nu va cruța nimic ca acești oameni să se simtă bine. Dacă mai e vreun magazin unde putem găsi lucruri mai bune ca la „Le Temple“...

— Nicăieri nu găsești mai bune — și apoi acolo are de toate și gata confecționate : rochițe pentru copii, rochii pentru mama lor...

— Atunci, hai la „Le Temple“, vecino !

— Vai, domnule, dar...

— Ce ?

— Nimic... dar vezi... că timpul meu... e toată averea mea ; și sînt chiar puțin în întîrziere... venind din cînd în cînd s-o văd pe biata soție a lui Morel și, înțelegi, o oră aici, o oră colo, asta se adună treptat, și se face o zi întreagă, care înseamnă pentru mine un franc și jumătate ; și cînd nu cîștigi nimic într-o zi, dar în sfîrșit, mi-e totuna !... O să mai lucrez și noaptea... Apoi, vezi, petrecerile sînt rare, așa că îmi fac din ziua de azi o bucurie... mi se va părea că sînt bogată... bogată de tot... să cumpăr cu banii mei toate lucrurile astea pentru sărmanii Morel... Așadar, să mergem, așteaptă-mă numai să-mi pun șalul și o bonetă și sînt a dumitale, vecine.

— Dacă nu durează mult pînă te îmbraci, vecino... pot între timp să-mi aduc hîrtiile la dumneata ?

— Cu plăcere, în felul acesta vei putea să-mi vezi odaia, spuse Rigolette cu mîndrie, pentru că am și dereticat-o, ceea ce dovedește că mă scol de cu noapte și, dacă ești somnoros și leneș... cu atît mai rău pentru dumneata, vei avea o vecinătate neplăcută.

Și, ușoară ca o păsărică, Rigolette coborî scara, urmată de Rudolf care se duse în odaia lui să-și scuture hainele de praful adunat în podul domnului Pipelet.

Vom arăta mai tîrziu de ce Rudolf nu fusese încă înștiințat de răpirea Floarei-Maria, întîmplată în ajun la ferma Bouqueval și de ce nu venise să-i vadă pe Moreli a doua zi după convorbirea cu doamna d'Harville.

Vom mai reaminti cititorului că numai domnișoara Rigolette cunoștea adresa lui François Ger-

main, fiul doamnei Georges, așa că Rudolf avea mult interes să pătrundă această însemnată taină.

Plimbarea la „Le Temple", pe care o propusese lucrătoarei, avea de scop să-i mărească încrederea într-însul și să-l facă să uite gîndurile triste pe care i le redeșteptase moartea fetiței meșteșugarului.

Copilul lui, pe care Rudolf îl regreta atît, trebuie să fi murit cam la vîrsta aceea...

Într-adevăr, cînd împlinise patru ani, Floarea-Mariei fusese dată pe mîna Cucuvelei de către femeia de serviciu a notarului Jacques Ferrand.

Vom arăta mai tîrziu în ce scop și în ce împrejurări.

Rudolf, ca să dea impresia că e ocupat, ținea în mînă un sul mare de hîrtii, cînd intră în odaia Rigolettei.

Fata era cam de aceeași vîrstă cu Gurista, vechea ei prietenă de pușcărie.

Aceste două fete se deosebeau ca rîsul de plîns, ca nepăsarea plină de veselie, de visarea contemplativă, ca încrederea cea mai cutezătoare de o sumbră grijă de viitor, ca o fire gingașă, aleasă, nobilă, poetică, dureros de simțitoare, scurmată de remușcări, de o fire veselă, vioaie, fericită, neastîmpărată, prozaică, impulsivă, deși bună și îndatoritoare.

Cîteva cuvinte despre înfățișarea lucrătoarei și apoi îl vom introduce pe Rudolf în odaia vecinei sale.

Rigolette nu împlinise nici optsprezece ani, era de statură mijlocie, mai degrabă mică, dar atît de grațioasă, atît de zveltă, atît de voluptuos împlinită, potrivindu-se atît de bine cu mersul ei sprinten și aținător, încît părea desăvîrșită : de ar fi fost puțin mai înaltă, acest întreg plin de grație și-ar

fi pierdut armonia ; umbletul picioarelor ei mici, totdeauna perfect încălțate cu ghete de postav fin, cu talpa cam groasă, amintea saltul grăbit, cochet și discret al prepeliței sau al codobaturei. Nu s-ar fi zis că umblă, ci că de-abia atinge caldarîmul ; luneca ușor pe suprafața lui.

Acest fel de a se mișca, agil, insinuant și totodată șovăielnic, caracteristic lucrătoarelor pariziene, trebuie atribuit fără îndoială următoarelor trei cauze :

Dorinței de a fi socotită frumoasă.

Temerii de a i se arăta o admirație prea ostentativă.

Grijii permanente de a nu pierde vremea pe drum.

Rudolf nu o văzuse pînă atunci pe Rigolette decît în lumina scăzută a mansardei Morelilor sau pe palierul scării, la fel de întunecat. Cînd intră deci în odaia luminată de două ferestre mari, fu orbit de strălucitoarea tinerețe a fetei. Rămase o clipă nemișcat, izbit de grațiosul tablou ce-l avea în fața ochilor.

În picioare, în fața unei oglinzi așezate deasupra căminului, Rigolette își înoda, sub bărbie, panglicile unei mici bonete de voal brodat cu picățele cireșii. Această bonetă, cu marginea îngustă, așezată pe cap și dată mult pe ceafă, lăsa descoperite pe frunte două bandouri late de păr negru, des, lucitor ca niște mărgele. Sprîncenele ei fine, subțiri, păreau trase cu penelul și se arcuiau deasupra a doi ochi mari, negri, iscoditori și maliţioși ; obrazul ei plinuț, catifelat, de cea mai suavă culoare trandafirie, era îmbietor și fraged ca o piersică rumenă, umezită de roua dimineții.

Năsucul ridicat, jucăuș și obraznic, ar fi făcut

succesul oricărei Lisette[1]; gura puţin cam mare, cu buze roşii, umede, cu dinţi mici, albi ca mărgăritarele, era surîzătoare şi ironică, iar cele trei gropiţe fermecătoare dădeau o graţie strengărească chipului ei: două în obraji, cealaltă în bărbie, nu departe de o aluniţă, ca o musculiţă de abanos, aşezată provocător în colţul gurii.

Între gulerul împodobit, răsfrînt tare, şi calota bonetei, încreţită de o panglică cireşie, se ivea rădăcina unui păr bogat, strîns pieptănat, şi atît de negru, încît părea pictat, pe ivoriul gîtului.

O rochie de merinos, de culoarea stafidei, cu spatele şi mînecile ajustate, cusută chiar de Rigolette, descoperea o talie atît de zveltă şi de subţire, încît dovedea că fata nu purta niciodată corset... din economie... O mlădiere, o dezinvoltură în cele mai mici mişcări ale umerilor şi ale şoldurilor, aminteau de molateca unduire a pisicii.

Fiind convinsă că e singură, deoarece Rudolf continua să stea la uşă nemişcat şi nevăzut, Rigolette, după ce-şi netezi părul cu mîna ei albă şi perfect îngrijită, puse un picior pe un scaun şi se aplecă pentru a-şi strînge şiretul botinei. Această mişcare graţioasă nu putea ascunde ochilor iscoditori ai lui Rudolf un ciorap de bumbac alb ca zăpada, şi jumătatea unei gambe impecabile.

După descrierea amănunţită făcută îmbrăcăminţii ei, vom ghici că lucrătoarea alesese cea mai frumoasă bonetă şi cel mai frumos şorţ pentru a-şi cinsti vecinul în vizita ce urmau s-o facă la bazar.

Îl găsea pe pretinsul funcţionar comercial pe placul ei: îi plăcea mult faţa lui prietenoasă şi totodată mîndră şi îndrăzneaţă; apoi arătase atîta compătimire familiei Morel, cedîndu-le cu gene-

[1] Nume dat de obicei subretelor din comediile lui Béranger, intrigante, spirituale şi descurcăreţe.

rozitate odaia, încît mulţumită acestei dovezi de mărinimie şi poate trăsăturilor lui plăcute, Rudolf făcuse, fără îndoială, un pas uriaş în încrederea croitoresei. Potrivit ideilor ei practice, cu privire la intimitatea inevitabilă şi la serviciile reciproce pe care vecinătatea le impune, Rigolette se socotea de-a dreptul fericită că un vecin ca Rudolf, un comis-voiajor, luase locul lui Cabrion şi al lui François Germain ; căci începuse să se teamă ca nu cumva cealaltă cameră, rămînînd multă vreme goală, să fie ocupată de vreun nechemat.

Rudolf, profitînd de faptul că nu era văzut, aruncă o privire cercetătoare în locuinţă pe care o găsea acum mult deasupra laudelor doamnei Pipelet cu privire la curăţenia desăvîrşită a acestei modeste gospodării.

Nimic mai vesel, mai ordonat ca această biată odăiţă.

Un tapet cenuşiu cu buchete verzi, acoperea pereţii ; podeaua vopsită într-o frumoasă culoare roşie, strălucea ca o oglindă. O sobiţă de faianţă albă era aşezată în gura şemineului, alături de o mică stivă de lemne tăiate atît de scurt şi de mărunt, încît fără a face o figură de stil, puteau fi comparate cu nişte chibrituri mari.

Pe şemineul de piatră aducînd a marmură cenuşie, se vedeau ca podoabe două vase simple de flori, vopsite în verde-smarald şi care, o dată cu sosirea primăverii, erau totdeauna pline cu flori de cîmp, răspîndind o mireasmă plăcută ; o cutiuţă de lemn de merişor, în care se afla un ceasornic de argint, ţinea loc de pendulă ; într-o parte lucea un sfeşnic de aramă scînteind ca aurul, cu un capăt de lumînare ; în cealaltă parte, se vedea, nu mai puţin lucitoare, una din acele lămpi alcătuite dintr-un cilindru şi un reflector de aramă, fixat

pe o vergea de oțel și sprijinit pe un suport de plumb. O oglindă pătrată, destul de mare, încadrată de o ramă de lemn negru, trona deasupra căminului.

Perdele de creton cenușiu și verde, tivite cu un șiret de lînă, croite, lucrate, garnisite de Rigolette și atîrnate tot de ea de niște galerii ușoare de fier lăcuit, încadrau atît ferestrele cu două canaturi, cît și patul acoperit cu un macat din același material. Două dulăpioare cu geamuri, vopsite în alb, de o parte și de alta a firidei, închideau desigur, în ele obiecte de menaj, mașina portabilă de gătit, găleata, măturile etc., etc., căci nici unul din aceste lucruri nu strica înfățișarea cochetă a odăii.

Un scrin din lemn de nuc cu nervuri, bine lustruit, patru scaune din același lemn, o masă mare de călcat și de lucru, acoperită cu una din acele pături de lînă verde cum se văd în unele case țărănești, un fotoliu de trestie cu un scăunaș la fel, locul în care ședea în mod obișnuit croitoreasa — iată cum se prezenta modestul ei mobilier.

În sfîrșit, în pervazul uneia din ferestre, se zărea colivia celor doi canari, fideli comeseni ai Rigolettei.

Printr-una din acele idei ingenioase care nu se nasc decît în mințile săracilor, colivia era așezată în mijlocul unei mari lăzi de lemn, adîncă de un picior. Pusă pe o masă, acest cadru, numit de Rigolette „grădina păsărilor", era umplut cu pămînt acoperit de mușchi iarna, iar primăvara semănat cu gazon și cu floricele.

Rudolf se uita la acest interior cu atenție și curiozitate : înțelegea perfect firea voioasă a acestei fete.

Își închipuia această singurătate înveselită de

ciripitul păsărilor și de cîntecele Rigolettei ; vara, desigur că lucra la fereastra deschisă, pe jumătate acoperită de o perdea verzuie, de măzăriche trandafirie, de toporași portocalii, de zorele albe și albastre ; iarna, veghea lîngă sobiță, la lumina potolită a lămpii.

Apoi, duminica, se destindea după muncă, printr-o zi senină, petrecută în distracții împărtășite cu un vecin tînăr, vesel, nepăsător, îndrăgostit ca și dînsa... (Rudolf n-avea pe atunci nici un motiv să creadă în castitatea lucrătoarei.)

Luni, ea reîncepea lucrul, visînd la amuzamentele din ajun și la cele viitoare.

Pe cînd Rudolf făcea aceste reflecții, zări din întîmplare un zăvor mare...

Un zăvor căruia i-ar fi stat bine și la ușa unei închisori.

Acest zăvor îi dădu de gîndit...

Putea avea două semnificații, două întrebuințări cu totul deosebite : Să închidă ușa în nasul îndrăgostiților sau să încuie ușa după ce au intrat...

Prima din aceste întrebuințări dezmințea complet afirmațiile doamnei Pipelet.

Cealaltă le confirma.

Rudolf tocmai oscila între aceste două interpretări contradictorii, cînd Rigolette, întorcînd capul, îl observă și, fără să-și schimbe poziția, îi zise :

— Cum, vecine, erai aici ?

VECIN ȘI VECINĂ

După ce-și legă șiretul botinei și frumosul picior dispăru sub cutele largi ale rochiei de culoarea strugurelui de Corint, Rigolette reluă :

— Ah ! acolo erai, domnule prefăcut ?

— Aici eram... admirînd în tăcere.

— Şi ce admirai, vecine ?

— Această drăguţă odăiţă, fiindcă eşti instalată ca o regină, vecino...

— Doamne, ăsta-i luxul meu, nu ies din casă mai niciodată, cel puţin să mă simt bine la mine...

— Dar nu mă dumiresc ! Ce perdele frumoase ! Şi scrinul ăsta, parcă e de acaju... Desigur că ai dat o groază de bani pe ele ?...

— Să nu mai vorbim... Aveam patru sute douăzeci şi cinci de franci ai mei cînd am ieşit din închisoare... S-au topit aproape toţi...

— Cînd ai ieşit din închisoare ?

— Da, e o întreagă poveste ! Îţi închipui, nu-i aşa, că n-am stat la închisoare pentru că făcusem ceva rău !

— Fără îndoială... dar atunci cum ?

— După holeră, am rămas singură pe lume. Să tot fi avut vreo zece ani...

— Dar pînă atunci cine a văzut de dumneata ?

— O, nişte oameni foarte cumsecade... dar au murit de holeră... (aci ochii Rigolettei se umeziră). Puţinul ce-l aveau s-a vîndut ca să fie plătite unele mici datorii, şi n-am mai avut pe nimeni care să mă ocrotească. Neştiind ce să fac, m-am dus la corpul de gardă din faţa casei noastre şi am spus santinelei : „Domnule soldat, părinţii mei au murit, nu ştiu unde să mă duc şi ce trebuie să fac". Între timp a venit ofiţerul, m-a dus la comisar, care m-a băgat la închisoare ca vagabondă, şi am ieşit de acolo la vîrsta de şaisprezece ani.

— Dar părinţii dumitale ?

— Nu ştiu cine era tatăl meu, iar pe mama am pierdut-o cînd aveam şase ani ; mă scosese de la „Copiii găsiţi", unde fusese nevoită să mă interneze

la început. Oamenii ăştia cumsecade locuiau în casa noastră şi, cum n-aveau copii, văzîndu-mă orfană, m-au luat la ei.

— Şi în ce situaţie se aflau ?

— Tata Crétu, aşa îi spuneam, era zugrav şi nevastă-sa brodează...

— Dar cel puţin erau lucrători mai înstăriţi ?

— Ca în toate căsniciile, spun căsnicii, deşi nu erau căsătoriţi, dar se considerau soţ şi soţie. Aveau cînd zile bune, cînd zile rele : azi în belşug, dacă era de lucru, mîine în strîmtoare, dacă nu era, dar asta nu-i împiedica să fie mulţumiţi de toate şi mereu voioşi (la această amintire, faţa Rigolettei se însenină). Nu se afla în tot cartierul un menaj care să-i semene ; oameni mereu bine dispuşi, mereu cîntînd, şi pe lîngă asta buni ca pîinea caldă, căci ce era al lor, aparţinea şi altora. Mama Crétu era o dolofană nostimă, în vîrstă de treizeci de ani, curată ca un pahar, iute ca un ţipar, vioaie ca un cintezoi. Soţul ei era un al doilea Roger Bontemps [1] : avea un nas lung, o gură mare, purta totdeauna pe cap o bonetă de hîrtie şi faţa lui era atît de caraghioasă, atît de caraghioasă, încît văzînd-o, nu-ţi puteai ţine rîsul. De cum venea acasă de la lucru, nu făcea decît să cînte, să se strîmbe, să ţopăie ca un copil, se juca cu mine şi mă sălta pe genunchi, zburda ca şi cum ar fi fost de vîrsta mea ; şi nevastă-sa mă răsfăţa, mă rog, o adevărată binecuvîntare ! Nu-mi cereau decît un singur lucru : să fiu veselă şi, mulţumescu-ţi ţie Doamne, asta nu-mi lipsea. Aşa că m-au botezat Rigolette [2] şi numele mi-a rămas. Cît despre veselie, ei erau un exemplu pentru mine ; nu i-am văzut niciodată trişti. Dacă se ciondăneau, femeia îi spunea bărba-

[1] Prototipul omului lipsit de griji.
[2] De la *„rigoler"*, a rîde.

tului : „Ascultă Crétu, e idiot, dar prea mă faci să rîd !“ Sau el îi spunea soţiei : „Ascultă Ramonette (nu ştiu de ce îi zicea Ramonette), isprăveşte, că mă îmbolnăveşti, prea eşti caraghioasă !“ Şi eu rîdeam văzîndu-i rîzînd. Iată cum am fost crescută şi mi-am format caracterul... Cred că mi-a folosit...

— Minunat, vecino, aşadar, nu se certau niciodată ?

— Niciodată, dar absolut niciodată !... Duminica, lunea, uneori şi marţea, făceau, cum spuneau ei, chef şi mă luau totdeauna cu ei. Tata Crétu era un foarte priceput meseriaş ; cînd voia să lucreze, cîştiga cît îi plăcea, soţia lui la fel. Dacă aveau cu ce să-şi petreacă duminica şi lunea, şi să o ducă de bine de rău, în restul săptămînii, erau mulţumiţi. Chiar dacă trebuiau să şomeze, tot nu se plîngeau... Mi-aduc aminte că, dacă nu aveam decît pîine şi apă, tata Crétu lua din biblioteca lui...

— Avea o bibliotecă ?

— Aşa spunea el unui mic dulap cu rafturi, în care aşeza toate culegerile de cîntece noi... Deci, cînd nu era în casă decît pîine, lua din bibliotecă o veche carte de bucătărie şi ne spunea : „Să vedem ce mîncăm azi, asta, aia...“ Şi ne citea titlul unor mîncări care de care mai atrăgătoare. Fiecare îşi alegea meniul, tata Crétu lua o cratiţă goală şi cu o mutră şi cu glumele cele mai nostime din lume, simula că pune în cratiţă tot ce trebuia pentru a face o mîncare cu sos, apoi se prefăcea că toarnă totul într-un castron pe care îl aşeza pe masă, mereu cu strîmbături de ne tăvăleam de rîs ; după care îşi relua cartea şi pe cînd ne citea, de pildă, reţeta unei tocane grozave de pui, la care ne opriserăm, şi după care ne lăsa gura apă, mîncam pîinea, cu reţeta, rîzînd ca nebunii.

— Și acest fericit menaj avea datorii ?

— Niciodată ! cît aveam bani petreceam, cînd nu aveam, cinam din „spoială", cum spunea tata Crétu, folosind o expresie din vocabularul meseriei sale.

— Și la viitor nu se gîndea ?

— Ba da, viitorul pentru noi era duminica și lunea. Vara, le petreceam afară din oraș, iarna în cartier.

— Dar dacă oamenii ăștia cumsecade se potriveau atît de bine și petreceau atît de des împreună, de ce nu se căsătoreau ?

— Unul din prietenii lor i-a întrebat asta o dată, în fața mea.

— Ei bine ?

— Au răspuns : „Dacă într-o zi am avea copii, perfect, ne-am căsători, dar numai pentru noi doi — ne simțim bine și așa... De ce să facem un lucru silit, și nu de bună voie ? Asta ne-ar pune la cheltuială și n-avem bani de prisos." Dar ia te uită cum pălăvrăgesc, zise Rigolette. Așa e întotdeauna ; de cum îmi amintesc de acești oameni cumsecade, care au fost atît de buni cu mine, nu mă pot opri de a vorbi despre ei. Așadar, vecine, fii atît de bun, ia șalul de pe pat și prinde-mi-l, cu acest ac mare, cu gămălie, sub gulerul bluzei și să coborîm, căci ne trebuie timp să alegem la „Le Temple" ce vrei să cumperi pentru bieții Moreli.

Rudolf se grăbi să dea ascultare Rigolettei, luă de pe pat un mare șal de tartan cafeniu, cu dungi late roșii, și-l așeză, cu grijă, pe umerii fermecători ai fetei.

— Acum, ridică-mi puțin gulerul, prinde bine rochia laolaltă cu șalul, înfige acul și mai ales ia seama să nu mă înțepi.

Pentru a împlini aceste noi dispoziţii, Rudolf aproape că atinse cu graţie gîtul de fildeş al Rigolettei ascuns sub părul negru şi lucios ca abanosul.

Amurgul se lăsa, Rudolf se aplecă, desigur prea aproape, fiindcă lucrătoarea, speriată, scoase un mic ţipăt.

Să fi fost acul de vină? Sau gura lui Rudolf care atinsese gîtul alb, tînăr şi neted? Fapt este că Rigolette se întoarse repede şi exclamă pe un ton, pe jumătate glumeţ, pe jumătate serios, ceea ce-l făcu pe Rudolf să regrete aproape că-şi îngăduise această nevinovată libertate:

— Vecine, nu te voi mai ruga niciodată să-mi prinzi şalul.

— Iartă-mă... sînt atît de stîngaci!

— Dimpotrivă, domnule, şi de aia mă şi plîng... Haide, dă-mi braţul, şi să fii cuminte, că altfel ne supărăm!

— Nu e vina mea... Frumosul dumitale gît este atît de alb, încît m-a orbit... Fără să vreau, capul meu s-a aplecat... şi...

— Bine, bine, pe viitor voi avea grijă să nu-ţi mai produc orbiri de acest fel, răspunse Rigolette, ameninţîndu-l cu degetul, apoi trase uşa. Poftim, vecine, ţine-mi cheia, e atît de mare încît mi-ar rupe buzunarul; e cît un pistol.

Şi rîse.

Rudolf se împovără (cuvîntul e potrivit), cu o cheie mare care ar fi putut figura cu glorie pe una din acele tăvi alegorice pe care învinşii le predau, cu umilinţă, cuceritorilor unui oraş.

Deşi Rudolf se socotea destul de schimbat prin trecerea anilor, ca să nu poată fi recunoscut de Polidori, înainte de a trece prin faţa uşii şarlatanului, îşi ridică gulerul paltonului.

— Vecine, să nu uiți să-i spui domnului Pipelet că se vor aduce lucruri care vor trebui transportate în camera dumitale, îl sfătui Rigolette pe Rudolf.

— Ai dreptate, vecino, să intrăm o clipă în loja portarului.

Domnul Pipelet, cu eternul lui joben-tromblon pe cap, era îmbrăcat ca de obicei cu redingota verde și ședea, grav, în fața unei mese acoperite cu bucăți de piele și resturi de încălțăminte de tot felul; era ocupat cu tălpuirea unei cizme, cu conștiinciozitatea pe care o punea în toate. Anastasia nu se afla în odăiță.

— Ei bine, domnule Pipelet, îi spuse Rigolette, sper să-ți aduc noutăți. Mulțumită vecinului meu, bieții Moreli vor fi scăpați de nevoi... Cînd mă gîndesc că sărmanul lucrător urma să fie dus la închisoare! Of! acești agenți sînt cu adevărat oameni fără inimă.

— Și imorali, domnișoară, adăugă domnul Pipelet pe un ton supărat, gesticulînd cu o cizmă în curs de reparație, în care își vîrîse mîna stîngă cu braț cu tot. Nu, nu mă tem să repet în fața cerului și în fața oamenilor că sînt niște imorali. S-au folosit de întunericul de pe scară, ca să împingă gesturile lor necuviincioase pînă la a o lua de talie pe însăși soția mea! Auzind țipetele pudoarei ei jignite, fără să vreau, m-am lăsat pradă violenței caracterului meu. Nu o ascund, primul meu impuls a fost să rămîn impasibil și să roșesc de rușine, gîndindu-mă la oribilele atentate cărora Anastasia le căzuse victimă... Asta mi-a dovedit-o judecata ei rătăcită cînd, în delir, aruncase castronul de faianță pe scară în jos. În clipa aceea, acești dezmățați afurisiți treceau prin fața lojei mele...

— Sper că te-ai luat după ei, domnule Pipelet, întrebă Rigolette care-şi păstra cu greu seriozi tatea.

— Mă gîndeam s-o fac, răspunse domnul Pipele cu un suspin adînc dar mi-am zis că indivizii m-ai fi obligat să le înfrunt privirile, poate chiar vor bele lor ruşinoase ; asta m-a revoltat, m-a sco din fire. Nu sînt mai rău decît oricare altul, da cînd aceşti nerușinaţi au trecut prin faţa odăiţe mele, a început să-mi fierbă sîngele în vine, ş nu m-am putut opri de a-mi pune repede mîna îi faţa ochilor, să mi-i feresc de vederea acestor des frînaţi răufăcători ! Asta însă nu m-a mirat, tre buia să mi se întîmple azi ceva neplăcut, deoarec îl visasem pe acel monstru de Cabrion.

Rigolette surîse, în timp ce suspinele domnulu Pipelet se înfrăţeau cu loviturile de ciocan pe car le dădea în talpa vechei sale cizme.

Din spusele lui Alfred, rezulta că Anastasia s lăudase grozav, folosind în felul ei procedeul şire al femeilor care, pentru a înteţi focul dragostei so ţilor sau amanţilor lor, pretind că li se face merei şi insistent curte de către toţi bărbaţii.

— Vecine, se adresă cu vocea joasă Rigolett lui Rudolf, lasă-l să creadă pe acest biet domn Pi pelet că portăreii s-au legat de nevastă-sa ; în sine lui, asta îl măgulește.

Nevrînd deci să risipească iluzia în care se le găna domnul Pipelet, Rudolf îi spuse :

— Ai adoptat cu înţelepciune atitudinea înţelep ţilor, dragă domnule Pipelet : aceea a dispreţulu De altfel, virtutea doamnei Pipelet e mai presu de orice bănuială.

— Virtutea ei, domnule... virtutea ei ! şi Alfre reîncepu să gesticuleze cu cizma în mînă ; pentr ea îmi pun capul pe butuc ! Gloria marelui Napo

leon... și virtutea Anastasiei... pot să răspund ca de propria mea cinste, domnule!

— Și ai dreptate, domnule Pipelet. Dar uită-i pe acei mizerabili portărei; ai vrea, te rog, să-mi faci un serviciu?

— Oamenii sînt făcuți să se ajute unul pe altul, răspunse domnul Pipelet pe un ton sentențios și melancolic; cu atît mai mult cînd e vorba de un chiriaș atît de bun ca dumneata.

— E vorba să se care sus, la mine, cîteva lucruri ce vor sosi chiar acum. Sînt pentru familia Morel.

— Fii liniștit, domnule, voi avea grijă de asta.

— Apoi, adăugă cu tristețe Rudolf, va trebui să căutăm un preot care să stea de veghe lîngă fetița pe care au pierdut-o, în noaptea asta; pe urmă trebuie declarat decesul și, în același timp, să se pregătească o slujbă și o înmormîntare după cum se cuvine. Iată banii... să nu faci economie: binefăcătorul Morelilor — eu nu sînt decît trimisul lui — vrea ca totul să fie făcut cît mai bine.

— Ai toată încrederea în mine, domnule. Anastasia s-a dus să ne procure cina; cum vine, o las să păzească loja, iar eu mă ocup de împlinirea însărcinărilor pe care mi le-ai dat.

În clipa aceea, un om atît de înfofolit în mantaua lui încît de abia i se vedeau ochii, întrebă, fără a se apropia prea mult de lojă și rămînînd pe cît se putea mai în umbră, dacă doamna Burette, negustoreasa de obiecte de ocazie, e acasă.

— Veniți de la Saint-Denis? îl întrebă domnul Pipelet cu un aer complice.

— Da, într-un ceas și un sfert.

— Asta e, atunci puteți urca.

Omul cu mantaua dispăru repede pe scară.

— Ce înseamnă asta ? îl întrebă Rudolf pe domnul Pipelet.

— Se unelteşte ceva la mama Burette... e un du-te vino necontenit. Mi-a spus azi dimineaţă : „Vei întreba pe toată lumea care vrea să vină la mine : «Vii de la Saint-Denis ?» Pe cei care răspund : «Da, într-un ceas şi un sfert», îi laşi să urce... pe ceilalţi nu".

— E o adevărată parolă, observă Rudolf, destul de intrigat.

— Chiar aşa, domnule. Aşa că mi-am spus : Se urzeşte ceva la mama Burette. Unde mai pui că Şontorogul, o puşlama, un schiop care e în serviciul domnului Cezar Bradamanti, a venit noaptea asta, la două, cu o bătrînă chioară căreia i se zice Cucuvaia. A rămas pînă la patru dimineaţa la mama Burette, în timp ce la uşă, aştepta o birjă. De unde venea femeia asta chioară ? Ce căuta femeia asta chioară aici, la un ceas atît de nepotrivit ? Astea sînt întrebările pe care mi le-am pus, fără să le pot răspunde, adaugă cu gravitate domnul Pipelet.

— Şi acea femeie pe care o numeşti Cucuvaia, a plecat cu birja la patru dimineaţa ? întrebă Rudolf.

— Da, domnule, şi o să revină fără îndoială, fiindcă mama Burette mi-a spus că acel consemn nu o privea pe chioară.

Rudolf se gîndea, nu fără temei, că desigur Cucuvaia uneltea vreo nouă ticăloşie, dar vai ! era departe de a-şi închipui în ce măsură acest nou complot îl privea.

— Atunci, ne-am înţeles, dragă domnule Pipelet, să nu uiţi ce ţi-am recomandat să faci pentru Morel, şi mai roagă şi pe soţia dumitale să le aducă

o masă bună de la cel mai bun birtaș din vecinătate.

— Fii liniștit, spuse domnul Pipelet, de îndată ce soția mea se înapoiază, mă duc la primărie, la biserică, la birtaș... La biserică pentru mort... la birtaș pentru cei vii... adaugă filozofic și în chip poetic domnul Pipelet. E ca și făcut, domnule... e ca și făcut.

La intrarea în alee, Rudolf, și Rigolette se pomeniră față în față cu Anastasia care venea din piață, cu coșnița grea de provizii.

— Perfect ! strigă portăreasa uitîndu-se cu o privire șireată și plină de subînțeles la vecin și la vecină ; iată-vă dar braț la braț... Merge strună !... Ei, da... tinerețea are drepturile ei... la o fată frumoasă, un băiat frumos... trăiască dragostea ! Și dați-i înainte !

Și bătrîna dispăru în adîncul aleei, strigînd :

— Așteaptă-mă, nu mai scînci, puiule... iat-o pe Stasia ta care-ți aduce păpică, pofticiosule !

Rudolf, dînd din nou brațul Rigolettei, ieși cu dînsa din casa de pe strada Templului.

BUGETUL RIGOLETTEI

După zăpada căzută noaptea, se pornise un vînt aprig ; caldarîmul străzii, de obicei noroios, era aproape uscat. Rigolette și Rudolf se îndreptară către marele și ciudatul bazar numit „Le Temple". Fata se rezema, fără stinghereală, de brațul cavalerului ei, atît de puțin impresionată, încît s-ar fi crezut că îi lega o lungă intimitate.

— Cît e de caraghioasă această madam Pipe cu observaţiile ei ! constată lucrătoarea.

— De ! vecino, cred că are dreptate.

— În ce, vecine ?

— A spus : „Tinereţea îşi are drepturile ei trăiască dragostea, şi da-ţi-i înainte !".

— Ei bine ?

— Aşa văd şi eu lucrurile...

— Cum ?

— Aş vrea să-mi petrec tinereţea cu dum neata... să pot striga trăiască dragostea... şi să mă unde vei vrea să mă duci.

— Cred şi eu... nu eşti prea pretenţios !

— Ce rău am face ?... Sîntem doar vecini.

— Dacă n-am fi vecini, n-aş ieşi cu dumnea în felul acesta...

— Deci pot nădăjdui ?

— Să nădăjduieşti ce ?

— Că o să mă iubeşti.

— Dar te iubesc de pe acum.

— Adevărat ?

— E foarte simplu, eşti bun, eşti vesel. Deşi e dumneata însuşi sărac, faci tot ce poţi pent aceşti bieţi Moreli, îndemnînd oamenii bogaţi s ajute în nenorocirea lor ; ai o înfăţişare care- place mult, o ţinută frumoasă, ceea ce e totdeau plăcut şi măgulitor pentru mine cînd îţi dau bra şi ţi-l voi da mereu de azi înainte. Iată, cred destule temeiuri să te iubesc.

Apoi, întrerupîndu-se, ca să rîdă în hohote, I golette strigă :

— Uită-te... uită-te la femeia aia butucănoa cu ghetele ei vechi, îmblănite ; s-ar zice că-i tîr de două pisici fără coadă.

Şi iar se porni pe ris.

— Prefer să mă uit la dumneata, vecino ; sînt atît de fericit cînd mă gîndesc că ai început să mă iubești...

— Ți-o spun pentru că așa e... Dacă nu mi-ai plăcea, ți-aș trînti-o de la obraz... Nu-mi imput că am înșelat vreodată pe cineva, sau că am fost cochetă. Cînd cineva îmi place, i-o spun numai-decît...

Apoi, întrerupîndu-se din nou și oprindu-se în fața unei prăvălii, lucrătoarea exclamă :

— O ! uită-te la pendula aia frumoasă și la cele două vaze minunate ! Pusesem totuși în pușculiță trei livre și cinci zeci de centime ca să-mi cumpăr unele la fel. În cinci sau șase ani puteam strînge banii necesari.

— Economii, vecino ? Și cît cîștigi ?

— Cel puțin un franc și jumătate pe zi, cîteodată chiar doi ; dar nu mă bizui decît pe un franc și jumătate, e mai cuminte să-mi restrîng cheltuielile la suma asta, se îngîmfă Rigolette de parcă ar fi fost vorba de echilibrul financiar al unui buget formidabil.

— Dar cum poți trăi cu un franc și jumătate pe zi ?

— Socoteala nu e greu de făcut. Pari cam cheltuitor, asta îți va servi drept pildă.

— Să vedem, vecino...

— Un franc și cincizeci de centime pe zi fac pe lună patruzeci și cinci de franci, nu-i așa ?

— Da.

— Plătesc doisprezece franci pentru chirie și douăzeci și trei de franci pentru mîncare.

— Douăzeci și trei de franci pentru mîncare !...

— Doamne ! da, atît ! Recunoaște că pentru o plăpîndă ca mine... e enorm !... Într-adevăr... îmi fac toate gusturile.

— Ia te uită ce mai mîncăcioasă !...

— Ah ! dar în suma asta intră şi hrana păsăre lelor mele...

— Sigur că dacă trăiţi cîteşitrele din atîta, mai puţin exagerat. Dar s-o luăm cu amănuntul p fiecare zi... tot pentru lămurirea mea.

— Ascultă deci : o jumătate de kilogram d pîine face douăzeci de centime, zece centime lapte fac treizeci de centime. De douăzeci de centime le gume iarna, sau fructe şi salată vara ; îmi plac mult salata, pentru că este uşor de pregătit ca ş legumele, nu te murdăreşti pe mîini, iată dar cin cizeci de centime, de cincisprezece centime un sau ulei şi oţet pentru a da gust salatei, deci şai zeci şi cinci ! Două doniţe cu apă limpede... O ! ăst e luxul meu, şi iată, mă rog, cele şaptezeci şi cinc de centime... Să adăugăm pe săptămînă cînepă sa scînteiuţă de zece sau cincisprezece centime, hran păsărilor — care de obicei mănîncă şi niţel mie de pîine cu lapte, asta fac unsprezece pînă la un sprezece jumătate franci pe lună, nici mai mul nici mai puţin.

— Şi carne nu mănînci niciodată ?

— Ah, carne ! Costă cincizeci pînă la şaizeci d centime o jumătate de kilogram, cum îmi pot în gădui eu aşa ceva ? Şi apoi asta miroase a bucă tărie, a supă, pe cînd laptele, legumele, fructel le ai aproape de-a gata. Şi apoi am eu un fel d mîncare ce-mi place mult ; nu e greu de gătit şi î prepar la perfecţie...

— Să vedem care-i mîncarea asta...

— Pun în cuptorul sobei cartofi frumoşi, gal beni ; cînd sînt copţi, îi zdrobesc cu puţin unt ş lapte... şi cu un praf de sare... e o mîncare a zei lor... Dacă ai să fii drăguţ, am să-ţi dau să guşti.

— Pregătită de frumoasele dumitale mîini trebuie să fie foarte gustoasă. Dar, hai să socotim mai departe, vecino... Avem dar douăzeci şi trei de franci pentru mîncare, doisprezece chiria, fac treizeci şi cinci de franci pe lună...

— Pînă la patruzeci şi cinci sau cincizeci de franci cît cîştig, îmi mai rămîn zece sau cincisprezece franci pentru lemne şi ulei în timpul iernii, pentru spălat... adică pentru săpun, fiindcă, afară de cearşafuri, îmi spăl singură rufele... e încă un lux al meu... o spălătoreasă m-ar costa cît ochii din cap, pe cînd eu calc foarte bine, şi aşa mă descurc... În timpul celor cinci luni de iarnă, ard un ster şi jumătate de lemne şi cheltuiesc douăzeci sau douăzeci şi cinci de centime cu uleiul de lampă... astea mai fac vreo optzeci de franci pe an pentru încălzit şi luminat...

— Aşa că nu-ţi mai rămîn decît cel mult o sută de franci pentru celelalte cheltuieli.

— Da, şi din ăştia am strîns cei trei franci şi cincizeci de centime.

— Dar rochiile, încălţămintea, această bonetă frumoasă ?

— Bonetele nu le pun decît cînd ies în oraş şi nu mă ruinez cu ele, fiindcă le fac singură ; acasă umblu în capul gol. Cît despre rochii, despre ghete... oare nu e „Le Temple“ la doi paşi ?

— Ah, da... acest bazar binevenit... Ei, şi-acolo ce găseşti ?

— Rochii frumoase şi de bună calitate. Închipuieşte-ţi că cucoanele mari au deprinderea să dea rochiile lor vechi cameristelor... Cînd spun vechi, înseamnă că le-au purtat o lună sau două şi în trăsură... Iar cameristele le vînd la „Le Temple“, aproape pe nimic... Aşa, de pildă, am o rochie de merinos foarte bună, de culoarea stafidei,

pe care am luat-o cu cincisprezece franci ; costase cel puțin șaizeci, și abia dacă fusese purtată ; am potrivit-o pe măsura mea... și sper că-mi face cinste...

— Ba dumneata îi faci ei, vecino... Pentru ceea ce-ți oferă „Le Temple", încep să pricep că o sută de franci pe an pot ajunge pentru garderoba dumitale.

— Nu-i așa ? Găsești acolo rochii de vară adorabile cu cinci sau șase franci, botine ca astea pe care le port acum, aproape noi, cu doi sau trei franci. Iată, nu s-ar spune că sînt făcute de comandă pentru mine ? întrebă Rigolette oprindu-se să arate frumosul ei picior, într-adevăr foarte bine încălțat.

— E un picior foarte frumos, nimic de zis ; dar cred că se găsește greu încălțăminte pe măsura lui... Îmi vei spune, poate, că la „Le Temple" se vînd și ghetuțe de copii...

— Ești un lingușitor, dar recunoaște că o tînără fată singură, dar bine gospodărită, poate trăi cu un franc și cincizeci de centime pe zi ! Trebuie să adaug, însă, că cei patrusute cincizeci de franci agonisiți la închisoare m-au ajutat să mă rostuiesc... De cum m-a văzut cu mobilele mele, lumea a început să aibă încredere în mine, mi s-a dat de lucru acasă, deși a trebuit să treacă un timp pînă să găsesc. Din fericire, mai aveam din ce trăi vreo trei luni, fără să mă bizui pe munca mea.

— Cu toate că pari cam zăpăcită, știi că ai mult simț gospodăresc și judecată, vecină dragă ?

— Doamne ! cînd ești singură pe lume și nu vrei să ai obligații față de nimeni, trebuie să știi să te chivernisești și să-ți faci, cum se spune, cuibul.

— Și cuibul dumitale e fermecător.

— Nu-i așa ? Căci la urma urmei nu mă lipsesc

de nimic, plătesc chiar o chirie mai mare decît mi-ar îngădui mijloacele, cresc păsările, vara am cel puțin două ghivece de flori pe cămin, fără a mai socoti lăzile de la fereastră și aceea de la colivie, și totuși, cum îți spuneam, aveam trei franci și cincizeci de centime în pușculiță, ca să-mi pot cumpăra într-o zi o garnitură pentru cămin.

— Și ce s-au făcut acele economii ?

— Doamne, i-am văzut în ultima vreme pe acești sărmani Moreli atît de nenorociți, atît de nenorociți, încît mi-am zis : „N-are nici un rost să ai trei piese tîmpite de cîte un franc putrezind în pușculiță, cînd oameni cumsecade mor de foame lîngă tine !... Atunci am împrumutat cei trei franci ai mei, Morelilor. Cînd zic împrumutat... e ca să nu-i umilesc, căci i-aș fi dăruit din toată inima.

— Ai spus bine „împrumutat", vecino, deoarece acum, fiind mai înlesniți, îți vor restitui banii împrumutați.

— Desigur că nu-i voi refuza... va fi astfel un început care-mi va îngădui să cumpăr o garnitură pentru cămin... E visul meu !

— Și apoi trebuie să te gîndești totuși puțin și la viitor.

— La viitor ?

— Dacă te-ai îmbolnăvi, de plidă...

— Eu... bolnavă ?

Și Rigolette începu să rîdă cu hohote. Rîdea atît de tare, încît un bărbat bondoc care mergea înaintea ei cu un cățel sub braț, se întoarse contrariat, crezînd că era vorba de el.

Rigolette, fără a se opri din rîs, îi făcu o jumătate de plecăciune însoțită de o mutră atît de poznașă, încît Rudolf nu se putu reține de a împărtăși ilaritatea tovarășei sale. Bondocul mormăind își văzu de drum.

— Nebunatică mai eşti, vecino... spuse Rudolf, redevenind serios.

— E vina dumitale.

— A mea ?

— Da, înşiri la prostii...

— Fiindcă îţi spun că te-ai putea îmbolnăvi ?

— Eu bolnavă ? reîncepu Rigolette să rîdă...

— Şi de ce nu ?

— Arăt atît de rău ?

— Nicicînd n-am văzut un obraz mai trandafiriu şi mai fraged.

— Ei bine, atunci... de ce crezi că m-aş putea îmbolnăvi ?

— Ce vrei să spui ?

— La optsprezece ani, cu viaţa pe care o duc... ar fi oare cu putinţă ? Vara, iarna, mă scol la cinci, mă culc la zece sau la unsprezece seara, mănînc pe săturate, e drept că nu-mi trebuie mult, nu sufăr de frig, lucrez toată ziua, cînt ca o ciocîrlie, dorm dusă, inima mi-e liberă, veselă, mulţumită, sînt sigură că voi avea mereu de lucru, atunci de ce crezi că m-aş putea îmbolnăvi ?... Nu zău, că prea ar fi caraghios...

Rudolf, izbit de această încredere oarbă şi optimistă în ziua de mîine, se învinuia că riscase s-o slăbească... Se gîndea, cu un fel de groază, că o boală de o lună ar putea să năruie radioasa şi paşnica ei existenţă...

Această adîncă încredere a Rigolettei în curajul şi în cei optsprezece ani ai săi, singurele ei bunuri, îi părea lui Rudolf sacră şi demnă de respect.

Din partea fetei... nu era nici nepăsare, nici imprudenţă, ci o credinţă instinctivă în mila şi dreptatea divină care nu puteau părăsi o fiinţă harnică şi bună, o biată fată a cărei singură vină era că se

bizuie pe tinerețea, pe sănătatea ei, adevărate daruri dumnezeiești...

Oare primăvara, cînd păsările cerului, vesele și cîntătoare, ating cu aripi sprintene lucernele trandafirii sau străbat văzduhul căldicel și albastru, se gîndesc ele la posomorîta iarnă ?

— Așadar, spuse Rudolf, nu-ți dorești nimic ?

— Nimic...

— Absolut nimic ?

— Nu... Adică, să ne înțelegem, garnitura mea de cămin... De avut, o s-o am, dar nu știu cînd ; mi-am pus în cap s-o am și-o voi avea ; o să lucrez pînă și noaptea...

— Și afară de această garnitură ?...

— Nu mai rîvnesc la nimic... dar asta numai începînd de azi.

— Și de ce ?

— Fiindcă alaltăieri îmi doream un vecin pe placul meu... ca să întrețin cu el, cum am făcut totdeauna, o bună tovărășie... să-i fac mici servicii, ca, la rîndu-i, să mi le facă și el.

— Ne-am înțeles doar, vecino ; vei avea grijă de rufele mele și eu îți voi cerui podeaua... fără să mai pun la socoteală că mă vei trezi la vreme, ciocănindu-mi în perete.

— Și crezi că asta-i tot ?

— Dar ce mai e ?

— Ei bine, nu ești gata. Nu va fi oare nevoie să mă duci duminică la barieră și pe bulevarde ? E singura mea zi liberă...

— Foarte bine, vara vom merge la țară.

— Nu, nu-mi place la țară, nu-mi place decît Parisul. Totuși, pe vremuri, am făcut, din bunăvoință, cîteva excursii la Saint-Germain cu una din tovarășele mele de închisoare, căreia i se zicea

Gurista, fiindcă tot timpul cînta ; era o fetişcană tare bună !

— Şi ce a devenit ?

— Nu ştiu ; îşi cheltuia banii de puşcărie fără să pară că-i face prea multă plăcere : era mereu tristă, dar blîndă şi darnică... Ieşeam uneori împreună — pe atunci nu aveam încă de lucru — dar apoi, cînd am căpătat comenzi şi nu mă mai mişcam de acasă, i-am dat adresa, dar n-a venit să mă vadă, desigur o fi şi ea ocupată... Trebuie să-ţi spun, vecine, că mi-e drag Parisul mai mult ca orice, aşa că, dacă vei putea, mă vei duce duminica să mîncăm la birt, cîteodată vom merge la teatru... sau dacă nu vei avea parale, mă vei duce să văd prăvăliile de sub arcadele cele frumoase, asta îmi face tot atîta plăcere. Fii însă liniştit, în micile noastre petreceri, n-o să-ţi fie ruşine cu mine... Vei vedea cît voi fi de drăguţă în frumoasa mea rochie de mătase de un albastru închis, pe care n-o îmbrac decît duminica. Îmi stă de minune ; mai am o boneţică cu dantele, cu funde portocalii care nu-mi stă prea rău peste părul meu negru ; am ghete de satin turcesc, de comandă... un frumos şal de borangic în genul caşmirului. Ai să vezi, vecine, că lumea o să-şi întoarcă de multe ori capul, ca să ne vadă trecînd. Bărbaţii vor spune : „Dar drăguţă mai e această micuţă, pe cinstea mea !“. Iar femeile : „Dar ce ţinută frumoasă are tînărul acesta înalt şi zvelt... e foarte distins... şi mustăcioara lui brună îl prinde foarte bine...“. Şi eu voi fi de părerea acestor doamne, pentru că-mi plac mustăţile... Din păcate, domnul Germain şi le rădea, din cauza slujbei sale. Domnul Cabrion avea mustăţi, dar erau roşii ca şi barba lui mare, şi nu-mi plac bărbile mari ; şi apoi prea o făcea pe şugubăţul pe stradă şi-l chinuia prea

rău pe acel domn Pipelet. De pildă, domnul Giraudou (vecinul meu de dinaintea domnului Cabrion), avea purtări frumoase, dar se uita cruciș. La început, asta mă stingherea grozav, deoarece părea că se uită mereu la cineva care s-ar fi aflat alături de mine și, fără să-mi dau seama, mă întorceam să văd la cine se uită.

Și iar rîsete.

Rudolf asculta această sporovăială cu mult interes ; se întreba pentru a treia sau a patra oară, ce se putea crede despre virtutea Rigolettei ?

Libertatea limbajului ei, ca și amintirea zăvorului acela mare, îl făceau să creadă că-și iubea vecinii ca pe niște frați, ca pe niște camarazi, și că doamna Pipelet o bîrfise ; dar apoi rîdea în sinea lui de atîta credință, gîndind că era peste putință ca o fată atît de tînără, atît de singură, să fi putut scăpa de asiduitățile domnilor Giraudou, Cabrion și Germain. Totuși, sinceritatea, familiaritatea ciudată a Rigolettei, îi trezeau noi îndoieli.

— Mă ispitești, vecino, dispunînd astfel de duminicile mele, reluă vesel Rudolf ; dar fii liniștită, vom petrece minunat.

— O clipă, domnule risipitor, eu voi păstra punga, țin să ți-o spun dinainte. Vara putem cina foarte bine... chiar foarte bine, cu trei franci, La Chartreuse saú la Ermitage-Montmartre, apoi o jumătate de duzină de contradansuri sau de valsuri și cîteva curse pe caii de lemn... mă înnebunesc după călărie — asta va face în total cinci franci, nici o para mai mult. Știi să valsezi ?

— Foarte bine chiar.

— Perfect ! Domnul Cabrion mă călca mereu pe picioare, apoi, ca să glumească, arunca pocnitori pe podea, așa că nu ne-au mai primit la Chartreuse.

Și iar rîsete.

— Fii liniştită, în privinţa pocnitorilor, dar la iarnă ce facem ?

— Iarna, fiindcă nu ne e prea tare foame, vom cina foarte bine cu doi franci ; ne rămîn trei franci pentru spectacol, că nu vreau să cheltuieşti mai mult de cinci franci, şi atît e deajuns, fiindcă, dacă ai fi singur, ai cheltui mai mult la cafenea, la biliard cu haimanalele care put a pipă cale de-o poştă. Oare nu e mai bine să-ţi petreci ziua în veselie cu o mică prietenă, cu o fată bună care rîde, care îşi găseşte timp să te scutească de alte cheltuieli, tivindu-ţi cravatele şi făcîndu-ţi gospodăria ?

— E cît se poate de limpede, sînt în profit, vecino. Dar dacă niscai amici mă întîlnesc cu drăguţa mea prietenă de braţ ?

— Ei bine, vor spune : nu e prea nenorocit şmecherul ăsta de Rudolf !

— Ştii cum mă cheamă ?

— Cînd am aflat că odaia de alături era din nou închiriată, am întrebat cui.

— Deci prietenii mei vor spune : Rudolf ăsta e foarte fericit !... şi mă vor pizmui.

— Cu atît mai bine !

— Mă vor socoti fericit.

— Cu atît mai bine... cu atît mai bine !

— Şi dacă n-aş fi chiar atît pe cît par ?

— Ce-ţi pasă, totul e să te creadă. Bărbaţilor nu le trebuie mai mult.

— Dar reputaţia dumitale ?

Rigolette pufni în rîs.

— Reputaţia unei lucrătoare ! dar cine mai crede în balivernele astea ? Dacă aş avea tată şi mamă, frate sau soră, m-aş gîndi, de dragul lor, la ce spune lumea... Dar sînt singură, ce fac, mă priveşte...

— Dar eu voi fi foarte nenorocit.

— De ce ?

— Că voi trece drept fericit, pe cînd, dimpotrivă, eu te voi iubi... cam așa cum cinai dumneata la tata Crétu, mîncînd pîine goală la lectura unei cărți de bucate.

— Ei asta-i ! O să te deprinzi, voi fi pentru dumneata atît de blîndă, atît de recunoscătoare, și te voi stînjeni atît de puțin, încît îți vei spune : la urma urmei pot să-mi petrec cu ea duminica, așa cum mi-aș petrece-o cu un camarad... Dacă, în cursul săptămînii, ești liber într-o seară și dacă nu te plictisește, vei veni să-ți treci vremea cu mine, te vei folosi de focul și de lampa mea, vei împrumuta romane și mi le vei citi. Mai bine așa decît să-ți pierzi banii la biliard. Sau, fie că ai de lucru mai tîrziu la patronul dumitale, fie că preferi să mergi la cafenea, îmi vei spune noapte bună cînd te înapoiezi, dacă voi fi încă trează. Dar dacă m-am culcat, îți spun a doua zi bună ziua prin perete, ca să te trezesc... Bunăoară, domnul Germain, ultimul meu vecin, își petrecea toate serile cu mine, și nu se plîngea... Mi-a citit tot Walter Scott... Ce amuzant era ! Citeodată, duminica, dacă era vreme rea, în loc să mergem la teatru și să ieșim din casă, se ducea să cumpere ceva ; luam o gustărică în camera mea și după asta citeam... Îmi făcea tot atîta plăcere cît mi-ar fi făcut și teatrul. Îți spun toate astea ca să înțelegi că nu sînt de loc mofturoasă și poți face din mine ce vrei. Și apoi, dumneata care spuneai că te poți îmbolnăvi, dacă s-ar întîmpla cumva așa ceva... eu voi fi o adevărată soră, infirmieră, întreabă-l pe Morel... Vezi, domnule Rudolf, nici nu știi unde e adevărata fericire... Ai tras lozul cel mare la loterie, avîndu-mă vecină.

— Ai dreptate, am avut totdeauna noroc, dar pentru că veni vorba de domnul Germain, unde se află acum ?

— Cred că aici, la Paris.

— Nu-l mai vezi ?

— De cînd a plecat de aici, n-a mai dat pe la mine.

— Dar unde stă, ce face ?

— Ce sînt întrebările astea ?

— Fiindcă sînt gelos pe el, spuse Rudolf surîzînd și aș vrea...

— Gelos ! rîse Rigolette... N-ai de ce... Bietul băiat !

— Vorbesc serios, vecino, vreau să știu cu orice preț unde l-aș putea întîlni pe domnul Germain ; știi unde stă și, fără să mă laud, trebuie să mă crezi că nu voi abuza de lămuririle pe care ți le cer... Ți-o jur, e în interesul lui.

— Vorbesc și eu serios, vecine, cred că îi vrei domnului Germain numai binele, dar mi-a cerut să-i făgăduiesc că nu voi divulga nimănui adresa lui... și, dacă nu ți-o spun, e că mi-e peste putință s-o fac. Să nu te superi din pricina asta pe mine... Dacă mi-ai fi încredințat un secret, ai fi fost mulțumit, nu-i așa, că știu să-l păstrez ?

— Dar...

— Uite ce e, vecine, o dată pentru totdeauna, să nu-mi mai vorbești de asta... Mi-am dat cuvîntul, îl voi ține, și orice mi-ai spune, voi răspunde mereu la fel...

Cu toată firea ei zburdalnică și ușuratică, fata rosti atît de apăsat aceste ultime cuvinte, încît Rudolf înțelese, spre părerea lui de rău, că nu va putea scoate de la ea ce dorea să știe. Nu-i plăcea să se folosească de șiretenie ca să înșele încrederea Rigolettei. După cîteva clipe, reluă vesel :

— Să nu mai vorbim de asta, vecină ! Drace ! Știi să păstrezi atît de bine secretele altora, încît nu mă mai mir că știi să ți le tăinuiești pe ale dumitale.

— Secrete, eu ! Aș vrea să am, trebuie să fie foarte amuzant.

— Cum, n-ai nici o mică taină de dragoste ?

— O taină de dragoste ?

— În fine... n-ai iubit niciodată ? o întrebă Rudolf, privind țintă în ochii Rigolettei pentru a ghici adevărul.

— Cum să nu fi iubit niciodată ?... Și pe domnul Giraudou ? Și pe domnul Cabrion ? Și pe domnul Germain ? Și pe dumneata, mă rog ?

— I-ai iubit mai mult decît pe mine ? Altfel decît pe mine ?

— Pe cinstea mea, nu, poate mai puțin, deoarece a trebuit să mă deprind cu ochii încrucișați ai domnului Giraudou, cu barba roșie și farsele domnului Cabrion și cu tristețea domnului Germain, pentru că era foarte trist acest biet tînăr... Dumneata, dimpotrivă, mi-ai plăcut de îndată...

— Să nu te superi, vreau să-ți vorbesc... ca unui bun camarad...

— Bine, spune... sînt bună din fire... Și apoi sînt sigură că nici pe dumneata nu te va lăsa inima să-mi spui ceva care m-ar îndurera...

— Spune-mi, te rog, ai avut vreodată amanți ?

— Amanți, eu !... Am oare vreme pentru așa ceva ?

— Și ce-are a face vremea ?

— Cum ce-are a face ? Vezi bine că are a face... Mai întîi aș fi geloasă ca un tigru, mi-aș face mereu sînge rău ; ei bine, cîștig eu oare atît ca să pot irosi două sau trei ceasuri pe zi plîngînd sau

văitîndu-mă ? Şi dacă aş fi înşelată... Cîte lacrimi, cîte dureri !... Asta îmi mai lipseşte ! mi-ar strica tot rostul !

— Dar nu toţi amanţii sînt infideli şi nu toţi îşi fac prietena să plîngă.

— Ar fi şi mai rău... dacă ar fi prea drăgut. Aş putea trăi o singură clipă fără el ? Şi cum dînsul ar trebui, poate, să stea toată ziua la birou, la atelier sau la prăvălie, aş fi, în lipsa lui, ca un suflet stingher, mi-aş face fel de fel de gînduri... mi-aş închipui că-l iubesc altele... că e la ele. Şi dacă m-ar părăsi !... Judecă şi dumneata ! Ştiu eu ce mi s-ar mai putea întîmpla ? Sigur că munca mea ar suferi... şi atunci ce m-aş face ? De abia pot, aşa liniştită cum sînt, să mă întreţin lucrînd între douăsprezece şi cincisprezece ore pe zi... Vezi deci ce s-ar întîmpla dacă aş pierde trei sau patru zile pe săptămînă, chinuindu-mă... Trebuie neapărat să mă comande cineva ?... O, numai asta nu ! Mi-e prea dragă libertatea...

— Libertatea dumitale ?

— Da, aş putea intra ca premieră la patroană, croitoreasa pentru care lucrez... aş avea patru sute de franci, casă, masă...

— Şi nu primeşti ?

— Bineînţeles că nu.

— Dar, mă rog, sincer vorbind, n-ai avut niciodată un amant ?

— Nu, niciodată... ar însemna să-mi iau stăpîn pe cap, pe cînd aşa, oricît de modest e interiorul meu, sînt la mine acasă, şi nu datorez nimănui nimic, nimănui... Sînt curajoasă, am inima uşoară, sînt sănătoasă şi veselă... Am un vecin bun ca dumneata — ce-mi trebuie mai mult ?

— Şi nu te-ai gîndit niciodată să te măriţi ?

— Să mă mărit... Nu m-aș putea mărita decît tot cu un sărăntoc ca mine. Uită-te la nenorociții ăștia de Moreli, iată unde duce căsătoria... pe cînd dacă nu răspunzi decît de tine, o scoți totdeauna la capăt...

— Așa că nu visezi niciodată castele în Spania ?

— Ba da... visez la garnitura pentru șemineu... Afară de asta, ce vrei să-mi mai doresc ?

— Dar dacă o rudă ți-ar lăsa o mică avere... să zicem un venit de o mie două sute de franci... dumneata care trăiești cu cinci sute ?

— Știu eu ? Ar fi poate bine, poate rău.

— Rău ?

— Sînt fericită așa cum sînt, îmi cunosc viața asta de-acum, n-o știu pe aceea pe care-aș duce-o dacă aș fi bogată. Vezi, vecine, cînd după o zi întreagă de muncă mă culc seara, cînd sting lampa și cînd la lumina scăzută a jarului din sobă îmi văd odaia curățică, perdelele, scrinul, scaunele mele, păsările, ceasul, masa încărcată cu stofele ce mi s-au încredințat, și îmi spun : „Tot ce-i aici e-al meu, nu mi-l datoresc decît mie", zău, vecine, gîndurile astea mă leagănă atît de mîngîios, încît adorm mîndră și totdeauna sînt mulțumită de mine. Iar dacă aș datora casa mea banilor vreunei rude bătrîne, nu știu dacă mi-ar mai face chiar atîta plăcere, zău așa... Dar iată-ne la bazar. Recunoaște că-i o priveliște superbă !

BAZARUL „LE TEMPLE"

Chiar dacă Rudolf nu împărtășea în totul marea admirație a Rigolettei pentru înfățișarea halei cu mărfuri de ocazie, era totuși izbit de aspectul

deosebit al acestui enorm bazar cu secţiile şi cu raioanele sale.

Către mijlocul străzii Templului, nu departe de o fîntînă care se află în colţul unei pieţe mari, se vede un imens paralelogram construit din scînduri, peste care se întinde un acoperiş suspendat, acoperit cu ardezie.

E „Le Temple".

Mărginit la stînga de strada du Petit-Tours, la dreapta de strada Percée, el dă într-o clădire mare, circulară, un fel de rotondă imensă, înconjurată de o galerie de arcade.

O lungă alee tăind paralelogramul prin mijloc şi în lungime, îl desparte în două părţi egale; acestea la rîndul lor sînt împărţite, subîmpărţite la nesfîrşit de o mulţime de mici ganguri laterale şi transversale care se încrucişează în toate sensurile şi sînt ferite de ploaie prin acoperişul clădirii.

În acest bazar e interzisă vînzarea de mărfuri noi, dar cel mai neînsemnat petec de stofă, cele mai mici resturi de fier, de aramă, de fontă sau oţel, îşi găsesc acolo vînzătorul şi cumpărătorul.

Sînt acolo negustori de cupoane de stofă de toate culorile, de toate nuanţele, de toate calităţile, de toate vîrstele, destinate să peticească hainele găurite sau rupte.

Sînt prăvălii unde descoperi munţi de pantofi scîlciaţi, găuriţi, strîmbaţi, plezniţi, lucruri fără nume, fără formă, fără culoare, printre care apar, ici şi colo, cîteva tălpi-fosile, groase de un deget, ţintuite de cuie ca uşile puşcăriilor, tari ca o copită de cal, adevărate schelete de încălţăminte, ale căror încheieturi au fost măcinate de vreme; toate acestea sînt mucegăite, zbîrcite, găurite, roase şi toate se cumpără: sînt negustori care trăiesc din acest comerţ.

Sînt negustori de panglici, de șireturi, de ciucuri, de ceaprazărie, cordoane, franjuri de mătase, de bumbac sau de aţă, provenind din perdelele ce nu mai puteau fi folosite.

Alţii se consacră negustoriei de pălării pentru femei. Aceste podoabe nu ajung niciodată la prăvălia lor decît în sacoşele revînzătoarelor, după peregrinările cele mai ciudate, transformările cele mai năstrușnice, decolorările cele mai de necrezut. Pentru ca mărfurile să nu ocupe prea mult loc într-o prăvălie, de obicei cît o boxă, aceste pălării se pliază frumuşel în două, apoi se turtesc şi se aşează una peste alta, înghesuite la maximum. Este exact procedeul aplicat conservării scrumbiilor, minus saramura, aşa că nu ne putem închipui cîte lucruri intră, mulţumită acestui sistem de depozitare, într-un spaţiu de puţin peste un metru pătrat.

Cînd se iveşte cumpărătorul, aceste cîrpe se scot din înghesuiala în care sînt ţinute ; negustoreasa dă cu nepăsare o mică lovitură de pumn în fundul calotei pentru a o ridica, descreţeşte borul pe ghenunchi, şi-ţi prezintă un obiect bizar, fantastic, care îţi aminteşte de acele pălării fabuloase, rîvnite mai ales de plasatoarele teatrelor, de mătuşile figurantelor sau de actriţele cu roluri de bătrîne din piesele teatrelor de provincie.

Mai departe, la firma „Moda zilei", sub arcadele rotondei ridicate la capătul unui drum larg care desparte „Le Temple" în două, sînt atîrnate mii şi mii de haine, de culori, forme, croieli şi mai extravagante, şi mai enorme decît vechile pălării de damă.

Astfel se găsesc fracuri cenuşii din in, împodobite arătos cu trei rînduri de nasturi de aramă,

ca ale husarilor şi, ca să ţină de cald, garnisite cu un guleraş de blană de vulpe.

Vezi redingote care, la început, au fost verzi ca sticla de vin, cărora timpul le-a dat culoarea fisticului, tivite cu un galon negru, şi împrospătate printr-o căptuşeală cu carouri de un albastru gălbui, de un efect cît se poate de comic ; fracuri, numite odinioară cu „coadă de peşte", ca iasca la culoare, cu guler lat de imitaţie de pluş, împodobite cu nasturi pe vremuri argintaţi, dar acum de un roşu arămiu.

Se mai văd gherocuri scurte, cafenii, cu ceaprazuri, cu guler din blană de pisică, brăzdate de găitane şi de garnituri destrămate, de bumbac negru ; nu departe de ele, se găsesc halate confecţionate artistic din vechi paltoane englezeşti cu pelerină cărora li s-au scos cele trei rînduri de gulere, căptuşite cu bucăţi de stambă imprimată ; cele mai puţin purtate sînt albastre sau de un verde murdar, împodobite cu bucăţi de stofă pestriţă, brodate cu aţă decolorată şi cu căptuşală din stofă roşie cu rotocoale portocalii, garniturile şi gulerul la fel ; o cingătoare făcută dintr-un vechi şnur de clopoţel, din lînă răsucită, serveşte de centură acestor elegante haine de casă, în care un Robert Macaire[1] s-ar fi lăfăit cu satisfacţie şi îngîmfare.

Vom mai pomeni în treacăt de numeroasele costume tip Frontin[2], mai mult sau mai puţin îndoielnice, mai mult sau mai puţin barbare, în mijlocul cărora se regăsesc, ici şi colo, cîteva livrele regale sau princiare pe care feluritele revo-

[1] *Robert Macaire* — personaj imortalizat de Frederick Lemaître, simbol al pungaşului îndrăzneţ, al hoţului şi criminalului.

[2] *Frontin* — tip de fecior de casă în vechea comedie franceză, obraznic şi spiritual.

luții le tîrîseră din palate sub întunecatele arcade ale rotondei din „Le Temple".

Această etalare de încălțăminte veche, de pălării vechi și de ridicule haine vechi, reprezintă partea grotescă a acestui bazar: este raionul zdrențelor împodobite și transformate pretențios, dar trebuie să mărturisim, sau mai bine zis să recunoaștem că acest stabiliment e de mare folos claselor de jos sau celor cu puțină dare de mînă. Aici se pot cumpăra cu rabat însemnat, lucruri excelente, aproape noi, la care uzura este, cum am spune, imaginară.

Unul din sectoarele halei, destinate rufăriei de pat, era încărcat cu maldăre de pături, cearșafuri, saltele și perne. Mai încolo, se găseau covoare, perdele, obiecte de menaj de tot felul; în altă parte, haine, încălțăminte, pălării pentru toate categoriile sociale și pentru toate vîrstele. Aceste obiecte, de o curățenie desăvîrșită, erau destul de plăcute la vedere.

Nu s-ar putea crede, înainte de a cerceta acest bazar, cît de puțină vreme și cît de puțini bani îți trebuie pentru a umple o căruță cu cele trebuincioase chiverniselii complete a două sau trei familii, care n-au nici de unele.

Rudolf fu izbit de felul zelos și, în același timp, prevenitor și voios în care negustorii, stînd în fața prăvăliilor, îi îndemnau pe trecători să cumpere; aceste purtări de o familiaritate respectuoasă, păreau să țină de alte vremuri.

Rudolf dădu brațul Rigolettei. Abia apărură în marele pasaj unde se ațineau negustorii de lenjerie de pat, că fură copleșiți de cele mai seducătoare oferte.

— Intrați, vă rog, domnule, uitați-vă la aceste saltele, sînt ca noi; o să descos un capăt, să vedeți

materialul de umplutură, s-ar zice că e lînă de miel, atît e de moale și de albă.

— Coniță dragă, avem cearșafuri de olandă frumoasă, mai bune decît cele noi, fiindcă și-au pierdut asprimea, sînt suple ca o mănușe, rezistente ca o țesătură de oțel.

— Drăguții mei însurăței, cumpărați-mi aceste pături, sînt moi, calde și ușoare, s-ar zice că sînt de puf, sînt ca nou-nouțe și n-au fost folosite nici de douăzeci de ori. Dragă coniță, hotărăște pe soțul dumitale, fii clienta mea, vă înzestrez toată gospodăria, și ieftin... veți fi mulțumiți, veți reveni la mama Bouvard, veți găsi la mine de toate. Ieri am avut o ocazie superbă... o să o vedeți... haide, intrați o dată, asta nu costă nimic!

— Pe cinstea mea, vecino, se adresă Rudolf Rigolettei, să preferăm pe această corpolentă femeie de treabă... Ne ia drept tineri căsătoriți, asta mă măgulește... M-am hotărît pentru prăvălia asta.

— De acord pentru femeia corpolentă! consimți Rigolette. Îmi place și mie mutra ei.

Lucrătoarea și tovarășul ei intrară la mama Bouvard.

Printr-o lealitate ce nu se întîlnește decît la „Le Temple", concurentele mamei Bouvard nu se revoltară de preferința ce i se acordase. Una din vecine merse cu mărinimia pînă acolo încît să spună:

— Mai bine să pună mama Bouvard mîna pe chilipirul ăsta decît alta; are familie și e decana și mîndria bazarului.

Ar fi fost de altfel greu să ai o figură mai îmbietoare, mai sinceră și mai veselă ca a decanei de la „Le Temple".

— Iată, frumoasa mea coniță, se adresă ea Rigolettei, care cerceta cu un ochi de cunoscătoare lucrurile, iată ocazia de care-ți vorbeam : două garnituri de pat complete, sînt ca și noi. Dacă din întîmplare doriți un birou-secretar vechi, ieftin, iată unul (și mama Bouvard îl arătă cu degetul), l-am luat în același lot. Deși de obicei nu cumpăr mobile, de astădată n-am putut refuza ; persoanele de la care l-am luat păreau atît de nenorocite ! Biata doamnă, în ce hal era... ! Mai ales vînzarea acestei antichități părea să-i sîngereze inima... Cred că era o mobilă de familie...

La aceste vorbe, și în timp ce negustoreasa discuta cu Rigolette prețul diferitelor lucruri, Rudolf se uită cu mai multă atenție la mobila pe care mama Bouvard i-o arătase.

Era unul din acele scrinuri din lemn de trandafir, de o formă aproape triunghiulară, închis printr-o tăblie care, coborîtă și proptită în două balamale lungi de aramă, slujea drept masă de scris. La mijloc, împodobită cu marchetărie în diferite culori, era încrustată o monogramă de abanos, compusă dintr-un M. și un R. împletiți unul într-altul și avînd deasupra o coroană de conte. Bănui că ultimul stăpîn al acelei mobile aparținuse unei clase suspuse. Curiozitatea lui crescu ; examină biroul cu atenție sporită, cercetă mașinal sertarele, unul după altul, cînd, întîmpinînd oarecare rezistență vrînd să-l deschidă pe cel din urmă, și căutînd pricina acestui obstacol, descoperi și trase afară cu grijă o foaie de hîrtie pe jumătate prinsă între sertăraș și fundul mobilei.

În timp ce Rigolette își termina cumpărăturile de la mama Bouvard, Rudolf studia, plin de curiozitate, descoperirea sa.

După numeroasele ștersături care acopereau hîrtia, se recunoștea că era ciorna unei scrisori neterminate.

Rudolf citi cu destulă greutate cele ce urmează :

„Domnule, vă rog să credeți că numai nenorocirea cea mai cumplită m-a putut constrînge la demersul pe care-l încerc pe lîngă dumneavoastră. Nu este o mîndrie fără rost care m-ar face să ezit, ci lipsa oricăror temeiuri care mi-ar da dreptul să vă solicit acest serviciu. Văzînd-o pe fiica mea, constrînsă ca și mine, la cele mai grele lipsuri, izbutesc să-mi înfrîng nehotărîrea. Cîteva cuvinte numai asupra cauzei dezastrelor care mă covîrșesc.

După moartea soțului meu, îmi rămăsese ca avere trei sute de mii de franci depuși de fratele meu la domnul Jacques Ferrand, notar. Primeam, prin intermediul fratelui meu, la Angers, unde mă retrăsesem cu fiica mea, dobînzile cuvenite la această sumă. Cunoașteți, domnule, groaznicul eveniment care a pus capăt zilelor lui. Ruinat, zice-se, prin speculații tainice și nenorocite, s-a sinucis acum opt luni. Înaintea acestui funest deznodămînt, am primit de la el cîteva rînduri deznădăjduite. «Cînd le vei citi, spunea el, nu voi mai fi în viață». Încheia scrisoarea, prevenindu-mă că nu posedă nici un act privitor la suma depusă pe numele meu la domnul Jacques Ferrand, acesta din urmă, nedînd niciodată chitanțe, deoarece era cinstea și pietatea personificată ; va fi destul să mă prezint la el pentru ca

această afacere să fie aranjată în cele mai bune condiții.

De îndată ce mi-a fost cu putință să mă gîndesc și la altceva decît la moartea cumplită a fratelui meu, am plecat la Paris unde nu cunoșteam pe nimeni afară de dumneavoastră, domnule, și asta indirect, prin relațiile pe care le-ați avut cu soțul meu. V-am spus că suma depusă la domnul Jacques Ferrand constituia toată averea mea și că fratele meu îmi trimitea la fiecare șase luni dobînzile respective. Trecînd mai mult de un an de cînd primisem ultima plată, m-am prezentat la domnul Jacques Ferrand, ca să-mi ridic venitul de care aveam mare nevoie.

De-abia îmi rostisem numele, că, fără nici o considerație pentru durerea mea, îl învinovăți pe fratele meu că-i luase cu împrumut două mii de franci și că, prin moartea lui, dînsul ar fi pierdut acești bani. Adăugă apoi că sinuciderea fratelui meu era nu numai o crimă în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, dar și un act de jaf în dauna lui. a domnului Jacques Ferrand.

Acest odios limbaj m-a indignat; desăvîrșita cinste a fratelui meu era bine cunoscută de toți. E drept că, fără știrea mea și a prietenilor lui, își pierduse averea în speculații riscante, dar murise cu un renume nepătat, plîns de toți și fără să fi lăsat vreo datorie, afară de aceea către notar.

I-am răspuns domnului Jacques Ferrand că-l autoriz să scadă imediat cei două mii de franci pe care îi datora fratele meu din cei trei sute de mii de franci depuși de el. La aceste vorbe, mă privi uluit și mă întrebă: «De care trei sute de mii de franci vorbești?»

«De cei pe care fratele meu i-a depus la dumneavoastră acum optsprezece luni, domnule, și

pentru care mi-ați plătit dobînzile prin fratele meu» i-am spus, nepricepîndu-i întrebarea.

Notarul ridică din umeri, surîse compătimitor ca și cum n-aș fi vorbit serios, și-mi răspunse că nu numai că fratele meu nu i-a depus banii, dar că mai luase cu împrumut două mii de franci.

Nu vă pot exprima spaima mea la auzul acestui răspuns.

«Dar, atunci, unde se află această sumă? am strigat eu. Fiica mea și cu mine n-avem alte resurse; dacă o pierdem, ne așteaptă cea mai neagră mizerie. Ce ne vom face?»

«Nu știu nimic, răspunse rece notarul. E probabil că fratele dumneavoastră, în loc să depună suma asta la mine, cum v-a spus, a pierdut-o în speculațiile nenorocite pe care le făcea fără știrea nimănui.»

«Nu-i adevărat, e o infamie, domnule! am strigat eu, fratele meu era cinstea personificată. Departe de a ne jertfi, pe mine și pe fiica mea, s-ar fi jertfit el pentru noi. N-a vrut să se însoare niciodată, numai ca să lase copilului meu tot ce poseda.»

«Aveți, așadar, cutezanța să pretindeți, doamnă, că sînt în stare să neg un depozit ce mi s-ar fi încredințat?» mă întrebă notarul cu o indignare ce mi s-a părut atît de onorabilă și de sinceră, încît i-am răspuns:

«Nu, fără îndoială că nu, domnule, reputația dumneavoastră de om cinstit e îndeobște cunoscută, totuși nu pot învinui pe fratele meu de un atît de cumplit abuz de încredere.»

«Pe ce elemente vă întemeiați pentru a-mi spune toate acestea?» mă întrebă domnul Ferrand.

«Pe nici unul, domnule. Acum optsprezece luni fratele meu, care se ocupa de afacerile mele, mi-a

scris: „Am un bun plasament cu șase la sută, trimite-mi o procură ca să-ți vînd titlurile. Voi depune trei sute de mii de franci, completînd diferența, la domnul Jacques Ferrand, notar." I-am trimis fratelui meu procura. După cîteva zile mi-a comunicat că plasamentul îl făcuse la dumneavoastră, că dumneavoastră nu dați niciodată chitanță și, la împlinirea a șase luni, mi-a trimis dobînzile scadente.»

«Dar aveți cel puțin cîteva scrisori de la el în această privință, doamnă?»

«Nu, domnule. Era vorba numai de afaceri și nu le-am păstrat.»

«Din nefericire, nu pot face nimic în această chestiune, doamnă, îmi răspunse notarul. Dacă cinstea mea n-ar fi mai presus de orice bănuială, de orice atingere, v-aș spune: tribunalele vă stau la dispoziție, reclamați-mă, judecătorii vor avea de ales între cuvîntul unui cetățean onorabil care de treizeci de ani se bucură de stima oamenilor cinstiți și declarația postumă a unuia care, după ce s-a ruinat în taină, prin cele mai nesocotite speculații, n-a găsit alt refugiu decît în sinucidere... Vă voi spune deci: reclamați-mă, doamnă, dacă vă încumetați, și memoria fratelui dumneavoastră va fi dezonorată. Dar cred că veți avea bunul simț să vă resemnați în fața acestei nenorociri, fără îndoială foarte mari, dar de care eu sînt cu totul străin.»

«Dar, în fine, domnule, sînt mamă, dacă averea mi-e răpită, eu și fata mea nu posedăm nimic altceva decît un modest mobilier. O dată vîndut, ne așteaptă mizeria, domnule, cumplita mizerie.»

«Ați fost înșelată, doamnă, e o nenorocire, dar nu sînt cu nimic vinovat, îmi răspunse notarul.

Încă o dată, fratele dumneavoastră v-a înşelat. Dacă şovăiţi între vorbele lui şi ale mele, reclamaţi-mă: tribunalele se vor pronunţa.»

Am plecat de la notar cu moartea în inimă. Ce-mi rămînea să fac, în această situaţie extremă? Fără vreun titlu care să dovedească existenţa creanţei mele, convinsă de corectitudinea desăvîrşită a fratelui meu, uimită de chipul categoric în care se exprima domnul Ferrand, neavînd pe nimeni căruia să-i cer un sfat (eraţi atunci plecat în călătorie), ştiind că e nevoie de bani ca să obţin consultaţiile oamenilor de drept şi vrînd să păstrez puţinul care mi-a mai rămas, n-am cutezat să încep un asemenea proces. Atunci...“

Ciorna de scrisoare se oprea aici, căci nişte ştersături acopereau cele cîteva rînduri indescifrabile, care urmau. În sfîrşit, în colţul paginii, Rudolf citi această notiţă: *„Se va scrie doamnei ducese de Lucenay.“*

Rudolf rămase pe gînduri după citirea acestui fragment de scrisoare.

Cu toate că noua ticăloşie, care părea să-l acuze pe Jacques Ferrand, nu era dovedită, acest om se arătase atît de neîndurător cu nenorocitul de Morel, atît de ticălos cu Luiza, fiica şlefuitorului, încît negarea unui depozit, la adăpostul lipsei de dovezi, nu te mai putea mira din partea unui atare mizerabil.

Această mamă, care-şi reclama averea pierdută de la o zi la alta, era, fără îndoială, deprinsă cu un trai îndestulat. Ruinate printr-o lovitură neprevăzută, necunoscînd pe nimeni la Paris, cum reieşea din acea scrisoare, care putea fi traiul acestor două femei, lipsite poate de strictul necesar, singure în mijlocul acestui imens oraş?

Știm că Rudolf făgăduise doamnei d'Harville, pentru a o distrage de la preocupările ei apăsătoare, să-i rezerve un rol în vreo acțiune de binefacere. Era sigur, de altfel, că va găsi, înainte de viitoarea lui întîlnire cu marchiza, vreun caz nenorocit în care ar fi fost necesar să intervină.

Se gîndi că poate întîmplarea îi va scoate în cale vreun caz de suferință nemeritată, care ar fi putut, după cum spunea el, să intereseze inima și gîndurile doamnei d'Harville.

Ciorna, al cărui original fără îndoială că nu fusese trimis niciodată persoanei căreia i se cerea ajutorul, trăda un caracter mîndru și resemnat, pe care oferirea unei pomeni l-ar fi revoltat. Astfel, de cîte precauțiuni e nevoie, de cîte ocoluri, de cîte abilități delicate ca să ascunzi originea generoasă a unui ajutor sau să-l faci să fie primit!

Și apoi cîtă îndemînare ca să ajungi la această femeie și să judeci dacă merită cu adevărat grija ce părea să o inspire! Rudolf întrevedea aici o mulțime de emoții noi, inedite, înduioșătoare, care ar fi trebuit s-o intereseze pe doamna d'Harville, așa cum îi făgăduise.

— Ei bine, *bărbate,* glăsui veselă Rigolette, ce-i petecul ăla de hîrtie pe care îl citești?

— *Nevestico,* îi răspunse Rudolf, ești foarte curioasă! o să-ți spun îndată. Ai terminat cumpărăturile?

— Bineînțeles, și protejații dumitale vor fi instalați regește. Nu mai rămîne decît să plătești. Doamna Bouvard e foarte înțelegătoare, ce-i al ei, e-al ei!

— *Nevestico,* am o idee, în timp ce plătesc, ce-ar fi dacă te-ai duce să alegi niște haine pentru doamna Morel și pentru copiii ei? Îți mărturisesc că nu mă pricep la astfel de cumpărături.

Spune să se aducă totul aici, nu vom face decît un singur drum și bieții oameni vor căpăta totul deodată.

— Ai totdeauna dreptate, *bărbățele*. Așteaptă-mă, că nu durează mult. Cunosc două negustorese, sînt clienta lor obișnuită, găsesc la ele tot ce-mi trebuie.

Și Rigolette se depărtă. Dar apoi se întoarse pentru a spune :

— Doamnă Bouvard, ți-l încredințez pe *soțul* meu, să nu-i faci ochi dulci.

Și, rîzînd, dispăru grăbită.

DESCOPERIREA

— Trebuie să recunoști, domnule, se adresă mama Bouvard lui Rudolf după plecarea Rigolettei, trebuie să recunoști că ai parte de o foarte dibace gospodină. Drace !... se pricepe grozav de bine la cumpărături și apoi e atît de drăguță ! Roz-albă, cu ochii mari, negri, frumoși și cu părul ei bogat... mai rar așa ceva !...

— Nu-i așa că-i fermecătoare și că sînt un soț fericit, doamnă Bouvard ?

— Tot atît de fericit ca soț pe cît e ea ca soție, sînt cît se poate de sigură.

— Nu te-nșeli de loc, dar spune-mi, te rog, cît îți datorez ?

— Soțioara dumitale n-a vrut să dea mai mult de trei sute treizeci de franci pe toate. Deși îți mărturisesc că nu cîștig decît cincisprezece franci, căci n-am dat pe lucrurile astea un preț atît de mic cît ar fi meritat... Nu m-a lăsat inima să mă

tocmesc... oamenii care mi le-au vîndut păreau prea nenorociți !...

— Adevărat ? Nu tot de la dînșii ai cumpărat și micul birou ?

— Ba da, domnule... Zău că ți se rupe inima numai cînd te gîndești ! Închipuiește-ți că alaltăieri vine la mine o doamnă tînără și încă frumoasă, dar atît de palidă, atît de firavă, că-ți făcea milă s-o privești. Și-apoi ne pricepem la nenorociți, noi ăștia. Cu toate că era îmbrăcată cu îngrijire, vechiul ei șal de lînă neagră, jerpelit, rochia de mohair tot neagră și tot atît de ponosită, pălăria ei de paie în luna ianuarie (doamna era în doliu), dovedeau ceea ce noi numim o sărăcie boierească, fiindcă sînt sigură că era o doamnă din lumea mare ; în sfîrșit, mă întreabă, roșind, dacă vreau să cumpăr o garnitură completă pentru două paturi și un mic birou vechi ; îi răspund că, dacă vînd, trebuie să și cumpăr, că, dacă îmi convine, treaba s-a făcut, dar că vreau mai întîi să văd lucrurile. Mă roagă, atunci, să viu la ea, nu prea departe de aici, de cealaltă parte a bulevardului, într-o casă de pe cheiul canalului Saint-Martin. Las prăvălia pe seama nepoatei mele, o urmez pe doamna, ajungem într-o casă de oameni modești, tocmai în fundul unei curți, ne urcăm la al patrulea, doamna bate la ușă, o tînără de vreo paișpe ani ne deschide ; era și ea în doliu, și tot atît de palidă și de slabă, dar, cu toate astea, frumoasă ca ziua... Atît de frumoasă, încît am rămas înmărmurită.

— Și cine era fata ?

— Fiica doamnei în doliu... Cu tot frigul, n-avea pe ea decît o rochie de bumbac negru cu picățele albe și un mic șal de doliu foarte uzat.

— Și locuința lor era atît de sărăcăcioasă ?

— Închipuiți-vă, domnule, două odăi curățele, dar goale, și un frig de-ți venea să mori, în cămin nici un pic de cenușă, se vedea că de multă vreme nu se aprinsese focul. Ca mobilier, două paturi, două scaune, un scrin, un cufăr vechi și micul birou, iar pe cufăr un pachet într-o basma... Acest mic pachet era tot ce mai rămînea mamei și ficei, după vînzarea mobilelor. Proprietarul se mulțumea cu cele două paturi de lemn, cu scaunele, cufărul și masa pentru chiria ce i se datora, spunea portarul care urcase o dată cu noi. Apoi, doamna mă rugă foarte cuviincios să prețuiesc saltelele, cearșafurile, perdelele și păturile. Pe cinstea mea ți-o spun, domnule, deși meseria mea este să cumpăr ieftin și să vînd scump, cînd am văzut-o pe domnișoara aceea cu ochii plini de lacrimi și pe mama, care, cu toată stăpînirea de sine părea că-și înghite plînsul, am prețuit obiectele doar cu cincisprezece franci mai puțin decît puteam lua pe ele, v-o jur ! Ba am și consimțit, ca să le servesc, să cumpăr și micul birou, deși nu intra în vederile mele...

— Ți-l cumpăr eu, doamnă Bouvard...

— Cu atît mai bine, domnule, fiindcă mi-ar fi rămas multă vreme în spinare... Nu-l cumpărasem decît pentru a-i face un serviciu bietei doamne. I-am spus deci prețul ce i-l ofeream pentru toate aceste obiecte... Mă așteptam să se tocmească, să ceară mai mult... Ei bine, mi-am dat seama și din asta că nu era o doamnă de rînd ; sărăcie boierească, domnule, ce vrei ! I-am spus deci „atîta face". Mi-a răspuns : „Bine, să mergem la dumneata, să-mi plătești, deoarece nu mă voi mai înapoia în această casă". Apoi spuse fetei care ședea pe cufăr și plîngea : „Claire, ia pachetul"... (am reținut numele, o cheamă Cla-

ire). Tînăra domnișoară se ridică, dar, trecînd pe lîngă micul birou, iată că îngenunchie în fața lui și începe să plîngă cu sughițuri. „Copila mea, curaj, ne vede lumea" o îmbărbătă mama cu glas scăzut, ceea ce totuși nu m-a împiedicat s-o aud. Înțelegeți, domnule, erau oameni săraci, dar mîndri. Cînd doamna mi-a dat cheia micului birou, am văzut și în ochii ei, înroșiți, o lacrimă, părea că-i sîngerează inima în clipa cînd se despărțea de mobila aceea veche, dar încerca să-și țină firea și să rămînă demnă în fața străinilor. În sfîrșit îi spuse portarului că voi veni să ridic tot ce nu păstra proprietarul și ne-am întors aici. Tînăra domnișoară dădu brațul mamei ducînd micul pachet în care se afla tot ce mai aveau. Le-am numărat banii, trei sute cincisprezece franci, și nu le-am mai văzut.

— Dar cum se numeau ?

— Nu știu, doamna îmi vînduse lucrurile în prezența portarului, nu mă interesa numele ei... ce vindea, îi aparținea.

— Și noua lor adresă ?

— Nici asta n-o știu.

— Fără îndoială că cei din vechea locuință o cunosc ?

— Nu, domnule, cînd m-am înapoiat să iau lucrurile, portarul mi-a spus, vorbind despre ele : „Erau persoane foarte liniștite, foarte respectabile și foarte nenorocite, numai de nu li s-ar întîmpla ceva rău ! Așa, par oarecum împăcate cu soarta, dar în fundul sufletului cred că sînt disperate." „Și unde s-au dus să locuiască acum ?" l-am întrebat pe portar. „Nu știu nimic, mi-a răspuns, au plecat fără să mi-o spună... e sigur că nu se mai înapoiază."

Iluziile ce și le făcuse Rudolf se risipiră într-o clipă. Cum să le descoperi pe aceste două nefericite femei, avînd drept singură indicație numele fetei Claire, și acea frîntură de scrisoare de care am pomenit, în josul căreia se aflau cuvintele : *„A se scrie doamnei de Lucenay“ ?*

Singura și slaba șansă de a da de urma acestor nenorocite, rămînea doamna de Lucenay care, din fericire, făcea parte din societatea doamnei d'Harleville !

— Iată, doamnă, banii, spuse Rudolf către o gustorească, dîndu-i o hîrtie de cinci sute de franci.

— Să vă dau restul, domnule...

— Unde găsim o căruță, să ducem lucrurile ?

— Dacă nu e prea departe, un cărucior pe două roți împins de un om va ajunge... e unul al lui nea Jérôme, aici aproape, el îmi face de obicei drumurile... Ce adresă aveți, domnule ?

— Strada Templului, numărul 17.

— Strada Templului, numărul 17... o, bine, bine, știu unde e.

— Ai fost vreodată în casa aia ?

— De mai multe ori... La început am cumpărat haine vechi de la una care împrumută cu anet și care locuiește acolo... E adevărat că n-o meserie care să-i facă cinste... Dar asta nu mă privește, ea vinde, eu cumpăr, sîntem chit. Altădată, nu sînt nici șase săptămîni de atunci, m-a dus pentru mobilele unui tînăr care locuia la patrulea și care se muta.

— Domnul François Germain, poate ? exclamă Rudolf.

— Chiar el ; îl cunoașteți ?

— Și încă cum, dar, din nefericire, nu și-a lăsat în strada Templului noua lui adresă și nu știu unde să-l găsesc.

— Dacă nu-i decît asta, pot să te scot din încurcătură.

— Știi unde stă ?

— Nu chiar, dar știu unde îl puteți găsi în mod sigur.

— Unde ?

— La notarul la care lucrează.

— Un notar ?

— Da, care stă în strada du Sentier.

— Domnul Jacques Ferrand ! strigă Rudolf.

— Chiar el, un om sfînt, are un crucifix și lemn sfințit, în biroul lui miroase de parcă ai fi într-o sacristie.

— Dar cum ai aflat că domnul Germain lucrează la acel notar ?

— Iată, acest tînăr a venit să-mi propună cumpărarea întregului său mobilier. Și de rîndul ăsta, cu toate că nu intră în vederile mele, am luat toată mobila și am vîndut-o cu bucata. Asta îi convenea acestui tînăr și eu voiam să-l servesc. Îi cumpăr, deci, mobilierul de holtei... bine... i-l plătesc... bine... Se vede că a fost mulțumit de mine, fiindcă după cincisprezece zile revine să cumpere o garnitură de pat. Îl însoțea un comisionar cu un cărucior pe două roți. Împachetăm totul... dar iată că, în clipa cînd trebuie să plătească, își dă seama că uitase punga acasă. Părea să fie un tînăr atît de cinstit, încît i-am spus : „Ia, totuși, lucrurile, trec eu pe la dumneata pentru bani". „Foarte bine, mi-a spus, dar nu sînt niciodată acasă ; vino mîine dimineața în strada du Sentier, la domnul Jacques Ferrand, notar, unde lucrez, și-ți voi plăti." M-am dus acolo a doua zi, mi-a plătit, dar ce mi s-a părut curios, e că și-a vîndut mobilierul ca să-și cumpere altul după numai cincisprezece zile.

Rudolf crezu că ghicește și ghici chiar rostul acestei ciudățenii : Germain voia să i se piardă urma ca să scape de mizerabilii care îl urmăreau. Temîndu-se, fără îndoială, că mutarea lui avea să-i îndrepte către noua lui locuință, a preferat să ocolească această primejdie, vînzîndu-și mobilele și cumpărîndu-și altele.

Rudolf tresări de bucurie, gîndindu-se la fericirea doamnei Georges, cînd, în sfîrșit, își va regăsi fiul pe care îl căutase atît de mult și zadarnic.

Rigolette se înapoie curînd, veselă și surîzătoare :

— Ei bine, cînd ți-am spus ! strigă ea, nu m-am înșelat... am cheltuit cu totul șase sute patruzeci de franci și Morelii vor fi chivernisiți ca niște prinți... Iată-i, iată-i pe negustorii care sosesc ! Cît sînt de încărcați ! Nimic nu va lipsi gospodăriei lor. Au tot ce le trebuie, pînă și un grătar, două tigăi cositorite ca și noi și un ibric de cafea... Mi-am spus : dacă vrem să facem lucrurile cum trebuie, apoi să le facem din plin, și pentru toate astea, am pierdut cel mult trei ceasuri... dar plătește repede, vecine, și să plecăm...

Rudolf plăti și însoțit de Rigolette, părăsi bazarul.

ARESTAREA

Rigolette și Rudolf se îndreptară spre casa din strada Templului și intrară în loja portarului Pipelet care stătea de vorbă cu soția lui. Toți așteptau sosirea mobilelor cumpărate pentru a fi urcate în camera lui Rudolf.

Deodată, acea rumoare nedesluşită care însoţeşte o agitaţie a mulţimii, se stîrni în stradă ; o mare hărmălaie la intrarea în aleie şi loviturile de paturi de puşcă răsunară pe caldarîmul din faţa intrării. Rigolette se uită nerăbdătoare prin ferestruică şi se întoarse îngrozită.

— Vai, domnule Rudolf, strigă ea palidă şi tremurînd, e aici un comisar de poliţie şi garda !

Într-adevăr, un comisar de poliţie, uşor de recunoscut după eşarfa ce se zărea de sub vestonul negru, intră în lojă. Înfăţişarea lui era gravă, demnă şi severă.

— Locuieşte în această casă numitul Jérôme Morel, lucrător-şlefuitor ?

— Da, domnule comisar, răspunse doamna Pipelet, luînd poziţia de drepţi.

— Du-mă la locuinţa lui.

— Morel şlefuitorul ! răspunse doamna Pipelet, în culmea mirării. Dar e mielul lui Dumnezeu ; nu e în stare să...

— Jérôme Morel locuieşte aici sau nu ?

— Aici stă, domnule comisar... împreună cu familia lui, într-o mansardă.

Apoi, adresîndu-se unui om care-l însoţea, ordonă :

— Doi gardişti să aştepte jos, să nu părăsească aleea. Trimite pe Justin s-aducă o trăsură.

Omul se depărtă pentru a executa ordinul.

— Acum, reluă comisarul adresîndu-se domnului Pipelet, condu-mă la Morel.

— Dacă n-aveţi nimic împotrivă, voi înlocui pe soţul meu care nu se simte prea bine.

— Dumneata sau soţul dumitale, mi-e perfect egal, să mergem !

Și, precedat de doamna Pipelet, începu să urce scara, dar curînd se opri după cîțiva pași, văzîndu-se urmat de Rudolf și de Rigolette.

— Cine sînteți și ce doriți ? întrebă comisarul.

— Sînt doi chiriași de la al patrulea, îl lămuri doamna Pipelet.

— Scuzați-mă, domnule, nu știam că sînteți aici, îi spuse comisarul lui Rudolf.

Acesta, încurajat de purtarea politicoasă a ofițerului de poliție, i se adresă :

— Veți găsi o familie disperată, domnule ; nu știu ce nouă lovitură îl amenință pe acest nenorocit meșteșugar, dar a fost crunt încercat în noaptea asta... Una din fiicele lui, istovită de boală, a murit sub ochii lor... de frig și de mizerie...

— E posibil ?

— E adevărat, domnul comisar, întări doamna Pipelet. Dacă nu era domnul care vorbește, și care e regele chiriașilor mei, pentru că a salvat, prin binefacerile sale, pe bietul Morel de la închisoare, toată familia șlefuitorului ar fi murit de foame.

Comisarul se uită la Rudolf cu surprindere și curiozitate.

— Nimic mai simplu, domnule, continuă acesta : o persoană miloasă, aflînd că Morel, de a cărui cinste și onoare mă fac chezaș, se afla într-o situație pe cît de grea, pe atît de nemeritată, m-a însărcinat să-i achit o poliță, pentru care portăreii vroiau să-l bage la închisoare.

La rîndu-i, impresionat de nobila înfățișare a lui Rudolf și de demnitatea purtărilor sale, omul legii îi răspunse :

— Nu mă îndoiesc de cinstea lui Morel, dar îmi pare rău că am de îndeplinit o însărcinare dureroasă, în fața dumneavoastră care vă interesați atît de mult de această familie.

— Ce vreți să spuneți, domnule ?

— După serviciile pe care le-ați făcut Morelilor, după limbajul dumneavoastră, domnule, văd că sînteți un om distins. Neavînd nici un motiv să ascund mandatul pe care trebuie să-l execut, vă voi mărturisi că e vorba de arestarea Luizei Morel, fiica șlefuitorului.

În mintea lui Rudolf reveni imaginea fișicului de aur pe care fata îl dăduse portăreilor.

— Doamne, dar de ce este învinuită ?

— E bănuită de pruncucidere !

— Ea ! Ea ! O, bietul ei tată !

— Din cele ce mi-ați spus, înțeleg că, în împrejurările triste în care se află meșteșugarul, această nouă lovitură va fi pentru el groaznică. Din păcate, trebuie să execut ordinele primite.

— Dar poate e vorba numai de o simplă presupunere ? exclamă Rudolf. Desigur că lipsesc dovezile.

— Nu vă pot da mai multe amănunte... Justiția a fost sesizată de această crimă sau, mai bine zis, de această acuzare, prin declarația unui om respectabil în toate privințele... stăpînul Luizei Morel.

— Jacques Ferrand, notarul ? se indignă Rudolf.

— Da, domnule... dar de ce această revoltă ?

— Domnul Jacques Ferrand e un mizerabil.

— Îmi pare rău, domnule, că nu cunoașteți persoana de care vorbiți : domnul Jacques Ferrand e omul cel mai onorabil din lume ; e de o probitate recunoscută de toți.

— Vă repet, domnule, că acest notar e un mizerabil... A vrut să-l bage în pușcărie pe Morel, pentru că fiica lui i-a respins propunerile infame. Dacă Luiza nu e urmărită decît în urma denunțului unui asemenea om... să recunoașteți, domnule, că spusele lui merită prea puțină crezare.

— Nu-i în căderea mea și nu-mi convine să dis-cut temeiurile declarațiilor domnului Ferrand, răs-punse cu răceală comisarul; justiția e sesizată de această afacere, tribunalele vor hotărî; cît despre mine, am ordinul să arestez pe Luiza Morel și-mi execut mandatul.

— Aveți dreptate, domnule, îmi pare rău că o pornire de indignare, poate îndreptățită, m-a făcut să uit că nu era nici locul, nici momentul să încep o discuție de acest fel. Un cuvînt numai: corpul copilului mort astă noapte a rămas în mansardă; am oferit acestei familii camera mea pentru a o cruța de dureroasa priveliște a acestui cadavru, așa că îl veți găsi pe șlefuitor, și probabil și pe fiica lui, la mine. Vă implor, domnule, în numele omeniei, să n-o smulgeți brusc, pe Luiza, din mijlocul acestor nenorociți, abia ieșiți dintr-o situație îngrozitoare. Morel a suferit atîtea emoții în noaptea asta, încît mintea nu i-ar mai rămîne întreagă, iar soția lui e și ea grav bolnavă; o asemenea lovitură ar ucide-o.

— Am executat totdeauna ordinele cu toate menajamentele posibile; voi proceda la fel și în această împrejurare.

— Îmi permiteți, domnule, să vă cer o favoare? Tată ce v-aș propune: tînăra care ne urmează împreună cu portăreasa, ocupă o cameră vecină cu a mea. Nu mă îndoiesc că o să vi-o pună la dispoziție; veți putea chema acolo pe Luiza, apoi, dacă trebuie, și pe Morel, să-și ia rămas bun... Veți evita astfel unei mame bolnave și infirme o scenă sfîșietoare.

— Dacă se pot face lucrurile în felul acesta... bucuros.

Convorbirea pe care o relatăm, se petrecuse pe șoptite, Rigolette și doamna Pipelet rămînînd dis-

cret cu cîteva trepte în urma comisarului și a lui Rudolf. Acesta se apropie de lucrătoare, pe care prezența comisarului o făcea să tremure, și-i spuse :

— Îți cer un nou serviciu, dragă vecino : trebuie să-mi lași camera dumitale pentru un ceas.

— Cît vrei, domnule Rudolf... Ai doar cheia la dumneata. Dar, pentru Dumnezeu, ce se petrece ?

— O să-ți spun îndată ; dar mai e ceva : fii bună și du-te la bazar și spune să nu trimită ceea ce am cumpărat de acolo decît peste o oră.

— Imediat, domnule Rudolf, dar, oare, ce nenorocire a mai dat peste Moreli ?

— Vai, ceva foarte trist și o vei afla mai devreme decît ar trebui.

— Mă duc, vecine, alerg la „Le Temple". Doamne ! și eu care credeam că grație dumitale, acești oameni cumsecade au scăpat de necazuri !... zise lucrătoarea coborînd repede scara.

Rudolf vroia s-o scutească pe Rigolette de trista scenă a arestării Luizei.

— Domnule comisar, vorbi doamna Pipelet, pentru că regele chiriașilor mei vă conduce, mă pot înapoia să văd ce face Alfred ? Sănătatea lui mă îngrijorează.

— Puteți pleca... răspunse comisarul ; și rămase numai cu Rudolf.

Ajunseră amîndoi pe palierul etajului al patrulea, în fața odăii în care se afla instalată temporar familia șlefuitorului.

Deodată ușa se deschise.

Luiza, palidă, plînsă, ieși repede.

— Adio ! adio ! tată, strigă ea, mă voi înapoia, dar acum trebuie să plec.

— Luiza, fata mea, ascultă-mă, strigă Morel luîndu-se după fată și încercînd s-o oprească.

La vederea lui Rudolf și a comisarului, Luiza și șlefuitorul rămaseră pe loc, nemișcați.

— Ah, dumneata ești, domnule, salvatorul nostru ? se bucură meșteșugarul adresîndu-se lui Rudolf. Ajută-mă s-o opresc pe Luiza să plece. Nu știu ce are, mi-e teamă de ea, vrea să mă lase. Nu-i așa că nu mai trebuie să se înapoieze la stăpînul ei ? Nu mi-ai spus chiar dumneata că „Luiza nu vă va mai părăsi, asta va fi răsplata suferințelor voastre ?“ Ah ! față de această fericită făgăduială, mărturisesc că am uitat o clipă de moartea micii mele Adela ; așa că nu mai vreau să mă despart de tine, Luiza, niciodată ! Niciodată !

Inima lui Rudolf se strînse, nu fu în stare să scoată o vorbă.

Comisarul se adresă cu severitate Luizei :

— Te numești Luiza Morel ?

— Da, domnule, răspunse fata buimăcită.

Rudolf deschisese odaia Rigolettei.

— Dumneata ești Jérôme, tatăl ei ? continuă comisarul, adresîndu-se șlefuitorului.

— Da... domnule... dar...

— Intră aici cu fiica dumitale.

Și comisarul arătă odaia Rigolettei în care intrase Rudolf. Deși oarecum liniștiți de prezența acestuia, șlefuitorul și Luiza, mirați și tulburați, dădură ascultare comisarului. Acesta închise ușa și-i zise emoționat lui Morel :

— Știu cît ești de cinstit și de nefericit ; dar cu părere de rău ți-aduc la cunoștință că, în numele legii, trebuie s-o arestez pe fiica dumitale.

— S-a descoperit totul... sînt pierdută !... strigă Luiza înspăimîntată, aruncîndu-se în brațele părintelui ei.

— Ce spui ?... ce spui ?... reluă uluit Morel. Eşti nebună... de ce pierdută ?... Să fii arestată... de ce, să fii arestată, cine te arestează ?

— Eu... în numele legii ! şi comisarul îşi arătă eşarfa.

— Vai, cît sînt de nenorocită !... de nenorocită... strigă Luiza, căzînd în genunchi.

— Cum, în numele legii ? zise meşteşugarul, a cărui minte, puternic zguduită de această nouă lovitură, începea să slăbească. De ce să fii arestată, fiica mea, în numele legii ? Răspund eu de Luiza, e fata mea, o fată cinstită, nu-i aşa, Luiza ? Cum ? să te aresteze cînd îngerul nostru bun, iată-l aici, ne-a ajutat să ne resemnăm de moartea micii noastre Adela ? Haida de, asta nu-i cu putinţă... Vedeţi, domnule comisar, e o greşeală, trebuie să fie o greşeală.

— Din nefericire nu e nici o greşeală !... Luiza Morel ia-ţi rămas bun de la tatăl dumitale.

— Îmi răpiţi fata ! strigă lucrătorul exasperat şi înaintînd ameninţător către comisar.

Rudolf îl apucă pe şlefuitor de braţ şi îi zise :

— Linişteşte-te, ai răbdare, fiica dumitale îţi va fi readusă acasă... nevinovăţia ei va fi dovedită, fără îndoială că nu e vinovată.

— Vinovată, de ce ?... Apoi, amintindu-şi de aurul pe care Luiza îl adusese ca să plătească poliţia, Morel strigă : Dar banii aceia... banii de azi dimineaţă, Luizo ?

Şi aruncă fetei o privire cumplită.

Luiza înţelese.

— Eu, să fur ? ! strigă ea, şi faţa ei aprinsă de o indignare copleşitoare, accentul ei, gestul ei, îl liniştiră pe Morel.

— Eram sigur ! exclamă el. Vedeţi, domnule comisar... neagă, şi n-a minţit niciodată, pot să

vă jur... Întrebați-i pe toți cei care o cunosc : v spune același lucru. Ea să mintă ! Ah !... e p mîndră pentru așa ceva, de altfel polița a fost p tită de binefăcătorul nostru... Aurul acela ea n va păstra, îl va înapoia persoanei care i l-a î prumutat cu condiția să n-o numească... nu-i a Luiza ?

— Fiica dumitale nu este învinuită de fu spuse comisarul.

— Doamne, dar de ce e învinuită atunci ? E tatăl ei, vă jur că de orice ar fi acuzată, e in centă și nici eu, în toată viața, n-am mințit nic odată.

— Ce nevoie e să cunoști această învinuire ? îi spuse Rudolf, mișcat de suferințele lui ; ne vinovăția Luizei va fi dovedită ; persoana care se interesează atît de mult de voi o va ocroti și pe fiica dumitale... Haide, curaj, pronia cerească nu vă va părăsi nici de rîndul acesta.

— Dar, domnule comisar, strigă Morel, fără a lua seama la spusele lui Rudolf, nu se răpește o fiică de la părintele ei, fără să i se spună cel puțin de ce e învinuită ! Vreau să știu tot... Luiza, vrei să vorbești ?

— Fiica dumitale e acuzată de pruncucidere, răspunse comisarul.

— Nu... nu... nu înțeleg... vă...

Și Morel, zdrobit, bîlbîi cîteva vorbe fără șir.

— Fiica dumitale e învinuită că și-a ucis copilul, reluă comisarul, adînc mișcat de această scenă, dar nu s-a făcut încă dovada că a comis cu adevărat această crimă.

— Vai ! Nu-i adevărat, domnule, nu-i adevărat, strigă Luiza cu putere. Vă jur că era mort. Nu mai răsufla... era înghețat... mi-am pierdut capul...

iată crima mea... Dar să-mi omor copilul... Asta niciodată !

— Copilul tău, mizerabilo ! strigă Morel, ridicînd amîndouă mîinile asupra Luizei ca și cum ar fi vrut s-o zdrobească prin acest gest și sub acest blestem.

— Iartă-mă, tată, iartă-mă !... strigă ea.

După o clipă de tăcere apăsătoare, Morel continuă pe un ton calm, dar și mai înfricoșător :

— Domnule comisar, luați-o cu dumneavoastră pe această creatură... nu mai e fata mea...

Șlefuitorul dădu să plece. Luiza se aruncă la picioarele lui, îmbrățișîndu-i genunchii cu ambele mîini și, pierdută, cu capul dat pe spate, îl imploră, strigînd :

— Tată, ascultă-mă... ascultă-mă...

— Domnule comisar, luați-o odată, v-o predau, spuse șlefuitorul, făcînd toate eforturile să se desprindă din îmbrățișarea Luizei.

— Ascult-o, îl îndemnă Rudolf, oprindu-l, nu fi acum neîndurător.

— Ea ! Doamne, Doamne... Ea... repeta Morel ducîndu-și mîinile la frunte, ea dezonorată !... o, infama !

— Și dacă s-a necinstit ca să te salveze ?... îi șopti Rudolf.

Aceste vorbe făcură asupra lui Morel o impresie zdrobitoare. Se uită la fata lui plînsă, mereu îngenunchiată la picioarele sale, apoi, cu o privire întrebătoare greu de redat, exclamă cu vocea înăbușită, printre dinții strînși de furie :

— Notarul ?

Pe buzele Luizei se ivi un răspuns... Voia să vorbească, dar un gînd oprind-o, coborî capul în tăcere și rămase mută.

— Nu se poate, voia să mă bage la închisoare azi dimineaţă ! reluă Morel izbucnind. Deci nu-i el ?... O ! cu atît mai bine !... cu atît mai bine !... Nu are nici măcar o scuză pentru greşeala făptuită... nu sînt cu nimic amestecat în dezonoarea ei... pot s-o blestem fără nici o remuşcare...

— Nu, nu !... nu mă blestema, tată ! Dumitale îţi voi spune totul... numai dumitale singur şi vei vedea dacă... vei vedea dacă nu merit iertarea dumitale...

— Ascultă-o măcar de milă ! îl îndemnă Rudolf.

— Ce poate să-mi spună ?... Ticăloşia ei va fi aflată de toată lumea ; aştept...

— Domnule ! strigă Luiza, adresîndu-se comisarului, fie-vă milă, lăsaţi-mă să spun cîteva vorbe tatălui meu... înainte de a-l părăsi poate pentru totdeauna. Şi în faţa dumitale, salvatorul nostru, voi vorbi, dar numai în faţa dumitale şi a tatălui meu.

— Consimt, rosti comisarul.

— Fi-vei oare atît de neîndurător ? Refuzi această ultimă consolare copilului dumitale ? îl întrebă Rudolf pe Morel. Dacă socoţi că-mi datorezi vreo recunoştinţă pentru binefacerile pe care vi le-am făcut, acceptă rugăciuńea fetei dumitale.

După o clipă de tăcere grea şi posomorîtă, Morel răspunse :

— Bine !

— Dar unde putem merge ? întrebă Rudolf, familia dumitale e alături...

— Unde să mergem, strigă şlefuitorul ? cu o ironie amară, unde să mergem ? Sus... acolo sus... în mansardă... lîngă trupul fiicei mele... Locul e bine ales pentru această spovedanie... nu-i aşa ?

Vom vedea dacă Luiza va îndrăzni să mintă în fața cadavrului surioarei ei. Să mergem !

Și Morel ieși repede, cu privirea rătăcită, fără să se uite la Luiza.

— Domnule, vorbi încet comisarul către Rudolf, vă rog, în interesul acestui biet tată, să nu prelungiți convorbirea. Aveați dreptate cînd spuneați adineauri că mintea nu-l mai ajută, privirea lui e aproape ca a unui nebun...

— Vai, domnule, ca și dumneavoastră mă tem de o nouă și groaznică nenorocire ; voi scurta cît se va putea această sfîșietoare despărțire.

MĂRTURISIREA

Crud și sumbru spectacol !

În mijlocul mansardei pe care am descris-o mai sus, se odihnea, pe patul idioatei, trupul fetiței care se săvîrșise din viață în dimineața aceea. O fîșie de cearșaf o acoperea.

Puțina lumină care trecea prin ferestruica îngustă, proiecta pe fețele celor trei actori ai acestei scene, reflexe și umbre aspru conturate.

Rudolf, în picioare, rezemat de zid, era penibil impresionat.

Morel, așezat pe marginea mesei sale de lucru, cu capul plecat, cu brațele atîrnîndu-i în jos, cu privirea fixă, sălbatică, nu-și lua ochii de la salteaua unde zăceau rămășițele micii sale Adela.

La vederea cadavrului, mînia, indignarea șlefuitorului slăbiră și se preschimbară într-o tristețe și o amărăciune indescriptibile ; puterile îl părăseau, era doborît de această nouă lovitură.

Luiza, palidă ca moartea, simţea că se pierde, spovedania care urma s-o facă o îngrozea. Totuşi, cuteză să apuce, tremurînd, mîna tatălui, acea mînă slăbită, deformată de prea multă muncă.

El nu şi-o retrase. Atunci fata izbucnind în plîns, o acoperi de sărutări şi îi simţi apăsarea pe buze. Furia lui Morel se topise, lacrimile lui atîta vreme stăpînite, începură să curgă în voie.

— Tată, dacă ai şti !, strigă Luiza, dacă ai şti cît sînt de plîns !

— Ah ! vezi tu, va fi durerea întregii mele vieţi, Luiza, răspunse şlefuitorul plîngînd. Pentru Dumnezeu, tu !... tu la închisoare... la rînd cu ucigaşii... tu, atît de mîndră... cînd aveai dreptul de a fi mîndră... Nu ! continuă el, pradă unui nou acces de disperare, aş prefera să te văd sub giulgiu, alături de sărmana ta soră...

— Şi eu aş vrea să fiu acolo ! răspunse Luiza.

— Taci, copil nenorocit ! Am greşit spunîndu-ţi asta, am mers prea departe... Haide, vorbeşte, dar pentru Dumnezeu, numai să nu minţi... Oricît de groaznic ar fi adevărul, spune-mi-l... Vorbeşte, vai, clipele noastre sînt numărate... O ! cerule !... ce trist... ce trist rămas bun !

— Tată, îţi voi spune tot... reluă cu hotărîre Luiza, dar făgăduieşte-mi, şi salvatorul nostru să-mi făgăduiască de asemenea, că nu va mai repeta spusele mele nimănui, nimănui. Dacă el ar afla că am vorbit, vedeţi... O ! adăugă ea cutremurată de groază, aţi fi pierduţi... pierduţi pentru mine, căci voi nu cunoaşteţi puterea şi cruzimea acestui om !

— De cine e vorba ?

— De stăpînul meu...

— Notarul ?

— Da... răspunse Luiza încet și privind în jur, ca și cum s-ar fi temut să n-o audă cineva.

— Liniștește-te, spuse Rudolf, acest om o fi necruțător, puternic, n-are importanță, îl vom birui. De altfel, dacă aș destăinui ceea ce vrei să ne spui, aș face-o numai în interesul dumitale și al lui Morel.

— Iar eu, Luiza, dacă aș vorbi, ar fi tot pentru a încerca să te salvez. Dar ce-a mai făcut acest ticălos ?

— O veți afla numaidecît, urmă Luiza după o clipă de gîndire, în această povestire e amestecat cineva care ne-a făcut un mare serviciu... și a fost pentru tata și pentru familia noastră plin de bunătate ; această persoană era în slujbă la domnul Ferrand, cînd m-am angajat acolo. M-a pus să jur că nu voi divulga nimănui nimic.

Rudolf, gîndindu-se că e poate vorba de Germain, spuse Luizei :

— Dacă te referi la François Germain, fii liniștită, taina va fi bine păstrată de tatăl dumitale și de mine.

Luiza se uită mirată la Rudolf.

— Îl cunoașteți ?

— Cum de nu ?

— Acest brav tînăr, care a locuit aici timp de trei luni, era funcționar la notar, atunci cînd ai intrat în serviciul lui ? o întrebă Morel. Cînd l-ai văzut pentru prima oară aici, păreai că nici nu-l cunoști.

— Așa ne-am înțeles, tată ; avea motive serioase să ascundă că lucrează la domnul Ferrand. Eu i-am vorbit de camera de la al patrulea, care era de închiriat, socotind că va fi pentru noi un vecin bun...

— Dar, întrebă Rudolf, cine i-a recomandat-o pe fata dumitale notarului ?

— Cînd cu boala soției, spusesem doamnei Burette, femeia care împrumută pe amanet și care locuiește aici, că Luiza vrea să intre la stăpîn, ca să ne ajute. Doamna Burette o cunoștea pe menajera notarului ; mi-a dat o scrisoare către ea prin care o recomanda pe Luiza. Blestemată fie scrisoarea aceea !... de la ea s-au tras toate nenorocirile noastre... În sfîrșit, domnule... iată cum fiica mea a intrat în serviciul notarului.

— Cu toate că am fost informat de unele motive care au stîrnit ura domnului Ferrand împotriva tatălui dumitale, se adresă Rudolf Luizei, spune-mi, te rog, în cîteva cuvinte, ce s-a petrecut între notar și dumneata din clipa cînd ai intrat la el în serviciu. Aceasta ne poate fi de folos în apărarea dumitale.

— În primele zile de la intrarea mea în serviciul domnului Ferrand, începu Luiza, nu mă puteam plînge de el. Aveam mult de lucru, menajera lui mă bruftuia adesea, casa era tristă, dar răbdam totul cu resemnare ; serviciul era serviciu, oriunde aiurea aș fi avut poate alte neplăceri. Domnul Ferrand avea o înfățișare aspră, se ducea la biserică, și primea adeseori preoți ; nu mă feream de el. La început, de-abia dacă se uita la mine, îmi vorbea răstit, mai ales față de străini. Afară de portar, care locuia la stradă, în corpul de clădire unde se afla biroul, eram singura servitoare, împreună cu doamna Séraphine, menajera. Pavilionul în care locuia notarul era o dărăpănătură mare, izolată, între curte și grădină. Odaia mea se afla sus de tot. De multe ori îmi era frică să rămîn seara singură, în bucătăria de la subsol sau în odaia mea. Noaptea mi se părea cîteodată

că aud în catul de dedesubt niște zgomote înăbușite și ciudate. Acolo nu locuia nimeni ; doar domnul Germain venea cîteodată, în timpul zilei, să lucreze ; două ferestre ale acelui etaj erau zidite și una din uși, foarte groasă, era întărită cu bare de fier. Menajera mi-a spus, mai tîrziu, că acolo era casa de bani a domnului Ferrand. Odată, după ce veghiasem foarte tîrziu, ca să termin niște reparații de care era urgentă nevoie, mă pregăteam de culcare, cînd aud pe cineva umblînd tiptil în micul coridor la al cărui capăt era odaia mea și oprindu-se la ușă ; am bănuit întîi că e doamna Séraphine, dar cum nimeni nu intra, mi-a fost frică, nu îndrăzneam să mă mișc, ascultam, nu se mișca nimic, dar totuși eram sigură că se afla cineva în fața ușii mele. Am întrebat de două ori cine e... Nu mi s-a răspuns. Din ce în ce mai speriată, deoarece n-aveam nici broască, nici zăvor, am împins scrinul în ușă. Am tras cu urechea mereu, nimic nu se mișca și, după o jumătate de oră care mi s-a părut nesfîrșită, m-am aruncat în pat. Noaptea a trecut în liniște. A doua zi am cerut menajerei îngăduința să pun un zăvor la ușa care n-avea broască, povestindu-i prin ce spaimă trecusem. Mi-a răspuns că am visat și că, de altminteri, trebuie să mă adresez domnului Ferrand pentru zăvor. La cererea mea, notarul a ridicat din umeri, mi-a spus că sînt nebună, așa că n-am mai îndrăznit să-i vorbesc de asta. După cîtva timp s-a întîmplat nenorocirea cu diamantul. Tata, disperat, nu știa ce să facă. I-am povestit doamnei Séraphine necazul meu. Mi-a răspuns : „Domnul e atît de milos, încît poate că va face și pentru tatăl dumitale ceva !“ În aceeași seară, pe cînd serveam masa, domnul Ferrand mi-a spus pe neașteptate : „Tatăl tău are nevoie de o mie trei sute

de franci ; du-te chiar în astă seară la el și spune-i să treacă mîine pe la biroul meu să-i dau banii. E un om cinstit și merită să fie ajutat.“ La această dovadă de bunătate am izbucnit în plîns, nu mai știam cum să-i mulțumesc stăpînului meu. Dar dînsul, cu asprimea lui obișnuită, mi-a răspuns : „Bine, bine, ceea ce fac, e cît se poate de firesc...“ Seara, după ce am terminat ce mai aveam de făcut, m-am dus la tata să-i aduc vestea cea bună, și a doua zi...

— Aveam cei o mie trei sute de franci contra unei polițe pe termen de trei luni, acceptată de mine în alb, adăugă Morel. Am făcut ca Luiza, am plîns de recunoștință, l-am numit pe acest om binefăcătorul meu... salvatorul meu.

— Această măsură de prevedere de a te face să semnezi o poliță în alb, și cu o scadență atît de apropiată — datorie pe care n-ai fi putut-o plăti la termen, nu ți-a deșteptat bănuielile ? întrebă Rudolf.

— Nu, domnule ; am crezut că notarul își ia cuvenitele garanții, asta-i tot ; de altfel, mi-a spus că nu trebuie să mă gîndesc să-i achit această sumă decît după doi ani ; n-aveam decît să preschimb polița din trei în trei luni pentru buna regulă ; totuși, la prima scadență mi-a prezentat-o, suma nefiind achitată, a obținut o hotărîre contra mea, în favoarea unui terț ; dar mi-a trimis vorbă că asta să nu mă sperie... că era o greșeală a portărelului.

— Voia astfel să te aibă la mînă, zise Rudolf.

— Vai ! da, domnule, fiindcă din ziua sentinței a început să... dar continuă tu, Luiza, continuă... Nu mai știu unde am rămas... mi se învîrtește capul... simt că o să înnebunesc !...

Rudolf îl liniști pe șlefuitor... Luiza reluă :

— Munceam tot mai mult ca să răsplătesc, cum puteam, bunătatea pe care domnul Ferrand ne-o dovedise. Doamna Séraphine începu de-atunci să-mi poarte pică ; îi făcea plăcere să mă chinuiască, să mă facă să greșesc, netransmițîndu-mi ordinele pe care domnul Ferrand i le dădea pentru mine ; sufeream din pricina acestor neplăceri. Mi-aș fi căutat un loc în altă parte, dar obligația pe care tatăl meu o avea față de domnul Ferrand, mă împiedica să plec. Trecuseră trei luni de cînd domnul Ferrand ne împrumutase banii ; continua să se poarte rău cu mine în fața doamnei Séraphine; totuși, cîteodată, se uita la mine cu coada ochiului într-un fel care mă stînjenea, iar el surîdea, văzîndu-mă că roșesc.

— Înțelegi, domnule Rudolf, încă de pe atunci se pregătea să ceară arestarea mea, interveni Morel.

— Într-o zi, urmă Luiza, menajera plecă, după cină, de acasă, împotriva obiceiului ei ; secretarii părăsiră biroul, căci locuiau în oraș. Domnul Ferrand îl trimisese pe portar să-i facă un comision, iar eu am rămas singură în casă cu stăpînul meu. Aveam treabă în anticameră, cînd notarul mă sună. Am intrat în camera lui de culcare ; l-am găsit stînd în picioare în fața căminului ; m-am apropiat, el s-a întors repede, m-a luat în brațe... fața îi era roșie ca focul, ochii îi ardeau. Mi-a fost o teamă grozavă, frica mă împiedica la început să fac vreo mișcare, dar, deși era foarte puternic, m-am zbătut atît de tare încît i-am scăpat din mîini, am fugit în anticameră, a cărei ușă am închis-o, ținînd-o cu toată puterea ; cheia se afla de partea lui.

— O auzi, domnule, o auzi ? se adresă Morel lui Rudolf. Iată purtarea acestui demn binefăcător.

— După cîteva clipe, ușa a cedat eforturilor lui, reluă Luiza, noroc că lampa era aproape, așa că am avut timp s-o sting. Anticamera era departe de odaia în care se afla notarul ; s-a pomenit deodată în întuneric. M-a chemat, nu i-am răspuns, mi-a spus atunci cu o voce care tremura de furie : „Dacă încerci să-mi scapi, tatăl tău va intra în pușcărie pentru cei o mie treisute de franci ce mi-i datorează și nu mi-i poate plăti". L-am implorat să-i fie milă de mine, i-am făgăduit să fac orice pentru a-l mulțumi și a-i dovedi recunoștința ce i-o port pentru binele făcut, dar i-am declarat că nimic nu mă poate sili să mă las dezonorată.

— Acesta e limbajul Luizei, observă Morel, al Luizei mele cînd avea dreptul să fie mîndră. Dar acum ?... În sfîrșit, mai departe, mai departe...

— Mă aflam în întuneric. După o clipă, aud închizîndu-se ușa anticamerei, pe care stăpînul meu o găsise pe pipăite. Mă aflam astfel în mîinile lui. Notarul se duse în camera lui și se întoarse imediat cu o lampă. Nu-ți pot descrie, tată, noua luptă căreia a trebuit să-i fac față, amenințările, urmărirea lui din odaie în odaie. Din fericire, disperarea, frica, furia îmi dădeau putere, împotrivirea mea îl înfuria, nu se mai putea stăpîni. M-a maltratat, m-a bătut, eram plină de sînge pe față...

— Doamne ! Doamne ! strigă șlefuitorul ridicînd mîinile la cer ; astea sînt totuși crime și nu există pedeapsă pentru un asemenea monstru... nu e...

— Poate, spuse Rudolf, care părea că se gîndește la ceva ; apoi, adresîndu-se Luizei ; Hai, curaj ! spune tot.

— Lupta durase prea mult ; puterile începeau să mă părăsească treptat, cînd portarul, care se înapoiase, sună de două ori ; aducea o scrisoare. Te-

mîndu-se că dacă nu mă duc eu s-o iau, o va aduce chiar portarul, domnul Ferrand îmi spuse : „Pleacă ! Dacă sufli un singur cuvînt, tatăl tău e pierdut, dacă încerci să pleci de la mine, e iarăşi pierdut, dacă se vor cere informaţii despre tine, te voi împiedica să găseşti un loc, lăsînd să se înţeleagă, fără a afirma, că m-ai furat. Am să mai spun că eşti o servitoare detestabilă..." A doua zi după această scenă, cu toate ameninţările stăpînului, am alergat să spun totul tatălui meu. Voia să părăsesc imediat casa aceea... dar în acest caz îl aştepta închisoarea... Puţinul ce cîştigam de cînd cu boala mamei, era absolut necesar familiei noastre. Şi informaţiile proaste pe care domnul Ferrand le-ar fi dat despre mine, m-ar fi împiedicat pentru multă vreme, poate, să găsesc un loc în altă parte.

— Da, spuse Morel, amărît, am avut laşitatea, egoismul de a o lăsa pe copila noastră să se înapoieze acolo... O ! vă spuneam eu, mizeria... mizeria... cîte infamii te sileşte să săvîrşeşti !

— Vai, tată, dar n-ai încercat, oare, în fel şi chip să găseşti o mie trei sute de franci ? A fost imposibil, a trebuit să ne resemnăm.

— Mai departe... Ai tăi ţi-au fost călăii, sîntem şi mai vinovaţi decît tine de nenorocirea ce ţi s-a întîmplat, exclamă şlefuitorul, ascunzîndu-şi faţa în mîini.

— Cînd l-am revăzut, continuă Luiza, stăpînul se purta faţă de mine tot atît de aspru şi de brutal ca şi înainte de scena despre care v-am povestit, fără a spune un cuvînt cu privire la cele întîmplate. Doamna Séraphine continua să mă chinuiască, abia dacă-mi dădea de mîncare, încuia pîinea şi, cîteodată, din răutate, spurca resturile rămase, doarece ei luau masa împreună. Noaptea de-abia dacă dormeam, mă temeam în fiecare clipă

să nu-l văd pe notar intrînd în odaia mea care nu se putea încuia ; scosese şi scrinul pe care-l puneam în faţa uşii ca să mă apăr, nu-mi mai rămăsese decît un scaun, o masă mică şi un cufăr. Încercam să mă baricadez cu ele cum puteam şi mă culcam îmbrăcată. Cîtva timp m-a lăsat în pace, nici nu se mai uita la mine. Începusem chiar să mă liniştesc nitel. Într-o duminică mi-a dat voie să ies. Am venit să aduc această veste bună tatii şi mamei, eram toţi aşa de fericiţi !... Pînă aici ai ştiut totul, tată, ceea ce-mi rămîne de spus... şi vocea Luizei tremură... e cumplit... nu ţi-am mărturisit-o niciodată.

— Ah ! eram sigur... foarte sigur că-mi ascundeai o taină, strigă Morel cu o volubilitate care-l miră pe Rudolf. Paloarea ta, trăsăturile feţei tale... ar fi trebuit să-mi dea de gîndit. Am spus-o de o sută de ori mamei tale... dar ea mă tot liniştea.

Şi-şi ascunse faţa în mîini.

Rudolf nu voi ca Luiza să vadă cît era el de speriat de vorbele fără şir ale şlefuitorului şi spuse cu gravitate :

— Nu eşti drept, Morel, nu numai pentru ea, dar pentru mama ei, pentru copii, pentru dumneata chiar, biata dumitale soţie se temea de urmările triste ale plecării ei din serviciul notarului... Nu învinui pe nimeni... Toate blestemele, toate urile să cadă asupra unui singur om... acest monstru de ipocrizie care obligase o fată să aleagă între necinste şi ruină... poate chiar moartea tatălui şi a familiei ei, asupra acestui stăpîn care abuza în mod infam de puterea lui... Dar răbdare, ţi-am mai spus, pronia cerească pedepseşte adeseori crima în mod neaşteptat de groaznic.

Cuvintele lui Rudolf erau pătrunse de atîta certitudine şi convingere, încît Luiza se uită cu mirare, aproape cu teamă la salvatorul ei.

— Mai departe, copila mea, o îndemnă Rudolf, adresîndu-se Luizei, nu ascunde nimic... e mai important decît crezi.

— Începeam să fiu oarecum mai liniştită, continuă Luiza. Cînd, într-o seară, domnul Ferrand şi menajera au plecat pe rînd. Nu au cinat acasă. Am rămas singură ; mi s-a lăsat ca de obicei porţia mea de apă, de pîine şi de vin, după ce dulapurile fuseseră închise cu cheia. O dată ce mi-am terminat lucrul, am mîncat şi apoi, fiindu-mi frică, singură cum mă aflam, în apartament, m-am urcat în camera mea, după ce aprinsesem lampa domnului Ferrand. Cînd ieşea seara din casă, nu-l aştepta nimeni. Am început să brodez şi, împotriva obiceiului meu, încet, încet m-a furat somnul... Ah, tată ! strigă Luiza, întrerupîndu-se înfricoşată, n-o să mă crezi... îmi vei spune că mint şi totuşi, iată, îţi jur pe trupul bietei mele surori moarte, că nu spun decît adevărul...

— Explică-te, spuse Rudolf.

— Vai, domnule, de şapte luni caut zadarnic să-mi explic mie însumi acea noapte cumplită... fără să reuşesc. Cît p-aci să-mi pierd judecata, căutînd să dezleg această taină.

— Doamne ! Doamne ! ce o să-mi mai spună ? strigă şlefuitorul, ieşind din apatia în care, de la începutul acestei destăinuiri, cădea din cînd în cînd.

— Împotriva obiceiului meu, adormisem pe scaun, urmă Luiza. Iată, ultimul lucru de care-mi amintesc.

— Mai departe, mai departe...

— Oh ! tată, iartă-mă... Îți jur că nu sînt vinovată și totuși...

— Te cred ! te cred ! dar, vorbește.

— Nu știu de cît timp dormeam, cînd, deșteptîndu-mă, m-am văzut tot în odaia mea, dar culcată și necinstită de domnul Ferrand care se afla lîngă mine.

— Minți, minți, strigă șlefuitorul furios. Spune că te-ai supus forței, de frică să nu fiu tîrît în închisoare, dar nu minți așa !

— Tată ! îți jur că...

— Minți, minți ! De ce m-ar mai fi băgat la închisoare notarul, dacă consimțiseși ?

— Am consimțit ? Vai, nu, tată ! somnul meu a fost atît de adînc, încît eram ca moartă ! Asta îți pare cu neputință, ceva extraordinar... Doamne, știu bine, căci nici acum nu-mi pot da seama de cele întîmplate.

— Dar eu pricep totul, o întrerupse Rudolf pe Luiza, lipsea încă o crimă la activul acestui om. Nu învinovăți pe fiica dumitale de minciună, Morel... Spune-mi Luiza, în timp ce mîncai, înainte de a urca în odaia dumitale, n-ai simțit că băutura avea un gust neobișnuit ? Încearcă să-ți amintești !

După o clipă de gîndire, Luiza răspunse :

— Într-adevăr, mi-amintesc că amestecul de apă cu vin pe care, ca de obicei mi-l lăsa doamna Séraphine, avea un gust ușor amărui, dar n-am dat atenție, căci menajera punea cîteodată, în băutura mea, sare sau piper, ca să-și bată joc de mine.

— Și în ziua aceea băutura ți s-a părut amăruie ?

— Da, domnule, dar nu atît de amară ca să mă împiedice s-o beau ; am socotit că vinul era oţetit.

Morel, cu privirea fixă, puţin rătăcită, asculta întrebările lui Rudolf şi răspunsurile Luizei, fără să pară că le înţelege sensul.

— Înainte de a adormi pe scaun, nu ţi-ai simţit capul şi picioarele îngreuiate ?

— Da, domnule, mi se zbăteau tîmplele, mă trecea un fior, nu mă simţeam bine.

— Oh ! Mizerabilul ! mizerabilul ! strigă Rudolf. Ştii, Morel, ce i-a dat fiicei dumitale să bea omul ăsta ?

Meşteşugarul îl privi pe Rudolf fără a-i răspunde.

— Menajera, complicea lui, a amestecat în băutura Luizei un somnifer, opiu, fără îndoială ; puterile, judecata fiicei dumitale au fost paralizate timp de cîteva ceasuri. Cînd a ieşit din acel somn letargic, a constatat că a fost dezonorată.

— Ah ! strigă Luiza, acum se lămureşte nenorocirea mea. Vezi, tată, că sînt mai puţin vinovată decît păream. Tată, tată, răspunde-mi !

Privirea şlefuitorului era de o fixitate înspăimîntătoare. O asemenea oribilă perversitate nu putea fi admisă de acest om naiv şi cinstit. Abia dacă pătrundea înţelesul acestei cumplite destăinuiri. Şi-apoi trebuie să spunem că, de cîteva clipe, mintea i se rătăcise. Totuşi, Morel vorbi cu glas înăbuşit, scurt şi repezit :

— Da, da, e foarte rău, foarte rău.

Şi recăzu în apatia lui.

Rudolf îl privi cu teamă, crezînd că puterea lui de a se indigna începe să-i slăbească, după cum lacrimile lipsesc uneori în marile dureri. Vrînd să

pună capăt cît mai repede acestei triste scene, Rudolf zise Luizei :

— Curaj, copila mea, termină dezvăluirea acestei urzeli de nelegiuiri.

— Vai, domnule, ce-aţi auzit pînă acum, nu e încă totul. Văzîndu-l pe domnul Ferrand lîngă mine, am scos un ţipăt de spaimă. Am vrut să fug, dar el m-a reţinut cu forţa ; mă simţeam încă atît de slabă, atît de zdrobită, fără îndoială din cauza băuturii de care mi-aţi vorbit, că n-am putut scăpa din mîinile lui ; „De ce să fugi acum ? îmi spuse domnul Ferrand, cu o expresie de uimire care m-a derutat... Ce sînt mofturile astea ? Nu sînt oare lîngă tine, cu consimţămîntul tău ?“ „Ah ! domnule, dar e nedemn ce-ai făcut, am strigat, ai abuzat de somnul meu ca să mă dai pierzării ! O voi spune tatălui meu.“ Notarul izbucni în rîs. „Am abuzat de somnul tău, eu ? Glumeşti ! Cine o să creadă minciunea asta ? E patru dimineaţa. Sînt aici de două ceasuri, cum ai putut dormi atît de adînc ? Mărturiseşte mai bine că n-am făcut decît să mă folosesc de consimţămîntul tău. Haide, nu mai face mofturi, că ne supărăm. Tatăl tău e în mîna mea, acum nu mai ai nici un motiv să mă respingi, fii supusă şi vom fi prieteni buni — de nu, ia seama.“ „Voi spune totul tatălui meu, am strigat, va şti să mă răzbune. Există o dreptate pe lume !“ Domnul Ferrand mă privi cu mirare : „Dar eşti nebună de-a binelea ! Şi ce anume vei spune tatălui tău ? Că ţi-a plăcut să mă primeşti aici ? Fă ce vrei... vei vedea cum te va primi.“ „Doamne ! dar nu e adevărat. Ştii prea bine că te afli aici fără voia mea.“ „Fără voia ta ? Vei avea îndrăzneala să susţii o asemenea minciună, să vorbeşti de violenţă ? Vrei să-ţi dau o dovadă că eşti o prefă-

cută ? Dădusem ordin lui Germain să vină astă seară la zece ca să termine o lucrare urgentă ; a stat pînă la unu noaptea într-o cameră de sub a ta. N-ar fi auzit ţipetele tale, zgomotele unei lupte ca aceea pe care am avut-o cu tine jos, răutăcioaso, dacă ai fi fost atît de înţelegătoare ca acum ! Ei bine, întreabă-l mîine pe Germain şi va spune adevărul : că azi noapte a fost o linişte desăvîrşită în toată casa."

— O, toate precauţiunile fuseseră luate ca să-şi asigure nevinovăţia ! se indignă Rudolf.

— Da, domnule, pentru că eram împietrită nu găseam nici un răspuns la cele ce-mi spunea domnul Ferrand. Neştiind ce băutură îmi dăduse, nu-mi puteam lămuri mie însămi somnul acela atît de adînc. Aparenţele erau împotriva mea. Dacă m-aş fi plîns, toată lumea m-ar fi învinuit pe mine ; şi nu se putea altfel, fiindcă şi pentru mine însămi acea noapte rămînea o taină de nepătruns.

CRIMA

Rudolf rămase uluit de abominabila ipocrizie a domnului Ferrand.

— Aşadar, o întrebă el pe Luiza, n-ai îndrăznit să te plîngi tatălui dumitale de oribilul atentat săvîrşit de notar ?

— Nu, domnule, ar fi crezut, fără îndoială, că-i cedasem de bună voie domnului Ferrand, şi mă temeam ca în furia lui, tata să nu uite că libertatea sa, existenţa familiei noastre, depindeau de stăpînul meu.

— Și probabil, reluă Rudolf pentru a o scuti pe Luiza măcar în parte de aceste penibile mărturisiri, de teama de a nu expune pe tatăl dumitale răzbunării notarului, nu te-ai mai împotrivit și ai continuat să fii victima acestui mizerabil ?

Luiza lăsă ochii în jos și roși.

— Dar după aceea, purtarea lui a fost mai puțin aspră față de dumneata ?

— Nu, domnule ; pentru a înlătura orice bănuieli, cînd din întîmplare avea la masă pe preotul de la Bunavestire și pe vicarul său, stăpînul meu îmi făcea, în fața lor, observații severe, ruga pe domnul părinte să mă dojenească, spunea că mai curînd sau mai tîrziu voi deveni o stricată, că aveam purtări prea libere față de copiștii din birou, că eram leneșă, că mă ținea în serviciu numai de milă pentru tatăl meu, un tată de familie cinstit, pe care îl ajutase el. Afară de serviciul făcut tatălui meu, restul spuselor lui erau numai minciuni. Niciodată nu-i vedeam pe copiștii din birou care lucrau într-un corp de case despărțit de al nostru.

— Și cînd erai singură cu dînsul cum explica el purtarea sa față de preot ?

— Spunea că glumește. Dar preotul lua aceste învinuiri în serios ; îmi spunea, cu severitate, că trebuie să fiu de două ori vicioasă ca să mă dau pierzării, într-o casă sfîntă, în care aveam mereu în fața ochilor pilde cucernice. La astea nu știam ce să răspund, îmi plecam capul roșind ; tăcerea, stînjenirea mea, toate păreau să mă învinovățească ; viața îmi devenise o povară, așa că, de multe ori, era cît p-aci să-i pun capăt. Dar mă gîndeam la tata, la mama, la frații și surorile mele pe care îi ajutam cîte puțin ; în mijlocul decăderii mele, găseam o alinare : cel puțin tata era salvat

de la închisoare. O nouă nenorocire mă lovi : am rămas însărcinată... mă vedeam definitiv pierdută. Nu știu de ce, dar presimțeam că domnul Ferrand, aflînd de acest eveniment care ar fi trebuit să-l facă mai puțin crud față de mine, se va purta totuși și mai rău ; eram însă departe de a bănui ce avea să se întîmple.

Morel, revenindu-și dintr-o stare de rătăcire, privi mirat în jur, își trecu mîna pe frunte, își adună amintirile și-i spuse fetei :

— Îmi pare că am avut o clipă de uitare... Ce spuneai ?

— Cînd domnul Ferrand a aflat că voi fi mamă...

Șlefuitorul făcu un gest de disperare. Rudolf îl potoli cu o privire.

— Haide, voi asculta pînă la urmă, spuse Morel. Mai departe, mai departe !

Luiza continuă :

— Am întrebat pe domnul Ferrand prin ce mijloace mi-aș putea ascunde rușinea și urmările unei greșeli al cărei autor era el. Vai, nici n-o să-ți vină să crezi, tată...

— Ei bine ?...

— Întrerupîndu-mă indignat și prefăcîndu-se surprins, încercă să pară că nu mă înțelege. Mă întrebă dacă n-am înnebunit. Speriată, am strigat : „Dar, Doamne, acum ce-o să mă fac ? Dacă n-ai milă de mine, aibi cel puțin de copilul dumitale." „Ce oroare ! strigă domnul Ferrand, ridicînd mîinile la cer. Cum, mizerabilo, ai îndrăzneala să mă învinuiești că sînt atît de corupt ca să mă înjosesc pînă la o fată de teapa ta ?... Ai nerușinarea să mă faci răspunzător de urmările desfrînării tale, pe mine, care ți-am spus mereu, în fața celor mai respectabili martori, că te vei da pierzării, ticăloasă

şi stricată ce eşti! Să pleci de la mine numaidecît, te dau afară!"

Rudolf şi Morel rămaseră uluiţi de spaimă; o ipocrizie atît de infernală îi înmărmurea.

— Ah! mărturisesc, exclamă Rudolf, că asta depăşeşte aşteptările cele mai cumplite.

Morel tăcea, ochii i se căscară îngrozitor, un spasm îi contractă trăsăturile, se dădu jos de pe masa de lucru, trase repede un sertar şi luă de acolo o pilă lungă şi grea, foarte ascuţită, înfiptă într-un mîner de lemn, şi se avîntă spre uşă.

Rudolf îi ghici gîndul, îl luă de braţ şi-l opri.

— Morel, unde te duci? Ce vrei, să te nenorocești?

— Ia seama, strigă meşteşugarul furios, zbătîndu-se, voi comite două crime în loc de una.

Şi smintitul îl ameninţă pe Rudolf.

— Tată, e salvatorul nostru! strigă Luiza.

— Îşi bate joc de noi, da! da! vrea să-l salveze pe notar, răspunse aiurit tatăl, luptîndu-se cu Rudolf.

Într-o clipă, acesta îl dezarmă cu blîndeţe, deschise uşa şi aruncă pila pe scară.

Luiza se repezi la şlefuitor, îl luă în braţe şi îi spuse:

— Tată, e binefăcătorul nostru! Ai ridicat mîna asupra lui, vino-ţi în fire!

Aceste vorbe readuseră pe Morel la realitate; îşi acoperi faţa cu mîinile şi, mut, căzu în genunchi în faţa lui Rudolf.

— Ridică-te, tată nenorocit, spuse Rudolf, înduioşat. Răbdare... răbdare, îţi înţeleg revolta şi-ţi împărtăşesc ura, dar în numele răzbunării chiar, n-o compromite...

— Doamne!... Doamne!... strigă şlefuitorul, ridicîndu-se. Dar ce poate face justiţia... legea... în-

tr-o împrejurare ca asta ? Sîntem, doar, oameni săraci ! Cînd vom învinui pe acest om bogat, puternic, respectat, ni se va rîde în nas. Ha, ha, ha ! și se porni pe un rîs convulsiv. Și vor avea dreptate... Ce probe avem ? da, ce probe ? Nu vom fi crezuți. Așa că vă spun, strigă el pradă furiei crescînde, n-am încredere decît în nepărtinirea cuțitului...

— Taci, Morel, durerea îți întunecă mintea, îi spuse Rudolf cu tristețe... Las-o pe fata dumitale să vorbească... clipele sînt numărate, comisarul o așteaptă, trebuie să știu tot... Mai departe, copila mea...

Morel căzu abătut pe scaunul lui.

— Nu e nevoie, domnule, să vă spun cît am plîns, cît l-am rugat, eram zdrobită. Asta s-a întîmplat pe la orele zece dimineața în biroul domnului Ferrand ; preotul trebuia să prînzească cu el în ziua aceea. Intrase tocmai cînd stăpînul meu mă copleșea cu observații și ocări... Păru foarte supărat la vederea preotului.

— Și atunci ce a spus ?

— Se hotărî pe loc și strigă arătîndu-mă : „Ei bine, domnule abate, nu spuneam că această nenorocită va lua drumul pierzării ?... E pierdută.... pentru totdeauna... mi-a mărturisit greșeala și rușinea ei... rugîndu-mă s-o salvez. Și cînd te gîndești că, de milă, am primit în casa mea o asemenea ticăloasă !“ „Cum, îmi spuse abatele indignat, cu toate sfaturile bune pe care stăpînul dumitale ți le-a dat în fața mea, te-ai terfelit în așa hal ! O ! asta e de neiertat... Prietene, după toate binefacerile pe care i le-ai făcut acestei nenorocite și familiei sale, mila ar însemna slăbiciune... să fii neînduplecat !“ spuse preotul, amăgit, ca toată lumea, de ipocrizia domnului Ferrand.

— Şi în clipa aceea nu l-ai demascat pe infam ? întrebă Rudolf.

— Doamne, Dumnezeule, eram îngrozită, îmi pierdusem capul, nu îndrăzneam, nu puteam scoate un cuvînt ; totuşi, voiam să vorbesc, să mă apăr. Abia îngînasem : „Dar, domnule...", că notarul mă întrerupse : „Nici o vorbă mai mult, fiinţă nerușinată ! Ai auzit ce spune sfinţia sa... Mila ar însemna slăbiciune... Într-un ceas să-mi părăseşti casa !" Apoi, fără a-mi da răgaz să răspund, îl luă pe preot în altă odaie. După plecarea domnului Ferrand, am rămas ca aiurită, mă vedeam gonită de la el, neputînd găsi un loc nicăieri din pricina stării în care mă aflam şi a referinţelor proaste pe care stăpînul meu le-ar fi dat despre mine ; şi apoi nu eram sigură că în furia lui, nu-l va închide pe tata ; nu ştiam ce să mă fac, m-am refugiat în odaia mea. După două ceasuri apăru domnul Ferrand. „Ţi-ai făcut bagajul ?" mă întrebă el. „Fie-ţi milă, i-am spus, căzîndu-i în genunchi, nu mă da afară în starea în care mă aflu. Ce să mă fac ? Nu pot găsi loc nicăieri !" „Cu atît mai bine, Dumnezeu te va pedepsi pentru desfrîul şi minciunile tale." „Îndrăzneşti să spui că mint ? am strigat eu, indignată, îndrăzneşti să spui că nu dumneata m-ai dat pierzării ?" „Să ieşi chiar acum din casa mea, ticăloaso, deoarece stărui în bîrfelile tale, strigă el cu o voce cumplită. Şi ca să te pedepsesc, mîine îl voi trimite la închisoare pe tatăl tău." „Nu, nu, i-am spus, speriată, nu vă voi învinui, domnule... v-o făgăduiesc, dar nu mă alungaţi, aveţi milă de tatăl meu, din puţinul ce cîştig aici, susţin familia... Lăsaţi-mă să stau la dumneavoastră... nu voi spune nimic... voi face aşa ca să nu se observe nimic şi cînd nu voi mai putea ascunde starea tristă în care mă aflu, ei bine !

atunci mă puteți izgoni." După alte noi rugăminți, domnul Ferrand a consimțit să mă rețină ; am socotit asta ca un mare bine, atît eram de disperată. Totuși, în cele cinci luni care urmară acestei scene cumplite, am fost foarte nenorocită, foarte rău tratată. Numai domnul Germain, pe care îl vedeam rar, se interesa uneori, înduioșat de necazurile mele, dar mi-era rușine să-i mărturisesc ceva.

— Nu cam tot pe atunci a venit să locuiască aici ?

— Da, domnule, căuta o cameră lîngă strada Templului sau a Arsenalului ; cum era una de închiriat aici, i-am vorbit de aceea pe care acum o ocupi dumneata, și i-a plăcut. Cînd a plecat acum două luni, m-a rugat să nu dau nimănui noua lui adresă, pe care o cunoștea însă domnul Ferrand. Germain, ca să scape de urmăriri, era obligat să ia aceste precauțiuni, pe care Rudolf le înțelegea.

— Și dumneata nu te-ai gîndit niciodată să te destăinuiești lui Germain ? o întrebă el pe Luiza.

— Nu, domnule, era și el indus în eroare de ipocrizia domnului Ferrand ; spunea de dînsul că e dur, exigent, dar îl socotea cel mai cinstit om de pe pămînt.

— Cînd Germain locuia aici, nu l-a auzit niciodată pe tatăl dumitale acuzîndu-l pe notar că a încercat să te seducă ?

— Tata nu vorbea niciodată față de străini despre temerile lui ; de altfel, în vremea aceea îi înlăturam neliniștile, îl asiguram că domnul Ferrand nu se mai gîndea la mine... Vai ! acum, dragă tată, mă vei ierta că te-am mințit ! N-o făceam decît ca să te liniștesc, mă crezi, nu-i așa ?

Morel nu răspunse nimic ; cu fruntea rezemată de brațele încrucișate pe masă, plîngea în hohote.

Rudolf făcu semn Luizei să nu se mai adreseze tatălui ei. Ea continuă :

— Am petrecut cinci luni în lacrimi şi spaime continue. Mulţumită precauţiunilor, putusem ascunde tuturor starea mea, dar nu nădăjduiam s-o pot tăinui şi în ultimele două luni care mă despărţeau de sorocul fatal... Viitorul se arăta pentru mine din ce în ce mai îngrozitor. Domnul Ferrand îmi declarase că nu mai voia să mă ţină la el... Astfel, urma să fiu lipsită de puţinele mijloace cu care îmi ajutam familia. Blestemată, alungată de tatăl meu, căci, după minciunile pe care i le spusesem ca să-l liniştesc, m-ar fi crezut amanta şi nu victima domnului Ferrand... ce aveam să fac, unde să mă refugiez, unde să-mi găsesc un loc în starea în care mă aflam ? Îmi veni atunci o idee criminală. Din fericire, n-am cutezat s-o îndeplinesc, vă fac această mărturisire, dragă domnule, fiindcă nu vreau să vă ascund nimic. Dacă aş fi dat urmare unui gînd atît de funest, nu ar fi fost el, oare, complicele crimei mele ?

După o clipă de tăcere, Luiza făcu un efort şi continuă cu un tremur în glas :

— Auzisem de la portăreasă că un şarlatan locuia în casa noastră şi...

Nu putu isprăvi.

Rudolf îşi aminti că, la prima lui întrevedere cu doamna Pipelet, primise de la poştaş o scrisoare scrisă pe o hîrtie ordinară şi cu litere prefăcute, pe care observase urma cîtorva lacrimi...

— Şi i-ai scris, copilă nenorocită, acum trei zile !... Şi la această scrisoare ai plîns, şi ţi-ai schimbat scrisul.

Luiza se uită îngrozită la Rudolf şi întrebă :

— De unde ştiţi asta ?

— Liniștește-te. Eram singur în odăița doamnei Pipelet, cînd a sosit scrisoarea și, din întîmplare, am văzut-o...

— Ei bine, da ! I-am scris domnului Bradamanti că, neîndrăznind să mă duc la el, îl rugam să vie seara la Château-d'Eau... Îmi pierdusem capul. Voiam să-i cer cumplitele lui sfaturi... Am plecat de la stăpîn cu intenția de a le da urmare, dar, după o clipă, mi-a venit mintea la loc, mi-am dat seama ce crimă eram pe cale să comit... M-am înapoiat acasă și nu m-am dus la întîlnire. În aceeași seară s-a petrecut o scenă ale cărei consecințe au atras asupra mea ultima nenorocire. Domnul Ferrand mă credea plecată pentru două ore. Eu, însă, mă înapoiasem după foarte puțin timp. Trecînd pe la portița grădinii, am găsit-o, spre marea mea mirare, întredeschisă. Am intrat pe acolo și am dus cheia în cabinetul domnului Ferrand, unde se depunea de obicei. Această încăpere dădea în camera lui de dormit, locul cel mai liniștit din tot apartamentul ; acolo trata el afacerile confidențiale, pe cînd pe cele obișnuite le rezolva în birou. Veți vedea, dragă domnule, de ce vă dau toate aceste amănunte : cunoscînd foarte bine interiorul casei, după ce am trecut prin sala de mîncare luminată din plin, am intrat în salonul cufundat în întuneric, apoi în cabinetul care se afla lîngă camera de dormit. În clipa în care puneam cheia pe masă, ușa se deschise brusc. Cînd m-a zărit la lumina lămpii din odaia lui, notarul a închis repede ușa după o persoană pe care n-am putut-o vedea. Apoi, cu tot întunericul, s-a aruncat asupra mea, m-a luat de gît ca și cum ar fi vrut să mă gîtuie și mi-a spus pe șoptite, furios și totodată speriat : „Mă iscodeai, ascultai la ușă, ce-ai auzit ?... Răspunde ! răspunde ! sau te strîng de gît !“ Dar schimbîn-

du-şi gîndul, fără a-mi da putinţa să spun o vorb m-a împins în sala de mîncare, oficiul era desch şi m-a aruncat cu brutalitate înăuntru, după ca a închis uşa în urma mea.

— Şi n-ai auzit nimic din cele ce s-au vorbit

— Nimic, domnule, dacă aş fi ştiut că e c cineva dincolo, n-aş fi intrat în birou, nici doamn Séraphine n-avea voie să intre.

— Şi cînd ai ieşit din oficiu ce ţi-a spus ?

— Menajera a venit să mă scoată de acolo şi n l-am mai revăzut pe domnul Ferrand în sear aceea. Emoţiile, frica prin care trecusem, m-a îmbolnăvit rău. Dimineaţa, pe cînd coboram m-am întîlnit cu domnul Ferrand, m-am înfiorat gîndindu-mă la ameninţările din ajun. Care îm fu mirarea auzindu-l că-mi spune liniştit : „Ştii că nu ai voie să intri în birou cînd am pe cineva la mine, dar cum nu mai ai decît puţină vreme de stat la mine, socotesc inutil să te mai cert," şi se îndreptă spre biroul lui. Acest ton mai blînd, după violenţele din ajun, m-a surprins. Mi-am continuat serviciul, ca de obicei, şi mă pregăteam să fac or dine în camera lui de culcare... Suferisem cumpli toată noaptea, mă simţeam slabă, abătută. Orîn duind cîteva haine într-o mică încăpere foarte în tunecoasă de lîngă dormitor, am fost deodată cu prinsă de o ameţeală cu dureri, simţeam că-mi pierd cunoştinţa... Văzînd că mă prăbuşesc, am vrut să mă agăţ de ceva şi, în cădere, am tras după mine un palton atîrnat de perete, care m-a acoperit aproape în întregime. Cînd mi-am revenit în simţiri, uşa cu geamuri a cabinetului de lîngă dormitor era închisă... auzeam glasul domnului Ferrand... vorbea tare... Amintindu-mi de întîmplarea din ajun, mi-am închipuit că, ascunsă sub paltonul care căzuse peste mine, stăpînul meu, închizînd

ușa acelui vestiar obscur, nu mă văzuse. Dacă m-ar fi descoperit, cum l-aș fi putut face să creadă ce mi s-a întîmplat ? Mi-am reținut răsuflarea și, fără să vreau, am auzit sfîrșitul acestei convorbiri, fără îndoială începută mai înainte.

CONVORBIREA

— Și cine era persoana care, ascunsă în odaia notarului, vorbea cu el ? întrebă Rudolf.

— Nu știu, domnule, nu-i recunoșteam vocea.

— Și ce spuneau ?

— Convorbirea părea să țină, cum am mai spus, de cîtăva vreme, căci iată ce am auzit : „Nimic mai simplu, spunea vocea necunoscută, o secătură cu numele de Braț-Roșu, contrabandist fără scrupule, m-a pus în legătură pentru afacerea de care-ți vorbeam cu o familie de așa-ziși *piraţi de apă dulce*, stabilită la capătul unei mici insule de lîngă Asnières ; sînt doi din cei mai mari bandiți de pe pămînt ; tatăl și bunicul lor au fost ghilotinați, doi fii sînt osîndiți la muncă silnică pe viață, dar i-au rămas mamei trei băieți și două fete, creaturi tot atît de ticăloase ca și ceilalți. Se spune că noaptea, ca să fure de pe ambele maluri ale Senei, coboară pe fluviu în bărci pînă la Bercy. Sînt indivizi în stare să omoare pe primul venit pentru un franc. Familia Marțial (așa îi chiamă pe piraţii mei), rostea în continuare vocea, vor trece în ochii fetei drept o familie cinstită de pescari ; o să fac, ca din partea dumitale, două-trei vizite acestei tinere doamne ; o să-i prescriu anumite doctorii... și după opt zile face cunoștință cu cimitirul de la Asniè-

res. La sate, decesele trec neobservate, ca un lucru fără importanță, pe cînd la Paris, cauzele lor sînt cercetate mult prea stăruitor. Dar, cînd ai de gînd s-o trimiți pe provinciala dumitale în insula de la Asnières, ca să am vreme să-i previn pe Marțial de rolul ce trebuie să-l joace?" „Mîine soseşte aici, poimîine va fi la ei, a răspuns domnul Ferrand, şi o voi preveni că doctorul Vincent vine, în numele meu, s-o îngrijească." „Fie şi numele de Vincent, răspunse celălalt, îmi place şi ăsta ca oricare altul..."

— Ce-o mai fi şi cu această nouă urzeală de crimă şi de infamii? întrebă Rudolf din ce în ce mai surprins.

— Nouă? Nu, domnule, veți vedea că e în legătură cu o altă crimă pe care o cunoașteți, reluă Luiza şi continuă: Am auzit zgomot de scaune, convorbirea se isprăvise. „Nu-ți cer să păstrezi secretul, spunea domnul Ferrand, mă ai la mînă, cum te am şi eu." „Asta înseamnă că ne putem ajuta unul pe altul şi că niciodată nu ne vom face rău, răspunse vocea. Vezi doar cît sînt de prompt! Am primit scrisoarea dumitale aseară la zece şi azi dimineață iată-mă la dumneata. La revedere, complicele meu, nu uita insula Asnières, pescarul Marțial şi pe doctorul Vincent. Mulțumită acestor trei cuvinte magice, nu-i dau provincialei dumitale mai mult de opt zile." „Aşteaptă, răspunse domnul Ferrand, să mă duc să trag zăvorul de siguranță pe care l-am pus la cabinetul meu şi să văd dacă nu e nimeni în anticameră, ca să poți ieşi pe poteca grădinii, pe unde ai venit..." Domnul Ferrand ieşi o clipă, apoi reveni şi-l auzii, în sfîrşit, depărtîndu-se împreună cu persoana aceea... Vă închipuiți groaza mea în timpul acestei convorbiri şi disperarea mea că, fără să vreau, surprinsesem

un asemenea secret. După două ore, doamna Séraphin veni în odaia mea unde mă cuibărisem, tremurînd toată, și mai bolnavă decît fusesem pînă atunci. „Te cheamă domnul, îmi spuse ea, ai mai mult noroc decît meriți, hai, coboară. Ești palidă, dar ceea ce vei afla îți va reda culorile." Am urmat-o pe menajeră ; domnul Ferrand era în cabinetul lui. Văzîndu-l, m-au trecut fiori fără să vreau. Părea totuși mai puțin înrăit ca de obicei. M-a privit fix, lung, de parcă ar fi vrut să-mi citească gîndurile. Am lăsat ochii în pămînt. „Dumneata pari foarte bolnavă", îmi spuse el. „Da, domnule", i-am răspuns extrem de mirată că nu mă tutuia, ca de obicei. „E de la sine înțeles, adăugă el, e consecința stării dumitale și a eforturilor făcute ca s-o ascunzi ; dar, cu toate mîncinunile dumitale, cu toată purtarea rea și indiscreția de ieri, reluă el pe un glas mai blînd, mi-e milă de dumneata. Peste cîteva zile îți va fi imposibil să mai ascunzi sarcina. Deși te-am tratat cum o meritai în fața preotului parohiei, o asemenea întîmplare în fața lumii ar constitui o rușine pentru o casă ca a mea și, afară de asta, familia dumitale ar fi disperată... Consimt să te ajut în această împrejurare." „Ah, domnule, am strigat eu, aceste vorbe dovedesc bunătatea dumneavoastră și mă fac să uit totul." „Să uiți ce ?" mă întrebă el pe un ton aspru. „Nimic, nimic... iertați-mă, domnule", am răspuns de teamă să nu-l supăr și socotindu-l în toane mai bune față de mine. „Ascultă-mă, dar : te vei duce astăzi la tatăl dumitale, îi vei spune că te trimit pentru două sau trei luni la țară ca să ai grijă de o casă pe care am cumpărat-o. Cît timp vei lipsi, îi voi trimite lui leafa dumitale. Mîine vei pleca din Paris ; îți voi da o scrisoare de recomandație către

doamna Marţial, mama unei familii cinstite de pescari, care locuieşte lîngă Asnières. Vei spune că vii din provincie, fără să dai alte lămuriri. Vei afla mai tîrziu scopul acestei recomandaţii, care e exclusiv în folosul dumitale. Mătuşa Marţial se va purta cu dumneata ca o mamă. Doctorul Vincent, un prieten al meu, va veni să-ţi dea îngrijirile pe care starea dumitale le reclamă... Vezi cît sînt de bun cu dumneata!"

— Ce oribilă urzeală! strigă Rudolf. Acum înţeleg totul. Crezînd că ai aflat în ajun o taină cumplită care îl privea, voia să se descotorosească de dumneata. Avea de bunăseamă un interes ca să-şi înşele complicele, spunîndu-i că eşti o doamnă din provincie. Cît trebuie să te fi îngrozit propunerea asta!

— Mi-a dat o grea lovitură, m-a doborît. Nu puteam răspunde nimic; mă uitam cu groază la domnul Ferrand, mintea mi se rătăcise. Mi-aş fi pus viaţa în pericol dacă i-aş fi mărturisit că auzisem în dimineaţa aceea ce intenţii are, cînd, din fericire, mi-am amintit de nolle primejdii la care m-aş fi expus: „Nu mă înţelegi, oare?" mă întrebă el nerăbdător. „Ba da... domnule, dar n-aş vrea să merg la ţară." „Şi, de ce? Vei fi bine îngrijită acolo unde te trimit." „Nu, nu, nu mă duc, prefer să rămîn la Paris, să nu mă depărtez de familia mea, mai bine îi voi mărturisi totul tatii, chiar de va trebui să mor de ruşine." „Va să zică mă refuzi? întrebă domnul Ferrand, abia stăpînindu-şi mînia şi privindu-mă atent. De ce ţi-ai schimbat părerea dintr-o dată? Adineauri ai primit..." Am înţeles, că dacă mă trădam, eram pierdută; i-am răspuns că nu credeam să fie vorba să plec din Paris, să mă despart de familie. „Dar tu-ţi necinsteşti familia, mizerabilo! strigă el nemai-

stăpînindu-se și, prinzîndu-mă de braț, mă împinse atît de tare, încît am căzut. Îți dau vreme pînă poimîine ! strigă el. Sau pleci mîine de aici ca să te duci la Marțiali, sau îi spui tatălui tău că te-am dat afară și, în aceeași zi, el va intra la închisoare." Am rămas întinsă pe podea, nu mai aveam putere să mă ridic. Doamna Séraphine veni în grabă, auzind că stăpînul ridică vocea. Cu ajutorul ei și împleticindu-mă la fiecare pas, am putut ajunge în camera mea. M-am aruncat pe pat, am rămas acolo pînă seara, atîtea emoții îmi dăduseră o grea lovitură ! Către ora unu noaptea, m-au cuprins dureri cumplite și mi-am dat seama că voi aduce pe lume acest copil înainte de soroc.

— De ce n-ai chemat pe nimeni să te ajute ?

— Oh, n-am îndrăznit. Domnul Ferrand voia să scape de mine, desigur că ar fi trimis după doctorul Vincent care m-ar fi ucis acasă, la stăpînul meu, în loc să mă omoare la familia Marțial... sau poate că domnul Ferrand m-ar fi sugrumat, afirmînd că am murit născînd. Vai ! domnule, poate că aceste temeri erau nebunești — dar în clipa aceea m-au năpădit și asta a fost pricina nenorocirii mele. Aș fi înfruntat rușinea, dar n-aș fi fost învinuită că mi-am ucis copilul. În loc să cer ajutor, mi-am înăbușit gemetele mușcînd, de durere, cearșaful, ca să nu fiu auzită. În sfîrșit, după suferințe groaznice... singură, pe întuneric, am adus pe lume acea nefericită făptură a cărei moarte desigur că a fost pricinuită de nașterea prematură... pentru că nu eu am omorît-o, Doamne — n-am omorît-o — oh ! nu ! În mijlocul acelei nopți, am avut totuși o clipă de tristă bucurie cînd mi-am strîns copilul în brațe.

Şi vocea Luizei se frînse în hohote de plîns.

Morel ascultase apatic povestirea fetei. Era într-o stare de sumbră nepăsare care îl sperie pe Rudolf.

Totuşi, văzînd-o că izbucneşte în plîns, şleful-itorul care tot îşi mai ţinea mîinile la tîmple, proptit de tejgheaua lui, o privi pe Luiza în ochi şi zise :

— Plînge... plînge... de ce plînge oare ? Apoi, după o clipă de şovăială : Ah ! da... ştiu... ştiu... notarul... Continuă, biata mea Luiza... tu eşti fata mea... tot mi-eşti dragă... adineauri... nu te mai cunoşteam... lacrimile îmi întunecaseră vederea. Oh ! Doamne ! Doamne ! capul meu... tare mă mai doare !

— Vezi dar că nu sînt vinovată, nu-i aşa, tată ?

— Da... da...

— E o mare nenorocire, dar mi-era atît de frică de notar !

— Notarul... oh ! te cred, e atît de rău... atît de rău...

— Mă ierţi acum ?

— Da...

— Cu adevărat ?

— Da, cu adevărat ! Oh ! tot te iubesc, hai, deşi... nu pot spune... vezi tu... fiindcă... oh ! capul... capul...

Luiza se uită cu groază la Rudolf.

— Suferă, lasă-l puţin să se liniştească. Spune mai departe.

Luiza reîncepu, după ce se uită de două-trei ori, cu îngrijorare, la Morel :

— Strîngeam copilul la piept... eram îngrijorată că nu-l auzeam respirînd, dar îmi spuneam : răsuflarea unui copil atît de mic... de-abia se aude... şi apoi mi se părea aşa de rece... nu aveam

lumină, nu mi se dădea niciodată... Aşteptam să se facă ziuă, încercînd să-l încălzesc cum puteam, dar mi se părea din ce în ce mai îngheţat. Îmi mai ziceam : e atît de rece, încît desigur că frigul l-a amorţit aşa... Cînd s-a făcut ziuă, am apropiat copilul de fereastră... m-am uitat la el... era ţeapăn... îngheţat... mi-am apropiat gura de a lui ca să-i simt răsuflarea... am pus mîna pe inima lui... nu mai bătea... era mort ! Luiza izbucni în plîns. În clipa aceea se petrecu în mine ceva foarte greu de descris. Nu-mi amintesc de cele întîmplate, decît în chip nelămurit, ca într-un vis : un fel de deznădejde, de groază, de furie şi, afară de asta, mă cuprinse şi o altă spaimă : nu mă mai temeam de domnul Ferrand că m-ar putea sugruma, dar mă gîndeam că dacă ar fi fost găsit copilul mort lîngă mine, puteam fi învinuită că eu l-am omorît ; atunci m-a stăpînit un singur gînd, să-l ascund vederii tuturor, astfel dezonoarea mea n-ar fi fost cunoscută ; nu m-aş mai fi temut de supărarea tatălui meu, scăpam de răzbunarea domnului Ferrand, pentru că, fiind eliberată de sarcină, puteam pleca din casă şi să găsesc un loc în altă parte, ca să-mi pot susţine familia... Vai ! domnule, astea au fost motivele care m-au hotărît să nu mărturisesc nimic şi să ascund corpul copilului meu. Am greşit, fără îndoială, dar situaţia în care mă aflam, chinuită, frîntă de suferinţe, aproape în delir, n-am judecat la ce mă expuneam dacă eram descoperită.

— Ce chinuri !... ce chinuri ! se revoltă Rudolf.

— Se crăpa de ziuă, continuă Luiza, nu mai aveam decît puţină vreme pînă să se trezească lumea din casă... N-am mai pregetat, am învelit copilul cum am putut, am coborît tiptil, tiptil, m-am dus în fundul grădinii să sap o groapă unde să-l

înmormîntez, dar dăduse înghețul peste noapte ș pămîntul era prea tare. Atunci am ascuns corpul î fundul unei pivnițe în care nu se intra niciodat în timpul iernii, l-am acoperit cu o lădiță goală d flori și m-am înapoiat în odaia mea din care nime nu mă văzuse ieșind. Din toate cîte v-am spus, însă mi-a rămas o amintire confuză. Slabă cum eram nici azi nu-mi dau seama cum am avut curaju și puterea să fac toate astea. Pe la ora nouă doamna Séraphine veni să afle de ce nu mă tre zisem. I-am spus că sînt bolnavă și am rugat-o în chip stăruitor să mă lase să stau culcată toată ziua ; a doua zi voi părăsi casa, deoarece domnul Ferrand m-a concediat. După o oră, veni chiar el. „Te simți mai rău : Iată consecințele încăpățînării dumitale. Dacă ai fi vrut să te folosești de bunătatea mea, azi ai fi fost instalată la niște oameni cumsecade care ar fi avut grijă de dumneata. De altfel, nu sînt atît de neomenos să te las fără ajutor în starea în care te găsești ; astă seară doctorul Vincent va veni să te vadă !"

La această amenințare, m-am înfiorat de groază. Am răspuns domnului Ferrand că în ajun greșisem cînd i-am refuzat oferta, că acum o primesc, dar că, fiind încă prea bolnavă pentru a porni la drum, voi pleca a treia zi la Marțial și că nu mai e nevoie să-l cheme pe doctorul Vincent. Voiam să cîștig timp, eram ferm hotărîtă să mă duc a doua zi la tatăl meu ; nădăjduiam astfel că el nu va afla nimic. Liniștit de făgăduiala mea, domnul Ferrand fu aproape afectuos cu mine și mă dădu, pentru prima oară de cînd îl cunoșteam, în seama doamnei Séraphine ca să mă îngrijească. Am petrecut ziua în spaime cumplite, tremurînd în fiecare clipă să nu se descopere, din întîmplare, trupul copilului meu. Nu doream decît un singur

lucru, să se înmoaie vremea, astfel, că pămîntul nemaifiind atît de tare, să pot săpa... A nins... asta m-a făcut să sper... am stat toată ziua în pat. O dată cu căderea nopţii, am aşteptat ca toată lumea să se culce ; am avut puterea să mă ridic, să mă duc la magazia cu lemne, să caut un topor ca să pot săpa o groapă în pămîntul acoperit cu zăpadă... După chinuri nesfîrşite, am izbutit... atunci am luat corpul, l-am plîns mult şi l-am aşezat cum am putut în lădiţa de flori... Nu cunoşteam rugăciunea pentru morţi. Am rostit un *Tatăl-nostru* şi un *Ave-Maria*, rugînd pe Dumnezeu să-l primească pe copil în rai... Credeam că nu voi avea curajul să acopăr cu pămînt micul coşciug... O mamă... să-şi îngroape copilul... În-sfîrşit, am izbutit... Oh, Dumnezeule ! cît m-a durut asta ! Am pus zăpadă peste pămînt, ca să nu se vadă nimic. Mă luminase luna. Cînd totul se sfîrşi, nu mă puteam hotărî să plec... Bietul copil, în pămîntul îngheţat... sub zăpadă... Cu toate că era mort... credeam că simte frigul... M-am înapoiat în odaia mea... m-am culcat, scuturată de friguri cumplite. Dimineaţa, domnul Ferrand trimise să întrebe în ce stare mă aflu. I-am trimis vorbă că mă simţeam ceva mai bine şi că, în două zile, voi fi în stare să plec la ţară. Am mai zăcut şi în ziua aceea, ca să mai prind puteri. Către seară m-am sculat, am coborît în bucătărie să mă încălzesc şi am stat acolo singură. M-am dus apoi în grădină, să spun o ultimă rugăciune. În clipa cînd mă urcam spre odaia mea l-am întîlnit pe domnul Germain. Se afla în faţa biroului unde lucra cîteodată, era foarte palid... Mi-a spus repede, punîndu-mi un fişic de bani în mînă : „Mîine de cu noapte, tatăl dumitale va fi arestat pentru neplata unei polite de o mie trei sute de

franci. Știu că nu o poate achita... iată banii... în dată ce se face ziuă, să dai fuga la el... Numai de azi îmi dau seama cine e domnul Ferrand... un om rău... îl voi demasca... Să nu cumva să spui că ai banii aștia de la mine..." Domnul Germain nu-mi lăsă timp să-i mulțumesc și coborî grăbit.

NEBUNIA

— Azi dimineață, continuă Luiza, cînd toată lumea din casa domnului Ferrand dormea, am venit încoace cu banii pe care mi-i dăduse domnul Germain ca să-l salvez pe tata, dar suma nu ajungea, și fără dărnicia dumneavoastră, nu l-aș fi putut scăpa din mîna agenților... Probabil că, după ce am plecat de la domnul Ferrand, cineva a intrat în odaia mea și s-au găsit urme care i-au pus pe drumul acestei lugubre descoperiri... Un ultim serviciu, domnule, spuse Luiza scoțînd fișicul cu aur din buzunar, vreți să înmînați, prin cineva, banii aceștia domnului Germain? Îi făgăduisem să nu spun nimănui că e funcționar la domnul Ferrand. Dar pentru că văd că o știți, fără ca eu să fiu indiscretă... Acum, domnule, vă repet în fața lui Dumnezeu care mă aude, că n-am spus nimic care să nu fie adevărat... N-am căutat să-mi ușurez greșelile și...

Dar oprindu-se speriată, Luiza strigă:

— Domnule, uitați-vă la tata... uitați-vă, ce are?

Morel ascultase această ultimă parte din povestirea Luizei cu o nepăsare sumbră pe care Rudolf o punea pe seama deprimării nefericitului părinte. După zguduiri atît de puternice și atît de nume-

roase, lacrimile îi secaseră, simţurile i se tociseră şi nu-i mai rămînea nici puterea de a se indigna, gîndea Rudolf, dar se înşela.

Întocmai ca flacăra unei făclii care, înainte de a se stinge, mai are unele pîlpîiri, tot aşa mintea lui Morel de pe acum foarte zdruncinată, licări un răstimp, aruncă ici şi colo cîteva sclipiri de înţelegere, apoi deodată se întunecă.

Cu totul străin de ce se vorbea, de ce se petrecea în jurul lui, şlefuitorul înnebunise.

— Domnule, reluă Luiza cu o spaimă crescîndă, uitaţi-vă la tata ! Apoi, apropiindu-se de meşteşugar, îl strigă : Tată !... Tată !...

Morel se uită la ea cu acea privire tulbure, nedesluşită, rătăcită, caracteristică nebunilor, îngînînd cu o voce blîndă şi tristă :

— Datorez o mie trei sute de fraci notarului... preţul sîngelui Luizei... Trebuie să lucrez, să lucrez !

— Morel... prietene ! i se adresă Rudolf, sîntem aici... Fiica dumitale e lîngă noi ; e nevinovată...

— O mie trei sute de franci ! repeta şlefuitorul, fără să se uite la Rudolf şi-şi continua munca imaginară.

— Tată... strigă fata, aruncîndu-i-se la picioare şi strîngîndu-i fără voie mîinile, sînt eu, Luiza !

— O mie trei sute de franci... stăruia el, desfăcîndu-se cu putere din strînsoare. O mie trei sute de franci... că de nu, adăugă el încet ca o mare taină, că de nu... Luiza va fi ghilotinată...

Şi începu să învîrtească o tocilă imaginară.

Luiza scoase un ţipăt groaznic.

— E nebun ! strigă ea, e nebun, şi eu... eu sînt de vină... Oh ! Doamne, Doamné ! şi totuşi nu e greşeala mea... nu voiam să fac nimic rău...

— Haide, biată copilă, curaj ! o îmbărbătă Rudolf, să sperăm că... această nebunie va fi trecătoare. Tatăl dumitale... a suferit prea mult ; atîtea amărăciuni, una după alta, au fost peste puterile unui om. Judecata lui a slăbit pentru o clipă.. dar își va reveni. Să te însoțească certitudinea că dumneata, tatăl și toți ai dumitale veți fi răzbunați

— Răzbunați !...

— Da ! și jur, răspunse Rudolf solemn, jur că o dată crimele acestui om dovedite, va ispăși crunt dezonoarea, nebunia și moartea pe care le-a pricinuit. Dacă legile nu vor fi în măsură să-l pedepsească și dacă șiretenia și îndemînarea lui sînt la înălțimea fărădelegilor sale, vom opune viclenie sale viclenia noastră, îndemînării sale, îndemînarea noastră, nelegiuirilor sale alte nelegiuiri ; dar care vor fi față de faptele sale, ceea ce supliciul just și răzbunător, aplicat vinovatului de o mînă neîndurătoare, este față de omorul laș și tăinuit.

— Ah ! domnule, Dumnezeu să vă audă ! Nu eu vreau să fiu răzbunată, dar tatăl meu care și-a pierdut mințile... copilul meu mort...

Apoi, încercînd printr-o ultimă sforțare să-l scoată pe Morel din nebunia lui, Luiza strigă :

— Tată, adio ! Sînt dusă la închisoare... nu te voi mai vedea ! Luiza ta îți zice adio. Tată ! tată ! tată !...

Aceste chemări disperate nu priimiră nici un răspuns. Nimic nu găsi ecou în acest biet suflet distrus...

Coardele sentimentului patern, de obicei ultimele care se rup, nu mai vibrau.

Două ore de la arestarea Luizei, șlefuitorul și bătrîna idioată fură duși de David, din ordinul lui Rudolf, la Charenton. Urma să li se dea camere separate și să primească îngrijiri speciale.

Morel părăsi casa din strada Templului fără împotrivire ; îi era egal unde îl duceau, nebunia lui era blîndă, neprimejdioasă și tristă.

Bunicii îi era foame ; i se arătă carne și pîine și ea se luă fără împotrivire după alimente.

Pietrele prețioase ale șlefuitorului, încredințate soției lui, fură în aceeași zi predate doamnei Mathieu, intermediara care venise să le ridice.

Din nefericire această femeie fusese pîndită și urmărită de Șontorog care cunoștea, din convorbirea ce o surprinsese cînd urma să fie arestat Morel, valoarea pretinselor pietre false. Fiul lui Braț-Roșu se asigură că intermediara locuia în bulevardul Saint Denis nr. 11.

Rigolette o informă, cu multe menajamente, pe Madeleine Morel despre accesul de nebunie al șlefuitorului și arestarea Luizei. La început, Madeleine plînsese mult, scosese strigăte disperate, apoi, biata ființă, slabă și nehotărîtă, potolindu-se după acest prim șoc, se liniști treptat, văzîndu-se, ea și copiii ei, înconjurați de o bunăstare pe care o datorau dărniciei binefăcătorului lor. Cît despre Rudolf, era pradă unor reflecții amare, gîndindu-se la destăinuirile Luizei.

BIROUL DE NOTARIAT

Biroul domnului Ferrand era aidoma tuturor birourilor de notariat, funcționarii lui erau ca toți funcționarii. Intrai printr-o anticameră mobilată cu patru scaune vechi în cancelaria propriu-zisă, înconjurată de rafturi prevăzute cu despărțituri în care se aflau dosarele clienților. Cinci tineri, aple-

cați pe pupitre de lemn negru, rîdeau, stăteau (vorbă sau scriau grăbiți.

O sală de așteptare, de asemenea plină de ca toane, unde stătea de obicei domnul prim-copiș apoi o odaie goală, care, pentru mai multă discr ție, despărțea biroul notarului de sala de aște tare — așa arăta în întregul lui acest laborator actelor de tot felul.

Un ceasornic cu cuc, așezat între cele două f restre ale cancelariei, bătuse orele două ; o oar care agitație se vădea printre funcționari ; cîte frînturi din discuțiile lor ne vor face să cunoaște pricina acestei emoții.

— Desigur, dacă cineva mi-ar fi spus că Fra çois Germain e un hoț, glăsui un tînăr, i-aș fi ră puns : „Minți !"

— Și eu la fel !...

— Și eu la fel !...

— Cît despre mine, am fost atît de impresion să-l văd arestat de oamenii gărzii, încît nici n-a putut mînca... Dar am fost răsplătit, căci n-a m trebuit să înghit amestecăturile zilnice ale l madam Séraphin.

— Șaptesprezece mii de franci, ăștia sînt bani

— Și încă ce bani !

— Și cînd te gîndești că de cincisprezece lun de cînd Germain e casier, n-a lipsit o singu centimă din casa de bani a patronului !...

— Eu găsesc că patronul a făcut rău punîn să-l aresteze pe Germain, pentru că acest biet bă iat se jura pe toți sfinții că n-a luat de acolo dec o mie trei sute de franci aur.

— Cu atît mai mult cu cît azi dimineață ad sese banii ca să-i pună la loc în casa de fier... chiar clipa cînd patronul trimisese după poliție

— Iată neplăcerile pe care le ai cu oamenii de o cinste atît de cruntă ca a patronului ; ăştia sînt neîndurători.

— E adevărat, dar tocmai de aceea trebuie să te gîndeşti bine înainte de a da pierzării pe un tînăr care pînă atunci se purtase atît de bine.

— La asta, domnul Ferrand a obiectat că trebuie să dea o pildă.

— Pildă de ce ? Nu serveşte la nimic celor cinstiţi, iar cei care nu sînt, ştiu bine că riscă să fie descoperiţi dacă fură.

— Casa noastră este în orice caz o bună clientă pentru comisar.

— Cum aşa ?

— Păi da ! azi dimineaţă biată Luiza... acum Germain...

— Mie afacerea cu Germain nu mi se pare limpede.

— Dar a mărturisit !

— A mărturisit că a luat o mie trei sute de franci, dar susţine cu tărie că n-a luat cei cincisprezece mii de franci în bancnote şi nici ceilalţi şapte sute de franci aur care lipsesc din casă.

— De fapt, dacă a recunoscut una, de ce n-ar recunoaşte şi cealaltă ?

— Aşa e, tot aceeaşi pedeapsă o capeţi pentru o mie cinci sute de franci ca şi pentru cincisprezece mii.

— Da, dar îţi rămîn cei cincisprezece mii de franci şi, ieşind din închisoare, îţi faci treaba cu ei — ar spune un ticălos.

— Nu e chiar atît de rău !

— Orice am spune şi orice am face, e aici ceva ce nu-mi miroase a bine.

— Şi Germain care-l apăra mereu pe patron de cîte ori îl făceam iezuit !

— Și totuși e adevărat. „De ce oare patronul n-ar avea dreptul să se ducă la biserică, ne spunea el, așa cum și voi aveți dreptul să nu vă duceți ?“

— Iată-l pe Chalamel care vine din oraș ; ce o să se mai mire !

— De ce, de ce, băieți ? S-a mai întîmplat ceva nou cu acea biată Luiza ?

— Ai fi aflat, dacă n-ai fi întîrziat așa de mult pe drum, haimana ce ești !

— Dar credeți poate că pînă în strada Challiot sînt doar cîțiva pași ?

— Oh ! e de rău !... E foarte de rău !

— Dar ce e cu faimosul viconte de Saint-Rémy ? N-a sosit încă ?

— Nu.

— Trăsura îi era trasă la scară, mi-a trimis vorbă, prin fecior, că vine numaidecît, dar servitorul mi-a spus că stăpînul lui nu-i în toate apele... Ah ! domnilor, ce frumoasă căsuță boierească !... Un lux care-ți sare în ochi... s-ar zice una din acele locuințe ale seniorilor de odinioară. Ah ! Faublas, iată eroul meu preferat, modelul meu ! spuse Chalamel, atîrnîndu-și umbrela în cuier. Înțeleg acum de ce vicontele are datorii și e amenințat cu închisoarea.

— O obligație de treizeci și patru de mii de franci pe care portărelul a trimis-o aici, trebuind să fie achitată la cancelarie, așa vrea creditorul, nu știu de ce.

— Cred și eu că acest frumos viconte va trebui să plătească acum, fiindcă s-a înapoiat ieri seară de la țară, unde se ascunsese trei zile ca să scape de executori.

— Dar de ce nu i s-a pus sechestru pe mobilele din casă ?

— Nu-i așa de prost, casa nu e a lui, iar mobilierul e pe numele valetului său, care pretinde că i l-a închiriat ; tot așa și echipajele sînt pe numele vizitiului care spune că le dă cu chirie vicontelui cu atîta pe lună. O ! e un șmecher, acest domn Saint-Rémy. Dar, ce spuneați ? Ce s-a întîmplat pe aici ?

— Închipuiește-ți că, acum două ore, patronul dă buzna peste mine ca un apucat : „Germain nu-i aici ?“ zbieră el. „Nu, domnule.“ „Ei bine, mizerabilul mi-a furat ieri seară șaptesprezece mii de franci“, strigă patronul.

— Germain... să fure... haida de !

— Stați să vedeți. „Cum oare, domnule, sînteți sigur ? Dar asta nu-i cu putință !“ am răspuns noi. „Vă spun, domnilor, că pusesem ieri în sertarul biroului unde lucrează Germain, cincisprezece hîrtii a cîte o mie, plus două mii de franci aur într-o cutioară : totul a dispărut.“ În clipa aceea, iată-l pe tata Marriton, portarul, care sosește spunînd : „Domnule, garda va veni imediat.“

— Și Germain ?

— Așteaptă puțin... Patronul spune portarului : „De îndată ce vine domnul Germain, trimite-l aici în cancelarie, fără să-i spui nimic... vreau să-l demasc în fața voastră, domnilor“. După un sfert de ceas, bietul Germain vine, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic ; madam Séraphine ne adusese tocmai de mîncare obișnuitele lături. Germain îl salută pe patron, ne dă și nouă, foarte liniștit, bună ziua. „Germain, nu mănînci ?“ îl întrebă domnul Ferrand. „Nu, domnule, mulțumesc, nu mi-e foame“. „Vii cam tîrziu !“. „Da, domnule, am fost nevoit să mă duc la Belleville dis de dimineață“. „Desigur, ca să ascunzi banii pe care mi i-ai furat !“. strigă domnul Ferrand cu o voce teribilă.

— Şi Germain ?...

— Bietul băiat se face palid ca un mort şi răspunde imediat, bîlbîind : „Domnule, vă implor, nu mă nenorociţi"...

— Furase ?

— Aşteaptă niţel, Chalamel. „Nu mă nenorociţi" spuse el. „Va să zică mărturiseşti, mizerabile ?". „Da, domnule... dar iată banii care lipsesc. Credeam că-i voi putea pune la loc azi dimineaţă, înainte de a vă fi deşteptat ; din nefericire, persoana la care aveam nişte bani şi pe care credeam că o voi găsi acasă aseară, era de două zile la Belleville, de acea a trebuit să mă duc acolo azi în zori. De aceea am întîrziat... Iertaţi-mă, domnule, nu mă nenorociţi... Luînd aceşti bani, ştiam că-i voi pune la loc... Iată cei o mie trei sute de franci aur". „Cum o mie trei sute de franci !" strigă domnul Ferrand. Ce, e vorba numai de o mie trei sute de franci ? Mi-ai furat, dintr-un portofel verde, aflat în biroul primului copist, cincisprezece hîrtii a o mie de franci şi două mii de franci aur". „Eu ? Niciodată ! strigă bietul Germain distrus, am luat doar o mie trei sute de franci aur... dar nici un ban mai mult. N-am văzut nici un portofel în sertar ; acolo nu erau decît două mii de franci aur, într-o cutie !". „Oh ! mincinos infam !... strigă patronul. Dacă ai furat o mie trei sute de franci, ai fi putut fura şi mai mult, justiţia va hotărî... O ! voi fi neîndurător cu un asemenea abuz de încredere. Va fi o pildă...". În sfîrşit, dragă Chalamel, în vremea asta soseşte garda cu secretarul comisarului, să întocmească procesul-verbal, îl înşfacă pe Germain şi asta-i tot !...

— E oare cu putinţă ? Germain, fruntea oamenilor cinstiţi ?

— Și nouă întîmplarea asta ni s-a părut ciudată.

— Dar trebuie să reeunoaștem un lucru și anume : că Germain era maniac ; nu voia niciodată să spună unde locuiește.

— Asta e adevărat.

— Avea întotdeauna o înfățișare misterioasă.

— Dar asta nu înseamnă c-a furat șaptesprezece mii de franci.

— Fără îndoială.

— Mi-am dat pur și simplu cu părerea.

— Ah !... iată o noutate !... e ca și cum mi s-ar fi dat cu o măciucă în cap... Germain... Germain care părea un om atît de cinstit... I l-aș fi dat și pe Dumnezeu pe datorie.

— S-ar fi zis că presimțea că i se va întîmpla o nenorocire.

— De ce ?

— De cîtva timp, părea că-l scurmă ceva.

— Poate că era vorba de Luiza.

— De Luiza ?

— Nu fac decît să repet ce spunea azi dimineață madam Séraphin.

— Ce ? Ce anume ?

— Că era amantul Luizei... și tatăl copilului ei...

— Ai văzut cît era de prefăcut !

— Ia te uită ! Ia te uită !

— Da de unde ?

— Nu-i adevărat.

— De unde știi asta, Chalamel ?

— Nu sînt cincisprezece zile de cînd Germain mi-a spus în mare taină, că era amorezat nebun, nebun, de o mică lucrătoare, foarte cinstită, pe care o cunoscuse într-o casă unde locuise. Cînd îmi vorbea de ea avea lacrimi în ochi.

— Măi, Chalamel, măi Chalamel! Că demodat mai eşti!

— Spune că Faublas e eroul lui şi totuşi e atît de copilăros, atît de prostuţ încît să nu-şi dea seama că poţi fi îndrăgostit nebun de una şi amantul alteia.

— Vă spun că Germain vorbea serios...

În clipa aceea şeful copiştilor intră în birou.

— Ei, Chalamel, ai terminat cu toate comisioanele?

— Da, domnule Dubois, am fost la domnul de Saint-Rémy; va veni îndată să-şi achite datoria.

— Şi la doamna contesă Mac-Grégor?

— De asemenea... iată răspunsul.

— Şi la contesa d'Orbigny?

— Domnia-sa mulţumeşte călduros patronului; a sosit ieri dimineaţa din Normandia, nu credea că va obţine răspunsul atît de repede; iată scrisoarea. Am trecut şi pe la intendentul domnului marchiz d'Harville, pentru plata spezelor contractului pe care i l-am dus ieri să-l semneze acasă, aşa cum a cerut.

— I-ai spus, nu-i aşa, că nu era urgent?

— Da, dar intendentul a vrut totuşi să plătească. Iată banii. Ah! uitasem această carte de vizită aflată la portar, cu aceste cuvinte scrise cu creionul. Acest domn a întrebat de patron şi a lăsat asta!

— *Walter Murph,* citi şeful cancelariei şi mai jos cu creionul *„va reveni la ora trei pentru afaceri importante"*. Nu cunosc persoana!

— Ah! am uitat ceva, continuă Chalamel. Domnul Badinot a spus că e în regulă, domnul Ferrand să facă cum crede; că va fi totdeauna de acord.

— N-a dat un răspuns în scris?

— Nu, domnule, a spus că n-are timp.

— Foarte bine.

— Domnul Charles Robert va veni în cursul zilei să-l vadă pe patron, pare că s-a bătut ieri în duel cu ducele de Lucenay.

— E rănit ?

— Nu cred, mi s-ar fi spus cînd am fost la el.

— Iată că se oprește o trăsură la poartă...

— Oh ! ce cai frumoși, cît sînt de focoși !

— Și acest vizitiu englez, cu peruca lui albă și cu livreaua cu găitane de argint, și cu epoleți de colonel...

— O fi un ambasador.

— Și feciorul în livrea — cît argint are pe el !

— Și ce mustăți are !

— Ia te uită, spuse Chalamel, e trăsura vicontelui de Saint-Rémy.

— Ce aere își mai dă !

După puțin timp domnul de Saint-Rémy intră în cancelarie.

DOMNUL DE SAINT-RÉMY

Am descris chipul fermecător, eleganța aleasă, ținuta încîntătoare a domnului de Saint-Rémy, atunci cînd sosea la ferma Arnouville (proprietatea doamnei ducese de Lucenay), unde găsise un refugiu împotriva portăreilor Malicorne și Bourdin, care îl urmăreau.

Domnul de Saint-Rémy intră brusc în cancelarie, cu pălăria pe cap, cu o atitudine distantă, cu ochii pe jumătate închiși și întrebă pe un ton semeț, fără să se uite la ceilalți :

— Unde e notarul ?

— Domnul Ferrand lucrează în biroul dumisale, îi răspunse șeful copiștilor ; dacă doriți să așteptați o clipă, vă va putea primi.

— Cum să aștept ?

— Dar, domnule...

— Nici un „dar, domnule", spuneți-i că domnul de Saint-Rémy e aici... Mi se pare ciudat că acest notar mă obligă să fac anticameră. Aici miroase a cărbuni !

— Binevoiți a trece în camera de alături, îl invită primul copist, mă voi duce numaidecît să-l anunț pe domnul Ferrand.

Domnul de Saint-Rémy ridică din umeri și-l urmă pe șeful copiștilor.

După un sfert de ceas care i se păru foarte lung și care îi preschimbă contrarietatea în furie, domnul de Saint-Rémy fu introdus în biroul notarului.

Nimic mai ciudat decît contrastul dintre acești doi oameni, amîndoi deprinși a judeca aproape de la prima privire cu cine aveau de-a face.

Domnul de Saint-Rémy îl vedea pe Jacques Ferrand pentru întîia oară. A fost impresionat de această față palidă, rigidă, nepăsătoare, cu uitătură ascunsă în dosul unor ochelari verzi, cu craniul pe jumătate acoperit de o veche tichie neagră.

Notarul era așezat la biroul său, pe un fotoliu de piele, lîngă un cămin vechi, plin de cenușă, în care fumegau doi tăciuni înnegriți. Perdelele de percal verde, aproape zdrențuite, prinse în inele de fier la ferestre, ascundeau geamurile de jos și ofereau încăperii o lumină lividă și sinistră. Dulapuri cu rafturi pline de cartoane etichetate, cîteva scaune din lemn de cireș sălbatic, tapisate cu catifea galbenă de Utrecht, o pendulă de mahon, pe jos lespezi de piatră gălbuie, umedă și înghe-

ţată, un tavan străbătut de crăpături şi împodobit cu pînze de păianjen, acesta era *sanctus sanctorum*-ul domnului Jacques Ferrand.

Vicontele nu înaintase nici doi paşi, nu scosese o vorbă, că notarul, care îl cunoştea din renume, îl şi ura. Mai întîi vedea în el, cum am spune, un rival în prefăcătorii şi apoi, prin faptul că domnul Ferrand avea o înfăţişare ordinară şi ignobilă, nu putea suferi eleganţa altora, graţia şi tinereţea, mai ales cînd aceste alese însuşiri erau însoţite de o atitudine insolentă.

Notarul se comporta de obicei în chip aspru, repezit, aproape grosolan cu clienţii săi care, din pricina acestor purtări de ţăran de la Dunăre, aveau şi mai multă consideraţie pentru el. Îşi propuse să-şi accentuieze brutalitatea faţă de domnul Saint-Rémy.

Acesta nu-l cunoştea pe domnul Ferrand decît tot din renume ; se aştepta să afle în el un fel de notăraş, bonom sau ridicul. Vicontele îşi închipuia că, sub o aparenţă aproape naivă, se ascund oameni de o cinste recunoscută, al cărui prototip desăvîrşit, după cum se spunea, ar fi Jacques Ferrand.

Dimpotrivă, înfăţişarea, purtarea notăraşului stîrneau vicontelui o adversitate vagă, pe jumătate teamă, pe jumătate ură, deşi nu avea nici un motiv serios să se teamă de el sau să-l urască. Astfel, consecvent firii sale voluntare, domnul de Saint-Rémy exageră şi mai mult îndrăzneala şi îngîmfarea lui obişnuită. Notarul îşi păstrase pe cap tichia, iar vicontele pălăria. De la uşă vicontele strigă cu o voce puternică şi tăioasă :

— E foarte curios, domnule, că mi-aţi impus osteneala să vin aici, în loc să trimiteţi la mine ca să primiţi banii pentru poliţele ce am semnat

acelui Badinot și pentru care acest caraghios m-a urmărit... Îmi spuneți, ce e drept, că, în afară de chestiunea asta, aveți să-mi comunicați ceva foarte important... fie... dar atunci n-ar fi trebuit să mă faceți să aștept un sfert de ceas în anticamera dumneavoastră, asta nu e o comportare politicoasă, domnule...

Domnul Ferrand, nepăsător la cele auzite, termină o socoteală, șterse atent tocul de buretele îmbibat de apă, aflat lîngă călimara de faianță ciobită, și își înalță către viconte fața glacială, pămîntie și nasul cîrn, încărcat cu o pereche de ochelari. S-ar fi zis un cap de mort, ale cărui orbite erau înlocuite cu mari pupile fixe, verzi-albăstrui. După ce îl privi o clipă în tăcere, notarul se răsti la viconte :

— Unde sînt banii ?

Acest sînge rece îl scoase pe domnul de Saint-Rémy din sărite. El, idolul femeilor, invidiatul bărbaților, gloria celei mai alese societăți pariziene, duelistul temut, să nu facă impresie unui mizerabil de notar ? Asta i se părea odios ; deși era singur cu Jacques Ferrand, mîndria dintr-însul se revoltase.

— Unde sînt poliţele ? întrebă el la fel de răstit.

Cu unul din degetele sale tari ca fierul și acoperit de un păr roșcat, notarul, fără a răspunde, arată un portofoliu lat de piele pe care îl avea lîngă el.

Hotărît să fie tot atît de laconic ca și el, dar clocotind de indignare scoase din buzunarul redingotei un mic portvizit de piele rusească, închis cu copci de aur. De acolo trase patruzeci de hîrtii a o mie de franci, arătîndu-le notarului.

— Cît ? întrebă acesta.

— Patruzeci de mii de franci.

— Daţi-mi-i...

— Ia-i, dar să sfîrşim repede, domnule, fă-ţi meseria, încasează banii, dă-mi poliţele, spuse vicontele aruncînd nerăbdător bancnotele pe masă.

Notarul le luă, se ridică, le examină lîngă fereastră, verificînd fiecare hîrtie una cîte una cu o atenţie atît de stăruitoare, am spune înjositoare, pentru viconte, încît acesta păli de furie.

Notarul, ca şi cum ar fi ghicit gîndurile care-l agitau pe viconte, dădu din cap, se întoarse pe jumătate spre vizitator şi spuse, pe un ton ce nu poate fi redat :

— S-au mai văzut de-alde astea !

O clipă, zăpăcit, domnul de Saint-Rémy întrebă :

— Ce ?

— Hîrtii de bancă false, răspunse notarul, continuînd să supună hîrtiile pe care le avea în mînă unei cercetări atente.

— În legătură cu ce faceţi această remarcă, domnule ?

Jacques Ferrand se opri o clipă, privi lung la viconte, apoi, ridicînd din umeri, continuă să cerceteze hîrtiile fără a scoate o vorbă.

— La dracu, domnule notar, aflaţi că atunci cînd întreb ceva, mi se răspunde ! strigă domnul de Saint-Rémy, iritat de calmul lui Jacques Ferrand.

— Acestea sînt bune... spuse notarul, întorcîndu-se la biroul său de unde luă un teanc de hîrtii timbrate la care se aflau alăturate poliţele. Puse apoi o hîrtie de o mie de franci şi trei fişicuri a o sută peste dosarul creanţei, spunînd domnului de Saint-Rémy, în timp ce-i arăta cu degetul banii şi titlurile.

— Iată ce vă rămîne din cei patruzeci de mii de franci ; clientul meu m-a însărcinat să încasez nota de cheltuieli.

Vicontele se stăpînise cu greutate în timp ce Jacques Ferrand își făcea socotelile. În loc de a răspunde și de a lua banii, îi strigă cu voce tremurîndă de indignare :

— Vă întreb, domnule, de ce mi-ați spus, în legătură cu bancnotele pe care vi le-am dat, că s-au văzut și hîrtii false ?

— De ce ?

— Da, de ce ?

Fiindcă v-am convocat aici într-o chestiune de fals...

Și notarul își îndreptă ochelarii lui verzi către viconte.

— Și întrucît mă interesează pe mine această afacere de fals ?

După o clipă de tăcere, domnul Ferrand spuse vicontelui pe un ton trist și în același timp sever :

— Vă dați seama, domnule, de funcțiunile pe care le îndeplinește un notar ?

— Socoteala și funcțiunile dumneavoastră sînt foarte simple ; aveam adineauri patruzeci de mii de franci și nu mi-au rămas decît o mie trei sute...

— Sînteți foarte glumeț, domnule... Vă voi spune eu ce este un notar : el este, în afacerile pămîntești, cea ce-i un duhovnic în cele sufletești. Datorită acestei profesiuni ies uneori la iveală taine cumplite...

— Și apoi, domnule ?

— Se află adeseori în situația de a avea de-a face cu escroci...

— Și pe urmă, domnule ?

— Trebuie, pe cît îi este cu putință, să împiedice ca un nume onorabil să fie tîrît în noroi.

— Dar ce amestec am eu în toate astea ?

— Tatăl dumneavoastră v-a lăsat un nume respectat pe care îl necinstiți, domnule !...

— Ce îndrăzniți să spuneți ?

— Dacă n-ar fi respectul pe care acest nume îl trezește în mintea oamenilor cinstiți, dumneavoastră în loc să fiți citat aici, în fața mea, ați fi în clipa asta în fața judelui de instrucție.

— Nu vă înțeleg.

— Sînt două luni de cînd ați scontat, prin mijlocirea unui om de afaceri, o poliță de cincizeci și opt de mii de franci, subscrisă de casa „Meulart & Co." din Hamburg în favoarea unui domn William Smith, și plătibilă în termen de trei luni domnului M. Grimaldi, bancher din Paris.

— Ei și ?

— Această poliță e falsă.

— Nu-i adevărat.

— Această poliță e falsă !... Casa Meulart n-a avut nici un angajament cu William Smith ; ea nici nu-l cunoaște.

— Să fie cu putință ? strigă domnul de Saint-Rémy cu atîta convingere și cu atîta indignare... Atunci am fost înșelat groaznic, domnule, pentru că am primit acea hîrtie de valoare, plătind în schimb bani lichizi.

— De la cine ?

— De la domnul Smith însuși, casa Meulart e atît de cunoscută... Eu însumi cunoșteam cinstea domnului William Smith, așa că am primit acea poliță drept plata unei sume ce-mi datora...

— William Smith n-a existat niciodată... e un personaj fictiv.

— Domnule, mă insultați !

— Semnătura lui e falsă ca și restul.

— Vă repet că domnul William Smith există ;

dar desigur că am fost victima unui groaznic abuz de încredere.

— Sărmane tînăr!

— Explicați-vă.

— În cîteva cuvinte, posesorul actual al poliței e convins că dumneavoastră ați comis falsul...

— Domnule!...

— Pretinde că are dovada. Alaltăieri a venit la mine, rugîndu-mă să vă chem aici și să vă spun că e dispus să vă înapoieze această poliță falsă... pe baza unei tranzacții... Pînă aici totul e cinstit, dar iată că de aici înainte nu mai e, și nu vorbesc decît pentru a vă pune în curent cu situația. Cere o sută de mii de franci... în taleri... predabili chiar azi, sau de nu, mîine la prînz cazul va fi deferit procurorului regal.

— E un act nedemn!

— Și în plus o absurditate... Sînteți ruinat, ați fost urmărit pentru o sumă pe care mi-ați plătit-o mulțumită nu știu căror resurse...iată ce am declarat terțului posesor al poliței... Mi-a răspuns la asta... că o anumită doamnă mare, foarte bogată, nu vă va lăsa în încurcătură...

— Destul, domnule, destul!...

— O altă ticăloșie, o altă absurditate! Sînt de acord.

— În sfîrșit, ce vor de la mine?

— Să se exploateze o acțiune ticăloasă prin altă ticăloșie. Am consimțit să vă aduc la cunoștință această propunere, veștejind-o așa cum orice om cinstit trebuie s-o veștejească. De-aici încolo, vă privește. Dacă sînteți vinovat, alegeți între curtea cu juri și prețul de răscumpărare ce vă este impus... Demersul meu e oficios și nu mă amestec mai departe într-o afacere atît de murdară. Terțul creditor se numește domnul Petit-Jean, negustor de

uleiuri, locuiește pe malul Senei, cheiul Billy nr. 10. Tratați direct cu dînsul. Sînteți făcuți să vă înțelegeți... dacă ați fi cumva falsificator, după cum susține el.

Domnul de Saint-Rémy intrase la Jacques Ferrand cu gura mare, cu capul sus. Cu toate că săvîrșise în viața lui unele fapte rușinoase, păstrase totuși în el o anumită mîndrie de rasă, un curaj înnăscut care nu se dezmințea niciodată. La începutul acestei convorbiri, privindu-l pe notar ca pe un adversar nedemn de el, se mulțumise să-l zeflemisească. Atunci, însă, cînd Jacques Ferrand îi vorbi de fals... vicontele se simți zdrobit. Se vedea la rîndul lui dominat de notar. Fără capacitatea sa de autostăpînire, n-ar fi putut ascunde impresia ce-i pricinuise această revelație neașteptată ; căci ea putea să aibă urmările cele mai nedorite, pe care notarul nici nu le bănuia.

După o clipă de tăcere și de gîndire, se resemnă, el, atît de trufaș și de irascibil, atît de mîndru de bravura lui, să-l implore pe acest om grosolan care folosise față de el limbajul rece al corectitudinii :

— Domnule, vă mulțumesc pentru interesul ce-mi purtați și regret vehemența cu care v-am vorbit la început... spuse domnul de Saint-Rémy pe un ton prietenos.

— Dumneavoastră nu mă interesați de loc, răspunse brutal notarul. Tatăl dumneavoastră fiind cinstea personificată, n-aș fi vrut ca numele lui să apară în fața Curții cu Juri, asta-i tot.

— Vă repet că nu sînt vinovat de infamia ce mi se pune în sarcină.

— Veți spune aceasta domnului Petit-Jean.

— Dar mărturisesc că absența domnului Smith, care a abuzat nedemn de buna mea credință...

— Infamul de Smith !

— Absența domnului Smith mă pune într-o grea încurcătură : sînt nevinovat ; dacă voi fi acuzat, mă voi dezvinovăți ; dar o asemenea învinuire strică totdeauna reputația unui gentilom.

— Ei și ?

— Fiți atît de generos și folosiți suma pe care v-am depus-o ca să despăgubiți în parte pe posesorul poliței.

— Acești bani sînt ai clientului meu, e un depozit sfînt !

— Dar în două-trei zile îi voi restitui.

— Nu veți putea.

— Am resurse.

— Nici una... avuabilă, cel puțin. Mobilierul, caii dumneavoastră, nu vă aparțin, așa susțineți... și mi se pare că și asta e o fraudă nedemnă.

— Sînteți foarte aspru, domnule. Dar chiar admițînd că ar fi așa, nu aș transforma oare în bani lichizi tot ce posed, într-o împrejurare atît de disperată ? Numai că fiindu-mi imposibil să-mi procur de azi pe mîine o sută de mii de franci, vă conjur să folosiți banii pe care vi i-am dat și să retrageți acea nenorocită poliță sau... dumneavoastră care sînteți atît de bogat... împrumutați-mi această sumă, nu mă lăsați într-o situație ca asta...

— Eu să răspund de o sută de mii de franci pentru dumneavoastră ? Cum adică ? Sînteți nebun ?

— Domnule, vă implor... în numele tatălui meu... despre care mi-ați vorbit... fiți atît de bun și...

— Sînt bun pentru cei ce merită, spuse cu bruschețe notarul ; ca om cinstit urăsc pe escroci și n-aș avea nimic împotrivă să văd pe unul din acești frumoși domnișori, fără credință și fără lege, ticăloși și desfrînați, o dată pentru totdeauna legat la stîlpul infamiei ca să slujească drept pildă al-

tora... Dar caii dumneavoastră sînt nerăbdători, îi aud cum tropăie, domnule viconte, spuse notarul, surîzînd printre dinții lui negri.

În clipa aceea cineva ciocăni la ușa biroului.

— Ce e ? întrebă Jacques Ferrand.

— Doamna contesă d'Orbigny ! răspunse șeful copiștilor.

— Roag-o să aștepte o clipă.

— E mama vitregă a marchizei d'Harville ! strigă domnul de Saint-Rémy.

— Da, domnule, are o întîlnire cu mine, așa că... sluga dumneavoastră...

— Nici o vorbă despre toate astea, domnule ! strigă domnul de Saint-Rémy pe un ton amenințător.

— V-am spus că un notar știe să păstreze tainele, întocmai ca un duhovnic.

Jacques Ferrand sună, copistul reapăru.

— Introdu pe doamna d'Orbigny. Apoi, adresîndu-se vicontelui : Luați acești o mie trei sute de franci, domnule, vor fi totuși o arvună pentru domnul Petit-Jean.

Doamna d'Orbigny (fosta doamnă Roland), intra în clipa în care domnul Saint-Rémy ieșea crispat de furie fiindcă se umilise zadarnic în fața notarului.

— Ei ! bună ziua, domnule de Saint-Rémy, îi spuse doamna d'Orbigny, ce mult e de cînd nu te-am văzut...

— Într-adevăr, de la căsătoria lui d'Harville, al cărui martor am fost, n-am mai avut cinstea să vă întîlnesc, spuse domnul de Saint-Rémy, înclinîndu-se și luînd o atitudine prevenitoare. De-atunci v-ați aflat mereu în Normandia ?

— O, Doamne, da ; domnul d'Orbigny nu mai poate trăi acum decît la țară... și ce-i place lui îmi

place și mie... Așa că vezi în mine o adevărată provincială ; n-am mai fost la Paris de la căsătoria fiicei mele vitrege cu acest admirabil domn d'Harville... Îl vezi des ?

— D'Harville a devenit foarte sălbatic și morocănos. Îl întîlnești destul de rar în lume, zise domnul de Saint-Rémy, cu o nuanță de nerăbdare, căci această convorbire îi era pe cît de neplăcută pe atît de inoportună, mai ales că părea să-l amuze pe notar.

Dar soacra doamnei d'Harville, încîntată de întîlnirea cu un personaj elegant, nu era femeia care să lase să-i scape atît de ușor prada !

— Și scumpa mea fiică vitregă, reluă ea, sper că nu e tot atît de retrasă ca soțul ei ?

— Doamna d'Harville e în mare vogă și foarte răsfățată, așa cum șade bine unei femei frumoase ; dar mi-e teamă că abuzez de clipele dumneavoastră... și...

— Dar de loc, vă asigur. E un noroc neașteptat să întîlnesc pe arbitrul eleganței, pe regele modei ; în zece minute voi afla tot ce e nou la Paris, de parcă nu l-aș fi părăsit niciodată. ...Și scumpul dumneavoastră de Lucenay, cu care ați fost martor la căsătoria domnului d'Harville ?

— Mai original ca oricînd ; a fost plecat în Orient și nu s-a înapoiat decît ca să primească ieri dimineața o lovitură de spadă, foarte ușoară, de altfel !

— Bietul duce ! Și soția lui tot frumoasă și fermecătoare ?

— Știți, doamnă, că am cinstea să fiu unul din cei mai buni prieteni ai lui, părerea mea în această privință ar da de bănuit... Vă rog, la înapoierea dumneavoastră la Aubiers, să-mi faceți favoarea de a transmite domnului d'Orbigny respectele mele.

— Va fi foarte mișcat, vă asigur, de amabila dumneavoastră atenție, căci se interesează mereu de dumneavoastră, de succesele pe care le obțineți... Spune că-l imitați pe ducele de Lauzun.

— Doar această singură comparație și constituie un elogiu dar, din nefericire pentru mine, e mai mult binevoitoare decît adevărată. Adio, doamnă, căci nu îndrăznesc să sper că mi-ați putea face cinstea de a mă primi înainte de plecare.

— Aș fi dezolată dacă v-ați da osteneala să veniți la mine... Sînt instalată provizoriu într-un apartament mobilat ; dar dacă la vară sau la toamnă veți trece pe drumul nostru, ducîndu-vă la unul din acele castele unde elegantele la modă își dispută plăcerea de a vă primi... dăruiți-ne cîteva zile, numai de dragul contrastului, odihnindu-vă la niște bieți oameni de la țară, după vîltoarea vieții de castel, atît de pretențioasă și de zvăpăiată... căci oriunde vă duceți dumneavoastră — acolo e sărbătoare !...

— Doamnă...

— Nu e nevoie să vă spun cît de fericiți vom fi, domnul d'Orbigny și cu mine să vă primim. Adio, dar, domnul meu, mi-e teamă că acest ursuz binefăcător (arătînd spre notar), se va plictisi de flecăreala noastră.

— Dimpotrivă, doamnă, dimpotrivă, spuse domnul Ferrand cu o nuanță de ironie care mări și mai mult furia reținută a domnului Saint-Rémy.

— Trebuie să recunoașteți că domnul Ferrand este un om teribil, reluă doamna d'Orbigny, făcînd-o pe mironosița. Dar, luați seama, dacă din fericire se ocupă de afacerile dumneavoastră, vă va mustra amarnic, e un om necruțător... Dar ce spun ?... Un personaj elegant ca dumneavoastră să-l aibă pe domnul Ferrand ca notar... dar asta

constituie o garanție de cumpătare, căci toată lumea știe că el nu-și lasă clienții să facă nebunii ; dacă nu-l ascultă, le prezintă nota de plată și îi părăsește... Oh ! el nu acceptă să fie notarul oricui... Apoi, adresîndu-se lui Jacques Ferrand : Știi, domnule puritan, că ai realizat aici o convertire deosebită... să cumințești un personaj elegant prin excelență, un rege al modei ?

— E chiar o convertire, doamnă... Domnul viconte iese din biroul meu cu totul altul decît a intrat.

— Cînd îți spun că faci minuni !... Nu e de mirare, ești un sfînt.

— Ah, doamnă, mă măguliți, spuse Jacques Ferrand cu modestie.

Domnul de Saint-Rémy se înclină respectuos în fața doamnei d'Orbigny, apoi, în clipa cînd să plece de la notar, vrînd să încerce pentru ultima oară a-l înduioșa, îi spuse cu aparentă nepăsare, dar care trăda o adîncă teamă :

— Așadar, domnule Ferrand, nu vrei să-mi dai ceea ce-ți cer ?

— Vreo nebunie, desigur ?... Fii neînduplecat, scumpul meu puritan, exclamă doamna d'Orbigny, surizînd.

— O auziți, domnule viconte, nu pot contrazice o doamnă atît de frumoasă...

— Dragă domnule Ferrand, să vorbim serios... de lucruri serioase... și știți că acea chestiune... e foarte importantă... Hotărît, mă refuzați ? întrebă vicontele cu o voce înspăimîntată pe care cu greu și-o stăpînea.

Notarul fu destul de crud ca să simuleze că stă pe gînduri. Domnul de Saint-Rémy nădăjdui o clipă.

— Cum, omule de fier, cedezi ? îl întrebă rîzînd mama vitregă a marchizei d'Harville, și dumneata te dai pradă farmecului irezistibilului ?...

— Doamnă, eram cît p-aci să cedez, cum spuneți, dar mă faceți să roșesc de slăbiciunea mea, reluă domnul Ferrand. Apoi, adresîndu-se vicontelui, îi spuse cu o mină a cărei semnificație nu scăpă acestuia : Vorbind serios (și stărui asupra acestui cuvînt), e cu neputință... Nu pot să admit ca pentru un capriciu să comiteți o asemenea nechibzuință... Domnule viconte, eu mă consider tutorele clienților mei, n-am altă familie și m-aș socoti complicele nebuniilor pe care aș îngădui să le facă.

— Oh, puritanul ! Uitați-vă la el, puritanul ! spuse doamna d'Orbigny.

— De altfel, duceți-vă la domnul Petit-Jean, va judeca, sînt sigur, întocmai ca și mine și ca și mine vă va spune : nu !

Domnul de Saint-Rémy plecă disperat. După o clipă de gîndire, spuse : „Trebuie". Apoi, feciorului care-i ținea deschisă portiera cupeului :

— La casa Lucenay.

În timp ce domnul de Saint-Rémy se ducea la ducesă, vom face pe cititor să asiste la convorbirea dintre domnul Ferrand și mama vitregă o doamnei d'Harville.

TESTAMENTUL

Cititorul poate a uitat de portretul pe care doamna d'Harville l-a făcut mamei sale vitrege. Vom repeta că doamna d'Orbigny e o femee mică,

blondă, slabă, cu genele aproape albe, ochii rotunzi de un albastru spălăcit, cu vorba mieroasă privirea ipocrită și cu maniere ademenitoare și viclene. Cercetînd înfățișarea ei perfidă, descoperi într-însa un fel de prefăcătorie crudă.

— Ce tînăr fermecător e domnul de Saint-Rémy ! observă doamna d'Orbigny după plecarea vicontelui.

— Fermecător, dar, doamnă, să vorbim despre afaceri... Mi-ați scris din Normandia că doriți să mă consultați în chestiuni serioase...

— N-ai fost totdeauna sfătuitorul meu de cînd acel bun doctor Polidori m-a recomandat dumitale ?... Spune-mi, mai știi ceva despre el ? întrebă doamna d'Orbigny pe un ton cu totul indiferent.

— De cînd a plecat din Paris, nu mi-a scris niciodată, răspunse la fel de indiferent notarul.

Cititorul trebuie să știe că aceste două personaje se mințeau cu nerușinare. Notarul îl văzuse de curînd pe Polidori (unul din cei doi complici ai lui), și îi propusese să se ducă la Asnières, la familia Marțial, pirați de apă dulce, ca s-o otrăvească pe Luiza Morel ; el urma să se dea drept doctorul Vincent.

Mama vitregă a doamnei d'Harville se ducea și ea la Paris ca să aibă o convorbire secretă cu acest scelerat care se ascundea de multă vreme, cum am mai arătat-o, sub numele de Cezar Bradamanti.

— Sînt foarte îngrijorată, soțul meu nu se simte bine, sănătatea lui slăbește din zi în zi. Fără să-mi provoace încă vreo teamă serioasă... starea lui mă neliniștește... sau mai curînd îl îngrijorează pe dînsul, spuse doamna d'Orbigny, ștergîndu-și ochii ușor umeziți.

— Despre ce e vorba ?

— Vorbește mereu de ultimele hotărîri ce trebuie să le ia... de testament...

Aici doamna d'Orbigny își ascunse cîteva minute fața în batistă.

— E trist, fără îndoială, glăsui notarul, dar un asemenea act de prevedere n-are într-însul nimic supărător. Cam care ar fi intențiile domnului d'Orbigny, doamnă ?

— Doamne, ce pot ști ?... Înțelegi că dacă începe iar să pomenească de asta, eu nu-l las să urmeze.

— Dar, în sfîrșit, nu v-a spus niciodată ceva mai precis ?

— Cred, spuse doamna d'Orbigny pe un ton dezinteresat, că vrea să-mi lase nu numai ceea ce legea îi îngăduie... dar... Oh ! te rog să lăsăm asta.

— Dar atunci, despre ce să discutăm ?

— Vai ! Ai dreptate, om neînduplecat ! Trebuie să revin la subiectul trist care mă aduce la dumneata. Ei bine, domnul d'Orbigny merge pînă acolo cu bunătatea că vrea să retragă o parte din averea lui și să mi-o doneze mie... e vorba de... o sumă importantă.

— Dar fiica lui, fiica lui ! exclamă pe un ton aspru domnul Ferrand. Trebuie să vă spun că, de un an încoace, domnul d'Harville mi-a încredințat afacerile sale. De curînd i-am cumpărat o moșie admirabilă. Cunoașteți strășnicia mea în afaceri, puțin mă privește că domnul d'Harville e un client, ceea ce apăr e dreptatea. Dacă soțul dumneavoastră ar vrea să ia o hotărîre cu privire la fiica sa, hotărîre pe care aș găsi-o neconvenabilă... v-aș spune-o în chip brutal că nu poate conta pe sprijinul meu. Linia mea de conduită a fost totdeauna limpede și dreaptă.

— Dar a mea, mă rog ! Asta repet neîncetat soțului meu ceea ce mi-ai spus acum mie : „Fiica dumitale s-a purtat foarte rău cu dumneata, fie, dar ăsta nu e un motiv ca s-o dezmoșteneșți".

— Foarte bine. Și ce v-a răspuns ?

— Mi-a răspuns : „Voi lăsa fiicei mele 25.000 de franci venit. A avut mai mult de un milion de la mama ei ; bărbatul ei are o avere imensă, și-atunci nu-ți pot oare da ce-mi rămîne, dumitale, duioasă prietenă, singurul meu sprijin, singura consolare a bătrîneții mele, îngerul meu păzitor ?" Repet aceste cuvinte prea măgulitoare, adăugă ea cu un suspin de modestie, ca să-ți arăt cît este de bun cu mine domnul d'Orbigny, dar cu toate astea n-am fost de acord, din care cauză s-a hotărît să mă trimită la dumneata.

— Dar eu nici nu-l cunosc pe domnul d'Orbigny.

— El, însă, ca toată lumea, cunoaște corectitudinea dumitale.

— Dar de ce te-a trimis la mine ?

— Pentru ca să pună capăt opunerii și scrupulelor mele ; mi-a spus : „Nu-ți propun să-l consulți pe notarul meu, mi l-ai crede prea devotat, dar mă voi supune hotărîrii unui om a cărui cinste desăvîrșită e proverbială, domnul Jacques Ferrand. Dacă găsește că modestia dumitale va suferi acceptînd donația, nu vom mai vorbi despre asta. „Sînt de acord", am spus domnului d'Orbigny și iată cum ai devenit arbitrul nostru. „Dacă mă aprobă, adăugase soțul meu, îi voi trimite o procură ca să vîndă, în numele meu, valorile ce le posed în rente și în portofoliu ; va păstra suma rezultată în depozit la el și, cînd nu voi mai fi, duioasa mea prietenă, vei avea cel puțin o existență demnă de dumneata."

Niciodată, poate, domnul Ferrand n-a prețuit mai mult ca în clipele acelea, ochelarii. Altminteri,

doamna d'Orbigny ar fi fost fără îndoială surprinsă de privirea scînteietoare a notarului, ai cărui ochi păreau că s-au luminat la auzul acestui cuvînt : depozit. Totuși, a răspuns pe un ton morocănos :

— E plictisitor.. iată a zecea sau a douăsprezecea oară cînd sînt ales ca arbitru... mereu pe temeiul cinstei mele... toată lumea nu are decît cuvîntul acesta pe buze... cinstea mea ! cinstea mea !... mare lucru... asta nu-mi pricinuiește decît enervări... decît bătaie de cap...

— Dragă domnule Ferrand... nu fi aspru cu mine. Vei scrie, dar, domnului d'Orbigny, care așteaptă scrisoarea dumitale, pentru ca să-ți trimită procura... ca să realizezi această sumă...

— Și cam la cît se cifrează, oare, această sumă ?

— Mi-a vorbit de patru pînă la cinci sute de mii de franci.

— Suma e mai mică decît îmi închipuiam. La urma-urmei, v-ați devotat domnului d'Orbigny... Fiica lui e bogată... dumneavoastră n-aveți nimic, pot fi de acord ; lucrul îmi pare cît se poate de corect, vă sfătuiesc să primiți...

— Adevărat... crezi ? întrebă doamna d'Orbigny. păcălită ca toată lumea de faima cinstei notarului și care în această privință n-a fost dezmințită de Polidori.

— Puteți accepta, repetă el.

— Voi accepta, așadar, spuse doamna d'Orbigny, suspinînd.

Șeful copiștilor ciocăni la ușă.

— Ce e ? întrebă domnul Ferrand.

— Doamna contesă Mac Gregor.

— Roag-o să aștepte puțin...

— Te las, dar, iubite domnule Ferrand, spuse doamna d'Orbigny, vei scrie soțului meu... pentru că asta e dorința lui și-ți va trimite mîine procura...

— Voi scrie...

— Adio, demnul și bunul meu sfătuitor.

— Ah ! nu știți, dumneavoastră, oamenii din societatea aleasă, cît este de neplăcut să te împovărezi cu asemenea depuneri... cîtă răspundere apasă asupra noastră. Vă spun că nimic nu e mai detestabil decît această frumoasă reputație de cinste care nu-mi atrage decît angarale !

— Și admirația oamenilor cumsecade !

— Slavă Domnului ! Aștept aiurea decît aici pe pămînt, răsplata la care rîvnesc ! spuse domnul Ferrand cu un ton cucernic.

Doamnei d'Orbigny îi urmă Sarah Mac Gregor.

CONTESA MAC-GREGOR

Sarah intră în biroul notarului cu obișnuitul ei sînge rece și cunoscuta ei prestanță. Jacques Ferrand nu o cunoștea și nici nu știa în ce scop îl vizitează. Se concentră și mai mult ca de obicei în nădejdea că va mai avea pe cineva de înșelat... Se uită atent la contesă și, cu toată aparenta nepăsare a acestei femei cu fruntea de marmură, observă la ea o ușoară tremurare a sprîncenelor, ceea ce îi păru că trădează o stingherealâ abia stăpînită.

Notarul se ridică de pe fotoliul său, trase un scaun, o invită cu un gest pe Sarah să ia loc, apoi i se adresă :

— Mi-ați cerut, doamnă, o întrevedere pentru astăzi. Am fost foarte ocupat ieri și nu v-am putut răspunde decît azi dimineață, vă cer mii de scuze.

— Doream să vă văd, domnule... într-o chestiune de cea mai mare importanță... Reputația

dumneavoastră de om cinstit, bun și îndatoritor, m-a făcut să sper în succesul demersului pe care îl întreprind acum...

Notarul, de pe scaunul lui, se înclină ușor.

— Știu că discreția dumneavoastră e mai presus de orice bănuială...

— Îmi fac datoria, doamnă...

— Sînteți un om dintr-o bucată și incoruptibil.

— Da, doamnă.

— Și totuși, dacă vi s-ar spune : Domnule, depinde de dumneavoastră să redați viața... mai mult decît viața... rațiunea, unei mame nenorocite, ați avea curajul să refuzați ?

— Precizați faptele, doamnă, și-apoi voi răspunde.

— Să tot fie paisprezece ani... La sfîrșitul lui decembrie 1824, un om tînăr, în doliu, a venit să vă propună să primiți în depozit o sumă de o sută cincizeci de mii de franci care urmau să fie plasați, în rentă viageră, pe numele unui copil de trei ani, ai cărui părinți țineau să rămînă necunoscuți.

— După aceea, doamnă ? interveni notarul, ferindu-se astfel a răspunde afirmativ.

— Ați consimțit să vă însărcinați cu acest plasament și să asigurați acestui copil o rentă anuală de opt mii de franci ; jumătate din acest venit urma să fie capitalizat în favoarea lui pînă la majorat, cealaltă să fie plătită de dumneavoastră persoanei care avea grijă de această fetiță.

— După aceea, doamnă ?

— După doi ani, continuă Sarah, fără a-și ascunde o ușoară emoție, la 28 noiembrie 1826, această copilă a murit.

— Înainte de a continua această convorbire, v-aș întreba, doamnă, ce interes aveți în această afacere ?

— Mama acestei fetițe e sora mea, domnule notar. Pentru a dovedi ceea ce afirm, iată actul de deces al acestei sărmane micuțe, scrisorile persoanei care a crescut-o și confirmarea unuia din clienții dumneavoastră la care ați depus cei cincizeci de mii de taleri.

— Să vedem aceste acte.

Destul de jignită că nu e crezută pe cuvînt, Sarah scoase dintr-un portvizit mai multe acte pe care notarul le cercetă cu atenție.

— Și acum, doamnă, ce doriți ? Actul de deces e în perfectă regulă și cei cincizeci de mii de taleri au fost înmînați domnului Petit-Jean, clientul meu, în urma morții copilului. E o șansă că el deține valoarea plasamentelor de rentă viageră, lucru ce l-am semnalat persoanei care m-a însărcinat cu această afacere. Cît despre venit, el a fost plătit punctual pînă la moartea copilului.

— Toată comportarea dumneavoastră în toată această afacere, mă grăbesc s-o recunosc, a fost cît se poate de corectă. Femeia căreia i-a fost încredințat copilul, are și ea drept la recunoștința noastră ; a avut cea mai mare grijă de biata mea nepoțică.

— Asta e foarte adevărat, doamnă, am fost atît de mulțumit de purtarea acestei femei, încît, văzînd-o fără lucru, după moartea acestei copile, am luat-o la mine, în serviciu, unde se află și acum.

— Doamna Séraphin este în serviciul dumneavoastră ?

— De patrusprezece ani, ca menajeră. Și nu pot decît să fiu mîndru de ea.

— Dacă-i așa, ea ne poate fi de mult folos dacă... dacă dumneavoastră ați accepta să dați urmare cererii mele care poate că vi se va părea ciudată, poate chiar... dubioasă, la prima vedere, dar cînd veți ști în ce scop...

— O cerere dubioasă, doamnă ! Nu v-aș crede în stare s-o formulați, așa cum eu nu sînt în stare s-o ascult.

— Știu, domnule notar, că sînteți ultima persoană căreia i s-ar putea adresa o asemene cerere, dar îmi pun toată nădejdea... singura mea nădejde în mila dumneavoastră. În orice caz, mă pot bizui pe discreția dumneavoastră ?

— Da, doamnă.

— Atunci continui. Moartea acestei fetițe a pricinuit mamei o astfel de zguduire, încît durerea ei e tot atît de mare astăzi ca și acum paisprezece ani și, după ce am fost îngrijorați de viața surorii mele, acum sîntem alarmați de starea ei mintală.

— Biată mamă ! suspină domnul Ferrand.

— Oh ! da, o mamă foarte nenorocită, domnule, căci la acea dată nu putea decît să roșească de nașterea fetiței, pe cînd acum împrejurările sînt de așa natură încît, dacă acest copil ar trăi, sora mea l-ar putea legitima, s-ar putea mîndri cu el și nu l-ar mai părăsi niciodată ! Așa că această suferință continuă la care se adaugă și alte supărări, fac să ne temem că biata femeie și-ar putea pierde mințile în fiecare clipă.

— Din nefericire, nu e nimic de făcut în această chestiune.

— Ba da, domnule.

— Și ce anume, doamnă ?

— Să ne închipuim că cineva ar veni și ar spune bietei mame : s-a crezut că fiica dumitale e moartă ;

ea însă trăiește ; femeia care a îngrijit-o cînd era mică de tot ar putea să confirme acest lucru.

— O asemenea minciună ar fi cumplită, doamnă... de ce să dai acestei biete mame o nădejde zadarnică ?

— Dar dacă afirmația nu e mincinoasă ? Sau mai bine zis dacă această presupunere s-ar realiza ?

— Printr-un miracol ? Dacă pentru asta ar fi nevoie de rugăciunile mele, le-aș uni din toată inima cu ale dumneavoastră... credeți-mă, doamnă... Din păcate, actul de deces nu poate fi contestat.

— Doamne, o știu, copilul e mort ; și totuși, dacă ați voi, nenorocirea n-ar fi ireparabilă.

— E o enigmă oare ?

— Voi vorbi deci mai limpede... Dacă mîine sora mea și-ar regăsi fiica, nu numai că ar renaște la viață, dar ar avea certitudinea că s-ar căsători cu tatăl copilului, astăzi liber ca și ea. Nepoata mea a murit la vîrsta de șase ani ; despărțită de părinți de cînd era mică de tot, ei nu-și mai amintesc de dînsa... Să presupunem că găsim o fată de șaptesprezece ani — nepoată-mea ar fi avut azi vîrsta asta — o fată cum sînt atîtea, părăsite de părinți, și că am spune sorei mele : „Iat-o pe fiica ta. Ai fost înșelată ; din cauza unor motive grave, trebuia să fie socotită moartă. Femeia care a văzut de ea și un notar respectabil îți vor afirma, îți vor dovedi chiar că e fiica ta..."

Jacques Ferrand după ce o lăsă pe contesă să vorbească fără a o întrerupe, se ridică dintr-o dată și strigă indignat :

— Destul !... Destul, doamnă ! O ! asta e o infamie !

— Domnule !

— Să îndrăzniți a-mi propune mie... mie... o substituire de copil... anularea unui act de deces...

în sfîrșit, o acțiune infamantă ! Pentru prima oară în viața mea mi se aduce o asemenea ofensă... și n-am meritat-o, Dumnezeule... o știți prea bine !

— Dar, domnule, cui păgubește acest lucru ? Sora mea și persoana cu care dorește să se căsătorească sînt doi oameni liberi și fără copii... amîndoi o deplîng amarnic pe fetița lor pe care au pierdut-o. Să-i înșeli... dar asta înseamnă să le redai fericirea, viața... să asiguri o soartă din cele mai fericite unei biete fete părăsite... asta constituie o acțiune nobilă și generoasă și nu o crimă.

— Într-adevăr, strigă notarul cu o indignare crescîndă, admir cum proiectele dumneavoastră cele mai abominabile se pot prezenta sub aspecte atît de frumoase !

— Vă rog, domnule, mai gîndiți-vă...

— Vă repet, doamnă, că e o infamie... E o rușine să vezi o femeie din lumea dumneavoastră urzind asemenea mîrșăvii... de care sper că sora dumneavoastră e străină...

— Domnule...

— Destul, doamnă, destul !... Nu sînt un om prea curtenitor ; eu v-aș spune cu brutalitate cele mai crude adevăruri...

Sarah aruncă notarului una din acele priviri negre, adînci, tăioase ca oțelul și îi spuse cu răceală :

— Refuzați ?

— Vă rog, fără noi insulte... doamnă...

— Luați seama !...

— Amenințări ?

— Amenințări... și pentru a vă dovedi că ele nu sînt deșarte, aflați mai întîi că n-am soră...

— Cum, doamnă ?

— Eu sînt mama copilului.

— Dumneavoastră ?

— Eu !... Am făcut un ocol ca să ajung la țintă ;

am scornit o poveste ca să vă trezesc curiozitatea... Sînteţi neîndurător... Îmi scot masca... Doriţi război... ei bine ! război să fie !

— Război, pentru că nu primesc să mă alătur unei uneltiri criminale ? Ce îndrăzneală !...

— Ascultaţi-mă, domnule notar, reputaţia dumneavoastră de om cinstit este cam prea solidă... recunoscută, şi fără margini.

— Fiindcă e meritată... Aşa că ar trebui să-şi fi pierdut cineva mintea ca să-mi facă asemenea propuneri !

— Ştiu mai bine decît orişicine cît de circumspect trebuie să fii faţă de asemenea reputaţii de virtute cruntă. Ele acoperă adesea cu un văl necinstea femeilor şi ticăloşia bărbaţilor...

— Aţi cuteza să spuneţi, doamnă...

— De la începutul convorbirii noastre, nu-mi explic de ce... mă îndoiesc că meritaţi stima şi consideraţiunea de care vă bucuraţi.

— Adevărat, doamnă, această îndoială face cinste perspicacităţii dumneavoastră.

— Nu-i aşa ?... Pentru că această îndoială e drept că se întemeiază pe fapte mărunte... pe instinct, pe presimţiri... dar rareori m-am înşelat.

— Să terminăm această convorbire, doamnă.

— Nu înainte de a vă face cunoscută hotărîrea mea... Încep prin a vă spune, asta numai între noi, că sînt convinsă de moartea bietei mele fiice... dar n-are importanţă, voi pretinde că n-a murit ; pricinile cele mai puţin verosimile se pot susţine de către avocaţi. Situaţia dumneavoastră face s-aveţi în momentul de faţă mulţi invidioşi ; ei vor fi încîntaţi să vă atace. Eu le voi oferi prilejul.

— Dumneavoastră ?

— Eu, atacîndu-vă sub un pretext absurd, pe o clauză în neregulă din actul de deces, de pildă... Nu

importă. Voi susține că fata mea n-a murit. Cum am cel mai mare interes să fac să se creadă că trăiește, chiar de-ar fi să pierd acest proces, tot îmi va folosi, căci va face o vîlvă imensă. O mamă care-și cere copilul, suscită totdeauna interesul; voi avea de partea mea pe invidioșii, pe dușmanii dumneavoastră și pe toate sufletele simțitoare și romantice.

— E tot atît de nebunesc ce spuneți pe cît e de urît! Ce interes aș fi avut să declar pe fiica dumneavoastră moartă, dacă n-ar fi?

— Adevărat, motivul e greu de găsit, dar, din fericire, avocații atît așteaptă!... Dar, gîndindu-mă bine, iată un motiv minunat: vrînd să împărțiți cu clientul dumneavoastră suma rezultată din renta viageră a cărei beneficiară era acea nefericită copilă... ați făcut-o dispărută.

Notarul, netulburat, ridică din umeri.

— Dacă aș fi fost un asemenea criminal, în loc s-o dau drept dispărută, aș fi ucis-o!

Sarah tresări, surprinsă de aceste cuvinte. Rămase o clipă mută, apoi răspunse cu amărăciune:

— Pentru un om evlavios, iată un plan criminal bine chibzuit... Oare, din întîmplare am lovit unde trebuie?... Asta îmi dă de gîndit... și mă voi gîndi. Un ultim cuvînt... Vedeți ce fel de femeie sînt... zdrobesc pe oricine îmi stă în cale... Gîndiți-vă bine... trebuie pînă mîine să vă hotărîți... Puteți face fără grijă ceea ce v-am cerut... Tatăl fiicei mele, în bucuria de care va fi cuprins, nu se va îndoi de realitatea acestei învieri, dacă minciunile noastre care îl vor face atît de fericit, vor fi bine ticluite. De altfel, dînsul n-are alte dovezi cu privire la moartea copilei noastre decît acelea pe care i le-am comunicat eu acum paisprezece ani. Îmi va fi ușor să-l conving că atunci l-am înșelat,

căci aveam motive serioase să fiu supărată pe el... Îi voi spune că în durerea mea am vrut să frîng ultima verigă ce ne mai lega. Dumneavoastră nu veți fi compromis în nici un fel ; ați confirma numai... om cu o reputație atît de bună cum o aveți... veți afirma doar că totul a fost atunci o înțelegere între mine, dumneavoastră și doamna Séraphine și veți fi crezut. Cît despre cei cincizeci de mii de taleri depuși pe numele fiicei mele, asta mă privește numai pe mine, vor rămîne ai clientului dumneavoastră, care nu trebuie să știe nimic din toate acestea ; în sfîrșit, pentru dumneavoastră veți stabili singur recompensa ce vi se cuvine...

Jacques Ferrand își păstră sîngele rece, cu toată ciudățenia și primejdia pe care această propunere o prezenta pentru dînsul.

Contesa, convinsă cu adevărat de moartea copilei, îi propunea notarului să afirme că fata trăiește — fata pe care el o declarase moartă acum paisprezece ani.

Ferrand era prea prudent, cunoștea prea bine părțile slabe ale poziției sale ca să nu-și dea în același timp seama de gravitatea amenințărilor proferate de Sara.

Cu toată buna sa reputație, întemeiată cu multă trudă, temelia ei era clădită pe nisip. Lumea își schimbă părerea tot atît de ușor pe cît se entuziasmează și îi place să aibă dreptul de a călca în picioare ceea ce mai înainte urcase în slăvi. Cum s-ar putea prevedea consecințele unui prim atac îndreptat împotriva renumelui lui Jacques Ferrand ? Oricît de zmintit ar fi acest atac, cutezanța acuzării însăși ar putea isca bănuieli...

Perspicacitatea Sarei și înverșunarea ei îl speriau pe notar. Această mamă nu avusese nici o clipă de înduioșare vorbind de fiica ei ; părea că nu con-

sidera moartea acesteia decît ca pierderea unui mijloc de a acționa. Asemenea caractere sînt neîndurătoare în urmărirea planurilor lor de răzbunare.

Vrînd să cîștige timp pentru a se putea apăra împotriva acestui primejdios atac, Ferrand reluă cu răceală :

— Mi-ați dat un termen pînă mîine la amiază, doamnă, la rîndu-mi vi-l dau pînă poimîine, ca să renunțați la o acțiune a cărei gravitate n-o bănuiți. Dacă pînă atunci nu primesc de la dumneavoastră o scrisoare prin care să-mi anunțați că nu mai stăruiți în acest proiect criminal și nebunesc, veți lua cunoștință, în detrimentul dumneavoastră, că justiția știe să apere pe oamenii cinstiți care refuză complicități vinovate, și să lovească în urzitorii unor mașinațiuni odioase.

— Asta înseamnă că-mi cereți o zi mai mult pentru a vă gîndi la propunerile mele ? E un semn bun și accept termenul fixat... Poimîine la aceiași oră voi reveni aici și se va încheia între noi pacea... sau, vă repet, se va declara război... dar un război înverșunat, fără milă și fără cruțare...

Și Sarah ieși.

„Totul merge bine, își spuse ea. Această fată ticăloasă de care, dintr-un capriciu, Rudolf se interesează și pe care a instalat-o la ferma Bouqueval ca să și-o facă apoi, desigur, amantă, nu-mi mai inspiră teamă, mulțumită Chioarei, care m-a descotorosit de ea... Abilitatea lui Rudolf a scăpat-o pe doamna d'Harville din capcana pe care i-o pregătisem, dar e imposibil s-o salveze din noua uneltire, ea va fi deci definitiv pierdută pentru Rudolf. Atunci, îndurerat, întristat, lipsit de orice afecțiune, nu va ajunge oare în starea de spirit menită

a-l face să creadă într-o minciună căreia, cu sprijinul notarului, îi voi putea da toate aparențele realității ?... Și notarul mă va ajuta, fiindcă l-am speriat. Voi găsi ușor o fată orfană, săracă și inteligentă, care, instruită de mine, să joace rolul copilei noastre, atît de amar regretată de Rudolf. Cunosc măreția și generozitatea inimii lui. Da, pentru a da un nume și o stare civilă aceleia pe care o va crede fiica sa, pînă atunci nenorocită și părăsită, el va reînnoda cu mine legăturile pe care le-am socotit desfăcute pentru totdeauna. Prezicerile doicii mele se vor adeveri și, de data sata, voi atinge, în mod sigur, scopul vieții mele, o coroană !"

DOAMNA DE LUCENAY

La cîteva clipe după plecarea contesei Sarah, șeful copiștilor introduse pe doamna ducesă de Lucenay. Era îmbrăcată foarte modest, înfășurată într-un șal mare, cu fața complet acoperită de un voal des de dantelă neagră, prins de marginile unei pălării de mătase de aceeași culoare.

Doamna de Lucenay, destul de tulburată, se apropie încet de notar care se ridică să o întîmpine.

— Cine sînteți, doamnă... și ce doriți de la mine ? o întrebă pe un ton repezit Jacques Ferrand, rău dispus de amenințările Sarei.

De altfel, ducesa era îmbrăcată atît de modest, încît notarul n-avea motiv să se poarte bine cu ea. Cum ducesa nu se putea hotărî să vorbească, Ferrand reluă cu aceeași bruscheță :

— Veți vorbi odată, doamnă ?

— Domnule... spuse ea cu glasul tulburat, încercînd să-şi ascundă faţa sub cutele voalului, domnule, aş putea oare să vă încredinţez o taină de cea mai mare importanţă ?

— Mi se poate încredinţa orice, doamnă, dar trebuie să ştiu şi să văd cu cine vorbesc.

— Ah, domnule, poate că nu e nevoie... Ştiu că sînteţi onoarea şi lealitatea personificate...

— Mai pe scurt, doamnă... mai pe scurt. Alături mai e cineva care mă aşteaptă. Cine sînteţi ?

— Numele meu nu vă interesează... Unul din prietenii mei... din rudele mele, a trecut pe la dumneavoastră.

— Numele lui ?

— Domnul Florestan de Saint-Rémy.

— Ah ! făcu notarul.

Şi aruncînd o privire atentă şi inchizitorială asupra ducesei, reluă :

— Ei bine, doamnă ?

— Domnul de Saint-Rémy mi-a spus totul... domnule...

— Ce v-a spus ?

— Tot !

— Totuşi...

— Doamne, dar ştiţi prea bine despre ce e vorba.

— Ştiu multe despre domnul de Saint-Rémy.

— Vai, domnule, e un lucru teribil !

— Ştiu multe lucruri teribile despre domnul de Saint-Rémy.

— Ah, domnule, m-a prevenit el că sînteţi necruţător...

— Cu escrocii şi falsificatorii de teapa lui... da, sînt fără milă. Dacă acest domn de Saint-Rémy vă e rudă, în loc să o mărturisiţi, ar trebui să roşiţi.

Dacă ați venit să vă sclifosiți aici ca să mă înduioșați, vă spun că e inutil, fără a mai pune la socoteală faptul că vă pretați unui joc urît pentru o femeie cinstită... dacă într-adevăr sînteți...

Această brutală insolență răscoli mîndria și sîngele nobil al ducesei. Se sculă în picioare, își ridică voalul, luă o înfățișare semeață și, cu privirea dominatoare și vocea sigură, rosti :

— Sînt ducesa de Lucenay, domnule...

Această femeie dobîndi în clipa aceea o înfățișare atît de măreață, de impunătoare, încît dominat, notarul, ca vrăjit, se dădu stingherit înapoi, își scoase tichia de mătase neagră care îi acoperea capul și făcu o reverență adîncă.

Nimic, într-adevăr, nu vădea mai multă grație și mai multă mîndrie ca obrazul și întreaga înfățișare a doamnei de Lucenay. Avea totuși pe atunci treizeci de ani împliniți, o fată palidă și cam obosită, dar niște ochi mari, scînteietori și temerari, un păr negru, minunat, nasul fin și arcuit, buzele roșii și disprețuitoare, tenul luminos, dinții strălucitori, mijlocul subțire, mlădios și plin de noblețe, „un mers de zeiță călcînd pe nori", cum spunea nemuritorul Saint-Simon. Cu părul pudrat și cu rochia de gală din secolul al XVIII-lea, doamna de Lucenay ar fi reprezentat, și fizic și moral, pe una din acele ducese ușuratice ale Regenței, care manifestau tot atîta îndrăzneală și neastîmpăr cît și fermecătoare naivitate în nenumăratele lor aventuri de dragoste, care își recunoșteau din timp în timp păcatele cu atîta sinceritate și simplitate, încît pînă și cei mai severi spuneau rîzînd : „Desigur, e foarte ușuratică, foarte vinovată, dar atît de bună, de fermecătoare ! Își iubește amanții cu atîta devotament, cu atîta patimă... și fidelitate... cît timp durează pasiunea ei... încît nu te poți

supăra pe ea. La urma urmei nu se condamnă decît pe dînsa, dar face atîţia fericiţi !“

Aşa ar fi arătat doamna de Lucenay dacă n-ar fi fost copleşită de gînduri sumbre.

Venise la notar ca o cetăţeană modestă... şi se arătase dintr-o dată o doamnă din lumea mare, mîndră, jignită. Niciodată, în viaţa lui, Jacques Ferrand nu întîlnise o femeie de o frumuseţe mai sfidătoare, cu o ţinută pe cît de nobilă, pe atît de curajoasă. Faţa, puţin obosită a ducesei, frumoşii ei ochi încercuiţi de o uşoară aureolă azurie, nările ei trandafirii dilatate, trădau una din acele firi arzătoare pe care bărbaţii preţa puţin visători le iubesc cu tot atîta voluptate cît şi pasiune...

Deşi bătrîn, urît, mîrşav, dezgustător, Jacques Ferrand era în măsură, ca oricare altul, să preţuiască genul de frumuseţe al doamnei de Lucenay. Ura şi furia lui împotriva ducelui de Saint-Rémy, creşteau prin admiraţia brutală pe care i-o inspira mîndra şi frumoasa lui amantă. Jacques Ferrand, ros de tot felul de furii stăpînite, îşi zicea, cu ciudă, că acest gentilom falsificator, pe care aproape că îl obligase să îngenuncheze în faţa lui cînd îl ameninţase cu darea în judecată, inspira o asemenea dragoste acestei doamne din lumea mare, încît o făcuse să rişte un demers ce o putea pierde. La aceste gînduri, notarul simţi revenindu-i îndrăzneala care pentru o clipă îl părăsise. Ura, invidia, un fel de resentiment sălbatic, aprinseră, în privirea, pe fruntea şi pe obrazul lui văpaia celor mai ruşinoase şi mai sălbatice porniri.

Văzînd că doamna de Lucenay e pe cale să înceapă o discuţie atît de penibilă, se aştepta ca ea să uzeze de ocolişuri şi ezitări. Care-i fu mirarea ! Ducesa îi vorbi cu atîta prestanţă şi de la o asemenea înălţime ca şi cum ar fi fost vorba de

lucrul cel mai firesc din lume, neavînd nici o reținere față de un om de teapa lui, rezervă pe care ar fi avut-o însă cu siguranță față de persoanele din societatea ei.

Într-adevăr, grosolănia notarului rănind-o pînă la sînge, o constrînsese pe doamna de Lucenay să renunțe la atitudinea umilă și plîngăreață pe care o adoptase la început cu mare efort ; revenindu-și, găsise că ar fi nedemn să se înjosească avînd cea mai mică reticență față de acest contopist. Spirituală, caritabilă, generoasă, plină de bunătate, devotament și noblețe sufletească, în pofida păcatelor ei, fiica unei mame care prin imoralitatea ei revoltătoare găsise mijlocul de a nesocoti pînă și nobila și sfînta calamitate a emigrației, doamna de Lucenay în disprețul ei naiv față de unele soiuri de oameni, ar fi spus ca acea împărătească romană, care se scălda în fața unui sclav : „Asta nu e un bărbat".

— *Domnu* notar, rosti ea pe un ton hotărît, domnul de Saint-Rémy e unul din prietenii mei ; mi-a mărturisit încurcătura în care se află din pricina unei duble escrocherii a cărei victimă este... Totul se repară cu bani : de cît e nevoie ca să se pună capăt acestor mizerabile hărțuieli ?...

Jacques Ferrand rămase perplex față de această intrare în materie, cavalerească și deliberată.

— Se cere o sută de mii de franci ! răspunse el pe un ton morocănos, după ce își înfrînse mirarea.

— Vei avea cei o sută de mii de franci ai dumitale și vei restitui imediat acele infame hîrtii domnului de Saint-Rémy.

— Trebuie să fie plătiți pînă mîine înainte de amiază, altminteri reclamația de fals va fi depusă la parchet.

— Ei bine ! dă dumneata suma asta ; voi ține socoteală de acest serviciu și îți voi plăti ce ți se cuvine...

— Dar, doamnă, asta-i imposibil...

— Doar, n-ai să-mi spui, cred, că un notar ca dumneata nu găsește o sută de mii de franci de azi pe mîine.

— Și ce garanții dați, doamnă ?

— Ce vorbă-i asta ? Lămurește-mă.

— Cine răspunde de această sumă ?

— Eu.

— Dar... doamnă...

— E nevoie să-ți spun că, la patru leghe de Paris, am o moșie care îmi aduce un venit de optzeci de mii de franci ?... Asta cred că ajunge — sau nu — pentru ceea ce numești dumneata garanții ?

— Da, doamnă, dar cu o inscripție ipotecară.

— Ce înseamnă asta ? Vreo formalitate, fără îndoială... Fă-o domnule, fă-o...

— Un asemenea act nu poate fi întocmit și legalizat înainte de cincisprezece zile, și e nevoie de consimțămîntul soțului dumneavoastră.

— Dar această moșie e a mea, numai a mea, replică, pe un ton plin de nerăbdare, ducesa.

— N-are nici o importanță, sunteți sub tutelă maritală și actele ipotecare sînt migăloase și foarte complicate.

— Dar, încă o dată, domnule notar, nu mă vei putea face să cred că e atît de greu de găsit o sută de mii de franci în două ore ?

— Atunci, doamnă, adresați-vă notarului dumneavoastră, intendenților dumneavoastră... Cît despre mine, îmi este imposibil.

— Am motive să țin toate acestea în strict secret, răspunse cu trufie doamna de Lucenay. Îi cunoșt pe toți ticăloșii care vor să-l prade pe domnul de Saint-Rémy, de aceea mă adresez dumitale...

— Încrederea dumneavoastră mă onorează nespus, doamnă, dar nu pot face ceea ce-mi cereți.

— Nu dispui de suma asta ?

— Am mai mult decît această sumă, în hîrtii de bancă sau în aur curat... aici în casa mea de bani.

— O ! ce palavre !... Vrei semnătura mea ?... ți-o dau, numai să isprăvim...

— Admițînd, bineînțeles, că ați fi doamna de Lucenay.

— Vino peste un ceas la palatul Lucenay, domnule notar. Voi semna, la mine acasă, cele cuvenite.

— Numai cu semnătura dumneavoastră actul e fără valoare pentru mine.

Jacques Ferrand se desfăta de dureroasa nerăbdare a ducesei care, sub aparența de calm și dispreț, ascundea o panică penibilă...

Deocamdată ea nu dispunea de nici o sumă de bani. În ajun bijutierul ei îi avansase o sumă însemnată pe pietrele prețioase, dintre care unele fuseseră încredințate lui Morel, șlefuitorul. Cu această sumă plătise polițele domnului de Saint-Rémy pentru a dezarma pe alți creditori. Domnul Dubreuil, arendașul de la la Arnouville, îi plătise arenda pe un an înainte și, de altfel, termenul era foarte scurt. Din nefericire pentru doamna de Lucenay, doi dintre prietenii ei la care ar fi putut recurge într-un asemenea caz disperat, erau plecați din Paris. În ochii ei, vicontele era nevinovat de falsul ce i se atribuia. El susținea, și

ea îl credea, că fusese înșelat de doi escroci, dar situația lui nu era totuși mai puțin grea. El să fie acuzat și tîrît la închisoare !... Chiar dacă ar fi fugit, numele lui ar fi fost oare mai puțin terfelit, copleșit de o asemenea bănuială ?

La aceste cumplite gînduri, doamna de Lucenay se cutremură de groază... Îl iubea orbește pe acest bărbat pe cît de demn de milă pe atît de seducător. Patima ce i-o inspira era una din acele febre violente de care femeile, cu temperamentul și constituția ei, sînt cuprinse după ce prima floare a tinereții lor s-a trecut și pe măsură ce se apropie de maturitate.

Jacques Ferrand urmărea atent cele mai mici schimbări în fizionomia doamnei de Lucenay, care i se părea din ce în ce mai frumoasă și mai atrăgătoare. Admirația lui dușmănoasă creștea în intensitate ; încerca o plăcere sadică s-o chinuiască, prin refuzul lui, pe această femeie care nu putea avea pentru el decît dezgust și dispreț.

Ducesa se răzvrătea la gîndul că ar putea scăpa un cuvînt care să semene a rugăminte. Totuși, prin faptul că-și dăduse seama de inutilitatea altor încercări, se hotărîse să se adreseze lui, acest om fiind singurul care-l putea salva pe domnul de Saint-Rémy. Ea continuă :

— Deoarece ai suma pe care ți-o cer, și fiindcă la urma urmei garanția mea e suficientă, de ce mă refuzi ?

— Pentru că bărbații au și ei toanele lor ca și femeile.

— Dar care poate fi acest capriciu care te face să procedezi împotriva intereselor dumitale, căci,

îţi repet, fixează-ţi condiţiile, oricare ar fi ele, le accept !

— Le-aţi accepta chiar pe toate ? întrebă notarul cu o expresie ciudată.

— Toate !... două, trei, patru mii de franci, mai mult dacă vrei, pentru că, o spun deschis, adăugă ducesa cu sinceritate şi pe un ton aproape afectuos, numai dumneata mă poţi ajuta, singur dumneata... Mi-e peste putinţă să găsesc în altă parte, pînă mîine, ceea ce-ţi cer... şi trebuie... mă-nţelegi ?... Trebuie neapărat ! Aşa că, repet, oricare ar fi condiţiile pe care mi le impui pentru acest serviciu, le primesc, nimic nu mă va împiedica... nimic...

Răsuflarea notarului deveni mai precipitată, tîmplele îi zvîcneau, fruntea i se congestionă, din fericire sticlele ochelarilor îi ascundeau văpaia jos-nică a ochilor ; un nor de foc se lăsă pe judecata lui, de obicei limpede şi rece ; raţiunea îl părăsi. În orbirea lui mîrşavă, interpretase ultimele cuvinte ale doamnei de Lucenay în mod infam. I se păruse, cu mintea lui confuză, că are dinaintea sa o femeie din vechea Curte, o femeie împinsă la disperare de teama de a-şi vedea iubitul dezonorat, hotărîtă la cele mai mari jertfe spre a-l salva. Să-ţi treacă asemenea gînduri prin cap, era pe cît de stupid, pe atît de nedemn, dar, am mai spus-o, cîteodată Jacques Ferrand devenea tigru sau lup, şi atunci bestia dintr-însul îl depăşea pe om.

Se ridică brusc şi se apropie de doamna de Lucenay. Aceasta, surprinsă, se ridică la rîndul ei şi îl privi foarte mirată.

— Nu vă va costa nimic ! strigă el cu voce tremurîndă şi întretăiată, apropiindu-se şi mai mult de ducesă. Ei bine ! vă voi împrumuta această sumă cu o condiţie, cu o singură condiţie... şi vă jur că...

Nu-şi putu sfîrşi declaraţia. Datorită uneia din acele bizare contradicţii ale naturii omeneşti, la vederea trăsăturilor hidos înflăcărate ale domnului Ferrand, la gîndurile stranii şi groteşti, stîrnite de pretenţiile amoroase pe care le ghici, doamna de Lucenay, cu toate îngrijorările şi temerile ce o scurmau, izbucni într-un rîs atît de sincer, atît de nebunesc şi de impetuos, că notarul, încremenit, se dădu îndărăt. Apoi, fără a-i da timp să scoată o vorbă, ducesa, lăsîndu-se tot mai mult pradă ilarităţii din ce în ce mai nestăpînite, îşi coborî voalul şi, printre hohote de rîs, se adresă notarului zguduit de ură, de turbare şi de furie :

— Cinstit vorbind, prefer să cer acest serviciu domnului de Lucenay.

Apoi ieşi, continuînd să rîdă atît de tare, încît şi după ce uşa biroului se închise în urma ei, notarul încă o mai auzea. Nu-şi reveni în fire decît pentru a-şi blestema nesocotinţa. Totuşi, se linişti treptat, gîndind că, la urma urmei, ducesa nu putea pomeni de această întîmplare fără a se compromite grav. În orice caz, ziua aceea fusese vitregă pentru el. Era cufundat în gînduri negre, cînd uşa secretă a biroului său se deschise şi doamna Séraphine intră extrem de agitată.

— Ah ! Ferrand ! strigă ea, împreunîndu-şi mîinile, ai avut dreptate cînd ai spus că într-o zi vom fi distruşi pentru că am lăsat-o în viaţă !...

— Pe cine ?

— Pe blestemata aia de fată.

— Cum ?

— O femeie chioară pe care n-o cunoșteam și căreia Tournemine îi încredințase fata ca să ne scăpăm de ea, acum paisprezece ani cînd i-am făcut formele de deces... Ah ! Doamne ! cine ar fi crezut așa ceva !...

— Ci vorbește o dată !... Vorbește o dată !

— Această femeie chioară a venit la mine... A fost mai adineauri jos... Mi-a spus că știe că eu i-am predat fetița.

— Nenorocire ! Cine a putut să-i spună ?... Tournemine e la pușcărie...

— Am negat totul, am făcut-o mincinoasă. Dar ea susține că a găsit fata care e acum mare, că știe unde e și că nu depinde decît de ea să dea totul pe față... să denunțe totul...

— Oare iadul s-a dezlănțuit astăzi asupra mea ? strigă notarul într-un acces de turbare care îi dădu o înfățișare hidoasă.

— Dumnezeule, ce să-i spun femeii ăleia ? Ce-i putem făgădui ca să tacă ?

— Pare o femeie înstărită ?

— Fiindcă am tratat-o ca pe o cerșetoare, a făcut să-i sune sacoșa — erau bani înăuntru.

— Și e fata contesei Sarah Mac-Gregor, își spuse notarul buimăcit. Și adineauri îmi oferea nu știu cît, să afirm că fata ei n-a murit !... Și fata trăiește... aș putea să i-o redau !... Da, dar acest act fals de deces ! Dacă se face o anchetă — sînt pierdut ! Crima asta poate să ducă la aflarea altora.

După o clipă de gîndire îi spuse doamnei Séraphine :

— Chioara asta știe unde e fata ? Și femeia mai trece pe-aici ?

— Mîine.

— Scrie-i lui Polidori să vină la mine diseară, la nouă.

— Vrei, poate, să te descotorosești de fată... și de bătrînă ?... Ar fi prea mult dintr-o dată, Ferrand !

— Ți-am spus să-i scrii lui Polidori să fie aici diseară la nouă.

La sfîrșitul aceleiași zile, Rudolf îi spuse lui Murph, care nu putuse pătrunde la notar :

— Domnul de Graün să trimită un curier, chiar acum... trebuie ca Cecily să fie la Paris în șase zile...

— Iar afurisita aia de drăcoaică ? Ticăloasa de nevastă a bietului David, pe cît de frumoasă pe atît de infamă !... Dar la ce bun, monseniore ?

— La ce bun, sir Walter Murph ?... Peste o lună vei pune această întrebare notarului Jacques Ferrand.

DENUNȚUL

În ziua în care Floarea-Mariei a fost răpită de Cucuvaie și de Învățător, un om călare sosise pe la ora zece seara la ferma Bouqueval venind, spunea el, din partea domnului Rudolf, pentru a o liniști pe doamna Georges cu privire la dispariția tinerei ei protejate, care urma să-i fie readusă dintr-o zi într-alta. Datorită unor motive foarte importante,

adăugase acest om, domnul Rudolf o ruga pe doamna Georges, în cazul că ar avea să-i ceară ceva, să nu-i scrie la Paris, ci să-i trimită, prin acest curier, ştirile ei.

Omul era în slujba Sarei.

Prin acest vicleşug ea o liniştea pe doamna Georges şi amîna cu cîteva zile clipa în care Rudolf ar fi aflat de răpirea Guristei.

În acest răstimp, Sarah spera să-l silească pe notarul Ferrand s-o ajute la comiterea ticăloasei înşelătorii (substituirea fetei), despre care am vorbit.

Dar nu era numai atît...

Sarah voia să se descotorosească şi de doamna d'Harville care îi prilejuia temeri serioase şi pe care mai fusese gata cîndva s-o piardă dacă nu intervenea prezenţa de spirit a lui Rudolf...

A doua zi după ce marchizul îşi urmărise soţia în casa din strada Templului, Tom se duse acolo şi, cu multă uşurinţă, o trăsese de limbă pe doamna Pipelet, aflînd astfel că o tînără femeie, în momentul cînd era cît p-aci să fie surprinsă de soţul ei, fusese salvată, datorită isteţimii unui locatar de-al casei şi anume domnul Rudolf.

Fiind informată de această întîmplare, Sarah, în lipsa oricărei dovezi materiale de întîlnirea pe care Clémence o dăduse domnului Charles Robert, urzi un alt plan odios : el se reducea la a scrie o nouă scrisoare anonimă domnului d'Harville, ca să provoace o ruptură definitivă între Rudolf şi marchiz, sau cel puţin să semene în inima acestuia din urmă, bănuieli atît de puternice încît el să-i interzică soţiei sale să-l mai primească vreodată pe

prinț. Această scrisoare era concepută în felul următor :

„Ați fost păcălit în mod nedemn ; ieri, soția dumneavoastră, înștiințată că o urmăriți, a ticluit pretextul unei vizite în scop caritabil. De fapt se ducea la o întîlnire cu un personaj foarte august, care are închiriată o cameră la etajul al patrulea în casa din strada Templului, sub numele de Rudolf. Dacă vă îndoiți de aceste fapte, oricît de ciudate vi s-ar părea, duceți-vă în strada Templului nr. 17, luați informații și, după descrierea înfățișării augustului personaj de care vă vorbesc, veți constata că sînteți soțul cel mai credul și mai îngăduitor din cîți au existat vreodată și au fost mai crunt înșelați. Țineți seama de acest avertisment... Dacă nu, s-ar putea crede că prea sînteți... prieten al principelui.“

Această scrisoare a fost pusă la cutie pe la orele cinci de către însăși Sarah, în ziua în care avusese loc convorbirea cu notarul.

În seara aceleiași zile, după ce-i spusese domnului de Graün să grăbească pe cît e cu putință sosirea Ceciliei la Paris, Rudolf se duse în vizită la doamna ambasadoare. Urma apoi să se ducă în vizită la doamna d'Harville pentru a-i spune că a găsit un prilej pentru o acțiune de binefacere, demnă de ea.

Vom conduce pe cititor la doamna d'Harville. Vom vedea din felul cum se va desfășura următoarea convorbire, că această tînără femeie, arătîndu-se generoasă și compătimitoare față de soțul

ei, cu care pînă atunci se purtase cu o extremă răceală, își însușise nobilele sfaturi ale lui Rudolf.

Marchizul și soția lui se ridicau tocmai de la masă ; scena se petrecea în salonașul de care am vorbit, domnul d'Harville părea mai puțin trist ca de-obicei.

Ne grăbim să precizăm că marchizul nu primise încă noua și infama scrisoare anonimă a Sarei.

— Ce faci astă seară ? o întrebă în treacăt pe marchiză.

— Stau acasă. Dar dumneata ?

— Nu știu... răspunse el cu un suspin. Nu pot suporta societatea... Îmi voi petrece seara, ca și alte dăți... singur.

— De ce singur, dacă sînt eu acasă ?

Domnul d'Harville se uită mirat la soția lui.

— Fără îndoială... dar...

— Ei bine ?

— Știu că preferi adesea singurătatea cînd nu ieși în lume...

— Da, dar cum sînt de felul meu capricioasă, răspunse surîzînd Clémence, astăzi mi-ar plăcea mult să-mi petrec seara împreună cu dumneata... dacă n-ai nimic împotrivă.

— Într-adevăr ? exclamă emoționat domnul d'Harville. Cît ești de drăguță să-mi propui un lucru pe care nu îndrăzneam să ți-l cer !

— Știi, dragă prietene, că mirarea dumitale pare să fie o imputare.

— O imputare ?... O, nu, nu ! Dar după bănuielile mele nedrepte și jignitoare de deunăzi, să fii totuși atît de îngăduitoare, este — trebuie să mărturisesc — o surpriză pentru mine, dar una din cele mai îmbucurătoare.

— Să uităm trecutul, răspunse ea cu un zîmbet de o blîndeţe angelică.

— Ai putea, Clémence, replică el cu mîhnire, să uiţi vreodată că am cutezat să te bănuiesc ?... Să-ţi spun la ce extreme m-ar fi împins o gelozie oarbă ?... Dar ce înseamnă asta faţă de alte greşeli de ale mele, mai mari, ireparabile ?

— Repet, să uităm trecutul, reluă Clémence, abia stăpînindu-şi penibila emoţie.

— Cum să înţeleg ?... Şi acel trecut l-ai putea uita ?

— Sper...

— Să fie adevărat ? Clémence... ai fi atît de generoasă ? Dar nu, n-aş putea crede într-o asemenea fericire la care renunţasem pentru totdeauna.

— Prĕcum vezi, n-ai avut dreptate.

— Ce miracol, Doamne ! Să fie un vis ?... O, spune-mi că nu mă înşel...

— Nu... nu te înşeli...

— Da, într-adevăr... privirea dumitale nu mai e atît de rece... glasul ţi-e aproape afectuos. O, spune-mi, e deci adevărat ? Nu sînt jucăria unei iluzii ?

— Nu... căci şi eu am nevoie de iertare...

— Dumneata ?

— De multe ori ! Nu m-am purtat faţă de dumneata cu asprime, cu multă cruzime chiar ? Nu trebuia să mă gîndesc că ai fi avut nevoie de un curaj deosebit, de o virtute supraomenească, să procedezi altfel decît ai făcut-o? Însingurat, nefericit, cum să reziști dorinţei de a găsi o consolare într-o căsătorie care te atrăgea !... Vai ! cînd suferi, înclini să crezi în generozitatea altora... Greşeala dumitale a fost că te-ai bizuit pe mărinimia mea...

Ei bine, de azi înainte mă voi sili să-ţi dau dreptate.

— Ah, mai spune... repet-o !... exclamă domnul d'Harville, împreunîndu-şi mîinile ca în extaz.

— Vieţile noastre sînt pentru totdeauna strîns legate... Mă voi strădui să-ţi fac viaţa cît mai puţin amară.

— Doamne, Dumnezeule !... Clémence, am auzit bine ?

— Te implor, nu te mai mira atît... asta mă doare... e ca o dojană amară pentru atitudinea mea din trecut... Cine să te compătimească, cine să-ţi întindă o mînă prietenească şi salvatoare dacă nu eu ?... Mi-a venit un gînd bun... Am reflectat, am reflectat temeinic asupra trecutului, asupra viitorului. Mi-am recunoscut greşelile şi am găsit, cred, mijlocul de a le repara...

— Greşelile dumitale ? Biata mea copilă !

— Da, trebuia a doua zi după cununie să apelez la lealitatea dumitale şi să-ţi cer, în mod deschis, să ne despărţim.

— Ah, Clémence ! Ai milă !... Îndură-te !...

— Altminteri, de vreme ce acceptam situaţia, trebuia să o îndulcesc prin devotament, în loc să fiu pentru dumneata întruparea unui neîncetat reproş prin răceala mea trufaşă şi mută. Trebuia să încerc să te consolez de o imensă nefericire, să nu uit o clipă suferinţele dumitale. Cu încetul, m-aş fi devotat în întregime rolului meu alinător ; prin înseşi îngrijirile sau poate sacrificiile pe care mi le-aş fi impus, recunoştinţa dumitale m-ar fi răsplătit, şi atunci.... Dar, Doamne mare ! Ce ai ?... Plîngi ?...

— Da, plîng de fericire : nici nu-ţi poţi imagina cît de adînc mă răscolesc cuvintele dumitale... O, Clémence, lasă-mă să plîng !... Niciodată mai mult ca în clipa aceasta n-am înţeles în ce măsură am fost vinovat legîndu-te de trista mea viaţă !

— Iar eu n-am fost niciodată mai hotărîtă să iert. Aceste duioase lacrimi mă fac să încerc o fericire pe care n-am cunoscut-o încă. Deci, curaj, prietene drag, curaj ! În lipsa unei vieţi senine şi fericite, să căutăm satisfacţii în împlinirea unor îndatoriri grave pe care ni le impune soarta. Să fim îngăduitori unul faţă de celălat ; dacă ar fi să şovăim, să ne uităm la pătucul copilei noastre, să ne concentrăm întreaga noastră afecţiune asupra ei, şi tot vom avea unele bucurii înduioşătoare şi sacre.

— Un înger... eşti un înger !... exclamă marchizul, contemplîndu-şi soţia cu pasiune şi admiraţie. O, nici nu-ţi dai seama, Clémence, de binele, dar şi de răul ce-mi faci ! N-ai de unde să ştii că cele mai aspre cuvinte de odinioară, că reproşurile dumitale cele mai amare, pe care, din păcate, le meritam, nu m-au copleşit niciodată atît cît această adorabilă blîndeţe, această generoasă resemnare... Şi totuşi, fără voia mea, faci să renască în mine speranţa. Nici nu ştii ce viitor luminos mă laşi să întrevăd...

— Te poţi încrede orbeşte şi pe deplin în spusele mele, Albert. Hotărîrea mea este neclintită şi nu mă voi abate niciodată de la dînsa, ţi-o jur ! Cu timpul voi putea să-ţi dau şi alte chezăşii că-mi ţin cuvîntul...

— Chezășii ? exclamă domnul d'Harville, tulburat la culme de o fericire atît de neașteptată. Chezășii ! Am oare nevoie de ele ? Privirea, tonul dumitale, această divină expresie de bunătate care te înfrumusețează și mai mult, zvîcnetul și încîntarea inimii mele, toate acestea nu sînt oare o suficientă dovadă că spui adevărul ? Doar știi și dumneata, Clémence, bărbatul este nesățios în dorințele sale, adăugă marchizul apropiindu-se de soția sa. Cuvintele dumitale nobile și duioase îmi insuflă curajul, cutezanța de a spera... de a spera în miracole, în ceea ce pînă mai ieri credeam că e un vis nesăbuit.

— Explică-te !... îl rugă Clémence, oarecum îngrijorată de cuvintele pătimașe ale marchizului.

— Ei bine, da ... izbucni el, apucînd-o de mînă : da, cu ajutorul tandreței, atențiunilor, dragostei... mă înțelegi, Clémence ?... cu ajutorul dragostei mele, sper să mă fac iubit de dumneata !... nu cu o afecțiune oarecare... ci cu o patimă fierbinte, ca a mea... O ! patima aceasta dumneata n-o cunoști !... Oare mă încumetam să-ți vorbesc măcar de ea... erai totdeauna atît de rece față de mine... niciodată o vorbă bună... niciodată unul din acele cuvinte care, mai adineauri, m-au făcut să plîng... și care mă fac, în clipa aceasta, beat de fericire... Și această fericire o merit... te-am iubit atît de mult... și cît am îndurat... fără să ți-o spun ! Durerea care mă mistuia... aversiunea mea față de lume... firea mea închisă, tăcută... porneau din una și aceeași suferință. Caută să-ți imaginezi... să ai în casă o femeie adorabilă și adorată care e soția ta, pe care o dorești cu toată ardoarea unei iubiri

interzise... și să fii pe veci pradă insomniilor îngurate și chinuitoare... O, nu cunoști lacrimile disperării, revoltele mele nesăbuite ! Te asigur că ai fi fost impresionată... Dar ce zic ? ai fost impresionată... mi-ai ghicit zbuciumul, nu-i așa ? Îți va fi milă... Frumusețea și încîntătoarea dumitale grație nu vor mai fi pentru mine fericirea și supliciul meu de fiecare zi... Da, această comoară pe care o consider cel mai prețios bun al meu... această comoară ce-mi aparține și pe care totuși n-o posedam, va fi în curînd a mea... Da, inima, bucuria, extazul meu, totul îmi spune... nu-i așa prietena mea... draga mea prietenă ?

Rostind aceste cuvinte, domnul d'Harville acoperi cu sărutări pătimașe mîna soției sale.

Clémence, dezolată de confuzia în care credea soțul ei, nu se putu opri, într-o clipă de aversiune, aproape de spaimă, să-și retragă brusc mîna.

Expresia feței ei era prea grăitoare pentru ca marghizul să se înșele cu privire la resentimentele ei.

Fu o lovitură teribilă pentru el.

— Albert, îți jur, voi fi pentru tine prietena cea mai devotată, cea mai duioasă soră, dar nimic mai mult... Iartă-mă, iartă-mă... dacă, împotriva voinței mele, am pronunțat cuvinte ce ți-au insuflat speranțe niciodată realizabile.

— Niciodată ?... strigă domnul d'Harville, îndreptînd asupra soției sale o privire rugătoare și deznădăjduită.

— Niciodată ! răspunse Clémence.

Acest singur cuvînt, intonația cu care fusese rostit, dovedea o hotărîre irevocabilă.

Clémence, îndemnată de Rudolf să adopte atitudini generoase, era ferm decisă să-l înconjoare pe domnul d'Harville cu cele mai afectuoase atenţii, dar se simţea incapabilă să-l iubească.

Un sentiment şi mai necruţător decît spaima, dispreţul, ura, îndepărtase pentru totdeauna pe Clémence de bărbatul ei... Era o silă de neînvins.

După o clipă de tăcere dureroasă, domnul d'Harville îşi trecu mîna peste ochii umeziţi de lacrimi, şi zise soţiei sale pe un ton de profundă amărăciune :

— Iartă-mă că m-am înşelat... iartă-mă că m-am lăsat în voia unei speranţe nebuneşti...

Apoi, după o pauză, reluă :

— Ah, cît sînt de nenorocit !...

— Dragul meu, îl întrerupse cu blîndeţe Clémence, n-aş vrea să te dojenesc ; totuşi... nu valorează nimic, pentru dumneata, făgăduiala mea de a-ţi fi cea mai tandră soră ? Vei datora unei prietenii devotate mai mult decît îţi poate oferi dragostea. Speră, speră într-un viitor mai bun... Pînă acum eram aproape indiferentă faţă de suferinţa dumitale, vei vedea cît de mult o voi împărtăşi şi cîtă alinare vei găsi în afecţiunea mea.

În clipa aceea un valet intră şi se adresă Clémencei :

— Alteţa-sa monseniorul mare duce de Gerolstein întreabă pe doamna marchiză dacă-l poate primi.

Clémence îşi consultă cu o privire soţul.

Domnul d'Harville, revenindu-şi, spuse :

— Fără îndoială !

Valetul ieşi.

— Iartă-mă, prietene, reluă Clémence, dar n-am dat ordin să nu fie nimeni primit... De altfel, e multă vreme de cînd nu l-ai mai văzut pe prinţ... va fi fericit să te întîlnească.

— Mi-ar face şi mie multă plăcere să-l văd. Totuşi, îţi mărturisesc că sînt în această clipă atît de tulburat, încît preferam să-l primesc altă dată.

— Înţeleg, dar ce putem face ? E aici...

În acelaşi moment, Rudolf fu anunţat.

— Sînt, doamnă, cum nu se poate mai fericit că mi se oferă prilejul de a vă vedea, zise Rudolf. Şi mă felicit de două ori că am norocul şi plăcerea de a te întîlni şi pe dumneata, scumpul meu Albert ! adaugă el întorcîndu-se spre marchiz şi strîngîndu-i cu căldură mîna.

— Într-adevăr, monseniore, e multă vreme de cînd nu mi s-a ivit ocazia de a vă prezenta omagiile mele.

— Şi a cui e vina, domnule invizibil ? Ultima oară, cînd doamna marchiză mi-a făcut cinstea de a mă primi şi am întrebat de dumneata, erai absent. Iată, mai mult de trei săptămîni de cînd m-ai uitat ; şi e foarte rău din partea dumitale...

— Fiţi fără milă, monseniore, interveni surîzînd Clémence. Domnul d'Harville este cu atît mai vinovat cu cît resimte pentru alteţa-voastră cel mai adînc devotament, lucru de care neglijenţa sa ar putea face să vă îndoiţi.

— Ei bine, doamnă, sînt destul de vanitos ca, orice ar face domnul d'Harville, să-mi fie cu neputinţă să mă îndoiesc de afecţiunea sa ; dar n-ar fi trebuit să spun asta... înseamnă să-l încurajez în aparenta lui indiferenţă.

— Credeți-mă, monseniore, că unele împrejurări neprevăzute sînt singurele care m-au împiedicat să profit mai des de bunătatea alteței-voastre pentru mine...

— Între noi, scumpul meu Albert, îmi pari cam rezervat în prietenie; fiind sigur că-mi ești drag, nu ții prea mult să dai sau să primești dovezi de atașament.

Printr-o încălcare a legilor etichetei și spre ușoara neplăcere a marchizei, intră un valet aducînd o scrisoare pentru domnul d'Harville.

Era denunțul anonim al Sarei, care-l învinuia pe prinț că este amantul Clémencei.

Marchizul, din deferență față de Rudolf, respinse cu mîna tăvița de argint prezentată de servitor și zise cu jumătatea voce:

— Mai tîrziu... mai tîrziu.

— Dar, dragă Albert, interveni Rudolf cu cea mai afectuoasă intonație, ce rost are asemenea politețe față de mine?

— Monseniore...

— Cu permisiunea doamnei d'Harville, insist... citește scrisoarea...

— Vă asigur, monseniore, că nu e nici o grabă...

— Încă o dată, Albert, citește această scrisoare!

— Dar... monseniore...

— Te rog... insist...

— Dacă alteța-voastră o cere... consimți marchizul luînd scrisoarea...

— Bineînțeles că cer să mă tratezi ca pe un prieten.

Apoi, întorcîndu-se spre marchiză, în timp ce domnul d'Harville rupea plicul fatalei scrisori, al

cărei conținut Rudolf nu avea de unde să-l cunoască, prințul adăugă surîzînd :

— Ce succes pentru dumneavoastră, doamnă, că izbutiți întotdeauna să faceți să cedeze această voință atît de îndărătnică !

Domnul d'Harville se apropie de unul din candelabrele de pe cămin și deschise scrisoarea Sarei.

Cuprins

Partea a treia

Pînda	7
Întîlnirea	14
Cina	17
O fermă model	28
Noaptea	39
Scrisoarea	52
Recunoașterea	56
Lăptăreasa	65
Mîngîieri	80
Reflecții	83
Drumul desfundat	86
Clémence d'Harville	92
Mărturisirile	100
Caritatea	132
Sărăcie	148
Datoria	159
Sentința	172

Partea a patra

Luiza	183
Rigolette	196
Vecin și vecină	211
Bugetul Rigolettei	221
Bazarul „Le temple"	237
Descoperirea	250
Arestarea	256
Mărturisirea	267
Crima	281
Convorbirea	291
Nebunia	300
Biroul de notariat	303
Domnul de Saint-Rémy	311
Testamentul	325
Contesa Mac-Gregor	330
Doamna de Lucenay	340
Denunțul	351

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024